

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ - ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. «Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

Διπλωματική Εργασία

ΘΕΜΑ: “η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στη σύγχρονη Ελλάδα”

Τριμελής Επιτροπή:

1. Γρηγόρης Λάζος, Αν. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, (επιβλέπων)
2. Αντώνης Μαγγανάς, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, (μέλος)
3. Δημήτρης Παπαϊωάννου, Επ. Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, (μέλος)

Φοιτήτρια:

Γεωργία (Τζωρτζίνα) Μαντέ, Α.Μ. 3211Μ007

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ	6

ΜΕΡΟΣ Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥΣ..... 6

I. ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ	6
I.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	6
I.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.....	7
I.3. ΤΟ ΕΔΩ ΝΟΟΥΜΕΝΟ ΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟ	9

II. Η ΣΥΝΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	15
II.1. Η ΠΟΛΗ	16
II.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ.....	18

III. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ/ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ.....	20
III.1. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	22

IV. ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ.....	28
IV.1. Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ	30

V. ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	34
---------------------------------	----

ΜΕΡΟΣ Β. ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ..... 36

I. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ	36
I.1. Η ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ	39
I.2. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ.....	46
I.3. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ	53
I.4. Η ΑΣΤΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ	54
I.5 Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	61
I.6. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΟΜΗΣΗΣ, ΑΥΘΑΙΡΕΤΗΣ & ΜΗ	67
I.7. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ	72
I.8. ΑΘΗΝΑ 2004	78
I.9. ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	82

II. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ & ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ.....	85
--	----

II.1. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ	86
II.2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.....	88
II.3. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ	91

ΜΕΡΟΣ Γ. ΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	96
---	-----------

I. ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	96
II. ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	105
III. Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΗΣ ΓΗΣ.....	109

ΜΕΡΟΣ Δ. ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΩΝ “ΠΡΑΣΙΝΩΝ” ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΕΤΡΩΝ «ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ» & «ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ» ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	113
--	------------

I. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ	113
II. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ	120
III. ΙΧΝΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΔΙΑΠΛΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΛΑΥΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ	124

ΜΕΡΟΣ Ε. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	131
--	------------

I. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	131
II. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	134
III. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	135
IV. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ.....	137

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	140
----------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ (υπ’ αρ. 1 – υπ’ αρ. 46).....	145
--	------------

ΠΗΓΕΣ	213
--------------------	------------

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με το πέρας της διετίας της φοίτησής μου στο Π.Μ.Σ. Εγκληματολογίας (Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών), θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους καθηγητές, βοηθούς καθηγητών και προσκεκλημένους, είχα την ευκαιρία να γνωρίσω στο χρονικό αυτό διάστημα, για τους επικοινωνιακούς σπινθήρες τη λάμψη των οποίων προκάλεσαν και τους επικοινωνιακούς διαύλους τη διάνοιξη των οποίων ευχεροποίησαν, αμβλύνοντας την αγωνία, την αμηχανία, την άγνοια ή την πλήξη μου, μέσα από τις παραδόσεις, την ανάγνωση των συγγραμμάτων τους και τις συνδιαλέξεις μας, αλλά και για την εκτίμηση που μου ενέπνευσαν αναφορικά με τις διδακτικές τους αρετές, το επιστημονικό τους έργο και τις λεγόμενες “ανθρώπινες” πτυχές της προσωπικότητάς τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα σημαντικά γυναικεία πρότυπα της οικογένειάς μου, την εκλιπούσα γιαγιά μου, τη μαμά και την αδερφή μου, τους φίλους μου που θαυμάζω και το Νίκο, (ας μου επιτραπεί να είναι αυτός το μοναδικό πρόσωπο που κατονομάζεται), καθώς τη “φύση” και τη στήριξή του, έχω την τύχη να απολαμβάνω τα τελευταία δέκα και πλέον έτη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα βιβλιογραφική εργασία πραγματεύεται ζητήματα της (μη) προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, όπως αναδύονται από την επισκόπηση τοπίων των σύγχρονων ελληνικών πόλεων και της περιφέρειάς τους.

Την εργασία υποστηρίζει πλήθος, ειδησεογραφικών στην πλειονότητά τους, πηγών, οι οποίες εντοπίζονται επί το πλείστον στο παράρτημά της, (σε σημεία του οποίου ο αναγνώστης παραπέμπεται κάθε φορά που παρίσταται σχετική ανάγκη κατά το ρου του κειμένου της εργασίας). Οι εν λόγω πηγές επιτρέπουν την παράθεση σωρείας περιβαλλοντικών εγκλημάτων, τελουμένων κυρίως δια της δραστηριότητας του “κτίζειν”, με απότοκο το πλήγμα στη φύση και τον πολιτισμό μας.

Στην προσπάθεια εντοπισμού των αιτιών τέλεσης των εξεταζομένων εγκλημάτων στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύονται στο παρόν πόνημα, ως ιδιαίτερα εγκληματογόνες, οι ενέργειες και παραλείψεις του κράτους αλλά και η επιχειρηματική δράση.

Τα συμπεράσματα της εργασίας, που σημειωτέον αποτέλεσαν έκπληξη για την ίδια τη γράφουσα, η οποία δεν ανέμενε, προτού καταπιαστεί με την διερεύνηση των επιμέρους θεμάτων, η εργασία να λάβει την τροπή των ιδεών προς την κατεύθυνση που υπεδείχθη εν τέλει εκ των πραγμάτων, αφορούν πρωτίστως στη νοσηρή οικονομική οργάνωση και την κατ' επίφαση δημοκρατία που πρυτανεύουν επί των ημερών μας και που μοιραία άγουν, όπως συμπεραίνεται, στην κακώς νοούμενη εκμετάλλευση του αγαθού “περιβάλλον” και όσων απορρέουν από αυτό.

Τέλος, ιδιαίτερη θέση στο παρόν πόνημα, καταλαμβάνουν το ανθρώπινο συναίσθημα, η αισθητική και η συμφιλιομένη με τη φύση και τον πολιτισμό ηθική, τα οποία ευρύτερα συμπλέκονται με την κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ είναι όλα αντικείμενα του δεδηλωμένου ενδιαφέροντος της κριτικής και της πράσινης εγκληματολογίας και εμπίπτουν από καιρό στις προσωπικές πνευματικές ανησυχίες της γράφουσας, η οποία χαροποιήθηκε ιδιαίτερα στην προσπάθειά της να μελετήσει, σε επιστημονικό επίπεδο, τη σημασία τους, την κατάσταση υπό την οποία τελούν στις παρούσες συνθήκες και τους τρόπους ανάδειξής τους σε κοινωνικές προτεραιότητες.

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

περιβαλλοντικό έγκλημα, αστικό τοπίο, πράσινη εγκληματολογία, συναίσθημα

ΜΕΡΟΣ Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥΣ

Ι. ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ

Στο παρόν τμήμα της εργασίας επιχειρείται, με την αφορμή του δίνει ο τίτλος της και για λόγους συνοχής της, μία απλή αναφορά στους όρους “περιβάλλον”, “φύση” και “πολιτισμός”, με τους οποίους οι αναγνώστες, είμαστε εν πολλοίς εξοικειωμένοι. Τέλος, δίδεται ο ορισμός της “σύγχρονης Ελλάδας”, όπως νοείται στο παρόν πόνημα, προσδιορίζεται δηλαδή το χρονικό πλαίσιο, εντός του οποίου κινούνται οι παρατηρήσεις του παρόντος.

Ι.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η έννοια “περιβάλλον”, (σημειώνεται ότι οι όροι “περιβάλλον” και “φύση” απαντώνται σε μεγάλο βαθμό ως εναλλάξιμοι), διακατέχεται γενικά από ασάφεια και αοριστία¹. Αναφέρεται αφηρημένα στον υλικό κόσμο, αλλά και τα πρόσωπα² που βρίσκονται γύρω μας, κυρίως ωστόσο παραπέμπει σε ό,τι θεωρούμε φύση³, δηλαδή, όπως συνηθίζεται στην εποχή μας, σε κάθε μη ανθρωπινό έργο, καθετί μη τεχνητά παραγόμενο ή επεξεργασμένο⁴. Το περιβάλλον αποτελεί ένα χώρο πολύπλοκων φυσικών, βιολογικών, πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και λοιπών σχέσεων, μέσα στον οποίο ζούμε και δραστηριοποιούμαστε και από τον οποίο βρισκόμαστε μάλιστα σε απόλυτη εξάρτηση⁵.

Κλείνοντας, συγκρατούμε ότι έχει καθιερωθεί ο διαχωρισμός του περιβάλλοντος σε φυσικό, το οποίο περιλαμβάνει τις βιοφυσικές του διαστάσεις και σε ανθρωπογενές ή κοινωνικοπολιτιστικό, στο οποίο, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνεται το δομημένο⁶, που αποτελεί ειδικότερο αντικείμενο εστιασμένου ενδιαφέροντος στην παρούσα εργασία.

1.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η έννοια “πολιτισμός” είναι επίσης δύσκολο, ίσως και αδύνατο, να οριστεί⁷. Σύμφωνα με μερίδα επιστημόνων, έχει αναλυτικό χαρακτήρα· είναι εργαλειακή, χρησιμοποιείται δηλαδή προκειμένου να κατανοήσουμε τις κοινωνικές σχέσεις και τον ιστορικό τους χαρακτήρα, χωρίς να διαθέτει αξιακή διάσταση, να αντιπροσωπεύει δηλαδή κάποιο είδος «εξέλιξης» ή

¹ Φλογαΐτη Ευγενία, «ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ», στο: Ιατρού Γ., Μαρδίρης Θ. (επιμελ.), *Οικολογία - Κοινωνία - Εκπαίδευση: πραγματικότητα και προοπτικές στην Ελλάδα*, Αθήνα, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ - «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», σειρά Επιστήμες της Αγωγής, 1996, σελ. 100, 101

² Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 105, Crowe Timothy, *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, Oxford, β' έκδοση, Butterworth - Heinemann, 2000, σελ. 35

³ Lowenthal David, «Environment as Heritage», στο: Flint Kate, Morphy Howard (επιμελ.), *Culture, Landscape and the Environment - The Linacre Lectures*, 1997, New York, Oxford University Press, 2000, σελ. 197

⁴ Soper Kate, *What is Nature? – Culture, Politics and the non – Human*, Oxford, Blackwell Publishers, 1995, σελ. 15. **Παρατηρούμε εκ προοιμίου πως ο τρόπος με τον οποίο ο κοινός νους ορίζει τη φύση, διαμορφώνει ένα «αμφιλεγόμενο» και μάλλον «άκαμπτο χάσμα μεταξύ του ανθρώπινου και του φυσικού».**

⁵ Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1994, σελ. 41

⁶ Lipietz Alain, *Vert espérance: l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 9)

⁷ Δεφνέρ Αλέξης, «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 189

«προόδου», να συνδηλώνει το «ανώτερο από κάτι άλλο»⁸. Κατ' άλλους όμως, συνοψίζει το σύνολο των φαινομένων και αξιών σε μία κοινωνία και δηλώνει τη συνειδητή, εντατική και παρατεταμένη προσπάθεια συνάντησης της ζωής με την ύψιστη δυνατότητα του προορισμού του ανθρώπου, την επίτευξη της ιδεώδους φύσης του⁹. Σε κάθε περίπτωση, περιλαμβάνει κάθε κοινωνικά κληρονομημένο στοιχείο στη ζωή του ατόμου¹⁰, όλα όσα γνωρίζει ή πιστεύει κανείς¹¹, είναι η μορφή που έχουμε στο νου για τα πράγματα και τα πρότυπα αντίληψης, συσχέτισης, ερμηνείας¹². Ο όρος «πολιτισμός» περιλαμβάνει τόσο τη συμπεριφορά, όσο και τα απτά ανθρώπινα δημιουργήματα, τους θεσμούς αλλά και τα ιδεολογικά σχήματα, τα οποία είναι δυνατόν να αντικατοπτρίζονται στο τοπίο, (ένα ακόμη ειδικότερο αντικείμενο της παρούσας). Είναι το σύστημα με το οποίο οι λαοί δομούν τη λειτουργία, τις αντιλήψεις τους, τυποποιούν και κατευθύνουν τις πράξεις τους¹³. Περικλείει το σύστημα βάσει του οποίου σκέπτεται, αισθάνεται και δρα ένα κοινωνικό σύνολο¹⁴. Κατά συνέπεια, ο πολιτισμός, «ως βιωμένη εμπειρία συνιστά και σύστημα εννοιολόγησης του ατομικού και συλλογικού εαυτού».¹⁵

⁸ Γιαννιτσιώτης Γιάννης, «προλογικό σημείωμα», στο: Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, UK, Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007, μη αριθμημένη σελίδα

⁹ Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul Ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994, σελ. 28)

¹⁰ Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul Ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994, σελ. 22)

¹¹ Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul Ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994, σελ. 55)

¹² Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul Ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994, σελ. 28), Durozoi Gérard, Roussel André, *Dictionnaire de Philosophie*, Παρίσι, Nathan, 1987, (μτφρ. Ιακώβου Βασιλική, Τέγος Σπύρος, Τραμπούλης Θεόφιλος, επιμέλεια Γρηγορίου Χρήστος, *Λεξικό φιλοσοφίας*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, 2010, λήμμα: πολιτισμός, σελ. 348)

¹³ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα, 1996, σελ. 36. **Κατά τον Peter Jackson ο πολιτισμός μπορεί να αναφέρεται σε «ολόκληρους τρόπους ζωής»**, έμμεση παραπομπή στο: Δεφνέρ Αλέξης, «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Κανκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 189

¹⁴ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 34

¹⁵ Γιαννιτσιώτης Γιάννης, «προλογικό σημείωμα», στο: Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, UK, Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007, μη αριθμημένη σελίδα)

Κλείνοντας, συγκρατούμε ότι η καθολική ποιότητα του πολιτισμού αποδίδεται με τον όρο “ήθος” και συνοψίζει όσα συνιστούν τη διάθεση ή το χαρακτήρα του ατόμου και το σύστημα ιδεωδών και αξιών που διέπουν και ελέγχουν τη συμπεριφορά των κοινωνιών¹⁶, όπως προαναφέρθηκε, καθώς και ότι ο πολιτισμός, όπως και η κοινωνία, είναι συγκροτημένος στο χώρο, πράγμα που συνεπάγεται ότι, ο πολιτισμός αναφέρεται σε συγκεκριμένα άτομα σε συγκεκριμένους χώρους¹⁷.

1.3. ΤΟ ΕΔΩ ΝΟΟΥΜΕΝΟ ΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟ

Στην παρούσα εργασία, ως σύγχρονη Ελλάδα, λογίζεται αυτή των τελευταίων τριάντα – σαράντα ετών, καθώς, οπωσδήποτε μεν, κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του '80, σημειώνονται αξιόλογες εξελίξεις στον τομέα της προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, οι τελευταίες όμως δεκαετίες τους 20^{ου} αιώνα - πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, σημαίνουν την μετάβαση στην μετανεωτερική εποχή, η οποία εκδηλώνεται και στον ελλαδικό χώρο με τα συνήθη γνωρίσματά της, όπως την παγκοσμιοποίηση της κουλτούρας, τους ευέλικτους τρόπους συσσώρευσης κεφαλαίου, την εκρηκτική ανάπτυξη της τεχνολογίας, τους νέους τρόπους που βιώνεται ο χώρος και ο χρόνος¹⁸, γεγονότα που φαίνεται να ασκούν αρνητικές πιέσεις στην περιβαλλοντική προστασία. Εν προκειμένω, η η σύγχρονη εποχή καταλαμβάνει μια μάλλον μεγάλη χρονική περίοδο, πράγμα που εξηγείται από το ότι οι περιβαλλοντικές και πολιτισμικές επεμβάσεις έχουν αντίκτυπο μακράς διάρκειας, διηνεκές ενίοτε, πράγμα που κατ' επέκταση σημαίνει πως καταστάσεις που βιώνουμε σήμερα αναφορικά με τα υπό εξέταση θέματα, είναι δυνατόν να αντλούν την ύπαρξή τους και από πρακτικές που ανατρέχουν σε χρόνους αρκετά απέχοντες.

Μεταξύ των ρηθεισών εξελίξεων, σημαντική είναι η θέσπιση του **Συντάγματος του 1975/1986/2001**, το οποίο καινοτομεί σε σχέση με όλα τα προγενέστερα ελληνικά

¹⁶ Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994, σελ. 146)

¹⁷ Δεφνέρ Αλέξης, «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 189

¹⁸ Έμμεση παραπομπή στον Harvey, στο: Ασημάκη Άννη, Κουστουράκης Γεράσιμας, Καμαριανός Ιωάννης, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*, Τόμος ΙΕ, τεύχος 60, καλοκαίρι 2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.uth.gr/tovima/60/5.pdf>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

συνταγματικά κείμενα, κατοχυρώνοντας, τις αρχές του κοινωνικού κράτους και της βιώσιμης ανάπτυξης. Το Σύνταγμα του 1975, διατυπώνοντας κατευθυντήριες γραμμές για την χωροταξική και πολεοδομική πολιτική και θεμελιώνοντας την προστασία του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, εισάγει το ρεύμα του οικολογικού συνταγματισμού, εγκαινιάζοντάς το μάλιστα στον ευρωπαϊκό χώρο¹⁹, ενώ, μόλις το έτος 1986, απέκτησε η Ελλάδα επίσημη περιβαλλοντική νομοθεσία (συγκεκριμένα, τον Ν. 1650/86)²⁰. Η ίδρυση του Υπουργείου Χωροταξίας, Περιβάλλοντος και Οικισμού (Ν. 1032/80) είναι μία ακόμη εκ των άξιων αναφοράς. Την ίδια περίοδο, αναπτύσσεται στην χώρα η λεγόμενη “περιβαλλοντική συνείδηση”, πλην όμως, με ιδιαίτερα, έως σήμερα, αργό ρυθμό. Γενικά, μετά το έτος 1981, ξεκίνησε μια εποχή στην Ελλάδα, όπου παρατηρείται η μετάβαση από τον περιβαλλοντισμό, δηλαδή τη «σταυροφορία μεταστροφής της σχέσης του σύγχρονου ανθρώπου με τη φύση», στην πολιτική οικολογία, παρατηρείται δηλαδή αύξηση του ενδιαφέροντος της ελληνικής κοινωνίας για τα περιβαλλοντικά ζητήματα²¹. Είναι ενδεικτικό ότι το έτος 1981 κατήλθε για πρώτη φορά υποψήφιο οικολογικό σχήμα στις εκλογές για το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, χωρίς ωστόσο να εκλέξει ευρωβουλευτή²², στις εθνικές εκλογές δε του Νοεμβρίου του 1989, η Ομοσπονδία Οικολογικών Εναλλακτικών Οργανώσεων εξέλεξε μια εκπρόσωπο στην Ελληνική Βουλή²³. Σημειώνεται τέλος πως το **Ε' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας**, επιφορτισμένο με την εκδίκαση διαφορών που σχετίζονται με θέματα φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, που έχει καταστεί κύριος θεματοφύλακάς του και με τη

¹⁹ Παπακωνσταντίνου Απόστολος, «Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Γρηγόρης Τσάλτας (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21° ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005, σελ. 157

²⁰ Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 374

²¹ Σακιώτης Γιάννης «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 149

²² Σακιώτης Γιάννης «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 150

²³ Σακιώτης Γιάννης «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 151

νομολογία του, λειτουργεί από το 1992 και επιδιώκει ανέκαθεν να διαμορφώσει περιβαλλοντική συνείδηση τόσο στους πολίτες, όσο και στη δημοσία διοίκηση²⁴.

Η περίοδος από το έτος 1982 έως σήμερα, χαρακτηρίζεται ως η 4^η στην ιστορία του θεσμικού πλαισίου της πολεοδομίας στο σύγχρονο Ελληνικό κράτος²⁵. Κατά την περίοδο 1950-1980, στην οποία δημιουργήθηκε το μεγαλύτερο τμήμα του αστικού ιστού που υπάρχει και λειτουργεί στις μέρες μας, αλλά και κατά τους προγενέστερους χρόνους, είχε σωρευθεί ποικιλία προβλημάτων στα οποία από τη δεκαετία του '80 επιχειρήθηκε να δοθεί λύση. Αναλυτικότερα, η εικόνα της ελληνικής πόλης, όπως την προσλαμβάνουμε σήμερα, σχηματίστηκε κάτω από μια σειρά γνωστών στις αρχές του '80 μειονεξιών της κοινωνικοοικονομικής δομής της χώρας, με ευκρινή αντανάκλαση στο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό και έλεγχο, [όπως η επείγουσα ανάγκη για στέγαση νέου αστικού πληθυσμού²⁶, η αδυναμία οργανωμένης κρατικής παρέμβασης, η βαρύτητα στην ιδιωτική ιδιοκτησία, ο θεσμός της αντιπαροχής, η διοχέτευση κεφαλαίων στον κατασκευαστικό κλάδο και η ανάδειξή του στη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα από το 1950 και μετά, η "λαϊκίστικη" λογική των νομιμοποιήσεων αυθαιρέτων, των εντάξεων στο Σχέδιο Πόλης με ελάχιστες εισφορές σε γη και χωρίς υποδομές, των αυξήσεων των Συντελεστών Δόμησης κ.λπ., παρεμβάσεις όλες που γίνονταν επιλεκτικά ως το 1980, ανάλογα με τις πιέσεις που διαμορφώνονταν και τα εκλογικά οφέλη που αναμένονταν, η ταινιακή ανάπτυξη²⁷ με μόνιμες και παραθεριστικές κατοικίες, καταστήματα, συνεργεία, εργοστάσια, ξενοδοχεία κ.λπ., σε όλους τους δρόμους και ιδίως τους παραλιακούς -θλιβερό σύμβολο στην εικόνα του ελληνικού χώρου, οφειλόμενη στις απαράδεκτες διατάξεις της νομοθεσίας της 2^{ης} πολεοδομικής περιόδου (1923 - δεκαετία του '70), που επέτρεπαν την ανοικοδόμηση σε

²⁴ Ζαγκλέ Ε., Ζαμπάρας Μ., «ιστορική εξέλιξη του δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα», διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&ArticleID=741&CategoryID=35&lang=gr>,

τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²⁵ Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 113

²⁶ Η εισροή στην πόλη νέου πληθυσμού εξυπηρετήθηκε από τη μικρομεσαίας κλίμακα πολυκατοικία, ιστορικό δεδομένο που συνέστησε μια ιδιωτική αστικοποίηση, με ελάχιστη οργάνωση ή προγραμματισμό, χωρίς μεγαλύτερης κλίμακας ρυθμιστικό σχέδιο και που λόγω του επείγοντος χαρακτήρα της διαδικασίας, υστερούσε στον σχεδιασμό του δημόσιου χώρου και την προστασία του φυσικού τοπίου, βλέπετε: Αίσωπος Γιάννης, «Στοιχεία του σύγχρονου αττικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 161, 163

²⁷ Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 114

εκτάσεις εκτός σχεδίου υπό την προϋπόθεση να υπάρχει πρόσωπο πάνω σε εθνικές, επαρχιακές, δημοτικές\κοινοτικές, αγροτικές οδούς, ή σιδηροδρομικές γραμμές-]²⁸. Έτσι, στις αρχές της υπό εξέταση περιόδου, έλαβαν χώρα μεταρρυθμιστικές προσπάθειες άσκησης οικιστικής πολιτικής για την άρση των ποικίλων κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που είχαν συσσωρευτεί και των οποίων η επίλυση δεν είχε έως τότε ευοδωθεί, καθώς οι νόμοι του παρελθόντος, λ.χ. Νόμοι για τα Ρυθμιστικά και Χωροταξικά Σχέδια (Ν.Δ. 1262/72 και Ν. 306/76) και την Ενεργό Πολεοδομία (Ν. 1003/71), γενικά, είτε έμεναν ανενεργοί, είτε είχαν περιορισμένη εφαρμογή. Η περιβαλλοντική πολιτική στις πρώτες φάσεις της άσκησης της (δεκαετία 1980-1990), δε συνδέθηκε με την πολεοδομική και οικιστική πολιτική σε επίπεδο στρατηγικών στόχων και δεν παρείχε στην πολεοδομική και οικιστική πολιτική τα κατάλληλα μέσα και εργαλεία για την υλοποίηση περιβαλλοντικών στόχων. Στο ίδιο διάστημα, ο πολεοδομικός σχεδιασμός προσπάθησε να επιλύσει ποσοτικά κυρίως τα συσσωρευμένα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί από την έως τότε οικιστική ανάπτυξη και διαμόρφωση του αστικού χώρου, αλλά δεν μπόρεσε να υπεισέλθει σε θέματα ποιοτικής απόδοσης του χώρου, όπως είχε επαγγελθεί (ανασυγκρότηση πολεοδομικής ενότητας της γειτονιάς, τόνωση μέσα από τον σχεδιασμό των κοινωνικών, ιστορικών και φυσικών χαρακτηριστικών)²⁹. Γενική παρατήρηση για όλες τις προσπάθειες αντιμετώπισης της οικιστικής ανάπτυξης εντός και εκτός σχεδίου πόλεως και τη διαμόρφωση πολιτικής γης είναι ότι, κάτω από την επίδραση κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών δυνάμεων, πιέσεων και διεκδικήσεων κοινωνικών, επαγγελματικών και τοπικιστικών συμφερόντων, οι ρυθμίσεις που επιχειρήθηκαν εκ νέου την πρώιμη εποχή της περιόδου που εξετάζουμε, ήταν αποσπασματικές και με πολυδιάσπαστες εφαρμογές και προσαρμόζονταν εν τέλει, κατά βάση, στην προϋπάρχουσα δομή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος,

²⁸ Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 129, Γετίμης Παναγιώτης, *ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - Πανεπιστημιακές σημειώσεις*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, 2000, σελ. 172

²⁹ Αθανασούλη Αθηνά, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ 161

νομιμοποιώντας έτσι ήδη διαμορφωμένες καταστάσεις (π.χ. τα αυθαίρετα)³⁰. **Μένει λοιπόν να διαπιστωθεί αν στην ύστερη εποχή της περιβαλλοντικής πολιτικής της περιόδου που έχουμε οριοθετήσει, οι συνειδητοποιήσεις αυτές και όμοιές τους, στάθηκαν επαρκείς ώστε να φέρουν τις ποθητές αλλαγές του αστικού τοπίου.**

Περαιτέρω, η ανάληψη των **Ολυμπιακών Αγώνων** από τη χώρα μας, η οποία ανακοινώθηκε το Σεπτέμβριο του 1997, αλλά και η διεξαγωγή των Αγώνων το έτος 2004 και οι συναφείς διεργασίες και στοχοθετήσεις της χώρας, συνιστούν κρίσιμο ορόσημο, καθώς τέθηκε σε εκκίνηση η δημιουργία ενός νέου αστικού τοπίου στην Αττική, (δικτυακή υποδομή με κόμβους, επαναλαμβανόμενη, διάχυτη και διαρκώς εξαπλούμενη στρώση του κτισμένου).

Επιπροσθέτως, την περίοδο που εξετάζουμε, εξελίσσεται σημαντικά το **διεθνές νομικό περιβαλλοντικό πλαίσιο**. [Γενικά, ξεχωρίζουν το Συνέδριο του ΟΗΕ για το Ανθρώπινο Περιβάλλον στη Στοκχόλμη (1972), το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997) για τη μείωση των εκπομπών σε εκβιομηχανισμένες χώρες, η Σύμβαση του Aarhus (1998) για την πρόσβαση σε πληροφορίες και στη δικαιοσύνη]. Μεγάλη αλλαγή επήλθε το 1992 με τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» στο Ρίο Βραζιλίας. Στόχος της Διάσκεψης ήταν να ξεκινήσει μια πορεία βιώσιμης ανάπτυξης σε όλο τον κόσμο, στην οποία η περιβαλλοντική προστασία, η κοινωνική και η οικονομική ανάπτυξη, θα είναι ίσης βαρύτητας³¹. Η Διάσκεψη Ρίο+5, που έγινε το 1997 στη Νέα Υόρκη, ήταν η πρώτη που επιχείρησε την αποτίμηση της εφαρμογής των συμφωνιών του Ρίο. Η Συνάντηση Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ, είχε στόχο

³⁰ Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 366, 367

³¹ Οι συμμετέχουσες χώρες υπέγραψαν πέντε συμφωνίες: τρεις μη δεσμευτικές (την Ατζέντα 21, τη Διακήρυξη του Ρίο και τη Δήλωση Δασικών Αρχών) και δύο δεσμευτικές (Πλαίσιο Συνθήκης για την Κλιματική Αλλαγή και Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα). Πιο συγκεκριμένα, η Ατζέντα 21 είναι ένα παγκόσμιο σχέδιο δράσης για βιώσιμη ανάπτυξη σε όλες τις περιοχές και θεμελιώνει, μεταξύ άλλων, τη σχέση πόλης και περιβάλλοντος, η Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη ορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εθνών, αναγνωρίζει ως κατευθυντήρια αξιώματα την αρχή της πρόληψης, βλέπετε: Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 65

να εξετάσει την εφαρμογή των αποφάσεων της Διάσκεψης του Ρίο και ιδίως της Ατζέντας 21.³²

Τέλος, σημαντικές, αναφορικά με το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας είναι και οι εξελίξεις που συνετέλεσαν στην αντίληψη της προστασίας, διατήρησης, ανάδειξης και αξιοποίησης της Αρχιτεκτονικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σε κάθε κλίμακα σχεδιασμού και στη σημασία της αρμονικής ενσωμάτωσής τους στην πόλη, κάποιες από τις οποίες οριοθετούνται στο ρηθέν διάστημα, λ.χ. η Σύμβαση του Παρισιού για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς το 1972, που διέκρινε την παγκόσμια κληρονομιά σε πολιτιστική (μνημεία αρχαιολογικού χαρακτήρα, γλυπτικής, ζωγραφικής, αρχιτεκτονικής και γενικά δημιουργικά έργα του ανθρώπου ή από κοινού με τη φύση)³³ και φυσική και που στην ελληνική νομοθεσία ενσωματώθηκε το 1981, η Διακήρυξη του Άμστερνταμ και ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, αμφότερα του 1975³⁴, η Σύμβαση της Γρανάδας για την προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης του 1985, που αποτελεί νόμο του ελληνικού κράτους από το 1992 και συνδέεται με την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, με τη βελτίωση του αστικού και αγροτικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο της πολιτικής για οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των κρατών και των περιφερειών. Σημειωτέον ότι ως αρχιτεκτονική κληρονομιά, σύμφωνα με την εν λόγω Σύμβαση, εννοούνται τα μεμονωμένα αρχιτεκτονικά μνημεία, τα αρχιτεκτονικά σύνολα και οι τοποθεσίες, που είναι συνδυασμένο έργο της φύσης και του ανθρώπου και τα οποία παρουσιάζουν ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, κοινωνικό ή τεχνικό ενδιαφέρον.³⁵ Άξιες αναφοράς κρίνονται επίσης η Σύμβαση της Μάλτας

³² Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 65

³³ Σκουλάς Γιώργος, Σκουλά Δέσποινα, «Το Δικαίωμα του Πολίτη στο Πολιτιστικό Περιβάλλον: Η Συνταγματική και Νομική του Διάσταση στην Παιδεία και στον Πολιτισμό», *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*, Τόμος ΙΕ, τεύχος 60, καλοκαίρι 2011, σελ. 36, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.uth.gr/tovima/60/2.pdf>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

³⁴ Ζερβός Γιάννης, «Εισήγηση: Η στρατηγική της “ενσωματωμένης διατήρησης” στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου», *Ημερίδα Οικολόγων Πράσινων «Η πολιτισμική διάσταση του τοπίου»*, *Τεχνόπολις Δήμου Αθηναίων Γκάζι*, 3 Μαΐου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο: http://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/zervos.ensomatomeni.diatirisi.pdf, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

³⁵ Ζήβας Διονύσης, «Ο δημόσιος χώρος της πόλης. Η συγκρότηση, η λειτουργία και η παιδευτική του αποστολή», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου*, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003, Αθήνα, Έκδοση

του 1992 για την Αρχαιολογική Κληρονομιά της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου (2000), η οποία κυρώθηκε με νόμο στην Ελλάδα το 2010 και στις οποίες το προοίμιο σημειώνεται ότι το τοπίο συμβάλλει στην διαμόρφωση των τοπικών πολιτισμών και ότι είναι βασικό συστατικό της ευρωπαϊκής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι τελευταίες Συμβάσεις κινούνται εν πολλοίς προς την ένταξη της ακίνητης πολιτιστικής κληρονομιάς στον αειφόρο αναπτυξιακό σχεδιασμό μέσα από χωροταξικά και πολεοδομικά εργαλεία.³⁶

Έτσι λοιπόν, **το σύνολο των εξελίξεων που σηματοδοτήθηκαν τα τελευταία 30-40 έτη και η (παρα)δεδομένη απογοήτευση από τα παραδείγματα του παρελθόντος, οριοθετούν ένα ενδιαφέρον πλαίσιο τοποθέτησης της “του σύγχρονου” αναφορικά με τα υπό εξέταση θέματα και αφετηρία για την διαπίστωση του αν οι αλλαγές θετικού προσήμου που σηματοδότησε η δεκαετία του ’80 καρποφόρησαν, ή, αν το κρατούν οικονομικοπολιτικό σύστημα του καιρού μας και ο καταναλωτισμός που έχει χαρακτηριστεί ως η κυρίαρχη κουλτούρα³⁷ του μετανεωτερισμού αλλά και όλα τα συμπαρομαρτούντα της μετανεωτερικότητας, καθήλωσαν τις διακηρύξεις του παρελθόντος σε συμβολικό απλώς επίπεδο.**

II. Η ΣΥΝΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Μέσα από τις αναπτύξεις αυτού του τμήματος της εργασίας, όπου επιχειρείται η προσέγγιση των όρων “πόλη” και “τοπίο”, γίνεται προσπάθεια να αιτιολογηθεί η, εκ μέρους της γράφουσας, θεώρηση του αστικού τοπίου, ως ενδεικνυόμενου πεδίου παρατηρήσεων, για την

Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004, σελ. 761

³⁶ Ζερβός Γιάννης, «Εισήγηση: Η στρατηγική της “ενσωματωμένης διατήρησης” στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου», στο: *Ημερίδα Οικολόγων Πράσινων «Η πολιτισμική διάσταση του τοπίου»*, Τεχνόπολις Δήμου Αθηναίων Γκάζι, 3 Μαΐου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο: http://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/zervos.ensomatomeni.diatirisi.pdf, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

³⁷ Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 262

εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στη χώρας μας.

Οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, έχουν αποδείξει ότι ο υλικός χώρος, δεν συνιστά μόνο το γεωμετρικό, εξωτερικό πλαίσιο της ανθρώπινης δραστηριότητας· αντιθέτως, η γεωμετρική ποιότητα του χώρου, **εκφράζει τις πολιτισμικές αξίες μιας δεδομένης κοινωνίας**. Παράλληλα, η **χωροταξική, πολεοδομική και αρχιτεκτονική οργάνωση του χώρου, εκφράζουν τις εντάσεις και την ισορροπία δυνάμεων στο εσωτερικό της κοινωνίας**³⁸. Επομένως, ο χώρος υπερβαίνει τη τεχνική φύση και γεωμετρία του, αποτελώντας μια «*υλική καταγραφή των χαρακτηριστικών της κοινωνικής και της πολιτισμικής οργάνωσης συγκεκριμένου χωροχρόνου*». Όμοιες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν και από τον τρόπο χρήσης του χώρου από τα άτομα ή τις ομάδες που ζουν σ' αυτόν και τις λειτουργίες του χώρου, όπου μεγάλη σημασία έχουν οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, οι ανάγκες, οι προσδοκίες, τα συστήματα αξιών.³⁹

Π.1. Η ΠΟΛΗ

Η πόλη⁴⁰ είναι το αποτέλεσμα της ανθρώπινης δομικής επέμβασης στο φυσικό χώρο, το δημιούργημα που προκύπτει απ' την εφαρμογή μέσων, τεχνικών, αντιλήψεων περί τέχνης και αισθητικής⁴¹. Παράλληλα, συνιστά κοινωνική οντότητα και ως τέτοια, αποτελεί

³⁸ Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, όπως έχει υποστηριχθεί επιστημονικά, η πολεοδομική οργάνωση μιας πόλης μαρτυρεί τις πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές προτεραιότητες της κοινωνίας της, βλέπετε: Ανδρεαδάκη Ελένη, *ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – Περιβάλλον και Βιωσιμότητα*, Θεσσαλονίκη, UNIVERSITY STUDIO PRESS – Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, 2006, σελ. 13

³⁹ Γερμανός Δημήτρης, *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΓΩΓΗΣ – Η Παιδαγωγική Ποιότητα του Χώρου*, Αθήνα, Εκδόσεις GUTENBERG – ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΕΙΡΑ, 2004, σελ. 17

⁴⁰ Στην Ελλάδα θεωρούνται πόλεις τα σύνολα κατοικιών με πληθυσμό τουλάχιστον 10.000 κατοίκους. Σε ειδικές περιπτώσεις ενδέχεται να έχουν και λιγότερους, λ.χ. πρωτεύουσα νομού, σημαντική λουτρόπολη. Οικισμοί με 2.000-10.000 κατοίκους ονομάζονται κωμοπόλεις. Οικισμοί με λιγότερους από 2.000 κατοίκους ονομάζονται κώμες (χωριά), βλέπετε: Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 29

⁴¹ Έχει τονιστεί πολλάκις ότι η πόλη είναι η έκφραση στον χώρο του κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου της εποχής της και ότι κατά συνέπεια, η εικόνα της πόλης, εκφράζει γενικότερα την κοσμοθεωρία της συγκεκριμένης εποχής, βλέπετε: Σαρηγιάννης Γεώργιος, *ΑΘΗΝΑ 1830-2000 – ΕΞΕΛΙΞΗ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2000, σελ. 12

αντικείμενο κοινωνιολογικής έρευνας⁴². Η πόλη σημαίνει «την άρνηση του προτύπου ανθρώπινης και κοινωνικής οργάνωσης που βασίζεται στην σχέση άνθρωπου-φύσης»⁴³.

Οι πόλεις πλέον χαρακτηρίζονται από υψηλού επιπέδου ανθρώπινες συγκεντρώσεις⁴⁴ αν και, σημειώνεται, ότι το μέγεθος, η πυκνότητα και η ανομοιογένεια του πληθυσμού δεν συνιστούν διαχρονικά, ούτε καθολικά, άρα ούτε και αξιόπιστα κριτήρια ορισμού ενός κοινωνικού σχηματισμού ως “πόλης”. Σ’ αυτά, θα πρέπει μάλλον να προστεθεί η, πέραν της αγροτικής, μορφή της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ τα απόλυτα κριτήρια θεώρησης της πόλης είναι η παρουσία ενός δυναμικού κοινωνικού φαινομένου στο έδαφος και το χώρο, η εδραίωση της παραγωγικής διαδικασίας στο κεφάλαιο⁴⁵, την ενέργεια και την πληροφορία και η ανάγκη για μεγαλύτερη ευκολία στην επικοινωνία των ανθρώπων, η μετάδοση μηνυμάτων και η μετακίνηση των αγαθών⁴⁶. Οι κυριότερες σύγχρονες ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. οικονομικές, πολιτισμικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές), μπορούμε να θεωρούμε ότι αναπτύσσονται στον αστικό χώρο⁴⁷.

Το ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η πόλη, μέσα από το πολιτισμικό πρίσμα, μπορεί να καταδειχθεί ίσως με τη γλαφυρή τοποθέτηση του Mumford σύμφωνα με τον οποίο «*η πόλη είναι το σημείο μέγιστης συγκέντρωσης για την κουλτούρα*

⁴² Νικολαΐδη Σήλια, *Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ (Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ)*, από τη σειρά των μαθημάτων κοινωνιολογίας στο ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Αθήνα, 1976, σελ. 3

⁴³ και παράλληλα σημαίνει «την εγκαθίδρυση ενός προτύπου που βασίζεται στη σχέση άνθρωπου-ανθρώπου», βλέπετε: Μπίθας Κωνσταντίνος, Μπάντη Μαρία, «Περιβαλλοντικά βιώσιμες πόλεις: ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ – ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ – ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 162

⁴⁴ Μπίθας Κωνσταντίνος, «Βιώσιμες Πόλεις – Κριτική Θεώρηση», στο: μτφρ. – επιμελ. Μπίθας Κωνσταντίνος, *ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ - Θεωρία – Πολιτική*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος, 2001, σελ. 41

⁴⁵ Μπίθας Κωνσταντίνος, «Βιώσιμες Πόλεις – Κριτική Θεώρηση», στο: μτφρ. – επιμελ. Μπίθας Κωνσταντίνος, *ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ - Θεωρία – Πολιτική*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος, 2001, σελ. 41, **έμμεση παραπομπή στον Camani (1995).**

⁴⁶ Νικολαΐδη Σήλια, *Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ (Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ)*, από τη σειρά των μαθημάτων κοινωνιολογίας στο ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Αθήνα, 1976, σελ. 6, 9, 11, 13. Βλέπετε και: Γκιζελή Βίκα, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ και ΧΩΡΟΣ – Επιλογή κειμένων – ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ*, ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ 2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2000, σελ. 14, όπου αναφέρεται ότι η σύγχρονη πόλη αναπτύσσεται στη λογική της παραγωγής – κατανάλωσης, στην οποία προέχουν η βιομηχανία, το κυκλοφοριακό δίκτυο, το εμπόριο.

⁴⁷ Μπίθας Κωνσταντίνος, «Βιώσιμες Πόλεις – Κριτική Θεώρηση», στο: μτφρ. – επιμελ. Μπίθας Κωνσταντίνος, *ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ - Θεωρία – Πολιτική*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος, 2001, σελ. 41

της κοινότητας, ένα σύμβολο ενσωματωμένης κοινωνικής σχέσης, το πνεύμα παίρνει μορφή στην πόλη και η πόλη δημιουργεί τις συνθήκες του πνεύματος»⁴⁸.

II.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Ως τοπίο έχει οριστεί ένα τμήμα της επιφάνειας της γης, κατανοητό με μια ματιά.⁴⁹ Αντιληπτό αρχικά με αισθητηριακά όργανα, κυρίως με την όραση και κατανοητό μέσω γνωστικών εγκεφαλικών διεργασιών, το τοπίο αντιπροσωπεύει ένα γεωγραφικό μέσο, αλλά και το αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και νοητικής επεξεργασίας. Σημειώνεται ότι τα πολιτισμικά τοπία δημιουργούνται με τη διαχρονική εγγραφή της ανθρώπινης δράσης και εμπειρίας στο χώρο. Οι γεωγραφία επομένως του τοπίου συνέχεται και με νοητικές εικόνες του χώρου και του τόπου, με μορφές αναπαράστασης και όχι απλώς με τα υλικά γεωγραφικά μορφώματα⁵⁰. Το τοπίο, καθώς και οι χρήσεις και λειτουργίες ενός τόπου, συνθέτουν **τη συνολική αντίληψη, την πραγματική, συναισθηματική και ιδεολογική εικόνα που προσφέρει ένας τόπος**⁵¹. Το τοπίο συνιστά μια πολιτισμική εικόνα, έναν τρόπο διάρθρωσης ή συμβολισμού του περιβάλλοντος χώρου⁵². Μέσα από την ανάλυση του τοπίου, όπως δημιουργείται ή τροποποιείται, μέσα από το τοπίο της καθημερινής ζωής και μέσα από τις αναλύσεις των αντιδράσεων των κοινωνιών που τους γεννώνται από τα παραπάνω, μπορούμε να αναγνωρίζουμε τις διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας των ανθρώπων⁵³.

⁴⁸ Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 228)

⁴⁹ **έμμεση παραπομπή στους Jackson, Meinig, Urry, Cosgrove**: Τερκενλή Θεανώ, «Τοπίο και τουρισμός: Μια στενή και αναγκαία γεωγραφική σχέση», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (εισαγωγή - επιμέλεια), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής - GUTENBERG, 2005, σελ. 231

⁵⁰ Τερκενλή Θεανώ, «Τοπίο και τουρισμός: Μια στενή και αναγκαία γεωγραφική σχέση», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (εισαγωγή - επιμέλεια), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής - GUTENBERG, 2005, σελ. 230

⁵¹ Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 83, Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 20

⁵² Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 39

⁵³ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 41, 45, 112

Το πολιτισμικό τοπίο διαμορφώνεται σε έναν φυσικό τόπο, από μία πολιτισμική ομάδα ανθρώπων.⁵⁴ Συνιστά ανθρωπογενή οντότητα και έναν γεωγραφικό τρόπο θεώρησης του ανθρώπινου πολιτισμού⁵⁵. Επιπλέον, ορίζεται και από συμβολικές διαστάσεις, μέσα από κοινωνικοπνευματικά στοιχεία που εκφράζουν διάφορα συστήματα νοημάτων, σημασιών, αξιών, όπως μέσα από την άρθρωση του χώρου, τις γλωσσικές εκφράσεις, τους θεσμούς, τις οικονομικές ασχολίες⁵⁶. **Πολιτισμικό λοιπόν τοπίο, είναι κάθε ανθρωπογενές τοπίο.** Τα πολιτισμικά τοπία αποτελούν υλικές και συμβολικές οντότητες, αποτελέσματα ανθρώπινης εργασίας και κοινωνικών αναπαραστάσεων⁵⁷, όλα δε τα τοπία είναι συμβολικά, δηλαδή εκφράσεις πολιτισμικών αξιών, κοινωνικής ή ατομικής συμπεριφοράς⁵⁸.

Υπάρχουν δύο κύριες αλλά ριζικά διαφορετικές μεταξύ τους προσεγγίσεις⁵⁹ στην έννοια του τοπίου: η πρώτη αντιμετωπίζει το τοπίο ως την εικόνα (οπτική, απτική, οσφρητική, ηχητική, γευστική) ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος, ενώ η δεύτερη ως ένα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων. Στην παρούσα εργασία απαντώνται αμφότερες οι προσεγγίσεις του τοπίου, θεάται δηλαδή, τόσο ως εικόνα - αποτέλεσμα κατασκευής των αισθητηρίων οργάνων, όσο και ως χώρος ανθρώπινων δραστηριοτήτων, *μορφών και ιδεών που δομούν γενικά την κοινωνία*. Ο τόπος είναι ταυτόχρονα γεωγραφικός και πολιτισμικός χώρος.

⁵⁴ Το τοπίο προϋποθέτει την ανθρώπινη πολιτιστική παρέμβαση ή τουλάχιστον την ανθρώπινη πολιτιστική αναγνώριση, βλέπετε: Μωραΐτης Κώστας, «Σημειώσεις για την πόλη ως φυσικό υπόβαθρο της ανθρώπινης δημιουργικότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 149

⁵⁵ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 14. «*Culture is the agent, the natural area is the medium, the cultural landscape is the result*», σύμφωνα με τον Carl Ortwin Sauer, (έμμεση παραπομπή).

⁵⁶ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 16

⁵⁷ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «αρχική σελίδα», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://galaxy.hua.gr/~landscapesatlas/index.php/programme.html>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013

⁵⁸ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 18. Βλέπετε και: Αίσωπος Γιάννης, «Στοιχεία του σύγχρονου αττικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 159, όπου αναφέρεται ότι «ο πολιτισμικός χώρος φέρει ιστορία, δόγματα, μύθους, ήθη, έθιμα, καθημερινές πρακτικές αλλά και συλλογικές μνήμες που καθορίζουν στοιχεία ταυτότητας. Το τοπίο λοιπόν είναι πάντα διαμεσολαβημένο, ανθρωπογενές και επομένως πολιτισμικό, φορέας και εκφραστής ιδεολογίας και ταυτότητας».

⁵⁹ Αίσωπος Γιάννης, «Στοιχεία του σύγχρονου αττικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 158

Όπως θα καταδειχθεί από τις αναλύσεις και το υποστηρικτικό υλικό που έπονται, το ελληνικό αστικό τοπίο⁶⁰, αποτελεί το δακτυλικό αποτύπωμα της ιδιοσυγκρασίας του λαού μας, συμπυκνώνοντας έντονα τα ελαττώματα της κοινωνίας μας: σύγχυση ταυτότητας, έλλειψη δημοκρατίας, έλλειψη αγωγής, (είτε πρόκειται για πρακτικές δόμησης, είτε για συμπεριφορές καθημερινότητας), έλλειψη συνέχειας, ασφυκτική αταξία, θρίαμβος του ωφελιμισμού/ατομισμού, σαφής διαβρωτική κυριαρχία κεφαλαιοκρατικών αξιών, έλλειψη αισθητικής και της αντίστοιχης παιδείας, κρατική ανεπάρκεια (που συνιστά διαρκή εστία κινδύνου για την περιβαλλοντική και πολιτισμική κατάσταση στη χώρα), διάχυτη έλλειψη συλλογικής βούλησης, λειτουργικότητας, μέτρου κ.ά., που αποκλείουν ως και τον “κολακευτικό” χαρακτηρισμό του “χαώδους”, αφού ως και *«αυτό που προσλαμβάνεται στη φύση ως χάος, αποκωδικοποιείται σήμερα αποτελεσματικά»*, και αποδεικνύεται *«ότι υπακούει σε περίπλοκους αλγόριθμους, που βρίσκονται απλά εκτός κλασικής μηχανικής(!)»*.⁶¹

III. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ/ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Ως περιβαλλοντικό ή οικολογικό έγκλημα, λογίζεται γενικά η πράξη ή παράλειψη που επιφέρει βλάβη, (μόνιμη ή παροδική), καταστροφή ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Τα φαινόμενα λοιπόν της μη προστασίας του περιβάλλοντος που αναπτύσσονται στην παρούσα εργασία, υπάγονται όλα σ’ αυτή την κατηγορία εγκληματικής συμπεριφοράς, είτε τελούνται από ιδιώτες, είτε από επιχειρήσεις, οργανισμούς και παρεμφερή μορφώματα, είτε από αυτό το κράτος, όπως αναφέρεται κατωτέρω.

Ας σημειώσουμε εν αρχή, ότι παραδοσιακά, τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος, δεν έχουν την ίδια ηθική αποδοκιμασία με τα εγκλήματα φερ’ ειπείν κατά της ιδιοκτησίας ή

⁶⁰ *«Η πόλη είναι ένας οργανισμός που ζει μέσα σ’ ένα τεχνητό κέλυφος, το κτιστό της περιβάλλον, που καθημερινά μεταβάλλεται. Το κέλυφος είναι ο κτιριακός ιστός της πόλης, αποτελούμενος από τα διάφορα οικοδομήματα, τα τεχνικά έργα, καθώς και την απαραίτητη υποδομή, (οδικό δίκτυο, δίκτυα κοινής ωφελείας, κ.ά.), που έχουν μεταβάλλει το φυσικό περιβάλλον σε μια τεχνητή πραγματικότητα. Αυτή είναι που καλείται αστικό τοπίο»*, βλέπετε: Τζουβαδάκης Ιωάννης, «Η καταγραφή του αστικού τοπίου» στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 28

⁶¹ Τζουβαδάκης Ιωάννης, «Η καταγραφή του αστικού τοπίου» στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 29

του προσώπου.⁶² Η τάση⁶³, όχι μόνο στην Ελλάδα, ήταν, έως σήμερα, να ελαχιστοποιείται ο ποινικός χαρακτήρας της βλάβης που κατεφέρετο εναντίον του περιβάλλοντος.

Οι Situ και Emmons, θεωρούν το οικολογικό έγκλημα ως **μια παράνομη, μη εξουσιοδοτημένη πράξη ή παράλειψη που παραβιάζει τον νόμο και ως εκ τούτου, υπόκειται σε ποινική δίωξη και ποινικές κυρώσεις**. Άλλοι πάλι, θεωρούν ως περιβαλλοντικό έγκλημα **και αυτό που είναι μεν μία νόμιμη ενέργεια, προξενεί όμως βλάβη**.⁶⁴ Έτεροι ορισμοί, εντοπίζουν το οικολογικό έγκλημα σε πράξεις περιβαλλοντικής βλάβης που δεν καλύπτονται κατ' ανάγκη από κάποιο νομικό καθεστώς. Για την Westra, το οικολογικό έγκλημα είναι **η απρόκλητη επιθετικότητα, «διαπραττόμενη στο πλαίσιο άλλων στόχων και αναγκαιοτήτων», όπως το οικονομικό πλεονέκτημα**. Το έργο της Westra διευρύνει τον ορισμό του οικολογικού εγκλήματος πέρα από την οικολογική υποβάθμιση στην ανθρώπινη υγεία, την παγκόσμια ασφάλεια και τη δικαιοσύνη. Θεωρεί ότι τα οικολογικά εγκλήματα που διαπράχθηκαν από τις κυβερνήσεις και τις επιχειρήσεις προς επιδίωξη του ελεύθερου εμπορίου ή της προόδου, αποτελούν «*επιθέσεις στο ανθρώπινο πρόσωπο*», που στερούν από τους πολίτες (κυρίως τους φτωχούς), τα κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη του περιβάλλοντός τους. Ως εκ τούτου, το οικολογικό έγκλημα **είναι μια πράξη βίας** και θα πρέπει να θεωρείται ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς, δι' αυτού, οι πολίτες στερούνται των ελευθεριών τους. Επιπλέον, όταν το οικολογικό έγκλημα οριοθετείται μέσα από τις έννοιες της βλάβης ή αυτού που αναφέρεται ως «*ζημιολογία*», παρατηρούμε τη διεύρυνση του εγκληματολογικού βλέμματος που, πέρα από το νομικό έδαφος, στην εννοιολόγηση του περιβαλλοντικού εγκλήματος, προσθέτει συζητήσεις σχετικά με τους κινδύνους και τα δικαιώματα.⁶⁵

⁶² Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 17.

⁶³ Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 22.

⁶⁴ White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 35.

⁶⁵ Walters Reece, «Crime, regulation and radioactive waste in the United Kingdom» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 187, 188.

Γενικά, τα περιβαλλοντικά θύματα⁶⁶ υφίστανται **φυσική, οικονομική ή συναισθηματική βλάβη**,⁶⁷ η οποία μπορεί και να μην είναι μετρήσιμη, να αφορά δηλαδή πτώση στην ποιότητα ζωής, διάψευση της απόλαυσης του περιβάλλοντος, καθώς το περιβάλλον έχει πολλές αναγνωρισμένες αξίες, όπως η πολιτισμική, η κληρονομιά, η αναψυχή, η επιστημονική, η παιδευτική/μορφωτική, η αισθητική.⁶⁸ Εξειδικασμένη συλλογική βλάβη είναι η απώλεια ή η διάβρωση κουλτούρας, παραδόσεως, ταυτότητας,⁶⁹ λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος θεωρούνται γνήσια διεθνή εγκλήματα, ως προσβάλλοντα τις οικουμενικές αξίες και επισύρουν ευθύνη απέναντι στη διεθνή κοινότητα.⁷⁰

III.1. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το περιβάλλον προστατεύεται από το Σύνταγμα (άρθρο 24, βλέπετε **παράρτημα υπ' αριθ. 2**), όπου κατοχυρώνεται το **δικαίωμα του καθενός στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον**. Η δε **προστασία του ορίζεται ως εμπίπτουσα στις υποχρεώσεις του κράτους**, γι' αυτό και το κράτος, δια της πλημμελούς προστασίας που επιδεικνύει, καταδεικνύεται ως εγκληματογόνος θεσμός.

Είναι απόλυτα κρατούσα στη θεωρία, αλλά και νομολογιακά κατοχυρωμένη η θεώρηση του δικαιώματος στο περιβάλλον, ως δικαιώματος ατομικού/αμυντικού, κοινωνικού/προστατευτικού, πολιτικού/διασφαλιστικού, χαρακτηρισμοί σημαίνοντες για τον καθορισμό και την οριοθέτηση των εξουσιών που παρέχονται στο φορέα του.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον δεν μπορεί να νοείται ως δικαίωμα του ατόμου ή ως ατομικό δικαίωμα, που το απολαμβάνει κάποιος ατομικά, ανεξάρτητα και απομονωμένα από

⁶⁶ Σημειώνεται παρενθετικά πως έχει προταθεί η διάκριση μεταξύ περιβαλλοντικών θυμάτων και περιβαλλοντικών *casualties*, (όρος που θα μπορούσε να αποδοθεί ως *τυχόντα θύματα*), όπου τα πρώτα δηλώνουν όσους υποφέρουν από μία πράξη ηθελημένη και αδίστακτη, ενώ τα δεύτερα ενέχουν μία έννοια *τυχαιότητας* μιας μη στοχευμένης όμοιας πράξης, Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 16

⁶⁷ Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ.31

⁶⁸ Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 36

⁶⁹ Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ.37

⁷⁰ Ιωαννίδης Δημήτρης, «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος και η έννοια του περιβαλλοντικού θύματος» στο: Ζαραφονίτου Χριστίνα (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική Σκοπιά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 170

τον άλλον ή σε αντιπαράθεση με την κοινωνία, αλλά ως ένα «δικαίωμα τρίτης γενιάς, που ο καθένας το απολαμβάνει σε στενή σχέση και εξάρτηση από τους άλλους»⁷¹. Συμμετέχουμε όλοι σε «μια συλλογική και από κοινού προστασία, απόλαυση και διαχείριση του περιβάλλοντος». Υπό την οπτική αυτή, το δικαίωμα στο περιβάλλον αντιμετωπίζεται ως δικαίωμα τρίτης γενιάς, «βασιζόμενο στην ιδέα της αλληλεγγύης». Πρόκειται τέλος για λειτουργικό δικαίωμα, αφού ταυτόχρονα συνιστά και υποχρέωση.⁷² Μερίδα θεωρητικών υποστηρίζουν ότι η προσβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος προκαλεί άμεση ζημία κατά ιδανικό μερίδιο σε κάθε έναν ιδιώτη, ο οποίος δικαιούται και παρακωλύεται στη χρήση των στοιχείων του περιβάλλοντος, ώστε να νομιμοποιείται ως πολιτική αγωγή οποιοδήποτε άτομο ή ομάδα που θα αποδείκνυε μία προσωπική συγκεκριμένη ζημία, θέση

⁷¹ Τσουραμάνης Χρ., «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - Εγκληματολογική προσέγγιση», διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://www.dikseo.teimes.gr/spoudastirio/%CE%A3%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%94%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%9F%20A%CE%A1%CE%98%CE%A1%CE%91%CE%95%CE%93%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%20%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20%CE%A0%CE%95%CE%A1%CE%99%CE%92%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%9F%CE%A3.pdf>, τελευταία πρόσβαση 14-2-2013.

⁷² Μανιτάκης Αντώνης, «Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος: δικαίωμα ή συνταγματική αξία», 13^ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου οικολογικών οργανώσεων, Δάση-χωροταξία-τουρισμός Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου, διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Rodos%2013%20Sinedrio/Manitakis%20eisigisi.htm>, τελευταία

πρόσβαση την 12-2-2013. Ας καταγραφεί ότι η παραδοχή ότι το περιβάλλον είναι αμιγώς ένα δημόσιο αγαθό, δεν μπορεί να καταλάβει πλήρως έδαφος και σε κάθε περίπτωση, πρέπει να εγκαταλειφθεί προς όφελος περισσότερο ρεαλιστικών υποθέσεων, καθώς υπάρχουν πολλοί συσχετισμοί περιβάλλοντος και ανισότητας, μερικοί από τους οποίους έχουν μνημονευθεί στο πλαίσιο της παρούσας, λ.χ. η εμμονή της πολιτείας με την αναβάθμιση του κέντρου, (βλέπετε επί παραδείγματι το πρόγραμμα RETHINK ATHENS) ή ο παραγκωνισμός των φτωχών γειτονιών και περιοχών από εξωραϊστικές και λειτουργικές παρεμβάσεις, η χωροθέτηση των ΧΥΤΑ πλησίον κατοικημένων περιοχών από χαμηλά εισοδηματικά πληθυσμούς (βλέπετε επί παραδείγματι αναφορικά με την Αττική, περιοχές Λιοσίων και Κερατέας) και πλήθος άλλα, που το αποστερούν από τους κοινωνούς, ματαιώνοντας έτσι το δημόσιο χαρακτήρα που θα έπρεπε να το συνοδεύει. Στη διεθνή βιβλιογραφία η κατάσταση περιγράφεται με τον όρο “περιβαλλοντικό apartheid”, βλέπετε: Whyte Dave, «Victims of corporate crime» στο: Walklate Sandra (επιμ.), *Handbook of Victims and Victimology*, Portland, Willan Publishing, 2008, σελ. 455, Marcello Basili, Maurizio Franzini, Alessandro Vercelli, «Introduction» στο: Marcello Basili, Maurizio Franzini, Alessandro Vercelli (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006, σελ. 2, Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 29. Ας λεχθεί επίσης ότι οι μειονότητες δεν διαθέτουν την οικονομική δύναμη, που μεταφράζεται σε πολιτική, ώστε να προστατευθούν επιτυχώς από τις αντίξοες συνθήκες των υπαρχουσών δομών, όπως αυτών του εταιρικού καπιταλισμού, βλέπετε: Lynch Michael, Stretesky Paul, «Green criminology in the United States» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β’ έκδοση, Willan Publishing, έτος α’ έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 257

που συνάδει με την άποψη θεώρησης του συνταγματικού δικαιώματος προστασίας του περιβάλλοντος ως κοινωνικού δικαιώματος ατομικής δυναμικής.⁷³ Ωστόσο:

- Το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει τις ενώσεις προσώπων υπό την στέγη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, γεγονός που αναφορικά με το δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος, άγει σε κοινωνική αδικία και καθιστά για το λόγο αυτό αναγκαία την αναθεώρηση του εύρους των φορέων του σχετικού συνταγματικού δικαιώματος, καθώς, συνηθίζεται, το περιβαλλοντικό έγκλημα να αφορά πολίτες που σχηματίζουν αυθόρμητες συλλογικές συσπειρώσεις, που δεν έχουν νομική υπόσταση, αυθόρμητες κινητοποιήσεις, ιδίως όταν η ζημία βρίσκεται εν εξελίξει⁷⁴. Το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχεται ότι τόσο τα νομικά πρόσωπα, σωματεία, σύλλογοι προστασίας περιβάλλοντος, όσο και οι ενώσεις προσώπων, με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, ασκούν, υπό την προϋπόθεση ότι ασκούν σκοπούς του καταστατικού τους και για το σύνολο των μελών τους, αίτηση ακυρώσεως. Έχει γίνει δεκτό ότι οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα ασκούν την αίτηση ακύρωσης στο όνομα όλων των μελών τους⁷⁵.

- Από την άποψη του δημοσίου δικαίου, σύμφωνα με την ορθότερη προσέγγιση των συνταγματικών δικαιωμάτων, το περιβάλλον, ως αγαθό, ανήκει σε όλη την ανθρωπότητα και στις μέλλουσες γενιές, σε όσους ανθρώπους δηλαδή έχουν την ικανότητα να είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Επομένως, θεωρητικά, καθένας μας νομιμοποιείται στην άσκηση αίτησης ακύρωσης διοικητικής πράξης που προσβάλλει το περιβάλλον. Από τη σκοπιά του ιδιωτικού δικαίου, δεχόμενοι, ότι τα περιβαλλοντικά αγαθά αποτελούν κοινόχρηστα πράγματα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα χρήσης αυτών των αγαθών ως μια από τις εκφάνσεις του δικαιώματος στην προσωπικότητα είναι καθολικό και άρα στην άσκηση των αξιώσεων που απορρέουν από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, νομιμοποιείται ο εκάστοτε χρήστης που ζημιώθηκε από την προσβολή. Δεχόμενοι

⁷³ Ιωαννίδης Δημήτρης, «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος και η έννοια του περιβαλλοντικού θύματος», στο: Ζαραφωνίτου Χριστίνα (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική Σκοπιά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 170, 181

⁷⁴ Μπήκα Ζωγραφιά, «Θεσμικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο» στο: Ζαραφωνίτου Χριστίνα (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική Σκοπιά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ. 125

⁷⁵ Σιούτη Γλυκερία, *Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα – Αθήνα - Κομοτηνή, 1985, σελ. 79, 78, 82, 83, Σακελλαρόπουλος Αλέξανδρος, *Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά*, χ.τ.ε., Εκδόσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλα - Αθήνα - Κομοτηνή, 1985, σελ. 139, 140

την κρατούσα στην ελληνική θεωρία και νομολογία άποψη, ότι η νομιμοποίηση αποτελεί ξεχωριστή διαδικαστική προϋπόθεση από το έννομο συμφέρον, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, **ακόμη και αν το δικαίωμα στο περιβάλλον αφορά ευρύ κύκλο προσώπων ως φορέων του, αυτό δεν σημαίνει αυτόματα την αναγνώριση στο πρόσωπό τους και της ανάγκης παροχής δικαστικής προστασίας, της ύπαρξης δηλαδή εννόμου συμφέροντος με την δικονομική του όρου έννοια.** Για να αποφευχθεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο και για να μην αναγνωρίζεται σε καθένα πολίτη το δικαίωμα να εγείρει αγωγή όταν από ορισμένη συμπεριφορά προσβάλλονται τα συμφέροντα οποιουδήποτε συμπολίτη του ή το δημόσιο συμφέρον⁷⁶, η νομολογία, κυρίως του ΣτΕ, αλλά και των πολιτικών δικαστηρίων, χρησιμοποιεί ορισμένο κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζει ανά περίπτωση έννομο συμφέρον στους αιτούντες δικαστική προστασία για θέματα περιβάλλοντος. **Το βασικό κριτήριο, που χρησιμοποιείται έως σήμερα είναι η τοπική εγγύτητα του προσώπου με το περιβαλλοντικό αγαθό που υπέστη προσβολή, πράγμα που σαφώς περιορίζει τη δυνατότητα κάθε πολίτη να προσφεύγει στα Δικαστήρια με αίτημα την προστασία του περιβάλλοντος.**⁷⁷

⁷⁶ Η απαγόρευση της *actio popularis* βασίζεται στην αποτροπή του ενδεχομένου υπερφόρτωσης των δικαστηρίων με υποθέσεις, επιχείρημα που δεν ευσταθεί, καθώς αποδεδειγμένα, ακόμη και όταν παρέχεται η σχετική δυνατότητα άσκησης της, οι πολίτες επισπεύδουν τη συζήτηση υποθέσεων με αξιοσημείωτη σύνεση, όπως καταδεικνύει η εμπειρία, αφού άλλωστε ο ιδιώτης αποφασίζει να υποβληθεί στα απαιτούμενα έξοδα διεξαγωγής δικαστικού αγώνα μόνο όταν συντρέχει πραγματικά σοβαρή κατάσταση, βλέπετε: Σακελλαρόπουλος Αλέξανδρος, *Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά*, έκδοσης, χ.τ.ε., Αντ. Ν. Σάκκουλα - Αθήνα - Κομοτηνή, 1985, σελ. 132

⁷⁷ Κρέτση Ελένη, «Το έννομο συμφέρον στις δίκες περιβάλλοντος», *Περιοδικό Δίκη*, Φεβρουάριος 2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=23959>, τελευταία επίσκεψη την 12-2-2013. Σημειώνεται επίσης ότι στην επιστήμη της θυματολογίας έχει διαμορφωθεί πληθώρα ορισμών του θύματος. Σε σύνοψη των κατά καιρούς διατυπωμένων παρατίθεται ο ακόλουθος ορισμός: «Θύμα αποτελεί κάθε πρόσωπο το οποίο υπέστη άμεση ή έμμεση βλάβη ή ζημία ως αποτέλεσμα εγκληματικής συμπεριφοράς». Είναι λοιπόν επιτακτικό, κατά τον άνω δοθέντα ορισμό, αλλά και την άποψη σπουδαίας μερίδας επιστημόνων, να απεμπλακούμε από τις έννοιες του παθόντος και του φορέα του εννόμου αγαθού, προς αντικειμενική και πληρέστερη ικανοποίηση των θυμάτων τα οποία έτσι θα έχουν απρόσκοπτη πρόσβαση στην δικαιοσύνη, καθώς στην, κατά την ελληνική ποινική δικονομία, ποινική δίκη προβλέπεται η συμμετοχή του πολιτικώς ενάγοντα, που συνίσταται στο πρόσωπο που αδικήθηκε από το έγκλημα και πρόκειται πάντοτε για τον αμέσως «παθόντα» από την εγκληματική πράξη/παράλειψη, δηλαδή για τον φορέα του εννόμου αγαθού που προσέβαλε ο δράστης. (Τα πρόσωπα που ασκούν πολιτική αγωγή, προσδιορίζονται σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα και δικαιούνται να ζητήσουν, ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, αποζημίωση και αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας που υπέστησαν, ή αποκατάσταση των πραγμάτων στην πρότερη θέση, είτε χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη). Βλέπετε: Παραδεισοπούλου Αναστασία – Ζωή, «ΤΟ ΘΥΜΑ ΣΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ» στο: Ηρώ Δασκαλάκη, Παναγιώτα Παπαδοπούλου, Δήμητρα Τσαμπάρη, Ιωάννα Τσίγκανου, Έμμη Φρονίμου (επιμ.), *ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ – Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000, σελ 217

Το κράτος εγκληματεί σε βάρος του περιβάλλοντος και του πολίτη παραβιάζοντας ευθέως τους νόμους και τις ουσιαστικές επιταγές τους, αφού δεν έχει κατορθώσει να συντονίσει και να διευθετήσει καταλλήλως ολόκληρο το νομοθετικό φάσμα, ώστε οι ανωτέρω συνταγματικές επιταγές του άρθρου 24 να βρίσκουν μια, άνευ ετέρου, εφαρμογή. Άλλωστε, σημειώνεται, ότι για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Δια των πράξεων και παραλείψεων του, όμως, το κράτος έχει αποδειχθεί ανίκανο να ανταποκριθεί στο θεμελιώδη ως άνω εκ του Συντάγματος απορρέοντα ρόλο του, καθώς, **όπως θα καταδειχθεί κατωτέρω, η εν γένει κρατική πολιτική δεν άγει σε βιωσιμότητα, ούτε συνεπώς σε αειφορία, που συνιστά υποκείμενη αυτής έννοια.**

Επιπρόσθετα, πέραν του θεμελίου λίθου του περιβαλλοντικού δικαίου στη χώρα μας, ήτοι της προμνησθείσης συνταγματικής ρύθμισης, έτερος κεντρικής σημασίας περιβαλλοντικός νόμος είναι ο υπ' αριθ. 1650/1986⁷⁸, όπως ισχύει σήμερα κατόπιν

⁷⁸ Βασικοί στόχοι του νόμου είναι: α) η αποτροπή της ρύπανσης και, γενικότερα, της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και η λήψη όλων των αναγκαίων, για το σκοπό αυτό, προληπτικών μέτρων, β) η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας από τις διάφορες μορφές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ειδικότερα, από τη ρύπανση και τις οχλήσεις, γ) η προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης του εθνικού χώρου συνολικά και των επί μέρους γεωγραφικών και οικιστικών ενοτήτων του και μέσα από την ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος, δ) η διασφάλιση της δυνατότητας ανανέωσης φυσικών πόρων και η ορθολογική αξιοποίηση των μη ανανεώσιμων ή σπάνιων σε σχέση με τις τωρινές και τις μελλοντικές ανάγκες και με κριτήριο την προστασία του περιβάλλοντος, ε) η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας των φυσικών οικοσυστημάτων και η διασφάλιση της αναπαραγωγικής τους ικανότητας, στ) η αποκατάσταση του περιβάλλοντος. **Στο νόμο ορίζεται ως περιβάλλον: το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.** Ως φυσικό περιβάλλον νοείται ο περιβάλλον τον άνθρωπο χερσαίος, θαλάσσιος και εναέριος χώρος, με την σ' αυτόν χλωρίδα, πανίδα και φυσικούς πόρους, η προστασία δε του φυσικού περιβάλλοντος αφορά τόσο στο μη ζων φυσικό περιβάλλον, ήτοι ξηρά (έδαφος – υπέδαφος), ύδωρ (επίγειο, υπόγειο, θαλάσσιο) και αέρας – ατμόσφαιρα όσο και στο ζων φυσικό περιβάλλον, ήτοι στους επίγειους, στους υδρόβιους και στους εναέριους ζώντες οργανισμούς, ενώ ως τεχνητό περιβάλλον, θεωρούμε το οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Περιεχόμενο του δικαιώματος αποτελεί η διατήρηση των συνθηκών εκείνων, που θα εξασφαλίσουν τη ζωή, την υγεία, την ποιότητα ζωής και το ίδιο το περιβάλλον ως αυτοτελές έννομο αγαθό, βλέπετε Κρέτση Ελένη, «Το έννομο συμφέρον στις δίκες περιβάλλοντος», *Περιοδικό Δίκη*, Φεβρουάριος 2007, διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=23959>, τελευταία επίσκεψη την 12-2-2013. Σημειώνεται ότι ο εν λόγω νόμος έχει πολύπλοκη γραφειοκρατική συγκρότηση και απαιτεί πληθώρα, άνω των δέκα, προεδρικών διαταγμάτων, υπουργικών διατάξεων και διευκρινιστικών οδηγιών, άνω των 30, για να μπορέσει να εφαρμοσθεί, βλέπετε: Μπουροδήμος Ευστράτιος, *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ*, Εκδόσεις ΑΞΙΩΤΕΛΗΣ, Αθήνα, 1990, σελ. 63. Εκτός από τον ν. 1650/1986 (και τον πρόσφατο τροποποιητικό αυτού νόμο υπ' αριθ. 4042/2012, που σημειωτέον εγκαθιδρύει την άγνωστη, έως την θέσπισή του, στο δίκαιο, ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, η οποία πλέον αναγνωρίζεται μόνο αναφορικά με τα περιβαλλοντικά εγκλήματα στο δίκαιό μας), η εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία απαρτίζεται από πολλούς νόμους, υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά

τροποποιήσεων, ο οποίος ορίζει την προστασία του περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση «ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον μέσα στο οποίο προστατεύεται η υγεία του και ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του», αλλά και ως «θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής». Φαίνεται λοιπόν να παραβιάζεται ευθέως και ο εν λόγω νόμος, καθώς **κύριες αναπτυξιακές διαδικασίες της χώρας, λ.χ. τα ολυμπιακά έργα, δεν έχουν επιδείξει αναγνώσιμα στοιχεία περιβαλλοντικών προτεραιοτήτων**, ενώ η χώρα διαθέτει πάμπολλα δείγματα του πως το πολεοδομικό αδιέξοδο της Αθήνας και η περιβαλλοντική της καταστροφή μπορούν να αποδοθούν σε τυχάρπαστες, αντιεπιστημονικές αποφάσεις και ευκαιριακές πολιτικές επιλογές. Τέλος, για λόγους συνέχειας, στη σύντομη αυτή αναφορά παραβιάσεων νόμων που συντελούνται ευθέως, ας προστεθεί ο καταφανής παραγκωνισμός του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού, τον οποίο μαρτυρούν η **άναρχη δόμηση και ο φτωχός ή προκλητικός και, σε κάθε περίπτωση, συχνά ελλειμματικός αισθητικός χαρακτήρας των νεοελληνικών οικοδομών**, καθώς ο Γ.Ο.Κ. προβλέπει ότι **«τα κτίρια και οι εγκαταστάσεις πρέπει να ικανοποιούν τις απαιτήσεις της αισθητικής, να εντάσσονται στο φυσικό και οικιστικό περιβάλλον, και ότι ο έλεγχος της τήρησης των τασσομένων αυτών προϋποθέσεων «είναι**

διατάγματα, τα οποία συνθέτουν από κοινού το δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος, το σύνολο δηλαδή των κανόνων δικαίου, οι οποίοι οριοθετούν την ανθρώπινη δράση, ατομική ή συλλογική και επιδιώκουν την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ του περιβάλλοντος, φυσικού και πολιτισμικού και κάθε άλλης ανθρώπινης δραστηριότητας. Σημαντική είναι και η ενωσιακή νομοθεσία' γίνεται μνεία ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αναγνωρίσει το «δικαίωμα σε ένα ασφαλές περιβάλλον», βλέπετε: Walters Reece, «Crime, regulation and radioactive waste in the United Kingdom» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 193. Επίσης αναφέρεται ότι το άρθρο 2 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μεταξύ άλλων διαλαμβάνει ότι «η Κοινότητα έχει ως αποστολή να προάγει την αρμονική, ισορροπη, και αειφόρο ανάπτυξη, (...) υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος...». Περαιτέρω, στο άρθρο 6 της Συνθήκης καθορίζεται ότι «οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων (...) ιδίως προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη». Παράλληλα, η κοινοτική νομοθεσία αποτελείται από οδηγίες και κανονισμούς που διέπουν κρίσιμα ζητήματα όπως το φυσικό περιβάλλον, οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το δικαίωμα πρόσβασης στην περιβαλλοντική πληροφόρηση και η βιομηχανική ρύπανση κ.ά.. Η δικαιοδοσία της ΕΕ για τη δημιουργία περιβαλλοντικής νομοθεσίας προκύπτει από τα άρθρα 174-176 της Συνθήκης για την ΕΕ, βλέπετε: WWF ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ», διαθέσιμο στον ιστότοπο: http://politics.wwf.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=773&Itemid=415, τελευταία επίσκεψη την 12-2-2013

καθήκον του κράτους ασκούμενο από την πολεοδομική υπηρεσία», βλέπετε παράρτημα υπ' αριθ. 30. Ο αναγνώστης, στο σημείο αυτό, παραπέμπεται στο παράρτημα υπ' αριθ. 46, όπου μπορεί να ανακαλύψει **περίπτωση καταστρατήγησης του προστατευτικού νομοθετικού πλαισίου και άλλων, ειδικότερων περιβαλλοντικών νόμων, από την ίδια την πολιτεία.**

Διαπιστώνεται, βάσει των ανωτέρω, η εγκληματική συμπεριφορά του κράτους και η ατελής δυνατότητα προστασίας που παρέχεται στον Έλληνα πολίτη ως προς το έννομο αγαθό του περιβάλλοντος, ή των υποκειμένων αγαθών της σωματικής ακεραιότητας, της ζωής, της υγείας, του αέρα, της γης, του νερού, της πανίδας, της χλωρίδας κοκ, αφού, θεσμικά, οι συνθήκες είναι απαγορευτικές για ευρεία κατηγορία περιπτώσεων. Η πρακτική πραγματικότητα επομένως, δεν στέκει στο ύψος της μεγαλεπήβολης συνταγματικής διακήρυξης, αποδυναμώνοντας τον χαρακτήρα του δικαιώματος στο περιβάλλον ως δικαιώματος του καθενός, ενώ και τα λοιπά σημαντικά νομοθετήματα που μνημονεύθηκαν φαντάζουν ως «κενό γράμμα».

IV. ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Οι αναπτύξεις που έπονται στα β' μέρος της παρούσας εργασίας, καταμαρτυρούν σοβαρές ζημίες τόσο στα ποικίλα περιβάλλοντα του Νεοέλληνα, όσο και αυτόν τον ίδιο ως πρόσωπο. Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται το εγκληματολογικό ενδιαφέρον αυτών των ζημιών, από τη σκοπιά της κριτικής προσέγγισης του εγκλήματος, που αποτελεί βασική ιδεολογική επιρροή στην σύνταξη της παρούσας.

Η κριτική εγκληματολογία, **τείνει να θεωρεί ως έγκλημα, τη δράση που προκαλεί κοινωνική βλάβη ή χαρακτηρίζεται από βαρβαρότητα.**⁷⁹ Αντικείμενο μελέτης στο ιδεολογικό πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογίας είναι η **προώθηση δομικών κοινωνικών αλλαγών σχετιζόμενων με τον σχηματισμό νέων υλικών και πνευματικών όρων, που θα συνοδεύουν τα άτομα στον καθημερινό τους βίο.**⁸⁰ Οι Taylor, Walton και Young έχουν προτείνει την **εγκληματολογία ως την επιστήμη που σκοπό και αντικείμενο θα έχει τον**

⁷⁹ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 39

⁸⁰ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 119

αγώνα υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης, (αντί του σημερινού εστιακού της ενδιαφέροντος, ήτοι τη συμβολή της στον κοινωνικό έλεγχο).⁸¹

Θέση της κριτικής εγκληματολογίας συνιστά ότι, ο ανδρισμός, ο ρατσισμός, ο ταξισμός, η κυριαρχία και η επιβολή, συνιστούν θεμελιακά δομικά στοιχεία της σύγχρονης κοινωνίας, η οποία πρέπει να επικοδομηθεί σε νέα διάσταση, απαλλαγμένη από αυτά, προσλαμβάνοντας την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης και αποτινάσσοντας την εγγενή στα ανωτέρω ανισότητα.⁸² Για την κριτική εγκληματολογία, **η πολιτική και η οικονομία είχαν πάντα εγκληματογόνο παρουσία.**⁸³ Όταν η οικονομία επιβάλλεται⁸⁴ στην πολιτική

⁸¹ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 134, έμμεση παραπομπή. **Κρίνεται σκόπιμο, να αναφερθεί στο σημείο αυτό, πως, η σημασία που αποδίδει ο Αριστοτέλης στη δικαιοσύνη, είναι αυτή της αποχής από την πλεονεξία, δηλαδή από τον προσπορισμό ιδίου οφέλους, είτε δια της υφαρπαγής αυτού που ανήκει στον άλλον, είτε δια της αρνήσεως αυτού που οφείλεται σε ένα πρόσωπο. Η δικαιοσύνη αποτελεί την πρώτιστη αρετή των κοινωνικών θεσμών.** Βλέπετε: Rawls John, *A Theory of Justice*, χ.τ.ε., Harvard University Press, 1971, στο: (μτφρ. Βασιλογιάννης Φίλιππος, Βουτσάκης Βασίλης, Παιονίδης Φιλήμων, Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος, Στυλιανίδης Νίκος, Τάκης Ανδρέας, επιστημονική επιμέλεια Τάκης Ανδρέας, *ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ*, Αθήνα, δ' έκδοση, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, α' εκδ. 2001, δ' έκδοση 2003, σελ. 32, 35)

⁸² Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 115

⁸³ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 118

⁸⁴ Στο σημείο αυτό σκόπιμο κρίνεται να παρατεθεί ένα παράδειγμα τέτοιας πολιτικής από το ιστορικό παρελθόν της χώρας, με σκοπό να τονιστεί η διαρκής διάβρωση και το έλλειμμα δημοκρατίας στις κοινωνίες μας, που εκκινούν από την πρόταξη των οικονομικών συμφερόντων των ισχυρών. Σημειώνεται λοιπόν ότι και στο παρελθόν, η λεγόμενη «άναρχη» και «ακατανόητη» εξέλιξη της Αθήνας μετά το 1950, τίποτε απ' τα δύο δεν υπήρξε, αφού ήταν άμεσο αποτέλεσμα της πολιτικής που επέβαλλε στη χώρα μας το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Διεθνής Τράπεζα το 1952 μέσω της «Εκθεσης Βαρβαρέσου», η οποία, ανάμεσα στα άλλα, επέβαλε ως βασική οικονομική δραστηριότητα την οικοδομή, χάριν της οποίας το κράτος έδωσε υψηλά κίνητρα σε συγκεκριμένο κοινωνικό στρώμα, αυτό των οικοπεδούχων και μικροκατασκευαστών, ώστε να κινήσει την οικονομία χωρίς κρατικές επενδύσεις και ταυτόχρονα σε τομείς μη ανταγωνιστικούς προς το ξένο κεφάλαιο. Περαιτέρω, το συγκοινωνιακό σύστημα της πρωτεύουσας καταστράφηκε το 1955, με την αποξήλωση των γραμμών του τραμ, ενός απόλυτα λειτουργικού και οικολογικού μέσου, μέσα σε κλίμα δυσφήμισης του, [η οποία, μη διαθέτοντας ουσιαστικά επιχειρήματα, στηρίχτηκε στο ότι το τραμ “σφουρίζει” και ότι δήθεν δεν μπορεί να στρίψει. Φυσικά η επιβολή της κυκλοφορίας του αυτοκινήτου που ακολούθησε, είναι, όπως διαπιστώνουμε αλάνθαστα με τις αισθήσεις μας, εκκωφαντικά σιγασμένη (!) και βεβαίως, όπως μπορούμε να φανταστούμε, ακόμη και όσοι δε ζήσαμε την εποχή εκείνη, το τραμ καταργήθηκε αφού ήταν αδύνατον να εκτελέσει διαδρομές, αφού δεν έστριβε(!)], την στιγμή μάλιστα που οι αναπτυγμένες πρωτεύουσες το χρησιμοποιούν ως και σήμερα (βλέπετε Ζυρίχη) και όλα αυτά, μεθοδεύτηκαν στο πλαίσιο της επιβολής μιας οικονομικής πολιτικής υπαγορευόμενης από το ξένο κεφάλαιο και επιπλέον, αναφορικά με το συγκεκριμένο τομέα, από τις εταιρείες πετρελαιοειδών, τις βιομηχανίες αυτοκινήτων και ελαστικών, βιομηχανίες γυαλιού, ελαστικών, χάλυβα, τους επαγγελματικούς χρήστες των αυτοκινητοδρόμων, (όπως είναι οι εταιρείες φορτηγών), τους κατασκευαστές αυτοκινητοδρόμων και τα μεσιτικά συμφέροντα που συνδέονται με την αστική - προαστιακή δομή, που συναποτελέσαν τον άξονα γύρω από τον οποίο περιστράφηκε εν πολλοίς η συσσώρευση κατά τον 20ο αιώνα, βλέπετε: Σαρηγιάννης Γεώργιος, *ΑΘΗΝΑ 1830-2000 – ΕΞΕΛΙΞΗ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2000, σελ. 12, Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 201)

και η αγορά είναι υπέρτερη της δημοκρατίας, δυσχεραίνεται η ανάπτυξη ικανοτήτων και αρετών ευνοϊκών προς τη συλλογικότητα, τη δημοκρατική διακυβέρνηση της κοινωνίας για την πλειονότητα των κοινωνιών.⁸⁵

Στο κλείσιμο του παρόντος κεφαλαίου, θεωρείται αναγκαία η ειδική μνεία της ζημιολογικής οπτικής, κατά την οποία η έννοια του εγκλήματος εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που περιλαμβάνει διάφορα είδη κοινωνικής βλάβης, τόσο αυτές που ο νόμος ορίζει ως εγκλήματα, όσο και αυτές για τις οποίες αδιαφορεί. Στην κοινωνική ζωή υπάρχουν πολλά και διαφορετικά προβλήματα που προκαλούν δυστυχία, πόνο, έλλειψη ευκαιριών, συλλογικές καταστροφές. Οι επικρατούντες νομικοί ορισμοί του εγκλήματος δημιουργούν μια αλλοιωμένη εικόνα της πραγματικότητας, αφού τονίζουν κάποιες βλάβες ενώ υποβαθμίζουν σε σημασία (ή αποσιωπούν ακόμη) κάποιες άλλες. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης οι Schwendinger και Schwendinger προτείνουν, **το ποινικό δίκαιο να αρχίσει να ορίζει ως εγκλήματα, τις συμπεριφορές και καταστάσεις που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα**, ενώ οι Henry και Milanovic **προτείνουν αυτές που στερούν από κάποιους ανθρώπους τη δυνατότητα να εκφράζουν την ανθρωπιά τους**⁸⁶.

IV.1. Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ

«Είναι λοιπόν προφανές ότι πρέπει να αναζητήσουμε την ποιότητα στις υποδομές των υποδομών.

Σε αυτούς δηλαδή που χειρίζονται τις διαδικασίες και στην ανικανότητα να διακρίνουν το μέγεθος από την ποιότητα, τη μελέτη από την κατασκευή, το πρόγραμμα από το όραμα.»⁸⁷

Όπως, προελέχθη, δράστες περιβαλλοντικών εγκλημάτων δύνανται να είναι τόσο οι επιχειρήσεις και τα παρεμφερή μορφώματα όσο και το κράτος, ενώ, μνημονεύθηκε επίσης, ότι η εγκληματολογία θα πρέπει να ανοίξει το πεδίο της σε κάθε ευρείας μορφής

⁸⁵ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 75, **έμμεση παραπομπή στον Schwartz**.

⁸⁶ Μαγγανάς Αντώνης, Λάζος Γρηγόρης, Σβουρδάκου Δέσποινα, *Η Εγκληματολογία από τα Κάτω*, Αθήνα, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2008, σελ. 7, **έμμεση παραπομπή**

⁸⁷ Παπαδόπουλος Σπύρος, «Μητρόπολη σε αναμονή», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρουνής, 2005, σελ. 211

αντικοινωνική συμπεριφορά, επιβλαβή για την κοινωνία. Αντικοινωνική δε, είναι η συμπεριφορά που παραβιάζει οποιοδήποτε κοινωνικό συμφέρον.⁸⁸

Η κρατική εγκληματικότητα ή η βλάβη, παράνομα ή νόμιμα οργανωμένη, που καταφέρεται εναντίον των ανθρώπων από τις ίδιες τους τις κυβερνήσεις ή τις κυβερνήσεις άλλων, αποτελεί μία από τις εκφάνσεις της λεγόμενης “εγκληματικότητας των ισχυρών” και έχει τεκμηριωθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες/εγκληματολόγους⁸⁹. (Ο αναγνώστης παραπέμπεται στο **παράρτημα υπ’ αριθ. 24, όπου διαγράφεται ολοκάθαρα μια περίπτωση πρόσφατα τελεσθέντος “κυβερνητικού” εγκλήματος**). Το κράτος συνιστά, τόσο ρυθμιστή του εγκλήματος, όσο και δημιουργό του. Μέσω των επίσημων και ανεπίσημων πολιτικών του, όχι μόνο ασχολείται με τον έλεγχο του εγκλήματος, αλλά επίσης, δραστηριοποιείται στον τρόπο με τον οποίο εκτυλίσσεται η εγκληματικότητα, η δική του αλλά και όλων ημών των υπολοίπων. **Ως εγκληματογόνος θεσμός, το κράτος, όχι μόνο παραβιάζει τα δικαιώματα των ατόμων, αλλά συμβάλλει στην παραγωγή άλλων μορφών εγκληματικότητας**, ανεξαρτήτως του αν ο νόμος παραβιάζεται ή όχι, οι βλάβες δε που προξενεί, οπωσδήποτε στερούν τους ανθρώπους από βασικές τους ανάγκες⁹⁰. Στο σημείο αυτό, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο **παράρτημα υπ’ αριθ. 3, ως αντιπροσωπευτικό του πως το υπό του κράτους τελούμενο περιβαλλοντικό έγκλημα, άγει στην υπό των πολιτών διάπραξη αξιόποινων κατά του περιβάλλοντος πράξεων**. Η κρατική εγκληματικότητα δεν είναι συμπτωματική ή επακόλουθο συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού, συμπεριλαμβανομένων των προκαπιταλιστικών, καπιταλιστικών ή σοσιαλιστικών σχημάτων διακυβέρνησης. Ιστορικά, τόσο σε δημοκρατικά, όσο και σε μη δημοκρατικά καθεστώτα, έχει εκδηλωθεί το φαινόμενο της κρατικής εγκληματικότητας. Η εμφάνισή του, μπορεί κάλλιστα να οφείλεται στην πολιτική καταπίεση και το υπό του κράτους τελούμενο έγκλημα ίσως έχει λιγότερο να κάνει με τον δημοκρατικό

⁸⁸ Geis Gilbert, Meier Robert, Salinger Lawrence, (επιμελ.), *White – Collar Crime – Classic and Contemporary Views*, New York, THE FREE PRESS, 1995, σελ. 51

⁸⁹ Barak Gregg, «Crime, Criminology and Human Rights: Towards An Understanding of State Criminality», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998, σελ. 31, **έμμεση παραπομπή στους Schwendinger και Schwendinger (1970), Block (1989), Chambliss (1989), Luyt (1989, 1988), Scott (1989), Falk (1988), Block & Chambliss (1981), Zwerman (1989), Barak (1990)**.

⁹⁰ Barak Gregg, «Crime, Criminology and Human Rights: Towards An Understanding of State Criminality», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998, σελ. 32.

χαρακτήρα ή μη της κυβέρνησης καθ' εαυτόν και να σχετίζεται περισσότερο με την εξουσία ενός συγκεκριμένου καθεστώτος.⁹¹ Γι' αυτό και στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, όπως αναφέρεται κατωτέρω, προτείνονται τα αμεσοδημοκρατικά σχήματα πολιτικής διαχείρισης των τόπων, ως τα πλέον ενδεικνύμενα προς μία αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία.

Αν η εγκληματολογία δεν εμπλακεί στη σοβαρή μελέτη των εγκλημάτων του κράτους, τότε, η παράλειψη αυτή, όχι μόνο δεν θα παρέχει την πλήρη εικόνα της εγκληματικότητας, αλλά θα είναι η ίδια εν μέρει υπεύθυνη για την αναπαραγωγή της συνεχιζόμενης ποινικοποίησης και θυματοποίησης των ανθρώπων. Τέλος, για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας του κράτους ως νομιμοποιημένου εχθρού της κοινωνίας των πολιτών, θα πρέπει να συμμετέχουμε στον αγώνα για τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική δικαιοσύνη.⁹² Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει αυτή η προσπάθεια είναι η δυσκολία της μετάφρασης αφηρημένων αξιών χειραφέτησης όπως η ελευθερία, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ισότητα, η δημοκρατία και η αλληλεγγύη, σε ένα συγκεκριμένο σύνολο προτύπων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ταξινόμηση της συμπεριφοράς ως εγκληματικής, για θεωρητικούς και ερευνητικούς σκοπούς. Οι κριτικοί εγκληματολόγοι επιμένουν ότι ο ορισμός του εγκλήματος πρέπει να επεκταθεί πέρα από τους ορισμούς που δίδει το κράτος, έχει δε προταθεί μια ποικιλία από «κοινωνικούς» ορισμούς του εγκλήματος, που συμπεριλαμβάνουν τις έννοιες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των πολιτών, με εξέχουσα θέση στις προσπάθειες αυτές, ενώ, η περιοχή του διεθνούς δικαίου είναι μία επίσης πρόσφορη οδός, καθώς, πολλές αξίες χειραφέτησης, τα δικαιώματα των λαών και τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχουν λάβει νομική έκφραση μέσα από διάφορες διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες.⁹³

⁹¹ Barak Gregg, «Crime, Criminology and Human Rights: Towards An Understanding of State Criminality», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998, σελ. 36

⁹² Barak Gregg, «Crime, Criminology and Human Rights: Towards An Understanding of State Criminality», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998, σελ. 32, 45

⁹³ Kauzlarich David, Kramer Ronald C., Smith Brian, «Toward The Study of Governmental Crime: Nuclear Weapons, Foreign Intervention and International Law», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998, σελ. 53, έμμεση παραπομπή στους McCaughan (1989), Akehurst (1987), Ferencz (1980), McCaughan (1989)

Τα εγκλήματα που διαπράττει το κράτος άπτονται της βίας, της περιουσίας, της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που οδηγεί τα θύματα στο να υποφέρουν κοινωνικές και φυσικές βλάβες, περιλαμβάνουν διάφορες συμπεριφορές, τη γενική παραβίαση τόσο των εγχώριων όσο και των διεθνών νόμων, τις συμπεριφορές που προκαλούν κοινωνική ζημία και άρα παραβιάζουν τα αναγνωρισμένα δικαιώματα του ανθρώπου (π.χ. τροφή, στέγη, αυτοκαθορισμό, κ.λπ.).⁹⁴ Έτερα χαρακτηριστικά **παραδείγματα εγκληματικών ενεργειών του κράτους που αδυνατεί, παρά τη ρητή συνταγματική προς τούτο υποχρέωσή του, να προστατεύσει το περιβάλλον**, απαντώνται στα **παραρτήματα υπ' αριθ. 26 και 27**, όπου και παραπέμπεται στο σημείο αυτό ο αναγνώστης.

Θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι η εκάστοτε κρατική εξουσία, είναι δομημένη επάνω σε συγκεκριμένη κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα και έχει αποστολή την εξυπηρέτηση της κυρίαρχης τάξης στην συγκεκριμένη κοινωνία. **Το κράτος, δεν αποτελεί απρόσωπη δημοκρατική και αντιπροσωπευτική εξουσία που μεριμνά για το καλό όλων των πολιτών, αντίθετα, είναι ένα όργανο συγκροτημένο ώστε να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης.**

Στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού εγκλήματος, στη χώρα μας, **ανιχνεύεται και το φαινόμενο της διαφθοράς**, η οποίας έχει οριστεί ως «η χρήση δημόσιας θέσης για προσωπικά κέρδη», και εν προκειμένω τα κέρδη αυτά κτώνται σε βάρος του περιβάλλοντος και των κοινωνιών που το στερούνται. Το φαινόμενο έχει λεχθεί πως πλήττει την πολιτεία, την οικονομία και τον πολιτισμό⁹⁵. (Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτυπώνει το **παράρτημα υπ' αριθ. 24**, στο οποίο παραπέμπεται ο αναγνώστης στο σημείο αυτό).

Ο ποινικός νόμος πρέπει να αρχίσει να κοιτάζει και "προς τα πάνω" στην κοινωνική ιεραρχία⁹⁶, στροφή η οποία θα περιλάβει και την επιχειρηματική δράση. Τα ισχυρά συμφέροντα, όχι μόνο διαιωνίζουν μεγάλες βλάβες, αλλά μπορούν επίσης να κρύβουν τη φύση της βλάβης. Επίσης, είναι σε καλύτερη θέση να αντισταθούν στη διαδικασία

⁹⁴ Barak Gregg, «Resisting State Criminality and the Struggle for Justice», στο: Barak Gregg (επιμελ.), *Crimes by the Capitalist State - An Introduction to State Criminality*, N. York, State University of New York Press, 1991, σελ. 273

⁹⁵ Λάζος Γρηγόρης, *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, Αθήνα, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2005, σελ. 39, 218

⁹⁶ Μαγγανάς Αντώνης, Λάζος Γρηγόρης, Σβουρδάκου Δέσποινα, *Η Εγκληματολογία από τα Κάτω*, Αθήνα, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2008, σελ. 8

ποινικοποίησης γενικά⁹⁷, ένας δε βασικός παράγοντας που συμβάλλει στη συλλογική άγνοια όσον αφορά την εταιρική εγκληματικότητα είναι ότι απαιτεί να μιλά κανείς για τις επιχειρηματικές οργανώσεις, όπως για τους παραβάτες ή εγκληματίες. Υπάρχουν τεράστιες δυσκολίες στη χρήση της μιας τέτοιας γλώσσας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα ασφαλώς θα μπορούσε να οργανωθεί με διαφορετικό τρόπο από την τρέχουσα καπιταλιστική μορφή και κατά βάση, μια επιχείρηση, αυτή καθαυτή, δεν είναι εγκληματική. Ωστόσο, το αποτέλεσμα της θεωρούμενης ως αυταπόδεικτης αλήθειας, ότι δηλαδή **οι επιχειρήσεις είναι νόμιμες και προάγουν και παράγουν κοινωνικό καλό, είναι υπερβάλλουσα, ανεδαφική, παραπειστική και έχει συνέπειες όσον αφορά την «γνώση» μας για τα εταιρικά εγκλήματα.**⁹⁸

Προς επίρρωση της θέσης που θέλει την κρατική παρουσία ως εξυπηρετούσα όχι το γενικό συμφέρον, αλλά τα οικονομικά συμφέροντα των ισχυρών, πρακτική που κατά συνέπεια την καθιστά σημαντικά εγκληματογόνο στο πεδίο της προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και που θέλει την προστασία του περιβάλλοντος να βάλλεται ισχυρά από τα ιδιωτικά και επιχειρηματικά συμφέροντα που συχνά συνυφαίνονται στενά με την ηγεσία του τόπου, ο αναγνώστης παραπέμπεται στα παρατήματα υπ' αριθ. 4, 5, 6, 12 και 42, ως τα πλέον χαρακτηριστικά, όσων παρατίθενται στο σχετικό τμήμα.

V. ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ⁹⁹

⁹⁷ White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 147

⁹⁸ Slapper Gary, Tombs Steve, *CORPORATE CRIME*, Essex, Longman, Pearson Education Limited, 1999, σελ. 89, 90

⁹⁹ Σημειώνεται, προς γενική γνώση, ότι οι παράνομες δραστηριότητες που άπτονται του ενδιαφέροντος της πράσινης εγκληματολογίας έχουν υπαχθεί σε τρεις κατηγορίες, τα “καφέ/brown”, τα “πράσινα/green” και τα “λευκά/white” περιβαλλοντικά εγκλήματα. Τα πρώτα περιλαμβάνουν εγκλήματα που αφορούν επί το πλείστον την αστική ζωή και τη μόλυνση εκ τοξικών αποβλήτων, τις πετρελαιοκηλίδες, την ατμοσφαιρική ρύπανση κ.ά., τα δεύτερα περικλείουν ζητήματα της άγριας ζωής, την όξινη βροχή, την τρύπα του όζοντος, ενώ τα τελευταία συνέχονται με τις επιδράσεις των νέων τεχνολογιών και των επιστημονικών εργαστηρίων, τους Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς (και μέσω των τελευταίων συνδέονται εν πολλοίς και το διατροφικό έγκλημα), τη κλωνοποίηση του ανθρώπινου ιστού κ.ά., βλέπετε: White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 45, Skinnider Eileen, *Victims*

Η φιλοσοφία είναι ευκαταίε να καθοδηγεί πάντα την ανθρώπινη δράση¹⁰⁰, η δε υλική πραγματικότητα της περιβαλλοντικής ζημίας, είναι αυτό που δίνει ώθηση στην ανθρώπινη δράση¹⁰¹. και εδώ κάνει την εμφάνισή της η πράσινη εγκληματολογία, (σημειωτέον ότι ο όρος διαμορφώθηκε πρώτη φορά το 1990 από τον Lynch¹⁰²), που πραγματεύεται **ζητήματα περιβαλλοντικής και οικολογικής Δικαιοσύνης**,¹⁰³ τα οποία συσχετίζει με τη διανομή του περιβάλλοντος, αναφορικά με την πρόσβαση σ' αυτό και τη χρήση των φυσικών πόρων, καθώς και τις επιδράσεις συγκεκριμένων πρακτικών και των περιβαλλοντικών ζημιών σε συγκεκριμένους πληθυσμούς. **Εστιάζει στην ευημερία των ανθρώπων και τη υγεία τους και το πως αυτά επηρεάζονται από συγκεκριμένους τρόπους παραγωγής και κατανάλωσης.**¹⁰⁴ Η πράσινη εγκληματολογία ασχολείται με τις επιβλαβείς ενέργειες των ανθρώπων, των κυβερνήσεων και λοιπών ισχυρών θεσμών σε βάρος της ανθρωπότητας, του περιβάλλοντος (περιλαμβανομένου και του χώρου) και κατά των μη ανθρωπίνων ζώων¹⁰⁵ και γενικά εξερευνά την ευθύνη που φέρουν οι κοινωνικοί αναφορικά με τον τρόπο που συγκεκριμένοι πληθυσμοί διεξάγουν τον βίο τους.¹⁰⁶

Στη κοινωνία που οραματίζεται η πράσινη εγκληματολογία, μεταξύ άλλων, η λήψη αποφάσεων θα είναι αποκεντρωμένη σε μικρές αυτάρκειες αυτοκυβερνώμενες κοινότητες, η αυτοδιακυβέρνηση θα έχει τη μορφή μιας άμεσης συμμετοχικής δημοκρατίας, οι άνθρωποι θα επιφέρουν την ελάχιστη όχληση του περιβάλλοντος, ο σκοπός της ιδιωτικής και συλλογικής ζωής θα είναι η προτεραιότητα στην αισθητική.

of Environmental Crime – Mapping the Issues, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011, σελ. 32

¹⁰⁰ White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 4

¹⁰¹ White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 5

¹⁰² White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 6

¹⁰³ White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 15

¹⁰⁴ White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA & Canada, Willan Publishing, 2008, σελ. 16

¹⁰⁵ Beirne Piers, South Nigel, «Introduction: approaching green criminology», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. xiii

¹⁰⁶ White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 51

στις πνευματικές και συμποσιακές πηγές, σε αντίθεση με την υλιστική ικανοποίηση, συσσώρευση και αναζήτηση.¹⁰⁷

Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη τείνει να αφορά σε ζητήματα σχετικά με την κοινωνική ανισότητα, ενώ η οικολογική δικαιοσύνη συνδέεται με συγκεκριμένα περιβάλλοντα, τα δικαιώματα των ζώων και γενικά την διατήρηση της βιόσφαιρας¹⁰⁸. Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη θέτει τις ανισότητες της διανομής της περιβαλλοντικής ποιότητας στην κορυφή της περιβαλλοντικής ατζέντας.¹⁰⁹

ΜΕΡΟΣ Β. ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

Ι. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

Προοιμιακά, αναφέρεται ότι η πόλη πρέπει να εξυπηρετεί τις τέσσερις βασικές ανάγκες των κατοίκων, ήτοι την κατοικία, την εργασία, την αναψυχή και την κυκλοφορία¹¹⁰. Ας εξετάσουμε λοιπόν τον βαθμό που η σύγχρονη ελληνική πόλη ανταποκρίνεται στις μερικότερες αποστολές της, όπως τέθηκαν μόλις, το κατά πόσο κατ' επέκταση η σύγχρονη ελληνική πόλη ευνοεί ή δυσχεραίνει την ευημερία των πολιτών, διαπιστώνοντας την αναγκαιότητα της «πράσινης αναμόρφωσής της», σύμφωνα με τα προλεγόμενα.

Στο σημείο αυτό, ας λεχθεί, πως, αν δεχθούμε ότι η έννοια ελληνική πόλη εκφράζει μια αντιπροσωπευτική περίπτωση αστικού ιστού, με τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τότε η Αθήνα, στην οποία αφορά και η πλειονότητα των παρατηρήσεων που ακολουθούν, συνιστά ένα πρωταρχικό σημείο αναφοράς, καθώς, στις διάφορες περιοχές της, συναντώνται

¹⁰⁷ Benton Ted, «Ecology, community and justice: the meaning of green», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 5

¹⁰⁸ White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 32

¹⁰⁹ White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 38,

¹¹⁰ Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 30

σε μεγάλη ένταση όλες σχεδόν οι διεργασίες που αφορούν την πλειονότητα των ελληνικών πόλεων¹¹¹.

Η σημερινή ελληνική πόλη συντίθεται από τα εξής κύρια στοιχεία: την κυριαρχία της μεταπολεμικής πολυκατοικίας και των σύγχρονων παραλλαγών της, σε απαγορευτικές συνήθως αναλογίες ύψους κτισμάτων και πλάτους δρόμων, τον άναρχο ιστό, την αστική διάχυση, την έλλειψη δημοσίων χώρων, μεταξύ αυτών και χώρων πρασίνου, τα κελύφη των παγκοσμιοποιημένων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης (λ.χ. γυάλινα κτίρια, πολυχώροι)¹¹². Αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση πως στον βαθμό που τα τοπία διαφορετικών περιοχών αρχίζουν να ομοιάζουν, πιθανότατα η κουλτούρα τους παρουσιάζει σύγκλιση¹¹³, και είναι φανερό ότι η Ελλάδα δεν έχει να επιδείξει τίποτα διαφορετικό από ψηλά κτίρια από τσιμέντο και γυαλί στις κεντρικές οδικές αρτηρίες της, παρασυρμένη από το ρεύμα της παγκοσμιοποίησης, άγοντας μας στο συμπέρασμα ότι ομογενοποιείται πολιτισμικά¹¹⁴. Αναφορικά με πλήθος, αν όχι την πλειονότητα των παραθαλάσσιων ελληνικών πόλεων, μεταξύ άλλων, παρατηρούνται η αδυναμία ανεμπόδιστων και ασφαλών εγκάρσιων κινήσεων των πεζών από την αστική περιοχή προς το θαλάσσιο μέτωπο, αδυναμία κίνησης πεζών και ποδηλάτων κατά μήκος της παραλιακής ζώνης, λόγω της ύπαρξης μόνιμων κατασκευών και εγκαταστάσεων που απαντώνται συχνά, η διαρκής μείωση του ελευθέρου χώρου των παραλιακών ζωνών, λόγω υλοποίησης νέων υποδομών (κυκλοφοριακά έργα, αθλητικές εγκαταστάσεις), η μετατροπή των παράκτιων ζωνών σε υποδοχείς χρήσεων που δημιουργούν οχλήσεις και υποβαθμίζουν και τον φυσικό χώρο, η υποβάθμιση της ουσιαστικότερης λειτουργίας της παράκτιας ζώνης που συνδέεται με την ίδια τη θάλασσα (μπάνιο, ηλιοθεραπεία), λόγω αντιαισθητικών διαμορφώσεων και του περιορισμού της δυνατότητας πρόσβασης και χρήσης της.¹¹⁵ Η εικόνα που περιγράφει την ελληνική πόλη αναλύεται σε:

¹¹¹ Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 129

¹¹² Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 141, 142

¹¹³ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 112

¹¹⁴ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 112

¹¹⁵ Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας

κατασπατάληση του φυσικού κεφαλαίου, καταστρατήγηση της φέρουσας ικανότητας της πόλης, αλλοίωση και καταστροφή του πολιτιστικού πλούτου, διατάραξη της βιοποικιλότητας και της γενικότερης οικολογικής ισορροπίας της πόλης, υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, διάσπαση της κοινωνικής συνοχής, μη ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις αναπτυξιακές επιλογές.¹¹⁶

Παρατηρώντας την Αθήνα, βλέπουμε ότι τα περιγράμματα του φυσικού της αναγλύφου, στο μεγαλύτερο μέρος τους, είτε έχουν χάσει την ένταση και τη μορφή τους, είτε έχουν εξαφανιστεί τελείως, λόγω της αδηφάγου ανάπτυξης. Τα κτίσματα κατέλαβαν σταδιακά σε αρκετό ύψος τις πλαγιές των βουνών, τεράστια πολεοδομικά μορφώματα εμφανίστηκαν, λατομικές δραστηριότητες αναπτύχθηκαν και υπερεκμεταλλεύτηκαν τη διαθέσιμη γη. Το περιαστικό πράσινο των δασικών εκτάσεων που κάλυπτε τα περιβάλλοντα βουνά και τις λοφοσειρές έχει απομειωθεί σε βαθμό επικίνδυνο για την ισορροπία του οικοσυστήματος από τις πυρκαγιές και την οικιστική εξάπλωση. Από την Αθήνα απουσιάζουν αξιόλογες διαμορφώσεις φυσικού τοπίου στον αστικό χώρο, οι οποίες λογίζονται ως βασικό στοιχείο έκφρασης πολιτισμού.¹¹⁷

Κλείνοντας το κομμάτι αυτό, ας έχουμε κατά νου, πως **πόλη, δεν είναι μόνο το κτισμένο περιβάλλον**, το κέλυσός της, **αλλά και οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των κατοίκων**. Μπορεί κανείς να αναλογιστεί εύκολα τον βαθμό αλλοτρίωσης στον οποίο μας έχει οδηγήσει η κατάκτιστη Αθήνα, όταν η πλειοψηφία την θεωρεί όμορφη πόλη τον Αύγουστο που είναι “άδεια”¹¹⁸, γεγονός που εύκολα μας κάνει να ανακαλούμε τους Henry και Milanovic, που, σύμφωνα με τα προλεγόμενα, προτείνουν τον χαρακτηρισμό των συμπεριφορών που στερούν από τους ανθρώπους τη δυνατότητα να

(επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 136. Σημειώνεται εδώ πως στο εξωτερικό, έχει αναγνωριστεί ότι οι κατασκευές στις παράκτιες περιοχές παρεμποδίζουν την οπτική πρόσβαση στην ακτή δημιουργώντας ψυχολογικό εμπόδιο στην πρόσβαση, βλέπετε: Λευθεριώτου Ελένη, *ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – στάθμιση εννόμων αγαθών & δικαιωμάτων στο Ελληνικό, Ευρωπαϊκό και Αμερικάνικο δίκαιο*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ ΑΘΗΝΑ – ΚΟΜΟΤΗΝΗ, σελ. 135

¹¹⁶ Αθανασούλη Αθηνά, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 160

¹¹⁷ Δραγώνας Πάνος, «Η ανάγκη ανακαίνισης της αθηναϊκής αστικής ταυτότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 176

¹¹⁸ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 110

εκφράζουν την ανθρωπιά τους, ως εγκληματικών και τέτοια ακριβώς συμπεριφορά δύναται να συνιστά η οικοδομική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα στην ελληνική μεγαλούπολη.

1.1. Η ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

*«[...] όπου λείπει η ιστορία,
τη θέση της καταλαμβάνει εύκολα η μυθολογία, και,
όπου απωθείται το τραύμα,
η νεύρωση αναδύεται μέσα από τους συμβολισμούς:
μπετονένια αετώματα και πολυκατοικίες δωρικού ρυθμού,
κήποι όπου γύψινα αντίγραφα της Αφροδίτης της Μήλου
ακουμπάνε πάνω σε πολύχρωμους αραμπάδες και φωτιστικούς νάνους,
πισίνες πάνω στο βουνό και μανόλιες πλάι στα πεύκα [...] και
από τις βεράντες να ακούγονται ανάκατα
παιχνίδια ποδοσφαίρου [...] και γαυγίσματα εγκλωβισμένων σκύλων»¹¹⁹*

Όπως έχει ειπωθεί, η Αττική «αποτελεί ένα εξ ολοκλήρου εξομοιωμένο αστικό περιβάλλον, χαμηλότατης, ως προς τη φαντασία που την εμπνεύσθηκε και την υλοποίησε, στάθμης, οικοδομημένη στη λογική της κατάτμησης της γης σε ομοειδή οικοπέδα, με ομοειδείς τύπους κτιρίων».¹²⁰ Ωστόσο, η άμορφη και άτονη πολυκατοικία των ελληνικών πόλεων συγκροτεί ένα ουδέτερο φόντο, ικανό να ευχεροποιήσει μέσα από εύστοχο σχεδιασμό την ανάδειξη τοπόσημων και στοιχείων ταυτότητας της πόλης. Το σκυρόδεμα δε, που είναι το κατ' εξοχήν σύγχρονο υλικό με το οποίο χτίζουμε στην Ελλάδα, στην επιφάνειά του διαθέτει σωρεία αποχρώσεων που δημιουργούν τα αδρανή υλικά και θα μπορούσε να μην θεάται ως το ενοχικό, πολύπαθο, παρεξηγημένο σταχτί¹²¹. Το μονότονο γκρι της πόλης θα μπορούσε να λειτουργήσει ως θεσπέσιος καμβάς ανάδειξης ποικίλων παρεμβάσεων, ώστε να απεκδυθούν τα υλικά της ευθύνης για την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος ή την υποβάθμιση του αστικού χώρου και να ανατραπεί η απλουστευτική συναίρεση της εικόνας των

¹¹⁹ Τραμπούλης Θεόφιλος, «Κηφισίας άνω κάτω. Μία και η αυτή. Η Μετάβαση από τη μία γενιά στην άλλη», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 228

¹²⁰ Κοτινιώτης Ζήσης, *Πέζ, που είναι η Αθήνα – ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ, 2006, σελ. 53

¹²¹ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 50

ελληνικών πόλεων ως “τσιμεντουπόλεων”.¹²² Ωστόσο, τα προτερήματα¹²³ του δημοφιλούς αυτού αστικού τύπου κατοικίας και του εν λόγω δομικού υλικού, ουδόλως έχουν προωθηθεί στο οπτικό επίπεδο. Επιπλέον, η ελλιπής δυνατότητα άρθρωσης και συναρμογής των πολυκατοικιών μεταξύ τους και με τον δημόσιο χώρο, τον δρόμο, τον άμεσο περίγυρο, **καθιστούν αδύνατο** το σχηματισμό γειτονιάς ικανής να συντελεί στην **ανάπτυξη σχέσεων των κατοίκων με τον χώρο**.¹²⁴

Οι σημαντικοί κοινόχρηστοι χώροι των πολυκατοικιών ελαχιστοποιούνται στους απολύτως απαραίτητους, προκειμένου να αυξηθούν τα τετραγωνικά που θα πωληθούν. Κατ’ αποτέλεσμα η κατοικία χάνει τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά και μετατρέπεται σε «ένα απλό νούμερο... δυάρι, τριάρι, τεσσάρι».¹²⁵ Κοινή εμπειρία όλων, αποτελεί και το γεγονός ότι προς εξοικονόμηση ενός επιπλέον ορόφου, ώστε να κείται το κτίριο εντός των νομίμων συντελεστών, και με σκοπό βεβαίως την πώληση περισσότερων οριζοντίων ιδιοκτησιών, πλήθος νεόδμητων διαμερισμάτων πολυκατοικιών παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαμηλές οροφές, καθιστώντας τον ήδη περιορισμένο εντός της οικίας ελεύθερο χώρο, “**πνιγηρά**” **περιορισμένο**.

Είναι γεγονός ότι ο κάτοικος της σύγχρονης πόλης δε συμμετέχει στο σχεδιασμό και την κατασκευή της κατοικίας του σύμφωνα με τις ανάγκες του¹²⁶. απλώς την αγοράζει, αν και ότε αυτό είναι δυνατό. Η πόλη σήμερα συνιστά σκληρό πυρήνα τεχνητού περιβάλλοντος, τα άτομα, αν δεν είναι ειδικοί, αδυνατούν να επέμβουν στον πολύπλοκο σχεδιασμό του περιβάλλοντός τους, με αποτέλεσμα να **αποξενώνονται ψυχικά απ’ αυτόν, ακόμη και στην κατοικία τους**.¹²⁷ Το κατοικείν έχει πάψει να ορίζει ένα πεδίο επικοινωνίας και πλαίσιο ανάπτυξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ανθρώπου. Ο άνθρωπος, από τη στιγμή που δεν μπορεί πλέον να συμμετέχει στην πραγμάτωση του, παύει και να ενδιαφέρεται για την

¹²² Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 68

¹²³ **αναφορικά με τα λειτουργικά προτερήματα της πολυκατοικίας, προς απλό ιδεασμό, βλέπετε παράρτημα υπ’ αριθ. 45**

¹²⁴ Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 133

¹²⁵ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 95

¹²⁶ Γκιζελή Βίκα, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ και ΧΩΡΟΣ – Επιλογή κειμένων, ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ 2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2000, σελ. 14

¹²⁷ Γκιζελή Βίκα, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ και ΧΩΡΟΣ – Επιλογή κειμένων, ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ 2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2000, σελ. 14

οικειοποίηση του χώρου, δεν τον καθιστά τόπο για τα όνειρά του. Έτσι, το περιβάλλον της πόλης, **αδυνατεί να εμπνεύσει στον χρήστη την αίσθηση ότι η πόλη του είναι κατοικήσιμη.**¹²⁸ Ο τόπος για τον άνθρωπο είναι ένα μέρος όπου έχει απλώσει διασυνδέσεις σχέσεων δημιουργίας, μνήμες και εκτιμήσεις, όνειρα και πράξεις. Η μορφοποίηση του χώρου από τον άνθρωπο, η οικειότητά του με τον χώρο του, που νοηματοδοτώντας τον γίνεται "τόπος του", η ποιότητα αυτής της μορφολόγησης, κάνει τον άνθρωπο να "κατοικεί" στη γη σαν "ποιητής". Ως εκ τούτου, τα στοιχεία που βοηθούν σ' αυτή την ποίηση του ανθρώπου έχουν βαρύτητα, στην ποίηση με όλο της το πάθος και όλους της τους τρόπους, (νοητική, συναισθηματική και πρακτική), που καταλήγει στην οικειότητα και συνακόλουθα στην μετατροπή ενός ουδέτερου ή αδιάφορου χώρου σε τόπο οικείο¹²⁹. Ας παρεμβληθεί στο σημείο αυτό πως οικειοποιούμε τον χώρο σημαίνει τον θεωρώ οίκο μου. **Η οικειοποίηση είναι ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της πόλης που την συνδέει με τον άνθρωπο**¹³⁰ **και διαδραματίζει επομένως σημαντικό ρόλο για την ποιότητα της ζωής και του πολιτισμού**¹³¹.

Το χρώμα και η σκόνη δεν ανήκουν στον οικιακό χώρο, όπως παρατηρεί η Mary Douglas (1970). Η ανάπτυξη του πολιτισμού συμβαδίζει με την **εκδίωξη των στοιχείων της φύσης από τον κατοικημένο χώρο.**¹³² Η φύση παρεμπιπτόντως επιτρέπεται να εκδηλώνεται

¹²⁸ Στεφάνου Ιωσήφ, Πετράτου Σμαράγδα, «Το GRAFFITY ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 121

¹²⁹ Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία, «Η εικόνα γνώση της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Ο ρόλος του τοπίου ως συνολική αντίληψη», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος, *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 524, βλέπετε και: ό.π., σελ. 517, όπου **παρατίθεται η σκέψη του Heidegger, ο οποίος αναφέρει ότι: "Τα πράγματα πρέπει να συγκεκριμενοποιούν και να αποκαλύπτουν τη ζωή στις ποικίλες όψεις της. Αν ένα πράγμα δεν το κάνει αυτό δεν είναι πράγμα αλλά απλή διευκόλυνση. Κατοικούμε ποιητικά όταν είμαστε ικανοί να διαβάζουμε την αποκάλυψη των πραγμάτων που φτιάχνουν το περιβάλλον μας. Τα πράγματα γίνονται με την πρόθεση της αποκάλυψης. Συγκεντρώνουν τον κόσμο και επιτρέπουν στον εαυτό τους να συγκεντρώνονται για να σχηματίσουν μικρόκοσμους."**

¹³⁰ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης - Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999, σελ. 252

¹³¹ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης - Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999, σελ. 252, 253

¹³² Δημητρίου – Κοτσώνη Σίβυλλα, «Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα

σε αυστηρά προκαθορισμένους χώρους, λ.χ. παρτέρια, διαζώματα, ενώ της απαγορεύεται να λερώνει με καρπούς και φύλλα το αστικό δάπεδο.

Οι κατοικίες που κατακλύζουν τις ελληνικές πόλεις και τους οικισμούς, διαφοροποιούνται έντονα μεταξύ τους, σε προσπάθεια να προβληθούν **προκαλώντας με τον όγκο και τη μορφή τους**, έχοντας χάσει τη δυνατότητα να συνυπάρχουν και να σχηματίζουν γειτονιές, ενώ απουσιάζει ο δημόσιος χώρος, όπου συντελείται το κοινωνικό γίγνεσθαι. Αξιοσημείωτο είναι πως το ευανάγνωστο της εικόνας ενός τόπου εξαρτάται και από τον βαθμό συνθετικότητας του οπτικού πεδίου της εικόνας.

Η αναπαράσταση της Αθήνας στη μπιενάλλε της Βενετίας (2002) με τον τίτλο της ελληνικής συμμετοχής «Αθήνα Απόλυτος Ρεαλισμός»¹³³, αποκάλυψε κτίρια στιγματισμένα από αναρίθμητες μονάδες κλιματισμού και κεραίες τηλεόρασης, οροφές κατελημμένες από ημιτελείς κατασκευές, διάφορα σωρευμένα αντικείμενα, κλουβιά κουνελιών, κοτέτσια, σπίτια σκύλων, γιγαντιαίες αφίσες, παλιά μηχανήματα, ανταλλακτικά, ηλιακούς συσσωρευτές και λοιπές **σύνθετες «ασεβείς» κατασκευές που διαβρώνουν και ρυπαίνουν την πόλη οπτικά και ηχητικά.**¹³⁴

Έχει επισημανθεί πως εάν υπάρχουν πολλά ίδια στοιχεία στην εικόνα ή υπάρχει ακαταστασία, δημιουργείται **σύγχυση**, γιατί η όραση λειτουργεί συγκριτικά (σε σχέση με κάτι άλλο) και όχι απόλυτα. **Η αναγνωσιμότητα μαζί με τη δυνατότητα προσανατολισμού, είναι από τις σημαντικότερες ιδιότητες του που μετατρέπουν έναν χώρο σε τόπο**¹³⁵.

Μέσα σε ένα ιδιότυπο κοινωνικό παραλήρημα, υπάρχουν σημάδια που επαναλαμβάνονται εμμόνως και δεν είναι παρά στοιχεία που παραπέμπουν στην παράδοση (κορνιζώματα, αετώματα, κρήνες, διακοσμητικό τούβλο και πέτρα, μικρά στενόμακρα

(επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 77

¹³³ Παναγιωτόπουλος Νίκος, «Αθήνα: Πραγματικότητες και αναπαραστάσεις», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, σελ. 126

¹³⁴ Παναγιωτόπουλος Νίκος, «Αθήνα: Πραγματικότητες και αναπαραστάσεις», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 127

¹³⁵ Μαράτου Θεοδώρα, «ΕΙΔΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001, σελ. 147

ανοίγματα εν σειρά, σκοτίες κ.λπ.) και εμφανίζονται χωρίς φανερό λόγο οπουδήποτε. Το γεγονός υποδηλώνει ότι η κοινωνία νιώθει την ανάγκη επιστροφής στις ρίζες. Ο τρόπος όμως που εκφράζει την ανάγκη αυτή εκφυλίζει τον πολιτισμό που παράγει.¹³⁶ Σχετική είναι η διατυπωμένη άποψη ότι **τις ρίζες τους φетиχοποιούν όσοι παρουσιάζονται μάλλον αποξενωμένοι από αυτές¹³⁷, ο δε Νεοέλληνας φαίνεται να έχει παραιτηθεί από την σημερινή του υπόσταση και να έχει αποθέσει το είναι του στον πολιτισμό του μακρινού παρελθόντος του τόπου, ενώ αρχίζει να ασχολείται με την κληρονομιά του όταν την έχει σχεδόν αφανίσει.**¹³⁸ Επιπλέον, οι ειδικοί του χώρου, οι οποίοι συγκλίνουν στην αναγκαιότητα της ύπαρξης συνέχειας μεταξύ των διάφορων εποχών, όσον αφορά το αστικό περιβάλλον, κατά κανόνα εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις υλικές μορφές των πραγμάτων, δηλ. στο στυλ. Έτσι, δεν κατορθώνουν να δημιουργήσουν φυσιογνωμία, παρά μόνο να παραπέμπουν στα χαρακτηριστικά της. Πρόκειται για **έργα μίμησης**, εξ ίσου **αποτυχημένα** με τα ξένα προς τη φυσιογνωμία του τόπου. Η συστηματική χρήση παραδοσιακών μορφημάτων φαίνεται ότι δεν είναι ικανή να αποδώσει την ιδιαίτερη εκείνη ατμόσφαιρα των τόπων, που θεωρείται εξαιρετικά σημαντική για την κοινωνία.¹³⁹

Χρειαζόμαστε λοιπόν μία βαθύτερη προσέγγιση των ζητημάτων των μορφών που δημιουργούμε και αφήνουμε να μας περιστοιχίζουν, καθώς η όλως επιφανειακή αντιμετώπισή τους, έχει την δύναμη να επιδρά βαθιά μέσα μας, μέσα από την **έλλειψη της αυθεντικότητας**, αφού άλλωστε η μορφή, έμμεσα ή άμεσα, λειτουργεί ως φορέας του μηνύματος, και αν ισχύει η ρήση του Marshall McLuhan, τότε, «το μέσο αποτελεί το μήνυμα».¹⁴⁰ Προς εναργέστερη αντίληψη των εδώ γραφομένων, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο **παράρτημα υπ' αριθ. 7.**

¹³⁶ Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 101

¹³⁷ Kalay Yehuda E., Kvan Thomas, Affleck Janice (επιμελ.), *NEW HERITAGE – New media and cultural heritage*, Abington< Oxon, & USA & Canada, Routledge, 2008, σελ. 156

¹³⁸ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 74

¹³⁹ Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 101, 102

¹⁴⁰ Δημητρακόπουλος Αριστοτέλης, «Υπερβολές και παραβολές στο αττικό τοπίο», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, σελ. 202

Οι μηχανισμοί αξιοποίησης και εκμετάλλευσης της γης και του επενδυμένου σ' αυτήν κεφαλαίου οδήγησαν στη γενικευμένη **εμπορευματοποίηση της γης και του προϊόντος της κατοικίας που παγίωσαν στον αστικό χώρο την κάθετη δόμηση και απομόνωσαν τα άτομα από τη φυσική επικοινωνία, που σε μεγαλύτερο βαθμό προσέφερε η προηγούμενη οριζόντια οργάνωση του χώρου,**¹⁴¹ ανταποκρίθηκαν ωστόσο στη ζήτηση για διαμερίσματα στα αστικά κέντρα και τον αστικό τρόπο ζωής, την ανωνυμία της πόλης κττ. **Το κράτος δεν έπαιξε τον ρυθμιστικό ρόλο που του ανήκε.** Άσκησε την ελάχιστη δυνατή παρεμβατική πολιτική. Το ενδιαφέρον του κυρίως **εστιάστηκε στο να παραμείνει η απόκτηση κατοικίας μια φτηνή υπόθεση.** Γι' αυτό και **ανέχτηκε τις αυθαιρεσίες, όπως τις ανέχεται και για την απόκτηση και χρήση του αυτοκινήτου.**¹⁴² **Η αγορά γης και κατοικίας αποτέλεσε για πλατιά στρώματα του πληθυσμού, κυρίως μικρών και μεσαίων εισοδημάτων, όχι μόνο ένα μέσο αυτασφάλισης και σιγουριάς των αποταμιεύσεων, αλλά και βάση προσδοκίας για ένα εισόδημα που αναμενόταν να πραγματοποιηθεί στο μέλλον, μέσα από τους μηχανισμούς περαιτέρω αξιοποίησης της ιδιόκτητης περιουσίας.** Εδώ εντάσσεται και η ιδεολογία που προβλήθηκε για την **«κατανάλωση του δομημένου χώρου»**¹⁴³, **πρακτική που έρχεται ίσως να επιβεβαιώσει την θέση της κριτικής εγκληματολογίας περί της τρωτής ηθικότητας και αναγκαιότητας της ιδιοκτησίας,** δικαιώματος που, αναφορικά με τη δημιουργία στέγης προς πώληση και την απόκτησή της ασκήθηκε βάνανυσα σε βάρος του περιβάλλοντος και των συνανθρώπων/συμπολιτών. **Η αγορά και η ιδιοκτησία κατοικίας συνδέθηκε με την κοινωνική άνοδο και προβολή.** Το σπίτι συνιστά όνειρο ζωής για τον Νεοέλληνα, έκφραση δε της αγωνίας του για το αβέβαιο μέλλον αποτυπώνουν οι σιδερένιες αναμονές στις ταράτσες που περιμένουν την ανέγερση ενός νέου ορόφου.¹⁴⁴

Επιπλέον ο **σημερινός οικοδομικός όγκος των περιοχών κατοικίας, που κτίστηκε αποκλειστικά με βάση επιχειρηματικά κριτήρια αύξησης του κέρδους,** δεν πληροί τις

¹⁴¹ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 276

¹⁴² Βλαστός Θάνος, «ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ - ΤΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», στο: Βασιλάκης Κώστας, Βλαστός Θάνος, Ευαγγελινός Ευάγγελος, Κοσμάκη Τζένη, Πολύζος Γιάννης, Πολυχρονόπουλος Δημήτρης, Χατζημπίρος Κίμων, *ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΕΞΑΜΗΝΟ 2002-2003*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, 2002, σελ. 20

¹⁴³ Αραβαντινός Αθανάσιος, *Πολεοδομικός σχεδιασμός – ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 1997, σελ. 367

¹⁴⁴ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 56

προδιαγραφές ούτε της κατασκευής, ούτε ανεκτών συνθηκών στέγασης, ενώ ο εξοπλισμός των κτιρίων παρουσιάζει δείγματα πρόωρης παλαίωσης. Οι ελλείψεις σε τεχνική και κοινωνική υποδομή στις περιοχές κατοικίας, αποτέλεσμα της ανυπαρξίας κρατικού προγραμματισμού και κοινωνικής πολιτικής και ένδειξη της προτεραιότητας που έδιναν τα ιδιωτικά συμφέροντα στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και άμεση εκμετάλλευση της γης και του δομημένου χώρου, εμφανίζονται τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα οξυμένες και έχουν γίνει κοινή συνείδηση στους ειδικούς αλλά και σε ευρέα στρώματα του πληθυσμού¹⁴⁵.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η **προσφορά φτώχης νοηματικά στέγης στους φτωχούς είναι δυνατόν να αποτελεί πράξη βίας**, αν επιπλέον δεν συνοδεύεται από μια χωρικά συνθέτη πρόταση της έννοιας της κατοίκησης, -όπως και συμβαίνει στην ελληνική επικράτεια, όπου, όπως θα καταδειχθεί και κατωτέρω, πολλές πόλεις υποφέρουν από την έλλειψη ελεύθερων χώρων, λόγω της ανεπαρκούς εφαρμογής πολεοδομικού σχεδιασμού, της άρνησης της πολιτείας να διαθέσει χρήματα για απαλλοτριώσεις και αγορές οικοπέδων προκειμένου να δημιουργήσει πράσινους χώρους, της συστηματικής και ανεξέλεγκτης καταπάτησης της δημόσιας γης¹⁴⁶-βία, η οποία με τη σειρά της, προκαλεί συχνά την αναπαραγωγή της βίας¹⁴⁷. Μορφή βίας συνιστά και ο **περιβαλλοντικός ρατσισμός, η πρακτική δηλαδή της απόθησης ρυπογόνων/μολυσματικών δραστηριοτήτων σε περιοχές κατοικούμενες από οικονομικά ασθενείς ομάδες**, φαινόμενο που απαντάται στη χώρα μας, και σχετικά με το οποίο, ενδεικτικά, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο **παράρτημα υπ' αριθ. 41**.

Παρατηρείται ακόμη ο πολλαπλασιασμός των **κτιρίων που είναι ερμητικά κλειστά, εσωστρεφή**, με τεράστιες τζαμαρίες και αστραφτερές επενδύσεις, που αντιμετωπίζουν εχθρικά το φυσικό περιβάλλον και απαιτούν εγκαταστάσεις κλιματισμού που αναπόφευκτα επιβαρύνουν σε μεγαλύτερο βαθμό το μικροκλίμα της πόλης.¹⁴⁸ **Έχουν χαθεί τα αίθρια, οι στοές, οι μεταβατικοί χώροι** που για τη δομή και τη λειτουργία της μεσογειακής πόλης είναι ιδιαίτερα σημαντικοί. Έχουμε κλειστεί σε αεροστεγείς χώρους, μη αντιλαμβανόμενοι

¹⁴⁵ Αραβαντινός Αθανάσιος, *Πολεοδομικός σχεδιασμός – ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 1997, σελ. 368

¹⁴⁶ Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 74

¹⁴⁷ Βραχέα Άννη, *ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ – διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, Σειρά Θεωρίες και Πρακτικές του Χώρου, 2003, σελ. 28

¹⁴⁸ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 46

με το σώμα μας τις εποχές του Νότου,¹⁴⁹ **τη στιγμή που «ο βίος εν Ελλάδι είναι υπαίθριος».**¹⁵⁰ Σημειώνεται ότι **το δέρμα είναι το μεγαλύτερο αισθητήριο όργανό μας, είναι σχετικά φτωχό ως προς την πληροφορία που μας μεταφέρει, αλλά συνιστά εξαιρετικά πλούσια πηγή αισθήσεων,** είναι το πιο αρχέγονο και αισθησιακό όργανο των αισθήσεων¹⁵¹ μας.

Σημειώνεται πως παρόλο που **ριζοσπαστικές προτάσεις, οι οποίες περιελάμβαναν κατεδαφίσεις κτιρίων ή τμημάτων τους προς όφελος του δημόσιου χώρου ή υπέρ της ανάδειξης της ιστορικότητας,** μετακινήσεις του πληθυσμού σε κενά διαμερίσματα ώστε να κατεδαφιστούν και να κτιστούν εκ νέου οι πεπαλαιωμένες και μη ανεκτού χαρακτήρα εστίασης περιοχές κατοικίας κ.ά., συζητούνται μέσα από επίσημες μελέτες ήδη από την δεκαετία του '70, εξακολουθούν δε να διατυπώνονται και από πιο πρόσφατες φωνές, **οι παρεμβάσεις ανάπλασης που προωθούνται στην χώρα μας, αποφεύγουν τέτοια τολμηρά εγχειρήματα.** Έτσι, με την πάροδο του χρόνου και την διαρκή αύξηση του οικοδομικού όγκου σε βάρος των κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων, **καταλήγουμε στην εντύπωση πως γεμίζουμε κτίσματα μέχρι να εξαντληθεί κάθε απόθεμα ελεύθερης γης·** ή μέχρι την εξέλιξη αυτή να ανακόψει μια απρόβλεπτη ανατροπή¹⁵².

1.2. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

*«Είμαστε αξιοπρεπείς μόνο όταν ακολουθούμε τη νόρμα,
που ορίζει να καταναλώνουμε, να εργαζόμαστε ή να βιαζόμαστε.
Είμαστε ύποπτοι εάν περπατάμε σε ρυθμό βόλτας.
Τα λιγοστά πάρκα μέσα στην καγκελωτή προστατευτική κορνίζα τους,
προσφέρονται στους πρωινούς περαστικούς,
που κόβουν δρόμο βιαστικοί για τη δουλειά τους.
Τη νύχτα κλειδώνονται και
όσα παραμένουν ακόμη ανοιχτά*

¹⁴⁹ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 46

¹⁵⁰ **Η φράση αποδίδεται στον Περικλή Γιαννόπουλο, έμμεση παραπομπή,** βλέπετε: Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 33

¹⁵¹ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 37

¹⁵² Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 145

*υποδέχονται μονάχα αυτούς που κυκλοφορούν με κηδεμόνα
ή με άλλοθι τον σκύλο τους.
Η Αθήνα θυμίζει ιδρύματα, τρελοκομεία, φυλακές, νοσοκομεία, μουσεία,
όπου οι ιδιαίτερα καλλωπισμένες περιοχές τους
είναι οι χώροι πρόσβασης και υποδοχής των επισκεπτών».*¹⁵³

Τον 2^ο μ.Χ. αι. ο Πausanias έγραφε: δεν μπορούμε να ονομάσουμε μία πόλη ως τέτοια, αν δεν διαθέτει δημόσιους χώρους και δημόσια κτήρια.¹⁵⁴ Ο δημόσιος χώρος ενθαρρύνει την ελεύθερη κοινωνική ανταλλαγή, την ελεύθερη επικοινωνία μεταξύ αγνώστων. Ο ορισμός αυτός αποκλείει ή έστω διακρίνει, την ιδιοτελή ανταλλαγή - συναλλαγή στον δημόσιο χώρο, από την επικοινωνία.¹⁵⁵ **Στον δημόσιο χώρο είναι εφικτή η άμβλυνση του χάσματος μεταξύ των διάφορων ομάδων των ατόμων, (ανάλογα με το εισόδημα, την ηλικία, την καταγωγή), είναι δυνατή η κοινωνία.**¹⁵⁶ Ο δημόσιος ή κοινόχρηστος χώρος είναι σήμερα λιγότερο, χώρος συλλογικής δραστηριότητας και ζωής και περισσότερο χώρος όπου τα μεμονωμένα άτομα δρουν. Συχνά οι ελεύθεροι χώροι αποτελούν τη διακόσμηση των ιδιωτικών κτιρίων. Ένας δεύτερος εξ ίσου σημαντικός ρόλος του υπαίθριου χώρου είναι ότι συνιστά το, εκτός των κτιρίων, περιβάλλον των κατοίκων των πόλεων. Ρυθμίζει τους παράγοντες του φυσικού περιβάλλοντος, επιτρέπει δηλαδή την κίνηση του ανέμου, τον ηλιασμό, τον δροσισμό, την ανάδειξη ή ανάπτυξη των φυσικών στοιχείων, όπως βλάστησης, νερού κ.ά.¹⁵⁷. Μία απογοητευτική ωστόσο τάση είναι αυτή της υποτίμησης της σημασίας των

¹⁵³ Γυπαράκης Γιώργος, «crowd.without.background», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρουνής, 2005, σελ. 98

¹⁵⁴ Φρεζάδου Ειρήνη, «Η πλατεία σαν τόπος επικοινωνίας στην Ελληνική Πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 277

¹⁵⁵ Πανέτσος Γιώργος, «Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι: Στόχοι για τον 21ο αιώνα», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 247

¹⁵⁶ Πανέτσος Γιώργος, «Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι: Στόχοι για τον 21ο αιώνα», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 251

¹⁵⁷ Κοσμάκη Τζένη, «Για μία στρατηγική σχεδιασμού» βιώσιμων δημόσιων υπαιθρίων χώρων στην πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 257

«αναξιοποίητων» χωμάτων εκτάσεων, παρά το ότι αυτές, έστω και χωρίς διαμορφωμένο πράσινο, έχουν τεράστια σημασία για την κυκλοφορία των ρευμάτων αέρα μέσα στη πόλη. Τα αέρινα ρεύματα αποτελούν τον μόνο τρόπο για την απομάκρυνση της ρύπανσης που συσσωρεύεται στην ατμόσφαιρα. Είναι λοιπόν αναγκαία η διατήρησή τους σαν κενών μέσα στον οικιστικό ιστό.¹⁵⁸ Άλλωστε, η ιδέα του κενού, δεν είναι κάτι το ακαθόριστο και ανύπαρκτο, αλλά μια δυναμική και βασική διάσταση της ανθρώπινης ζωής και της ζωής της οικουμένης.¹⁵⁹ Μνημονεύεται η χαρακτηριστική τοποθέτηση του Minkowski για τον οποίο μέσα στον χώρο ξετυλίγεται η ζωή, προσωπική και συλλογική, «η ζωή εκτείνεται... στον χώρο, χωρίς να έχει γεωμετρική έκταση», «για να ζούμε έχουμε ανάγκη από έκταση, από προοπτική από ορίζοντα. Ο χώρος είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη της ζωής όπως ακριβώς και ο χρόνος».¹⁶⁰ Επιπλέον, οι υφιστάμενοι υπαίθριοι χώροι μιας περιοχής αποτελούν δείκτη της ποιότητας του περιβάλλοντός της.¹⁶¹

Ο δημόσιος χώρος στην ελληνική πόλη υποβαθμίζεται περιβαλλοντικά και συμπαρασύρει σε έκπτωση την κοινωνική του διάσταση ως τόπου ανταλλαγής πληροφοριών, ιδεών και υλικών αγαθών, ως τόπου συνάντησης και επικοινωνίας. **Από κυρίαρχο δομικό στοιχείο της πόλης αντιμετωπίζεται σαν αδόμητος χώρος μεταξύ των κτιρίων. Η καλύπτουσα εμπορευματοποίηση του αστικού χώρου οδηγεί σε περιορισμό των κοινόχρηστων επιφανειών, πλατειών, πρασίνου, ενώ η κυριαρχία του Ι.Χ. ως βασικού μέσου κυκλοφορίας συντελεί επίσης στην ποιοτική υποβάθμιση των δημοσίων χώρων.** Τα ίδια τα πεζοδρόμια, ούτως ή άλλως στενά και ανεπαρκή, είναι μόνιμα κατειλημμένα, είτε από τις επεκτεινόμενες όψεις και λειτουργίες των καταστημάτων (αναφορικά με τα δυσάρεστα αυτά αληθή περιστατικά, ο αναγνώστης παραπέμπεται ενδεικτικά στο

¹⁵⁸ Παρασκευόπουλος Γιάννης, «Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων στην πόλη», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, Αθήνα, 1990, σελ. 83

¹⁵⁹ Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία, «Η εικόνα γνώση της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Ο ρόλος του τοπίου ως συνολική αντίληψη», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σεργιάς Κωνσταντίνος, (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 516

¹⁶⁰ Γκιζελή Βίκα, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ και ΧΩΡΟΣ – Επιλογή κειμένων, ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ 2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2000, σελ. 39, έμμεση παραπομπή

¹⁶¹ Κοσμάκη Τζένη «Για μία στρατηγική σχεδιασμού» βιώσιμων δημόσιων υπαίθριων χώρων στην πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 257

παράρτημα υπ' αριθ. 34), είτε από τα παρκαρισμένα αυτοκίνητα.¹⁶² Συνειδητά και συλλογικά το ιδιωτικό όχημα καταλήγει να καταλαμβάνει κάθε άτιτλη επιφάνεια, ώστε ο δημόσιος χώρος να συνθέτει στην πλειονότητά της έκτασής του, ένα πεδίο άναρχης στάθμευσης.¹⁶³ **Η έκταση των δημοσίων χώρων, η ποιότητά τους και τα δρώμενα σ' αυτούς είναι ίσως ο σημαντικότερος δείκτης πολιτισμού της κοινωνίας και της πόλης στην οποία ανήκουν.**

Τα ρέματα και οι χείμαρροι που διέσχιζαν όλες τις περιοχές του Λεκανοπεδίου και έπαιζαν μια σειρά σημαντικών ρόλων, καλύφθηκαν σταδιακά και σχεδόν στο σύνολό τους, με τσιμέντο και μετατράπηκαν σε αγωγούς. Στις περισσότερες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν σαν άξονες για την κυκλοφορία των αυτοκινήτων, ενώ η πλούσια βλάστηση που υπήρχε άλλοτε στις όχθες τους, έχει καταστραφεί σχεδόν ολοκληρωτικά. Ισχυρά φυσικά τοπόσημα όπως ο Ιλισός και η παραλία του Φαλήρου θυσιάστηκαν στο βωμό της εξέλιξης.¹⁶⁴ Όταν πρόκειται για έργα που θα εξυπηρετήσουν την αυτοκίνηση, το πράσινο θυσιάζεται χωρίς τον παραμικρό δισταγμό. **Οι πλατείες των κεντρικών συνοικιών αντιμετωπίζονται σαν ιδανικά οικόπεδα για υπόγεια γκαράζ**, (στο σημείο αυτό ο αναγνώστης παραπέμπεται στο παράρτημα υπ' αριθ. 8), και μόνο οι αντιδράσεις των κατοίκων έχουν διασώσει ως τώρα κάποιους από τους πιο πολύτιμους χώρους: Βικτώρια, πλατεία Κυψέλης, Πεζόδρομος Τοσίτσα, πάρκο Ευαγγελισμού, οι οποίοι έχουν βρεθεί κατά καιρούς τα τελευταία χρόνια στο στόχαστρο υπουργών και Δημάρχων¹⁶⁵. Οι λεωφόροι Κύμης, Βικέλα, Περιφερειακός Υμηττού, κατασκευάστηκαν σε βάρος του πρασίνου, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τους ανισόπεδους κόμβους. Δεν είναι πολύς καιρός που κάποια από τα

¹⁶² Παναγιωτόπουλος Νίκος, «Αθήνα: Πραγματικότητες και αναπαραστάσεις» στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 127

¹⁶³ Δημητρακόπουλος Αριστοτέλης, «Παρόδιες Προθήκες και υπεραστική ανοικ[ει]οδόμηση: ένα αναδρομικό ιδεολόγημα*», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 171

¹⁶⁴ Αθανασούλη Αθηνά, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001, σελ 159

¹⁶⁵ Παρασκευόπουλος Γιάννης, «Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων στην πόλη», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990, σελ. 74

τελευταία δείγματα του αρχαίου Ελαιώνα της κλασικής Αθήνας θυσιάστηκαν για έναν τέτοιο κόμβο κοντά στη Νίκαια.

Σχολεία και παιδικοί σταθμοί χωροθετούνται αρκετά συχνά σε χώρους πρασίνου, με την έγκριση των αρμοδίων φορέων. Για το μοναδικό άλσος στο Αιγάλεω —δίπλα στα ΤΕΙ— οι μελέτες του τοπικού Δήμου προβλέπουν περιορισμό της βλάστησης κατά 50-60% για λόγους «αξιοποίησης» και τα πρώτα έργα έχουν ήδη προχωρήσει. Μια ανάλογη τύχη είχε ετοιμάσει ο Δήμος Χαλανδρίου και για τη γνωστή Ρεματιά της περιοχής, ένα από τα ωραιότερα φυσικά τοπία μέσα στην πόλη, που τελικά γλίτωσε μόλις την τελευταία στιγμή.

Το περιαστικό πράσινο αντιμετωπίζεται σαν πεδίο χωροθέτησης δραστηριοτήτων που δυσκολεύονται να βρουν χώρο μέσα στα όρια της πόλης. Τα παλιά νταμάρια μετατράπηκαν σε πρόχειρες χωματερές, συχνά μάλιστα με πρωτοβουλία των ίδιων των γειτονικών Δήμων, που ρίχνουν εκεί οτιδήποτε περιττεύει. Τα σχέδια για σκοπευτήριο και νεκροταφείο στο Ποικίλο Όρος, πάνω από το Περιστέρι και την Πετρούπολη, δεν έχουν ακόμα εγκαταλειφθεί τελείως. Όσο για τον Υμηττό, η κρατική παρέμβαση έχει προκαλέσει πολύ μεγαλύτερη καταστροφή απ' όλες τις πυρκαγιές μαζί: η λεωφόρος Κατεχάκη - Καρέα και ο ανισόπεδος κόμβος της Καισαριανής έχουν κατακερματίσει το δάσος, ενώ ολόκληρη η Πανεπιστημιούπολη έχει χτιστεί σε δασική έκταση.¹⁶⁶

Αναφέρεται ότι η συνολική επιφάνεια των πλατειών της ελληνικής πόλης είναι εξαιρετικά περιορισμένη, ενδεικτικά, ποσοστό 3,6% στην Αθήνα. Σημειώνεται ότι οι πλατείες εξυπηρετούν μια πρωτογενή ανάγκη του ανθρώπου για επαφή με το φυσικό στοιχείο, την γη και τον αέρα, από τα οποία τον απομάκρυνε το «δάπεδο» και η «στέγη» της κατοικίας.¹⁶⁷ Επιπλέον, ο ελάχιστος αυτός διαθέσιμος δημόσιος χώρος υποβαθμίζεται όλο και περισσότερο με κατάληψη, όπως προελέχθη, από σταθμευμένα αυτοκίνητα, ακουστικούς και άλλους ρύπους. **Οι πλατείες των ελληνικών πόλεων χαρακτηρίζονται γενικά από χαμηλή αισθητική και έλλειψη φαντασίας στον σχεδιασμό, τη διαμόρφωση τους και την επιλογή των υλικών και της φύτευσης,** (ο αναγνώστης παραπέμπεται στο σημείο αυτό στα **παραρτήματα υπ' αριθ. 9 και 10** για εντονότερη αισθητοποίηση των γραφομένων). Η

¹⁶⁶ Παρασκευόπουλος Γιάννης, «Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων στην πόλη», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990, σελ. 75

¹⁶⁷ Νάντια Κρίκου, «Η προσπελασιμότητα της πόλης, μέσα από τις αστικές πλατείες», *GREEK ARCHITECTS.GR APXITEKTONIKEΣ MATIES*, 4-4-2008, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.greekarchitects.gr/>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2012

πρόσβαση αλλά και η χρήση τους από ανάπηρους και άτομα με ειδικές ανάγκες είναι από δύσκολη έως αδύνατη. Συχνά φαίνεται να υποτιμάται η κοινωνική διάσταση και λειτουργία των πλατειών, στην πλατεία όμως διαμορφώνεται ο άνθρωπος σαν συνάνθρωπος και συμπολίτης, όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω.¹⁶⁸ Η εξαφάνιση της πλατείας, των κήπων, των άδειων χώρων σημαίνουν πως η πόλη δεν προσφέρει κανένα καταφύγιο εκτός από το κλείσιμο στο σπίτι, ή το αυτοκίνητο, σημαίνουν τον διωγμό προς ένα χώρο όλο και περισσότερο περιορισμένο¹⁶⁹.

Οι χλοοτάπητες, όπου υπάρχουν, δεν πρέπει να πατιούνται από ζώα και ανθρώπους αλλά είναι μόνο για τη θέα. Όλοι θα έχουμε συναντήσει πιθανότατα ταμπέλες με την αναγραφή «Μην πατάτε το πράσινο», **πάρκα και παιδικές χαρές οχυρωμένα με κινγκλιδώματα** και αναρτημένο πίνακα ωραρίου λειτουργίας, όλοι θα έχουμε αισθανθεί πιθανότατα ως πολίτες - θεατές του δημόσιου χώρου. Οι νέοι και κυρίως τα παιδιά δεν έχουν πια τον φυσικό χώρο, την παλιά «αλάνα» για να εκτονωθούν, ούτε μπορούν να παίξουν στον δρόμο, αλλά ούτε και στην αυλή, αφού αυτή με συμβολαιογραφική πράξη συνήθως πλέον χαρακτηρίζεται ως κάποια αριθμημένη προεπιλεγμένη θέση στάθμευσης. Σήμερα η πρακτική προσφέρει για την εκτόνωση της νεανικής δραστηριότητας συνήθως το γυμναστήριο, την καφετέρια, την τηλεόραση, το διαδίκτυο και το γήπεδο¹⁷⁰. Στην πόλη **καταργείται το τοπίο αφής. Η αφή είναι μια αίσθηση που επηρεάζει σημαντικά τον ψυχισμό του ανθρώπου**¹⁷¹. Η επαφή των χεριών πέρα από την αίσθηση της ζεστασιάς δίνει και την αίσθηση της οικειότητας, (η καθιέρωση άλλωστε της χειραψίας δεν είναι τυχαίο γεγονός). Κατά την ελληνική μυθολογία ο Ανταίος έπαιρνε τη δύναμη του μόνο κατά την επαφή του

¹⁶⁸ Φρεζάδου Ειρήνη, «Η πλατεία σαν τόπος επικοινωνίας στην Ελληνική Πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 279

¹⁶⁹ Ασημακοπούλου Δήμητρα (επιμελ.), *ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – Οι Ρενέ Ντυμόν, Μπρις Λαλόντ, Σερζ Μοσκοβιτσιά συζητούν με τον Ζαν Πωλ Ρίμπς*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ, σειρά Οικολογία και ποιότητα ζωής 1, χ.χ.ε., σελ. 128

¹⁷⁰ Τζουβαδάκης Ιωάννης, «Η καταγραφή του αστικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 29, 30

¹⁷¹ Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 87

με την μάνα γη. Υπάρχει μια εσωτερική ανάγκη που κάνει τον άνθρωπο να αγγίζει τον βράχο ή τον κορμό ενός δέντρου όταν βρίσκεται στο φυσικό περιβάλλον ή να αγγίζει τα αντικείμενα ή την επίπλωση του αστικού του περιβάλλοντος. Η αίσθηση αφής δημιουργεί εντύπωση για τη φυσιογνωμία του τόπου. Η σωματική επαφή του ανθρώπου με τον τόπο του είναι αυτή που δημιουργεί ισχυρότερους δεσμούς και καθιστά το τοπίο αναγνώσιμο και αναγνωρίσιμο¹⁷². Τα υλικά είναι σημαντικά, χωρίζονται σε θερμά και ψυχρά και επιδρούν σημαντικά στον ψυχισμό, **ο άνθρωπος εμφανίζει εξάρτηση από τα υλικά που τον περιβάλλουν, είναι ανάγκη του ανθρώπου να αγγίζει τον τόπο στον οποίο κατοικεί. Η πόλη όμως απωθεί τον κάτοικο να την αγγίξει λόγω συνθηκών, όπως η ρύπανση, η μόλυνση, η ταχύτητα των κινήσεων, απωθεί τον κάτοικο και είναι καταδικασμένη να μένει απρόσωπη γι' αυτόν.**¹⁷³

Περαιτέρω, η εμφανής παρουσία των κρατικών κατασταλτικών μέτρων στους δημόσιους χώρους με ένστολους άντρες που οπλοφορούν, καταστέλλει ως και την αυθόρμητη κοινωνική συναναστροφή κάτω από την αισθητική της ασφάλειας και την αντιμετώπιση του χρήστη του δημόσιου χώρου είτε ως υπόπτου, είτε ως χρήζοντα προστασίας. Οι κάμερες τόσο στους δρόμους όσο και στα ιδιωτικά κτίρια τα γραφεία και τις οικίες, δεν αφήνουν την ψυχή να ηρεμίσει με την απλή περιφορά του ατόμου ή του βολβού του ματιού του, καθώς το ζήτημα της ασφάλειας αποκτά πρωτεύουσα σημασία οι λειτουργίες της επιτήρησης και παρακολούθησης και τα προϊόντα της ηλεκτρονικής τεχνολογίας μετατρέπουν την πόλη σε πόλη-φρούριο. **Η εμμονή της πολεοδομίας με την ασφάλεια συγκροτεί μια «οικολογία φόβου»**¹⁷⁴.

¹⁷² Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 88

¹⁷³ Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 87

¹⁷⁴ Αίσωπος Γιάννης, «Η ΔΙΑΧΥΤΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 109, **έμμεση παραπομπή στον Davis.**

Για εμπέδωση της εικόνας και των διαδικασιών κατάργησης του δημοσίου χώρου, του πως λ.χ. οι ακτές αποκλείονται από την ελεύθερη πρόσβαση και καθίστανται εμπορικό προϊόν, του πως οι χρήσεις υπερκαθορίζουν τον χαρακτήρα του χώρου και οι ίδιες καθορίζονται με κριτήριο τη βιωσιμότητα της αγοράς, του πως η ενημέρωση για τις μεγάλες πολεοδομικές επεμβάσεις δεν έρχεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ ή το ΤΕΕ, αλλά προαναγγέλλονται στις οικονομικές σελίδες και στις σελίδες real-estate των εφημερίδων, του πως θεσμικά όργανα όπως λ.χ. ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας χάνουν την αξιοπιστία τους, ο αναγνώστης παραπέμπεται στα παραρτήματα υπ' αριθ. 11 και 25.

Ι.3. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ

Το μοντέλο κερδοφορίας που ακολουθείται στις σύγχρονες πόλεις που γίνονται ολοένα ανταγωνιστικότερες, εφαρμόζοντας διάφορες πολιτικές αστικής αναζωογόνησης και αναβάθμισης, αντικατοπτρίζεται ευκρινώς στο φαινόμενο του εξευγενισμού¹⁷⁵, (καλούμενο αγγλιστί gentrification). Για παραστατικότερη αντίληψη του φαινομένου, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο παραρτήμα υπ' αριθ. 13.

Με τον όρο “εξευγενισμός” νοούνται συγκεκριμένες αστικές αναπλάσεις, που υλοποιούνται μέσα από μια μαζική εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων, επενδυμένων στην κατοικία και εκμετάλλευση της υπεραξίας, που συμβάλλουν στην μετατροπή υποβαθμισμένων περιοχών των πόλεων σε θύλακες ψυχαγωγίας, πολιτισμού και κατοικίας υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων. Το φαινόμενο αυτό, πέραν των θετικών επιπτώσεων που το συνοδεύουν, παρουσιάζει και αρνητικές κοινωνικές, όπως τον “βίαιο” εκτοπισμό των μέχρι πρότινος εκεί κατοικούντων μη προνομιούχων, μειονοτήτων και χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων εκ μέρους των μεσοαστών, λόγω της ιλιγγιώδους αύξησης των ενοικίων και των τιμών αγοραπωλησιών ακινήτων που επέρχεται.

Οι περιοχές κατοικίας που “εξευγενίζονται” (μεν, αλλά προς όφελος των λίγων), υφίστανται εκτενή κτιριακή αποκατάσταση, αλλαγές χρήσεων με την άφιξη νέων εμπορικών δραστηριοτήτων, τα δε κτίρια μεταλλάσσονται σε σύμβολα μόδας και κοινωνικής ανέλιξης. Η ζήτηση που δημιουργείται από πληθυσμιακές ομάδες, όπως εύπορους νέους, καλλιτέχνες

¹⁷⁵ Γκινάτη Ευδοξία, *ο ρόλος των πολιτιστικών περιοχών στην αναβάθμιση των πόλεων: Μελέτη Περίπτωσης: Γκάζι*, μεταπτυχιακή εργασία Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, επιβλέπουσα: Κόνσολα Θεοδώρα, Αθήνα, 2011, σελ. 17, 18

και ελεύθερους επαγγελματίες, καθώς και η οικονομία του τριτογενούς τομέα, αλλάζουν την όψη και τον χαρακτήρα των συνοικιών.

Οι αναπλάσεις που έχουν επιχειρηθεί στην χώρα μας, ελάχιστα επιτυχημένες μπορούν να θεωρηθούν. Στην Αθήνα, από την αρχή της δεκαετίας του 1990, ο παλιός "Στάβλος" στην οδό Ηρακλειδών, (περιοχή Θησείο), μετετράπη σε χώρο διασκέδασης, ανοίγοντας τον δρόμο για την ανάλογη μετατροπή γειτονικών παλαιών κτιρίων σε διασκεδαστήρια¹⁷⁶. Παρόμοια υπήρξε η εξέλιξη βιοτεχνικών, βιομηχανικών και αποθηκευτικών χώρων στις περιοχές Ψυρρή και Γκάζι που από τη δεκαετία του 1990 φιλοξενούν ποικίλες "νυχτερινές" οικονομικές δραστηριότητες. Ανάλογη περίπτωση συναντούμε στη Θεσσαλονίκη, στην περιοχή των λαδάδικων, που ως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 λειτουργούσε ως παραδοσιακή αγορά χονδρεμπορίου ελιάς, λαδιού και δημητριακών. Στη Θεσσαλονίκη, ο "Μύλος", ιδιαίτερα επιτυχημένος χώρος διασκέδασης, παρήγαγε αλεύρι ως το 1986. Οι εγκαταστάσεις του που καλύπτουν έκταση μεγαλύτερη των 5 στρεμμάτων, αναστηλώθηκαν για να στεγάσουν μετά το 1990 καφετέριες, εστιατόρια, χώρους διασκέδασης, εκδηλώσεων και εκθέσεων¹⁷⁷.

Ι.4. Η ΑΣΤΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

*«“Αθήνα” σημαίνει κάποια τέχνη
να βλέπουμε ευθέως κάτι που δεν φαίνεται,
βλέπουμε το υστέρημα της εικόνας...
η Αθήνα ορίζει ένα ελάττωμα στο φως.
Βλέπουμε ό,τι λείπει από το βλέμμα»¹⁷⁸.*

¹⁷⁶ Ασπρογέρακας Ευάγγελος, «Μηχανισμοί διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος στη μεταμοντέρνα πόλη: Σύντομη αναφορά στην ελληνική εμπειρία», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 45

¹⁷⁷ Ασπρογέρακας Ευάγγελος, «Μηχανισμοί διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος στη μεταμοντέρνα πόλη: Σύντομη αναφορά στην ελληνική εμπειρία», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 46

¹⁷⁸ Αντωνάς Αριστείδης, «Αθηναϊκό ασανσέρ», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 153

Στην εποχή μας ακούγονται όροι όπως “περιαστικοποίηση”, “προάστια”, “μετάπολη” στη συζήτηση για την πόλη και παραπέμπουν όλοι τους σε όψεις ενός "αστικού συνεχούς", που εξαπλώνεται διαρκώς¹⁷⁹. Η διαδικασία της «αστικοποίησης των προαστίων» εντείνεται με τη δημιουργία «εξωπόλεων» και τη διάχυση των χαρακτηριστικών των πόλεων στην περιφέρεια τους¹⁸⁰. Ως αποτέλεσμα, μεταβάλλεται γοργά η γεωγραφία και η εικόνα των πόλεων που επιδιώκουν να μπουν στον χάρτη της ανάπτυξης. Εγκαταστάσεις γραφείων, εμπορίου, ψυχαγωγίας, συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα, κατοικίες, εγκαταστάσεις εκπαίδευσης, μεταποίησης, αποθήκες, κυκλοφοριακοί κόμβοι κ.ά., οργανώνονται στις νέες καταλαμβανόμενες εκτάσεις και συχνά συνυφαίνονται με νέου τύπου αστικούς χώρους, όπως τους λεγόμενους μη – τόπους, τοπία δίχως ιστορία. Μοχλό της ανάπτυξης της περιφέρειας αποτελούν τα μεγάλα αναπτυξιακά έργα τεχνικής υποδομής και κυρίως ο αυτοκινητόδρομος¹⁸¹.

¹⁷⁹ Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 136, βλέπετε και: Ντίνα Βάιου, Μαρία Μαντούβαλου, Μαρία Μαυρίδου, «ΑΘΗΝΑ 2004. ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 51

¹⁸⁰ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 177

¹⁸¹ Η χάραξη των δικτύων δημιουργεί νέα υπολειμματικά τοπία χωρίς συγκεκριμένη χρήση και χωρίς δυνατότητα πρόσβασης. Στην Αττικής, οι νέες γραμμές κίνησης «αποκάλυψαν» περιοχές κρυμμένες έως πρότινος, λόγω της απόστασης τους από τις κύριες κυκλοφοριακές αρτηρίες ή της απόκριμνης τοπογραφίας τους, που αποτελούσαν προνόμιο μόνο για τους φυσιολάτρεις. Για πρώτη φορά, το τοπίο της Αττικής αποκαλύφθηκε την περίοδο των ολυμπιακών έργων και μετατράπηκε σε «εικόνα μαζικού θεάματος, για κατ' επανάληψη και χωρίς κόπο κατανάλωση μέσα από το παρμπρίζ του κινούμενου αυτοκινήτου», βλέπετε: Αίσωπος Γιάννης, «Στοιχεία του σύγχρονου αττικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 164, Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 137

Στον επιχειρηματικό τύπο που αναφέρεται στα ακίνητα, επιχειρηματίες και μανάτζερ ανακοινώνουν τις προτάσεις τους για τις δυνατότητες ανάπτυξης της ελληνικής αγοράς σε συγκεκριμένες κατηγορίες αστικών ακινήτων, θεματικά πάρκα, γκολφ σε μεγάλες εκτάσεις με συνδυασμό ξενοδοχείων-αναψυκτηρίων-εστιατορίων, πολυκινηματογράφους με εμπόριο και αναψυχή, συγκροτήματα πολυτελών κατοικιών με τυποποιημένο εξοπλισμό και μορφή, (μεζονέτες με πισίνα και «νέο-παραδοσιακό» ύφος είναι ένα κρατούν πρότυπο). Το ενδιαφέρον στρέφεται ακόμη σε παραθεριστική κατοικία -κυρίως στα νησιά, για τα οποία σχεδιάζονται μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα ή πολυτελείς βίλες, που απευθύνονται σε μεσαία και υψηλά εισοδήματα βορειο-ευρωπαίων ή ομογενών απ' όλο τον κόσμο¹⁸².

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αστικής διάχυσης απαντάται στις αγροτικές κοινότητες των Μεσογείων οι οποίες αποκτούν προαστιακό χαρακτήρα. Η πεδιάδα των Μεσογείων αποσαθρώνεται, το αττικό τοπίο στην ενδοχώρα και την παράκτια ζώνη υποβαθμίζεται μη αναστρέψιμα, ενώ εξελίξεις αυτές επισπεύθηκαν με την εκτέλεση των ολυμπιακών έργων, όπως τη διάνοιξη της Αττικής Οδού, τη κατάληψη αξιόλογων αγροτικών τοπίων από ολυμπιακές εγκαταστάσεις. Οι πρώην περιοχές αγροτικής παραγωγής προσλαμβάνουν τον χαρακτήρα του αποθέματος γης, αποβάλλοντας αυτόν της χρήσης της γης. Κυρίαρχο χαρακτηριστικών όλων των διεργασιών είναι η απώλεια της αίσθησης της ανθρώπινης κλίμακας¹⁸³. Η πεδιάδα της Αναβύσσου, ένα από τα σημαντικότερα αγροτικά τοπία της Λαυρεωτικής, μεταλλάσσεται σε όλο και περισσότερο εντατικά δομημένο περιβάλλον παραθεριστικής κατοικίας, παραβατικής οικοπεδοποίησης και ανοικοδόμησης, ενώ στο ρεύμα της προαστικοποίησης κινείται και η Κερατέα, όπου χαρακτηριστικά, το 2011 οι παράνομοι οικιστές ανέρχονταν σε 6.000 έναντι 8.500 μόνιμων.¹⁸⁴

¹⁸² Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 142

¹⁸³ Αττάρτ Βίλλυ, «Ρήξεις και αστικά μορφώματα στο τοπίο των Μεσογείων», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 196, 198

¹⁸⁴ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Λαυρεωτική, το τελευταίο τοποίο – όριο προς κατάκτηση της Αττικής», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/enot/184-lavreotiki.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

Έτερο παράδειγμα συνιστά η λεωφόρος Κηφισίας, η ακριβότερη ίσως περιοχή για εγκατάσταση γραφείων, στην οποία υπάρχουν, κατά τις εκτιμήσεις των εντύπων με αντικείμενο την αστική ανάπτυξη, τουλάχιστον 130.000 τ.μ. γραφείων κενά, ενώ χτίζονται και άλλα επιπλέον¹⁸⁵. Είναι μάλλον προκλητικό, διεγερτικό προβληματισμού εάν μη τι άλλο, το γεγονός ότι στα real estate έντυπα που φιλοξενούν τις ποικίλες προτάσεις ανοικοδόμησης, δεν διατυπώνεται ποτέ αίτημα για βελτίωση της συγκοινωνίας, για εξασφάλιση θέσεων στάθμευσης, (η οποία διοχετεύεται στους ακόμα αδιαμόρφωτους χώρους ή στους δρόμους της κατοικίας, πίσω από τα μέτωπα, δημιουργώντας αφόρητες συνθήκες), ή στοιχειωδώς για διευθέτηση ενός ενιαίου πεζοδρομίου για την είσοδο στα γραφεία και την κίνηση των πεζών. Δημιουργείται μια αλληλουχία από αίθρια ανάδειξης και εισόδου στα γραφεία, κατασκευασμένα με πολυτελή υλικά και εξεζητημένο αρχιτεκτονικό σχεδιασμό¹⁸⁶, τα οποία είναι απροσπέλαστα από τον πεζό, ακόμη και από το πεζοδρόμιο. Δημιουργούνται χώροι που, αν και έχουν ως κύρια λειτουργία την εξυπηρέτηση και κίνηση του κοινού, δεν συνέχονται με τον δημόσιο χώρο. Ακόμη και στον σχετικά συνεκτικό ιστό της Κηφισίας, τα κτίρια αντιμετωπίζονται ως ανεξάρτητες μονάδες, που δεν αποζητούν τη συνοχή με τον δημόσιο χώρο. Ο δρόμος δεν λειτουργεί σαν αστική λεωφόρος, σπανίως βλέπει κανείς κόσμο στα πεζοδρόμια, παρ' ότι υπάρχουν καταστήματα εμπορίου και αναψυχής, (μεταξύ των οποίων πολλά κενά, όπως ειπώθηκε).

Στις μέρες μας αναδύονται νέα επιχειρηματικά σχήματα¹⁸⁷, διακρίνουμε την δραστηριοποίηση τραπεζών με την ίδρυση θυγατρικών εταιρειών, στον τομέα της

¹⁸⁵ Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 143

¹⁸⁶ Είναι χαρακτηριστική και αποκαλυπτική για το πρόσωπο της δόμησης σε ολόκληρη τη χώρα η εμφάνιση της οδού Κηφισίας, με κτίρια φανταχτερά, αστραφτερά, προκλητικά, δύσμορφα, σε όλο αυτής το μήκος, που προσπαθούν να διαφοροποιηθούν από τα γειτονικά, ναρκισσιστικά, που χρησιμοποιούν τα αρχιτεκτονικά μέλη προς εντυπωσιασμό ενός αδηφάγου καταναλωτικού κοινού, βλέπετε: Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 65, 66

¹⁸⁷ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 32

ανάπτυξης, αξιοποίησης και διαχείρισης ακίνητης περιουσίας -συχνά σε συνέργειες με κατασκευαστικούς ομίλους και εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε συναφείς τομείς, επιχειρηματίες, ιδιώτες, ως και το δημόσιο και την εκκλησία. Συγκροτείται λοιπόν ένα σύνθετο πλέγμα και με τρόπο ανάλογο προς το χρηματιστήριο, τα κεφάλαια που κινούνται γύρω από τις κατασκευές, συνεχώς διαμορφώνουν δυνατότητες επένδυσης σε ακίνητα που έχουν ως χαρακτηριστικό ότι αποπροσωποποιούν την ιδιοκτησία και την αποσυνδέουν από την οικειοποίηση του χώρου. Η αλλαγή του τοπίου που προωθείται σε επίπεδο επιχειρηματικών σχημάτων, συνυφαίνεται με μία νέα αντίληψη για το "ακίνητο", σύμφωνα με την οποία αυτό θα πρέπει να γίνει ως εμπορεύσιμο προϊόν "κινητό", εύκολο στη διακίνηση και διαχείριση του, με δυνατότητα να ρευστοποιηθεί και να επανεπενδυθεί γρήγορα.¹⁸⁸ Το γεγονός αυτό αυξάνει εντυπωσιακά τη δυναμική του φαινομένου και των εμπλεκόμενων μερών. **Στο νέο παράδειγμα ανάπτυξης και σχεδιασμού των πόλεων, κυριαρχούν οι παγκοσμιοποιημένες επιχειρήσεις και κεφάλαια. Το δημόσιο ενίοτε ευνοεί σημαντικά τη δραστηριοποίηση αυτή, όπως με τη θεσμοθέτηση των Αμοιβαίων Κεφαλαίων Ακινήτων και των Εταιρειών Επένδυσης Ακίνητης Περιουσίας, επενδυτικών προϊόντων σε ακίνητα,** που προβάλλονται ως χαμηλού ρίσκου, με αποδόσεις υψηλότερες από εκείνες άλλων αντίστοιχων χρηματοοικονομικών προϊόντων, διατηρώντας παράλληλα τη δυνατότητα πραγματοποίησης υπεραξιών από ενδεχόμενη ανατίμηση των ακινήτων.¹⁸⁹ **Οι μεταλλαγές των πόλεων φαίνεται να κινητοποιούνται, όχι τόσο από τις επιδιώξεις των κατοίκων τους και τους σχεδιασμούς των δημόσιων ή συλλογικών φορέων, αλλά από τις συγκυρίες κίνησης και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στα διεθνή και τοπικά κεφάλαια που επενδύονται στον τομέα της κατασκευής, κτηματαγοράς**

¹⁸⁸ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 32

¹⁸⁹ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 32

κ.τ.ό..¹⁹⁰ Σημειωτέον ότι η αθρόα προσφορά εργατικού δυναμικού από τους μετανάστες που δεν συνδικαλίζονται και έχουν «*διαπραγματεύσιμα δικαιώματα*» αποτελεί ιδιαίτερα ευνοϊκό οικονομικά παράγοντα για τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον τομέα των κατασκευών και μειώνει αποφασιστικά τις εν δυνάμει αντιστάσεις¹⁹¹.

Η ρομαντική διάθεση εγκατάλειψης της πόλης και διαφυγής στην ύπαιθρο, χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής αθηναϊκής ιδιοσυγκρασίας, είχε διαμορφώσει στη συνείδηση των Αθηναίων δύο διαφορετικούς κόσμους: την ελληνική πόλη και το ελληνικό τοπίο. Το τοπίο είχε βαρύνουσα σημασία για τους κατοίκους της πόλης, τόσο ως χώρος απολαύσεων του σώματος, όσο και ως χώρος έκφρασης της ιδιαίτερης ελληνικής ταυτότητας.¹⁹² Η παραδοσιακή διαφυγή των Αθηναίων στην ύπαιθρο που τους περιέβαλλε, τον 21ο αιώνα περιορίστηκε, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν υπάρχει πια προσιτή ύπαιθρος. «*Η ύπαιθρος έχει απομακρυνθεί στις απρόσιτες βουνοκορφές και τις ερημικές βραχονησίδες και τη θέση της έχει καταλάβει ένα πελώριο προάστιο*».¹⁹³

Η πολεοδομική νομοθεσία, μέσω της αυθαίρετης και της νόμιμης εκτός σχεδίου δόμησης έχει ευνοήσει στην Ελλάδα την αστική διάχυση. Η αστική διάχυση, όπως έχει καθιερωθεί ιστορικά, ευνοεί τη σύγχρονη δραστηριότητα των επιχειρήσεων γιατί παρέχει απεριόριστες επιλογές εγκατάστασης, σύμφωνα με τις εκάστοτε δυνατότητες και τις

¹⁹⁰ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 28

¹⁹¹ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 32

¹⁹² Δραγώνας Πάνος, «Η ανάγκη ανακαίνισης της αθηναϊκής αστικής ταυτότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 173

¹⁹³ Δραγώνας Πάνος, «Η ανάγκη ανακαίνισης της αθηναϊκής αστικής ταυτότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 175

επιχειρηματικές βλέψεις. Το ΣτΕ, που έχει αναδειχθεί στο κατ' εξοχήν όργανο άσκησης πολεοδομικής πολιτικής, προσβάλλει διαρκώς ειλημμένες αποφάσεις χωροθέτησης¹⁹⁴.

Η αστική διάχυση συνεχίζεται με δυσμενείς συνέπειες για το περιβάλλον αλλά και αβέβαιη έκβαση για το μέλλον των επενδύσεων, με τις επιχειρήσεις να αναζητούν μεγάλες εκτάσεις στον περιαστικό χώρο, σύμφωνα με την πρακτική, που διεθνώς έχει επικρατήσει της ανάπτυξης μεγάλων κέντρων δραστηριοτήτων εκτός της πόλης.¹⁹⁵ **Η άμορφη αστική διάχυση ενέχει τις έννοιες της άτακτης εξάπλωσης, της αποσπασματικότητας, την έλλειψη συνάφειας και συνοχής μεταξύ των στοιχείων που συνιστούν τον χώρο και εκφράζει το νέο υπό διαμόρφωση τοπίο μεικτού τύπου, μεταξύ πόλης και φυσικού.** Σε επόμενη ενότητα θα δούμε, πως τα στοιχεία αυτά, είναι τυπικά ενός περιβάλλοντος χαμηλής αισθητικής ποιότητας και συνεπώς ανέκανα να προάγουν την αισθητηριακή απόλαυση και την ευεξία του ατόμου. **Το γεγονός αυτής της αποστέρησης, σύμφωνα με τις θεωρήσεις της παρούσας, όπως τονίζεται διαρκώς, δεν μπορεί παρά να στέκεται ως αφετηρία για την ανίχνευση εγκληματικών ενεργειών και παραλείψεων τελούμενων στο αστικό πεδίο, που εν προκειμένω μας αφορά.** Οι πόλεις, εκ της υπέρογκης ανάπτυξής τους, εμφανίζουν τεράστια συμμετοχή στην περιβαλλοντική καταστροφή, μελετητές δε, καταλήγουν ότι **η γιγάντωση των πόλεων οδηγεί στη διατάραξη της ικανότητας στήριξης τους από τα κοινωνικά και φυσικά συστήματα**¹⁹⁶ και την αυτοαναίρεση των πλεονεκτημάτων τους. Ο Lefebvre παρατηρεί ότι η καπιταλιστική αστικοποίηση δημιουργεί «*νέες σπανιότητες*»¹⁹⁷. **Τα**

¹⁹⁴ Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 143

¹⁹⁵ Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 144

¹⁹⁶ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ 183

¹⁹⁷ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ*

ελεύθερα και μη οικονομικής φύσης στοιχεία όπως ο αέρας, το νερό, το φως και η γη, στις καπιταλιστικές πόλεις καθίστανται σπάνια ή αφανίζονται.

Βλέπουμε τον τόπο να κτίζεται άναρχα κάτω από κερδοσκοπικές πιέσεις μεγάλων ιδιωτικών συμφερόντων¹⁹⁸. Εδώ αξίζει να θυμηθούμε τους λόγους του Άρη Κωνσταντινίδη: “Κτίζω όπως ζω, ζω όπως κτίζω”¹⁹⁹.

1.5 Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

*«Τα σύμβολα της ευμάρειας (άρα της ευτυχίας)
των δύο παιδιών (ένα αγόρι και ένα κορίτσι, ιδανικά),
του σκύλου (λυκόσκυλου), του τζίπ και δύο-τριών ακόμη αυτοκινήτων
και φυσικά της βίλας των προαστίων παραμένουν ουσιαστικά αμετάβλητα.
Μαζί τους αυξήθηκαν οι μη-τόποι (non places),
τόποι που θα μπορούσαν να βρίσκονται παντού:
μνημειώδη σουπερμάρκετ, shopping malls, πολυκέντρα, αεροδρόμια, μετρό, κλαμπ, αλυσίδες
εστιατορίων γρήγορης εστίασης.
Μέσα σ' αυτούς τους τόπους
δεν μπορείς να είσαι σίγουρος
αν βρίσκεσαι στην Αθήνα, το Λος Άντζελες ή την Τζακάρτα»²⁰⁰.*

Ο χώρος των τόπων είναι ο γεωγραφικός και πολιτισμικός χώρος που προσδίδει ταυτότητα σε μια κοινωνία μέσω στοιχείων όπως η ιστορία, η γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, το κλίμα και το φυσικό τοπίο, είναι ο κοινωνικός χώρος όπου τα άτομα συνυπάρχουν χωρικά και εκφράζονται συλλογικά.

Οι σημερινοί χώροι δεν παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των τόπων, δεν σχετίζονται με τις ανθρώπινες σχέσεις, την ιστορία ή την ταυτότητα. Ο Augé ονομάζει τους χώρους αυτούς “μη τόπους” και ως κατεξοχήν παραδείγματα αναφέρει τους χώρους μετάβασης, κίνησης και εφήμερης στάσης, (λ.χ. αεροδρόμια, σταθμούς, μεγάλα εμπορικά κέντρα,

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ 184, έμμεση παραπομπή

¹⁹⁸ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 18

¹⁹⁹ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 19

²⁰⁰ Μουτσόπουλος Θανάσης, «Η Παλιά Αθήνα πέθανε. Ζήτω η Νέα Αθήνα (Η, επιτέλους, γίναμε Μητρόπολη;)», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 209

αλυσίδες ξενοδοχείων, μεγάλα outlets επώνυμων προϊόντων, πάρκα αναψυχής). Οι μη τόποι διαγράφονται από την μνήμη παρόλο που κανείς καταναλώνει μεγάλο τμήμα του χρόνου του σε αυτούς. Εγκαθιδρύονται και αναπτύσσονται νέοι τρόποι διαβίωσης στον αστικό χώρο. Οι λειτουργίες του δημόσιου χώρου αναπληρώνονται με την **δημιουργία εμπορικών κέντρων, που προσλαμβάνουν τον ρόλο των δημόσιων χώρων της πόλης**. Στους μη τόπους κυριαρχεί μια αίσθηση *«αμήχανης ηρεμίας»*. Η πόλη είναι ένας *«αδυνάμων και διεσταλμένων αισθήσεων, λίγων και απομακρυσμένων μεταξύ τους συναισθημάτων»*. Ο δημόσιος χώρος έχει απολέσει τη συλλογική του διάσταση, και καταστεί ουσιαστικά ανενεργός, *«νεκρός»*. **Μόνη δραστηριότητα είναι τα ψώνια και η κατανάλωση.**²⁰¹

Η πόλη, αποτελώντας σήμερα η ίδια καταναλωτικό αγαθό, συνιστά μεγάλη πρόκληση για τον πολεοδόμο του 21ου αιώνα, τον αρχιτέκτονα, τον κοινωνιολόγο, τον οικονομολόγο και τον εικαστικό καλλιτέχνη. Η διαρκής αναζήτηση του καπιταλιστικού συστήματος για νέα προϊόντα και επενδυτικές ευκαιρίες και η κοινωνική αποδόμηση, συμβάλλουν στην μετατροπή του αστικού περιβάλλοντος σε καταναλωτική αξία. **Η τουριστική ανάπτυξη, η διαφήμιση, η βιομηχανία του θεάματος, η τεχνολογία της εικόνας και του ήχου μετατρέπουν την πόλη σε εικόνα, όπου το εικονιζόμενο «παραπέμπει σε κάτι άλλο, μία φανταστική πραγματικότητα, που βομβαρδίζει τις αισθήσεις σε σημείο που τις οδηγεί σε ένα κάματο αντίληψης»**²⁰².

Σήμερα, παρουσιάζεται ήδη ένα νέο καταναλωτικό αστικό τοπίο, όπου η πολιτιστική έκφραση δεν θεωρείται πια ως μία κοινωνικο-οικονομική πρακτική που πηγάζει από την αστική ζωή και ανάπτυξη, αλλά αντίθετα, αποτελεί τον οργανωτικό μηχανισμό της αστικής

²⁰¹ Ο πολιτισμός και ο χρόνος συνδέονται περισσότερο με τον ελεύθερο χρόνο και αυτή είναι η λειτουργία η οποία έχει παραμεληθεί περισσότερο μέχρι τώρα. Για τον Hannerz ο χρόνος αποτελεί τέταρτη διάσταση της πολιτισμικής πολυπλοκότητας. Διακρίνει δυο τρόπους του πολιτισμού: το ανθρώπινο μυαλό και τις δημόσιες μορφές. Τονίζει ότι ο πολιτισμός όταν είναι δημόσιος είναι προσιτός διαμέσου της κοινωνικής ζωής από συγκεκριμένα άτομα σε συγκεκριμένα άτομα. Έτσι, ένας συνδυασμός πολιτισμού και χρόνου, ιδίως του ελεύθερου χρόνου, αναφέρεται στη μελέτη της πρόσληψης και της δράσης συγκεκριμένων ατόμων σε συγκεκριμένους τρόπους και χρόνους, βλέπετε: Δεφνέρ Αλέξης, «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Κανκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 189, έμμεση παραπομπή

²⁰² Βάσενχοβεν Λουδοβίκος, «Η θεωρία του Αστικού Σχεδιασμού: Ποιό θα είναι το μέλλον της στον 21ο αιώνα;», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σεργιάς Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 91

οικονομίας. Έχει παρατηρηθεί ότι «με την οικονομική παρακμή και εξαφάνιση των μεταποιητικών επιχειρήσεων, ο πολιτισμός γίνεται ολοένα και περισσότερο η κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα των πόλεων, ο βασικός πόρος τουριστικής ανάπτυξης και η κρίσιμη ανταγωνιστική αιχμή των πόλεων»²⁰³. Η πολιτιστική κατανάλωσης και οι σχετικές «βιομηχανίες» (λ.χ. καλές τέχνες, νεωτεριστική κουζίνα, μόδα, μουσική), μεγεθύνονται και ανθούν, είναι σε θέση, άλλωστε, να πραγματώνουν καλύτερα από καθετί άλλο τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ του παγκόσμιου και του τοπικού.²⁰⁴ Είναι ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίστηκαν ή προκάλεσαν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας τον τρόπο εμβίωσης της Αθήνας, με την αισθητικοποίηση της πόλης, πρωτοστατώντας στην προβολή της εμπειρίας της νέας νυχτερινής αθηναϊκής ζωής σε μουσικά κλαμπ και εστιατόρια, ως συνολικής εμπειρίας της ζωής στην πόλη.²⁰⁵

Η νέα μεσαία τάξη φαίνεται να εξομοιώνει σε μεγάλο βαθμό την κατανάλωση και τη ψυχαγωγία, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τη χωρική συνένωση των δραστηριοτήτων τους σε ενότητες όπως τα εμπορικά κέντρα αλλά και από την ανάγκη αυξημένης αισθητικής και στοιχείων ψυχαγωγίας (μουσική, multimedia) στο περιβάλλον διάθεσης καταναλωτικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η κατανάλωση και ο ελεύθερος χρόνος ανάγονται σε εμπορεύσιμες εμπειρίες.²⁰⁶ «Η καταναλωτικογενής ανάπτυξη οδηγεί στην αύξηση της βαρύτητας της αστικής πολιτισμικής ζωής ως παραγωγικού συντελεστή».²⁰⁷

²⁰³ Γοσποδίνη Άσπα, «ΣΚΙΑΓΡΑΦΩΝΤΑΣ, ΕΡΜΗΝΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΩΝΤΑΣ ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΠΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 31, 32, **έμμεση παραπομπή στη Zukin**.

²⁰⁴ Γοσποδίνη Άσπα, «ΣΚΙΑΓΡΑΦΩΝΤΑΣ, ΕΡΜΗΝΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΩΝΤΑΣ ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΠΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 32, **έμμεση παραπομπή στους Lush και Urry**.

²⁰⁵ Κοτινιώτης Ζήσης, *Πές, που είναι η Αθήνα – ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ, 2006, σελ. 51

²⁰⁶ Ασπρογέρακας Ευάγγελος, «Μηχανισμοί διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος στη μεταμοντέρνα πόλη: Σύντομη αναφορά στην ελληνική εμπειρία», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 42

²⁰⁷ Ασπρογέρακας Ευάγγελος, «Μηχανισμοί διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος στη μεταμοντέρνα πόλη: Σύντομη αναφορά στην ελληνική εμπειρία», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 43

Ο σύγχρονος Αθηναίος αντικρίζει στην πόλη του γιγαντιαία φωτογραφικά πανό, κάποια από τα οποία καταλαμβάνουν όψεις σημαντικών επίσημων κτηρίων, όπως το Μέγαρο Μουσικής ή η Εθνική Πινακοθήκη, γεγονός που υπονοεί πως η παρουσία της διαφημιστικής φωτογραφικής παράστασης, έχει πλήρως αφομοιωθεί από την επίσημη αντίληψη για το σύγχρονο αστικό τοπίο. Με διαφημιστικές φωτογραφίες τυλίγονται ως και τα μέσα μαζικής μεταφοράς²⁰⁸. Ολόκληρη η εξωτερική όψη των λεωφορείων, ως και οι χειρολαβές τους, ενσωματώνουν διαφημιστικά μηνύματα, τα βαγόνια του μετρό διατελούν και ως μέσα μεταφοράς διαφημιστικών μηνυμάτων σε όλη την πόλη, τα μέσα αυτά και κατ' επέκταση ο χώρος, παύουν να είναι ουδέτερα και **προσανατολίζουν στον υλικό ευδαιμονισμό, συμβάλλοντας στην εικόνα ενός εμπορευματοποιημένου τοπίου που συναντούμε και στα άλλα σημεία των πόλεων, τους δρόμους και τα κτίρια. Ο ίδιος ο Δήμος Αθηναίων, έχει παραχωρήσει προθήκες διαφήμισης σε πολυσύχναστες πλατείες έναντι οικονομικού ανταλλάγματος, συμβάλλοντας στην κηδεμονία της διαφήμισης και της ανάπτυξης με όρους κέρδους**²⁰⁹. Όμως, η δημόσια επικοινωνία, θα έπρεπε να συγκροτεί τη βάση για την ανταλλαγή ιδεών απαραίτητων για τη λειτουργία της δημοκρατίας. Αντ' αυτού περιορίζεται εν πολλοίς σε «έναν τεράστιο όγκο προπαγάνδας για τα εμπορεύματα [...] που πιο συχνά απευθύνεται στην κοιλιά [...] παρά στο μυαλό ή την καρδιά». Δεδομένου αυτού, μπορούμε να αναμένουμε ότι οι άνθρωποι θα μεγαλώνουν με το κεφάλι γεμάτο πληροφορίες για αγοραία εμπορεύματα και άδειο από γνώση για την ανθρώπινη ιστορία, την ηθική, την αισθητική, τον πολιτισμό²¹⁰. Ο Lefebvre παρατηρεί ότι στην καπιταλιστική κοινωνία ο χώρος χρησιμοποιείται εργαλειακά, ως εμπόρευμα. Ο χώρος δεν ορίζεται με βάση τη γεωμορφολογία του αλλά καθίσταται προϊόν καπιταλιστικών δυνάμεων²¹¹.

²⁰⁸ Μωραΐτης Κώστας, «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 32

²⁰⁹ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 22, 23

²¹⁰ Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 206, 207)

²¹¹ Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 237)

Ο ενεργός πολίτης έχει έτσι μετατραπεί σταδιακά σε άτομο που **συνειδητοποιεί την ύπαρξή του μέσα από την κατανάλωση**, καθώς το ενδιαφέρον και η μέριμνά του εστιάζονται σχεδόν αποκλειστικά σε όσα θεωρεί ιδιοκτησία του. Για τον Νεοέλληνα, η **έγνοια για τον χώρο της πόλης, τελειώνει στο όριο του οικοπέδου του.**²¹² (Ενα αποκαλυπτικό συμβάν της έλλειψης κοινωνικής ευαισθησίας, αλληλεγγύης και αισθητικής αγωγής αλλά και της πάση θυσία διατήρησης των οικονομικών κεκτημένων, της αλλοτρίωσης του κερδοσκοπικού πνεύματος και της “θεοποίησης” της εμπορικής δραστηριότητας της διαφήμισης, προσφέρεται προς γνώση στο **παράρτημα υπ’ αριθ. 35**). Δεν είναι τυχαίο ότι η λέξη **ιδιωτεία**, η οποία σημαίνει αβελτηρία, κοινώς βλακεία, ενώ στην αρχαία Ελλάδα ο ιδιώτης (και αγγλιστί idiot = βλαξ), ήταν αυτός που δεν συμμετείχε στα κοινά, ένας ατελής άνθρωπος, αφού, πρώτα ήταν μέλος του κοινωνικού συνόλου κενείς και δευτερευόντως άτομο.

Μελετώντας το μοντέρνο αστικό τοπίο βλέπουμε ότι οι νέες μορφές του κτισμένου χώρου προσπαθούν να επιβάλουν **παντού όμοια νοήματα, εξαφανίζοντας τις τοπικές ιδιαιτερότητες** και τα τοπικά περιγράμματα και τελικά προβληματιζόμαστε για τη δέσμευση της ελευθερίας, όχι μόνο του ανθρώπου, αλλά ολόκληρων πολιτιστικών ομάδων, στις οποίες επιβάλλονται ιδεολογία, συναισθήματα και συμπεριφορές. Οι πύργοι των μεγάλων εταιρειών, τα πλαστικά πλαίσια των διαφημίσεων, τα συνεδριακά κέντρα, οι αυτοκινητόδρομοι, τα προάστια, τα εμπορικά κέντρα, οι διεθνείς αλυσίδες γρήγορου φαγητού και πολλά άλλα στοιχεία, δίνουν μορφές κτισμένου χώρου που είναι όμοιες στις περισσότερες πόλεις του κόσμου, ενώ οι τόποι της «πολιτιστικής κληρονομιάς» διαφυλάσσονται ως γκέτο, ως παράξενη ιδιομορφία μιας άλλης εποχής, που διατηρείται στη μνήμη, αποτελώντας είδος θραύσματος μέσα στο σώμα της πόλης, αδυνατώντας να δημιουργήσουν μια ενιαία οπτική αίσθηση, να συναποτελέσουν ένα αρμονικό όλον²¹³. Καταλήγουμε έτσι σε **«ομοιόμορφους ανθρώπους» που δεν βρίσκουν πουθενά τον εαυτό τους**, αφού τον παραδίδουν χωρίς να έχουν βιώσει τον τρόπο που εκείνος σκέπτεται, αισθάνεται και ενεργεί. Ο σύγχρονος πολίτης καταπνίγει την προσωπικότητά του μέσα στη μίμηση, **παρασυρόμενος από έναν διεθνισμό που δεν προέκυψε από την έκφραση των**

²¹² Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 19

²¹³ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α’ ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α’ ανατύπωση 2003, σελ. 205

δικών του αξιών· εξουδετερώνει την ελευθερία της έκφρασής του και έτσι την ίδια την ατομική του ιδιομορφία πριν κατανοήσει τον εαυτό του και βιώσει τη σημασία που έχει η δημιουργία «τόπου»²¹⁴.

Ενδιαφέρουσα είναι η τοποθέτηση πως **η απουσία ή απώλεια της συλλογικής μνήμης μπορεί να επιφέρει σοβαρές διαταραχές σε λαούς και έθνη, ως προς τη συλλογική ταυτότητα, όπως η αμνησία στο άτομο και την προσωπικότητά του.**²¹⁵ Όπως έχει διατυπωθεί από τον André Leroi – Gourhan η συγκρότηση μιας εργαλειοθήκης της κοινωνικής μνήμης κυριαρχεί στα προβλήματα της ανθρώπινης εξέλιξης. **Η παράδοση είναι βιολογικά τόσο απαραίτητη για το ανθρώπινο είδος, όσο η γενετική προσαρμογή.**²¹⁶

Η ολοένα αυξανόμενη χρήση του αυτοκινήτου, η απόσταση ανάμεσα στην κατοικία και τον χώρο εργασίας, η δημιουργία μεγάλων πολυκέντρων που συγκεντρώνουν και οργανώνουν όλες τις δραστηριότητες κατανάλωσης -εμπόριο, αναψυχή, διασκέδαση- δημιουργούν σημεία πυκνότητας δραστηριοτήτων που αποκόπτουν την κοινωνική ζωή από την περιοχή κατοικίας. Αναζητούνται λοιπόν προτάσεις σχεδιασμού του δημόσιου χώρου σε επίπεδο γειτονιάς –πλατείες, πεζόδρομοι, διαμόρφωση αστικών δαπέδων– αλλά και μικρής ή μεσαίας κλίμακας χώροι κατανάλωσης και αναψυχής –μικρή αγορά, κινηματογράφοι, εστιατόρια ή οι συνδυασμός τους.²¹⁷

Ο οικιστικός τύπος του προαστίου έχει διαμορφωθεί με βάση το ιδιωτικής χρήσης αυτοκίνητο, χωρίς να μπορεί να λειτουργήσει άνευ τούτου, ενώ παράλληλα το αυτοκίνητο δεν εντάσσεται στον σχεδιασμό των νεοεμφανιζόμενων τοπίων, όπως ελέχθη και ανωτέρω. Ο αυστηρός διαχωρισμός των χρήσεων γης, απαιτεί την αυτοκίνηση ώστε να υπάρχει πρόσβαση σε όλες τις λειτουργίες του καθημερινού κοινωνικού βίου, ενώ οι χαμηλές

²¹⁴ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 206

²¹⁵ Le Goff Jacques, *Histoire et Memoire*, χ.τ.ε., χ.ε., χ.χ.ε., (μτφρ. Κουμπουρλής Γιάννης, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ*, Αθήνα, ΝΕΦΕΛΗ, 1998, σελ. 89)

²¹⁶ Le Goff Jacques, *Histoire et Memoire*, χ.τ.ε., χ.ε., χ.χ.ε., (μτφρ. Κουμπουρλής Γιάννης, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ*, Αθήνα, ΝΕΦΕΛΗ, 1998, σελ. 143)

²¹⁷ Αίσωπος Γιάννης, «Η ΔΙΑΧΥΤΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 114

πυκνότητες είναι ένας από τους παράγοντες που δρουν ανασταλτικά ως προς την ανάπτυξη μαζικών συγκοινωνιών.²¹⁸

Με την πεποίθηση πως η πόλη μπορεί να παραμείνει ως έχει, «πως το αυτοκίνητο είναι δεδομένο είδος απενοχοποιημένης πολυτέλειας και ο πεζός εξ ορισμού ατυχής πολίτης», οι αστικές δομές δεν ανασυγκροτούνται ώστε να αποτινάξουν τη δυναστεία του.²¹⁹

Σημειώνεται εδώ καταληκτικά, ότι, ο άνθρωπος, καθώς ενδιαφέρεται σήμερα για την απόκτηση και προβολή ενός υψηλού κοινωνικού status, σε αυτή τη κατεύθυνση πράττει πάντα σε αναφορά με τους άλλους ανθρώπους, πράγμα που πιθανά τον οδηγεί στην κατανάλωση αγαθών του είδους εκείνου που δημιουργούν σημάνσεις ως προς την κοινωνική θέση (status). Μία εκ των συνεπειών, είναι ότι η τακτική αυτή, ευθύνεται εν πολλοίς, για την υπο-κατανάλωση δημοσίων αγαθών, όπως η ποιότητα του περιβάλλοντος, καθώς τέτοιας φύσης αγαθά δεν αποτελούν μαρτυρία status.²²⁰

Γίνεται φανερό πως η σύγχρονη ελληνική αστική κοινωνία απέχει από το πρότυπο της πράσινης κοινωνίας που προτάσσει τις πνευματικές και συμποσιακές πηγές απόλαυσης έναντι των υλιστικών και εγωκεντρικών αναζητήσεων, όπως εξετέθη σε προηγούμενο κεφάλαιο.

I.6. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΟΜΗΣΗΣ, ΑΥΘΑΙΡΕΤΗΣ²²¹ & ΜΗ

Οι επεκτάσεις σχεδίων πόλεων αποτελούν τον κυρίαρχο τρόπο, τον «ενεργό» σχεδιασμό, οικιστικής ανάπτυξης που εξακολουθεί μέχρι σήμερα.²²²

²¹⁸ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 182

²¹⁹ Δημητρακόπουλος Αριστοτέλης, «Παρόδιες Προθήκες και υπεραστική ανοικ[ει]οδόμηση: ένα αναδρομικό ιδεολόγημα*», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 171

²²⁰ Somanathan E., «Inequality and environmental policy» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006, σελ. 133

²²¹ Αυθαίρετη είναι κάθε κατασκευή που εκτελείται: α) είτε χωρίς οικοδομική άδεια, β) είτε καθ' υπέρβαση της οικοδομικής άδειας, γ) είτε καθ' υπέρβαση των κειμένων διατάξεων, δ) είτε βάσει άδειας που κρίθηκε αργότερα ότι δεν είναι σύμφωνη ολικά ή μερικά με τις κείμενες διατάξεις, βλέπετε: Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 136

²²² Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η*

*«Η αθέμιτη συναλλαγή διοίκησης και ιδιοκτητών αυθαιρέτων, («αν το δηλώσεις, θα το σώσεις»), η διαπίστωση ότι και το κράτος (και άλλοι επίσημοι φορείς) κτίζουν αυθαίρετα, τα οποία, μάλιστα, νομιμοποιούν χωρίς «αντάλλαγμα» (καταβολή εισφοράς γης), η «ασφάλεια» της ατιμωρησίας και η «μαγκιά» της παρανομίας, η αδυναμία ή η έλλειψη πολιτικής βούλησης για δραστική αντιμετώπιση του φαινομένου, αποτελούν τις κυριότερες αιτίες της αυθαίρετης δόμησης, δηλαδή της νομιμοποίησης της παρανομίας και της γελοιοποίησης της νομιμότητας. Η δημιουργία, αλλά και η συνέχιση στο μέλλον, της αυθαίρετης δόμησης, οδηγούν όχι στη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη, όπως απαιτεί το Σύνταγμα, αλλά στη "βιώσιμη" πελατειακή σχέση».*²²³

Γενικά οι νόμοι περί αυθαιρέτων στην Ελλάδα μένουν μάλλον ανενεργοί λόγω ανυπαρξίας πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή τους και η γενική εικόνα για τη αυθαίρετη δόμηση είναι το πλήθος των κτισμάτων, πολλά από τα οποία έχουν νομιμοποιηθεί, πολλά, δεν έχουν ανακαλυφθεί και απ' όσα κρίνονται κατεδαφιστέα, λίγα εν τέλει κατεδαφίζονται πράγματι²²⁴.

Ας σημειωθεί ότι αυθαίρετοι συνοικισμοί στην Αθήνα είχαν διαμορφωθεί ήδη από το 1840. Το Κολωνάκι και η Νεάπολη ήταν οι πρώτες αυθαίρετες αστικές συνοικίες της Αθήνας, εντάχθηκαν όμως γρήγορα (1860) στο σχέδιο πόλης. Τα Αναφιώτικα και το Προάστιο (η σημερινή συνοικία των Εξαρχείων), αποτέλεσαν τους πρώτους αυθαίρετους εργατικούς συνοικισμούς. Τα Αναφιώτικα αναπτύχθηκαν γύρω από τον κεντρικό πυρήνα στους πρόποδες της Ακρόπολης από Αναφιώτες οικοδόμους²²⁵ και σήμερα αποτελούν εξαιρετικό δείγμα του ιστού της πόλης. Το γεγονός ίσως σημαίνει, (η γράφουσα τουλάχιστον οπωσδήποτε προκρίνει την κάτωθι ερμηνεία), πως σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο, όπου οι ιδέες και οι αντιλήψεις μετεξελίσσονται και οι νομοθετικές ρυθμίσεις διαδέχονται η μία την άλλη, ίσως έχει ιδιαίτερη σημασία, οι οικισμοί να κτίζονται βάσει

Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 369

²²³ Χριστοφιλόπουλος Δημήτρης, *Το Δίκαιο της Δόμησης – Τόμος Β' - Αυθαίρετη Δόμηση*, Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 1999, (σε μη αριθμημένη σελίδα, πριν τον πρόλογο). Σημείωση: Λόγω της λιτότητας, περιεκτικότητας και ευστοχίας της εν λόγω παραγράφου, προκρίθηκε η αυτούσια παράθεσή της.

²²⁴ Χριστοφιλόπουλος Δημήτρης, *Το Δίκαιο της Δόμησης – Τόμος Β' - Αυθαίρετη Δόμηση*, Αθήνα, Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 1999, σελ. 246

²²⁵ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 110

των προαιώνιων αρχών της καλαισθησίας, ώστε να μην χάνεται από τον τόπο το στοιχείο που εμφυσά υπερηφάνεια στους κατοίκους του, ανεξάρτητα από το στοιχείο της νομιμότητας ή μη της τελουμένης ανοικοδόμησης.

Όπως επισημαίνουν η Πανελλήνια Ένωση Δασολόγων Δημοσίων Υπαλλήλων και το WWF Ελλάς, η οποιαδήποτε **προσπάθεια νομιμοποίησης ή «τακτοποίησης» παράνομων κτισμάτων είναι παράνομη και αντισυνταγματική**, περιβαλλοντικά καταστροφική, αφού οποιαδήποτε νομιμοποίηση αυθαιρέτων σε φυσική γη, επικυρώνει την αλλαγή χρήσης των φυσικών εκτάσεων, τη μετατροπή τους σε οικισμούς, χωρίς σχεδιασμό και απαραίτητες υποδομές και την καταστροφή ακόμη και βιοτόπων που είναι απαραίτητοι για μία ισορροπημένη και πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη, κοινωνικά άδικη, αφού ενδεχόμενη νομιμοποίηση αυθαιρέτων θα σημαίνει ουσιαστικά πριμοδότηση όσων αψηφούν τους νόμους, πολιτικά ανέφικτη, αφού η τεράστια έκταση του φαινομένου της παράνομης δόμησης αποτελεί κοινή ομολογία.²²⁶

Ο Γ.Ο.Κ. του 1985, **καθοδηγεί τη σύγχρονη δόμηση με βάση μια μονάδα την οποία ορά από καθαρά ιδιοκτησιακή άποψη και δη το οικοπέδο**. Κατά συνέπεια, το διάγραμμα κάλυψης μεμονωμένου οικοπέδου, σχεδιάζεται ανεξάρτητα από το φυσιογνωμικό καθεστώς της ευρύτερης περιοχής, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι αστικές οπτικές γωνίες και οι προοπτικές, ή η μορφολογία των όμορων κτιρίων.²²⁷ *«Ο χώρος δεν πάλλεται πια στον ρυθμό της φύσης (ηλιασμός, αερισμός, θέα). Εγκαθιδρύεται υπακούοντας σε μια λογική ιδιοκτησιακού τύπου, που είναι ξένη προς τις συνθήκες που προκύπτουν από την πραγματικότητα του περιβάλλοντος εγγραφής του»*.²²⁸

Στην πράξη, η εφαρμογή του νέου Γ.Ο.Κ., οδηγεί περισσότερο στη βελτιστοποίηση της εκμετάλλευσης του οικοπέδου με την αύξηση του όγκου των οικοδομών. Οι πολυάριθμες δικαστικές αποφάσεις που αμφισβητούν τις διατάξεις του Γ.Ο.Κ. φανερώνουν ότι **ένας από**

²²⁶ Σβορώνου Ελένη, «νομιμοποίηση αυθαιρέτων ή νομιμοποίηση της ανομίας!», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.diavasame.gr/page.aspx?itemID=SPG1627, τελευταία πρόσβαση 15-7-2013

²²⁷ Κλουτσινιώτη Ράνια, «Πόλη και πολιτισμός. Η αισθητική της ελληνικής πόλης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 229

²²⁸ Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ.107

τους βασικούς στόχους κάθε κανονισμού, δηλαδή η ρύθμιση των όρων και περιορισμών για τη δόμηση ώστε να εξυπηρετείται η εκμετάλλευση κάθε γηπέδου, χωρίς να θίγονται τα κατοχυρωμένα συνταγματικά δικαιώματα των περιοίκων για θέα, φωτισμό και αερισμό δεν έχει επιτευχθεί επαρκώς. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην απουσία ειδικών ευέλικτων πολεοδομικών κανονισμών ανά περιοχή που να μπορούν να αντισταθμίσουν τον γενικό χαρακτήρα του Γ.Ο.Κ., ο οποίος δεν εξετάζει τις ιδιορρυθμίες των περιοχών.²²⁹

Το δικαίωμα για δόμηση εκτός σχεδίου αποτελεί ένα αναχρονιστικό ελληνικό εφεύρημα που εξ ορισμού καταργεί οποιονδήποτε χωροταξικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Το δικαίωμα για διάσπαρτη δόμηση με μόνο κριτήριο την ιδιοκτησία ορισμένων στρεμμάτων γης, που με τις ισχύουσες παρεκκλίσεις μπορούν και να μειώνονται, έχει υποβαθμίσει το σύνολο της ελληνικής υπαίθρου, κατακερματίζει τα οικοσυστήματα και δώσει κίνητρο για καταπατήσεις και δασικούς εμπρησμούς. Δημιουργεί δε την αίσθηση, ότι, «όπου γης, οικόπεδο!». Η **ακατάσχετη οικοπεδοποίηση** που απαντάται στη χώρα μας, μοιάζει, μέσα από έναν αναγωγισμό από τον ανθρώπινο τομέα στον τομέα της φύσης, με την εφαρμογή της πρώτης αρχής του εκμεταλλευτικού πνεύματος που απαντάται στο «**διαίρει και βασίλευε**»²³⁰.

Γίνεται μνεία πως, ήδη από τη δεκαετία του 1960, είχε αρχίσει να ενισχύεται, χωρίς κανένα κριτήριο και κοινωνικό όφελος ο θεσμός της αντιπαροχής, που γέννησε μια νέα κατηγορία πολιτών, τους διαμερισματούχους, οι οποίοι απέκτησαν τη νοοτροπία των εχόντων. Η **στεγαστική πολιτική του κράτους είχε γίνει ένα εργαλείο παροχών προνομίων σε ομάδες και άτομα ώστε να στηρίζουν το κοινωνικό καθεστώς, μια πολιτική διεύρυνσης της μικροαστικής τάξης.**²³¹ Ο νόμος 720/1977 θεσμοθέτησε τη συναλλαγή κρατικής διοίκησης και ιδιοκτητών για τη νομιμοποίηση των αυθαιρέτων κτισμάτων, όπου και αν βρίσκονται, (εντός ή εκτός σχεδίου πόλεως), με μόνη την υποβολή

²²⁹ Καλογήρου Νίκος, «Ο τόπος και η κατοικία, μία αμφίδρομη σχέση», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 583

²³⁰ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 176)

²³¹ Χριστοφίλοπουλος Δημήτρης, *Το Δίκαιο της Δόμησης – Τόμος Β' - Αυθαίρετη Δόμηση*, Αθήνα, Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 1999, σελ. 21

σχετικής δήλωσης και την καταβολή ορισμένου χρηματικού ποσού. Ο ως άνω νόμος κρίθηκε αντισυνταγματικός από το ΣτΕ και δεν εφαρμόστηκε.²³² Ο νόμος 1337/83, γνωστός ως νόμος Τρίτση, επιχείρησε να θέσει φραγμούς στην περαιτέρω παράνομη δόμηση με την άμεση κατεδάφιση του αυθαίρετου. Παρ' όλα αυτά, γύρω στα 300.000 κτίσματα δεν δηλώθηκαν και παραμένουν αυθαίρετα, ενώ από το 1983 προστέθηκαν ακόμη εκατοντάδες χιλιάδες. Ελάχιστες είναι οι αποφάσεις κατεδάφισης που έχουν εκδοθεί από τις αρμόδιες δασικές ή πολεοδομικές υπηρεσίες, καθώς μόνο στην Αττική από το 1983 και μετά δεν ξεπερνούν τις 5.000. Από αυτές, είναι αδιευκρίνιστο πόσες εκτελέστηκαν, αλλά το σίγουρο είναι ότι πρόκειται για πολύ μικρό αριθμό²³³. Και ο ρηθείς νόμος, σημειώνεται, έκανε διάκριση ανάμεσα σε νέα και παλαιά αυθαίρετα, προ ισχύος του νόμου και κατόπιν αυτής, η οποία όμως κατέληξε προς όφελος κυρίως της εν λόγω αθέμιτης συναλλαγής και πάλι. Πρόσφατη εξέλιξη, ενθαρρυντική για την ανακοπή της πορείας της αυθαίρετης δόμησης στη χώρα, είναι η κρίση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας περί αντισυνταγματικότητας του νόμου 4014/2011 στο σύνολο του, ενός ακόμη νόμου περί τακτοποίησης των αυθαιρέτων, που ίσως δράσει ανασταλτικά στην **πάγια δοξασία “χτίσε και συ ένα αυθαίρετο, μπορείς”**.

Καταληκτικά, εύστοχη κρίνεται η παρατήρηση, ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά της σύγχρονης δόμησης στις πόλεις μας, όπως αδρά παρουσιάστηκαν, μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: **α. επιθετικότητα (που εκδηλώνεται με την καταστροφή υπαρχόντων πολιτισμικών στοιχείων και φυσικού περιβάλλοντος), β. μεγαλομανία (έκδηλη δια της υπεροχής του ιδιωτικού έναντι του κοινωνικού) και γ. παραληρηματικός χαρακτήρας ομιλίας (τον οποίο εκφράζει η έλλειψη συνάφειας των χωρικών στοιχείων μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους)**. Αυτά τα τρία χαρακτηριστικά σε ατομικό επίπεδο και στον τομέα του φυσικού λόγου, **αντιστοιχούν σε ψυχολογικές καταστάσεις, που η ψυχανάλυση θεωρεί ναρκισσιστικές**²³⁴. Η σύγχρονη λοιπόν δόμηση στις ελληνικές πόλεις φαίνεται να **“πάσχει από ένα ιδιότυπο σύνδρομο ανηθικότητας”**.

²³² Χριστοφιλόπουλος Δημήτρης, *Το Δίκαιο της Δόμησης – Τόμος Β' - Αυθαίρετη Δόμηση*, Αθήνα, Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 1999, σελ. 23, Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 136

²³³ Μιχαηλίδης Χρήστος, «Ο αυθαίρετος πολίτης ενός αυθαίρετου κράτους», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, Κυριακή 31 Ιουλίου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=297939>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²³⁴ Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο*

1.7. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Για την Ελλάδα, κύριο τουριστικό προϊόν, (πέραν των διάσπαρτων σε όλη τη επικράτεια σημαντικών μνημείων), είναι το θαλάσσιο τοπίο, αφού η χώρα διαθέτει περί τα 15.000 χλμ. ακτογραμμή²³⁵.

Σήμερα, υπάρχει μια έκφραση της παγκοσμιοποίησης που εντοπίζεται στην προβολή και την αποδοχή ενός διεθνούς γραφικού. Εμφανίζεται μια παγκόσμια ισοπεδωτική αντίληψη για το τι είναι γραφικό ή όμορφο.²³⁶ Επί παραδείγματι, οι χλοοτάπητες που πλακισιώνουν τα παραθεριστικά καταλύματα, προσδίδουν μεν μια ευπρεπή ή κοσμοπολίτικη εικόνα, ή προσφέρουν άνεση, όμως δεν συμβάλλουν στην ανάδειξη του χαρακτήρα του ελληνικού νησιώτικου τοπίου, ούτε στην ανάδειξη της φυσιογνωμίας του²³⁷. Ομοίως, η επιβολή και γενίκευση της καλλωπιστικής μπουκαμβίλιας, παρά την εξασφαλισμένη αισθητική της απόδοση, συμβάλλει στην ισοπεδωτική εικόνα του τουριστικού νησιώτικου τοπίου²³⁸. **Η απαίτηση για «κατανάλωση» της γραφικότητας του τόπου, οδήγησε στη δημιουργία στερεότυπων για το πως θα πρέπει να είναι ή να «φαίνεται» η εικόνα ενός «παραδοσιακού» οικισμού.**

Ανάλογο είναι το πρόβλημα των λεκτικών μορφημάτων που επιβαρύνουν αισθητικά το οικιστικό τοπίο.²³⁹ Σε πολλά νησιά π.χ. στην Σύρο, οι επιγραφές των

αιώνα, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 100, 101

²³⁵ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, 2001, σελ. 23, αντιστοιχεί, σε περισσότερο από τη μισή περίμετρο της Αφρικής ή της Αυστραλίας (!).

²³⁶ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 23

²³⁷ **Η γράφουσα στην φετινή (Αύγουστος 2013) επίσκεψή της στις παραλίες της Ηπείρου (περιοχή Συβότων - Πάργας), αντίκρισε την εκδοχή της “μεταλλαγμένης παραλίας”, παραλία σε μέρος της οποίας υπήρχε φυτευμένο γκαζόν, (παραλία Μικρή Άμμος).**

²³⁸ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 24

²³⁹ **Τα γραπτά μηνύματα συνεισφέρουν συχνά σε πολύ μεγάλο βαθμό στη νοηματική απόδοση πολλών πολεοδομικών στοιχείων, όπως δρόμων, πλατειών, κ.λπ.. Τέτοια λεκτικά μορφώματα είναι αυτά της διαφήμισης, των επιγραφών, των ανακοινώσεων, κ.λπ., είναι δε ικανά να δημιουργήσουν ισχυρή ψυχική φόρτιση, βλέπετε: Ιωσήφ Στεφάνου, «ΕΙΣΑΓΩΓΗ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 12. Μία τέτοια προσωπική της φόρτιση, μοιράζεται η γράφουσα στην παρούσα υποσημείωση: Στις θερινές της διακοπές, (Αύγουστος 2013), στην Ήπειρο, περιοχή Συβότων και Πάργας, συνάντησε στον περίπατό της**

καταστημάτων ζωγραφίζονταν απευθείας στην πρόσοψη των κτιρίων και αποτελούσαν σημαντικό στοιχείο της διακόσμησής τους. Σήμερα, οι τυποποιημένες φωτεινές επιγραφές, δημιουργούν μεν ένα ευπρεπές, σύγχρονο περιβάλλον υψηλής πληροφοριακής απόδοσης, που όμως δεν παύει να εμφανίζει υψηλό βαθμό τυποποίησης και που άρα αδυνατεί να συμβάλλει στην ανάδειξη της φυσιογνωμίας του τόπου. Τονίζεται πως, όπως κάποιος τόπος παράγει κάποια προϊόντα καλύτερα από κάποιον άλλο, όμοια και για τα πνευματικά αγαθά, μπορούμε να θεωρούμε πως κάποιοι τόποι είναι προορισμένοι να παράγουν ορισμένο είδος ιδεών. Ο πολιτισμικός πλούτος της χώρας μάλλον δεν επιτρέπει την άκριτη υιοθέτηση των παγκοσμιοποιημένων προτύπων, ούτε ίσως ακόμη και με τη μορφή της τεχνολογικής αναβάθμισης²⁴⁰.

Όσοι θέλουν να εξαλείψουν τις διαφορές, να μετατρέψουν την ταυτότητα σε στερεότυπα, θεωρούν ότι το νέο είναι συνώνυμο της ομοιογένειας και της λήθης. Το νέο ωστόσο, έχει αξία όταν συνεχίζει την ιστορία, όταν, όπως έλεγε ο Γιάννης Κουνέλλης, τα όνειρα διατηρούν την ίδια ποιότητα²⁴¹.

Για να δει κανείς, χρειάζονται όλες οι αισθήσεις, οι προηγούμενες εμπειρίες. **Η ποιότητα προϋποθέτει μία κρίση και μία ηθική.** Αν, για να διακρίνουμε κάτι, πρέπει πρώτα να το απομονώσουμε από τα άλλα, για να το απομονώσουμε, χρειάζεται να το δούμε ανάμεσα σε άλλα πολλά, να έχουμε μία ευρεία οπτική, να δώσουμε ταυτότητα σε ένα

καταστήματα (περί τα 5 το σύνολο), fish spa, που προσέφεραν την “περιποιητική - θεραπευτική” υπηρεσία του ψαριού – γιατρού, ακόμη και σε παράταξη μεταξύ τους (!) και επιγραφές στο κέντρο του οικισμού των Συβότων με ευμεγέθεις γραμματοσειρές και σε μεγάλα ύψη των προσόψεων ή ακόμη και στους μοναδικούς ακάλυπτους από τις μεσοτοιχίες τοίχους των κτισμάτων, με το περιεχόμενο “steak house” ή “ψητούπολη”, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να νοηματοδοτήσει την παρουσία της στους τόπους αυτούς, με την έννοια της εγγύτητάς της στα νερά του Ιουνίου, των οποίων παρεμπιπτόντως το εν λόγω ψάρι δεν αποτελεί ενδημικό είδος (!!!), ή την εγγύτητά της στους γραφικούς οικισμούς μιας χλιοτραγουδισμένης λαϊκής παράδοσης. Κατακλυσμένη από την εμφανή εφήμερη οικονομική λεηλασία του τόπου και την αδυναμία της να ταυτίσει το προσωπικό της γούστο με τις κυρίαρχες καταναλωτικές λειτουργίες του τόπου, στερούμενη την χαρά να προσεγγίσει έστω την τοπική κουζίνα μέσα από την όσφρηση, πράγμα που δεν επέτρεπαν οι επιθετικά ηχηρές εικόνες μιας μάλλιστα ευτελούς χρήσης της γλώσσας, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τάχιστα την περιοχή, προς αναζήτηση ενός άλλου τόπου διακοπών, ηρεμίας και χαλάρωσης, απαλλαγμένου από το στοιχείο μιας υστεριάζουσας μαζικότητας που, κατά αδιανόητο τρόπο και οπωσδήποτε παράταιρα, συνυφαίνεται έντονα σήμερα με πολλούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας μας...

²⁴⁰ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 24

²⁴¹ Μπαμπούσης Μανώλης, «Τί μπορεί να προσφέρει το αθηναϊκό τοπίο σε έναν καλλιτέχνη;» στο: στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρουνής, 2005, σελ. 116

πανόραμα πραγμάτων²⁴², γι' αυτό και σε επόμενη ενότητα, ορισμένων κεφαλαίων οι αναπτύξεις αφιερώνονται στην πρόταξη της αισθητικής, που προάγει την ηθική και την πνευματικότητα του ανθρώπου.

Σημαντική αιτία που οδηγεί στην **καταστροφή των νησιών είναι η υπερδόμηση και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης του τουρισμού χωρίς την παράλληλη ανάπτυξη υποδομής.** Με μαθηματική ακρίβεια τα επόμενα χρόνια ο οικοδομικός κορεσμός θα οδηγήσει, κατά κύριο λόγο τα νησιά μεγάλης τουριστικής ανάπτυξης, στην εξάλειψη της ελεύθερης-αδόμητης γης.²⁴³ Στην Αντίπαρο φερ' ειπείν παρουσιάζεται ταχύτατη μετατροπή του τοπίου, με πυκνή οικοπεδοποίηση και ανοικοδόμηση τουριστικών ακτών.²⁴⁴ Η Χερσόνησος Κασσάνδρας στη Χαλκιδική, τυπικό παράδειγμα της παράκτιας Χαλκιδικής, εμφανίζει συνεχή πολεοδομικό ιστό, κατά μέτωπο εν σειρά οικιστικής χρήσης γη, **οικόπεδα πάνω στη θάλασσα και μέσα στο δάσος.** Τα πάντα έχουν "αξιοποιηθεί" ή επίκειται η αξιοποίησή τους, δεν υπάρχουν κοινόχρηστοι χώροι και αποκόπτεται η πρόσβαση στη θάλασσα από τις παραθεριστικές κατοικίες. **Η επέλαση της δόμησης σε γεωργική γη και δασώδεις περιοχές** εδώ και τριάντα χρόνια, δεν έχει συναντήσει καμία αντίδραση. **Πλήγμα δέχονται η φύση, η γεωργία αλλά και ο ίδιος ο τουρισμός, αφού το τοπίο παύει να είναι θελκτικό, να προσφέρει δυνατότητα για απομόνωση, ηρεμία κ.λπ.**²⁴⁵. Στη Νάξο, πριν από δέκα χρόνια, διακρίνονταν καθαρά τα όρια του οικισμού. Σήμερα, η μοναδική περιοχή του κάμπου, υψηλής παραγωγικότητας, αρχίζει να οικοδομείται. Στη Μύκονο, η σχέση της οικοδομημένης με την αδόμητη γη, είναι τέτοια, που δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ποιότητα ζωής των ιδίων των κατοίκων, ούτε για βασικές υποδομές ύδρευσης ή αποχέτευσης.

²⁴² Μπαμπούσης Μανώλης, «Τί μπορεί να προσφέρει το αθηναϊκό τοπίο σε έναν καλλιτέχνη;» στο: στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 116

²⁴³ Σηφουνάκης Νίκος, «Η αρχιτεκτονική αλλοίωση των οικιστικών συνόλων του Αιγαίου από τις ασύμβατες κατασκευές και πως να αντιμετωπιστεί η λυπηρή αισθητική πραγματικότητα», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004, σελ. 39

²⁴⁴ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Παραθεριστική οικοπεδοποίηση στην Αντίπαρο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/64/160-antiparos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²⁴⁵ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Η Κασσάνδρα Χαλκιδικής και η διάχυση της παραθεριστικής κατοικίας», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/83/251-kassandra.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

Στη Σαντορίνη, **δομούνται ακόμη και οι ορεινοί όγκοι, παρά τη μεγάλη κλίση.** Η δόμηση εξαπλώνεται γύρω από το αεροδρόμιο. Στους νησιώτικους οικισμούς είναι εμφανής η προσπάθεια επιβολής ξένων προτύπων. **Μεγάλης κλίμακας κατασκευές, χωρίς καμία προσπάθεια προσαρμογής στο τοπίο,** με ή χωρίς την επίφαση κάποιων ψευδοπαραδοσιακών μορφών, δημιουργούν μια ισοπεδωτική ομοιομορφία και οδηγούν στην εξαφάνιση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των νησιωτικών οικισμών και κατ' επέκταση της φυσιογνωμίας τους. Η αλλοίωση είναι μεγαλύτερη στα παραθαλάσσια μέτωπα που δέχονται και τις πιέσεις από τη λειτουργία του λιμανιού, καθώς και στα όρια των οικισμών που οικοδομήθηκαν κατά τα νεότερα χρόνια²⁴⁶.

Οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις εντοπίζονται κύρια στα εξής: **α) σοβαρή μείωση της ποσότητας και ποιότητας των τοπικών υδάτινων πόρων, β) ρύπανση από αποχετεύσεις και απορρίμματα στα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα, γ) κίνδυνος για την άγρια φύση και τους τοπικούς φυσικούς πόρους**²⁴⁷. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι αποτέλεσμα της σύγχρονης **βιομηχανικής λογικής του παραγωγικού συστήματος, που ρέπει προς την εκμετάλλευση των οικοσυστημάτων για την ανταλλακτική τους αξία,** καθώς του ρόλου του κράτους που δημιουργεί συνθήκες συσσώρευσης του κεφαλαίου²⁴⁸.

Η καταστροφή παράκτιων και χερσαίων υδροβιότοπων για την κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων και άλλων εξυπηρετήσεων είναι έντονη στο σύνολο σχεδόν της χώρας. **Ακραίες καταστάσεις σημειώνονται σε περιοχές που είναι βιότοποι απειλούμενων ειδών** (π.χ. θαλάσσιας χελώνας, Μεσογειακής φώκιας) όπως στις Σποράδες, στη Ζάκυνθο,

²⁴⁶ Σηφουνάκης Νίκος, «Η αρχιτεκτονική αλλοίωση των οικιστικών συνόλων του Αιγαίου από τις ασύμβατες κατασκευές και πως να αντιμετωπιστεί η λυπηρή αισθητική πραγματικότητα», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004, σελ. 37

²⁴⁷ Κούση Μαρία, «ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 284

²⁴⁸ Κούση Μαρία, «ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 288

στην Κω.²⁴⁹ Παραδείγματος χάριν, παραδοσιακά, στη Ζάκυνθο δεν υπήρχαν παράκτιοι οικισμοί. Η παραλία του Λαγανά συνιστά κύριο τουριστικό παραθεριστικό πόλο του νησιού κατά την χρονική περίοδο που εξετάζουμε, τυπικό παράδειγμα παραθαλάσσιου οικισμού με πυκνή δόμηση και ανυπαρξία χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Οι τουριστικές εγκαταστάσεις έχουν φτάσει μέχρι την παραλία με ξαπλώστρες και παρκαρισμένα αυτοκίνητα σε παράταξη πάνω στην άμμο, στα λιγοστά μέτρα του πλάτους της παραλίας που έχουν διασωθεί.²⁵⁰ Το ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον με αιχμή τη θαλάσσια χελώνα Caretta - Caretta φαίνεται να απασχολεί την τοπική κοινότητα και τους παραθεριστές στον χρόνο που ανέμελα απολαμβάνουν τον καφέ τους κάτω από μία, (ανάμεσα σε πολλές, μόνιμα τοποθετημένη) ομπρέλα, κάποιου επιγραφόμενου «CARETTA» bar²⁵¹.

Έμμεσες επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης εντοπίζονται στην αυξημένη ζήτηση γης, με συνέπεια τη μετατροπή παραγωγικής γεωργικής γης σε γη τουριστικής χρήσης, τις επεκτάσεις τουριστικής κάλυψης σε δασικές περιοχές και, κατά συνέπεια, τη μείωση της δασοκάλυψης, τη διαταραχή των δασικών οικοσυστημάτων, την πρόκληση διάβρωσης και κατολισθήσεων σε εκχερσωμένες περιοχές, την πτώση του υδάτινου ορίζοντα. Το γεγονός ότι η πολιτική αυτή συνέβαλλε στην περαιτέρω ανάπτυξη περιοχών με ήδη υπάρχουσα τουριστική ανάπτυξη, δείχνει, ότι ουσιαστικά, απουσίαζε η χωρική και η περιβαλλοντική διάσταση από τη διαμόρφωσή τους, αφού ουσιαστικά, **δεν λαμβάνεται υπόψη η υφιστάμενη κατάσταση-υποδομή, η φέρουσα ικανότητα των περιοχών, ούτε εκτιμώνται σωστά οι πιθανότητες περιβαλλοντικής υποβάθμισης συγκεκριμένων περιοχών.** Σήμερα, σε πολλά νησιά, **άλλοτε κτηνοτροφικά ή γεωργικά, ελάχιστα παράγονται πια, σε ορισμένες δε περιοχές/περιπτώσεις τίποτε απολύτως πλέον.** Στη Μύκονο, την Πάρο, τη Σαντορίνη λ.χ. όλα τα αγαθά πρώτης καταναλωτικής ανάγκης εισάγονται. Το κράτος ξοδεύει

²⁴⁹ Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 379

²⁵⁰ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Συγκρούσεις χρήσεων στην παραλία του Λαγανά της Ζακύνθου», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/49/143-laganas.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²⁵¹ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Συγκρούσεις χρήσεων στην παραλία του Λαγανά της Ζακύνθου», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/49/143-laganas.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

πολλά χρήματα προκειμένου να είναι τα νησιά αυτά βιώσιμα για τους κατοίκους και τους τουρίστες τους, ποσά που μάλλον δεν αντισταθμίζονται από τα έσοδα που κομίζονται από την τουριστική δραστηριότητα²⁵². Γενικά, ο τουρισμός είναι ένα σύμπλεγμα οικονομικών δραστηριοτήτων και η αποφυγή αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων προϋποθέτει συνολική πολιτική και ολοκληρωμένο σχεδιασμό σε χωρικό και κλαδικό επίπεδο²⁵³, που στην χώρα μας δείχνει να εκτελείται πλημμελώς. Ένα ακόμη απογοητευτικό παράδειγμα συνιστούν οι αναβαθμίσεις στα νησιά μεσαίου μεγέθους του Ανατολικού Αιγαίου, τα οποία έφεραν αυτές σε ποσοστό έκτασης ως και 42 – 58%. Οι αναβαθμίσεις αποτελούσαν προϊόν αιώνιου ανθρώπινου μόχθου. Πρόκειται για τεχνητά οριζόντια εδάφη, σε επικλινείς εκτάσεις, που καθιστούν δυνατή την καλλιέργειά τους. Οι αναβαθμίσεις λοιπόν τα χρόνια που διάγουμε τελευταίως, έχουν εγκαταλειφθεί, περιθωριοποιηθεί. Η γεωργική παραγωγή των νησιών και το σημαντικό πολιτιστικό και ιστορικής κληρονομιάς στοιχείο της μεσογείου, υψηλής αισθητικής αξίας, χάνει την αξία του. Κτίσματα κάνουν τις εμφανίσεις τους πάνω στις πεζούλες των γεωργικών αναβαθμίσεων και δηλώνουν τη νέα χρήση της γης²⁵⁴.

Η διατήρηση αυτής της λογικής θα προκαλέσει τη **μόνιμη αισθητική υποβάθμιση του περιβάλλοντος των νησιών και παραθαλάσσιων εν γένει περιοχών**. Επιπλέον, θα οδηγήσει τις τοπικές κοινωνίες σε **οικονομικό και κοινωνικό μαρασμό**, αφού μηδενίζει τις αναπτυξιακές τους δυνατότητες και τις καταδικάζει, στο υφιστάμενο μοντέλο του μαζικού, αλλά χαμηλής ποιότητας και οικονομικής δυνατότητας, τουρισμού και υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής των μόνιμων κατοίκων. Σε αναφορά με όσα ειπώθηκαν, προστίθεται ένας ιδιαίτερα πρόσφατος ορισμός της πόλης, ο οποίος την θέλει ως τον κόμβο διασύνδεσης του

²⁵² Σηφουνάκης Νίκος, «Η αρχιτεκτονική αλλοίωση των οικιστικών συνόλων του Αιγαίου από τις ασύμβατες κατασκευές και πως να αντιμετωπιστεί η λυπηρή αισθητική πραγματικότητα», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004, σελ. 35, 36

²⁵³ Μπριτσούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 383

²⁵⁴ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «"κατασκευασμένη" ύπαιθρος και οι περιστεριώνες στη Τήνο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/64/161-tinos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

τοπικού με το παγκόσμιο²⁵⁵. Το παγκόσμιο εκτρέφει το τοπικό και μάλλον δεν καταλύει τα σύνορα, αφού στο πλαίσιο της επιχειρηματοποίησης των πόλεων και του ανταγωνισμού τους, πασχίζουν να αναδείξουν την ιδιαίτερη τοπική και ιστορική τους αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η παγκοσμιοποίηση αλλοτριώνει το οικιστικό περιβάλλον, **οι πόλεις δεν είναι πλέον πρωταρχικά τόποι για τους κατοίκους τους, αλλά τείνουν να απευθύνονται όλο και περισσότερο προς τους επισκέπτες και τους επιχειρηματίες.**²⁵⁶ Οι εντόπιοι πληθυσμοί εξαρτούν την ύπαρξη και την συμπεριφοράς τους σε υπερθετικό βαθμό από τις προσδοκίες των τουριστών, ρυθμίζοντας τη δράση τους με γνώμονα τις τελευταίες²⁵⁷.

Παρατίθεται κλείνοντας το παρόν υποκεφάλαιο ένας παραστατικός παραλληλισμός: Η ανάπτυξη, έχει λεχθεί, ενός οργανισμού, υπαγορεύεται από το DNA του και θεωρείται υγιής, όταν αυτός λαμβάνει τις φυσιολογικές του διαστάσεις. Όταν μεγεθύνεται ανεξέλεγκτα, τότε μιλάμε για καρκίνωμα και όχι για ανάπτυξη. Αυτό που συμβαίνει στην κοινωνία σήμερα, παρομοιάζεται κάλλιστα με τον *εντροπισμό*, δηλαδή αυτό που παρατηρούμε όταν σε ένα σύστημα που λειτουργεί με πεπερασμένους πόρους, ρίξουμε ξαφνικά πολλές θρεπτικές ουσίες. Τότε, αναπτύσσονται δυσανάλογα οι οπορτουνιστικοί τροφείς, που καταναλώνουν πιο γρήγορα από όλους τους άλλους οργανισμούς το πλεόνασμα, μαζί όμως με το διαθέσιμο οξυγόνο, με αποτέλεσμα, το σύστημα, τελικά, να καταρρεύσει. Η αύξηση των οπορτουνιστών, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικολογικό επίπεδο, είναι, λοιπόν, προσωρινή. **Η σύγχρονη πραγματικότητα στα νησιά δεν είναι παρά μία μικρογραφία αυτού που συμβαίνει σε μεγαλύτερη κλίμακα σε όλη την Ελλάδα. Πυρήνας των προβλημάτων είναι η δομή της κοινωνίας ή η απουσία κάποιας αkéραιης δομής**²⁵⁸.

I.8. ΑΘΗΝΑ 2004

«[...]. Όπως ακριβώς οι άποικοι μοίραζαν άχρηστα καθρεφτάκια στους ιθαγενείς,

²⁵⁵ Λεοντίδου Λίλα, «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 81

²⁵⁶ Λεοντίδου Λίλα, «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 81

²⁵⁷ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 157, 161

²⁵⁸ Μαβής Αλέξανδρος, «Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ)» στο: Τσάλτας Γρηγόρης (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005, σελ. 321

για να τους πάρουν τα αγαθά που εποφθαλμιούσαν,
έτσι κι αυτοί, ξεγελούν πάντα την Κοινωνία,
για να της κλέψουν το μόνο που η εξουσία έχει ανάγκη·
την αβάσταχτα πολύτιμη συναίνεση κι ανοχή της»²⁵⁹.

Στο τμήμα αυτό της εργασίας, παρουσιάζονται αποσπασματικά ορισμένες όψεις της πόλης των Αθηνών κατά την περίοδο - ορόσημο των ολυμπιακών έργων και αγώνων, οι οποίες, παρά την πάροδο χρόνου πλέον της δεκαπενταετίας (!), συνοδεύουν έντονα και ανεξίτηλα το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της πόλης σήμερα, ενώ συνοψίζουν την τυποποίηση των σύγχρονων παρεμβάσεων στο τοπίο.

Η έλλειψη δημόσιων χώρων επιδεινώθηκε κατά τα χρόνια διεξαγωγής των ολυμπιακών έργων με την οικοδόμηση μεγάλων ελεύθερων χώρων από δημόσιους φορείς και ιδιώτες. Χιλιάδες στρέμματα γης τα οποία είχαν χαρακτηριστεί ως χώροι πρασίνου κτίστηκαν μέσα από άτυπες και αδιαφανείς διαδικασίες, φαινόμενο που παρουσίασε εντυπωσιακή διόγκωση κατά την περίοδο προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Σε υπάρχοντα πάρκα ή σε εκτάσεις όπου επρόκειτο να δημιουργηθούν πάρκα, όπως στο Σελεπίτσαρι στη Νίκαια, το Μητροπολιτικό Πάρκο Γουδί-Ιλισός, το Αττικό Άλσος στο Γαλάτσι - Τουρκοβούνια, το πρώην αεροδρόμιο στο Ελληνικό και την ακτή του Φαληρικού Όρμου, κατασκευάστηκαν μεγάλα στάδια και κτιριακές εγκαταστάσεις²⁶⁰. Ας λεχθεί ενδεικτικά σχετικά με την οικοδομική παρέμβαση που έλαβε χώρα, ότι, η προκυμαία από το Φάληρο μέχρι την Βούλα αναβαθμίστηκαν για το 2004, αλλά **δεν αποτέλεσαν σημεία βόλτας** και συγκέντρωσης του πληθυσμού της πόλης, παρά, τα ολυμπιακά έργα, είτε εγκαταλείφθηκαν και σήμερα ερημώνουν, είτε φρουρούνται «*μην τυχόν και κανείς μας τα*

²⁵⁹ Πολίτης Γιώργος, «Το μακρύ καλοκαίρι της τεχνητής ευφορίας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 221

²⁶⁰ Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, Σουρελή Νάντια, Πρέντου Πολίνα, «ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΣΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΑΣ», Ανακοίνωση στο: 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 27 - 30 Σεπτεμβρίου 2012, Αθήνα, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Τομέας Πολεοδομίας & Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, σελ. 5, διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://courses.arch.ntua.gr/el/ergastirio_astikoy_periballontos/prosvpa/nikos_mpelabilas/episthmonika_arura-1.html, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013

επισκεφθεί και τα θέσει σε κίνδυνο!»²⁶¹. Πολλά από τα έργα χαρακτηρίστηκαν στην αρχή ως λυόμενα, ύστερα ως μόνιμα και στη συνέχεια άλλαξαν χρήση για να γίνουν, στις πιο πολλές περιπτώσεις, κτίρια εμπορικών ή ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων²⁶². Η αδιαπραγμάτευτη απαίτηση ταχείας και ανεμπόδιστης άφιξης, αναχώρησης και μετακίνησης των αθλητών, των μελών της ολυμπιακής οικογένειας και των εκατοντάδων χιλιάδων θεατών στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων έκανε απαραίτητη την κατασκευή του νέου διεθνούς αεροδρομίου. Τα δίκτυα κυκλοφορίας επεξέτειναν την πόλη πέρα από τα όρια του λεκανοπεδίου, εισάγοντας την αστική πυκνότητα στο, σχετικά αλώβητο έως τότε, ημιαγροτικό τοπίο των Μεσογείων, αλλά και στο ήδη βεβαρημένο Θριάσιο Πεδίο, επισφραγίζοντας τον χαρακτήρα της Αθήνας ως διάχυτης πόλης.²⁶³ Αποκαλυπτικό της προπεριγραφείσης κατάστασης είναι το παράρτημα υπ' αριθ. 28, στο οποίο και παραπέμπεται ο αναγνώστης.

Την εποχή ανάληψης και διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων 2004, σκλήρυνε στη χώρα ο πελατειακός μηχανισμός· η εξουσία δεν ανάλωσε καμία προσπάθεια για να πείσει για την αναγκαιότητα των διεργασιών και να τις ενσωματώσει στον φυσικό και κοινωνικό χώρο, παρά μόνο στρατολόγησε εθελοντές. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης – με εξαίρεση τον Δήμο Αθηναίων και ελάχιστους άλλους, παρατηρούσαν από απόσταση δύο κυβερνήσεις και την Ολυμπιακή Επιτροπή να οργανώνουν και να ξοδεύουν, αποκλείοντας κοινωνικούς φορείς, τους περισσότερους επιστήμονες, αποκλείοντας μηχανικούς, πολεοδόμους και ειδικούς στα θέματα αστικής ιστορίας και ανάπτυξης²⁶⁴. Κανένα από τα έργα δεν αποτέλεσε πεδίο προβληματισμού για τον αρχιτεκτονικό κόσμο, εγχώριο ή διεθνή, αφού κανένας αρχιτεκτονικός διαγωνισμός δεν προκηρύχθηκε και όλες οι μελέτες αποτέλεσαν αναθέσεις με τη διαδικασία του

²⁶¹ Λεοντίδου Λίλα, «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2006, σελ. 80

²⁶² Μπελαβίλας Νίκος, Βαταβάλη Φερενίκη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 74

²⁶³ Αίσωπος Γιάννης, «Η ΔΙΑΧΥΤΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 112, 113

²⁶⁴ Λεοντίδου Λίλα, «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 80

υπερεπείγοντος. Τα έργα έγιναν, αυτό όμως που δεν έγινε, ήταν ο αναγκαίος διάλογος για την υλοποίησή τους, χωρίς καμία διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού και αξιολόγησης²⁶⁵.

Το μεγαθήριο "The mall athens", εμπορικό κέντρο 58.500 τ.μ. και 90.000 τ.μ. υπογείων χώρων, ανεγέρθηκε χωρίς οικοδομική άδεια προ Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά συγκαταλέχθηκε στα μεταολυμπιακά έργα με τον **νόμο 3207/2003**. Η ανοικοδόμηση του είχε προκαλέσει έντονες διαμαρτυρίες των κατοίκων της περιοχής του Αμαρουσίου, οι οποίοι προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Οι προσφυγές εξετάστηκαν και απορρίφθηκαν με το σκεπτικό ότι ο παραπάνω νόμος **παρέχει τη δυνατότητα τροποποίησης πολεοδομικών σχεδίων και ανέγερσης κτιρίων χωρίς οικοδομική άδεια**²⁶⁶.

Ένας από τους σκοπούς της ολυμπιακής γιορτής ήταν να διαφημιστεί η Αθήνα, να γίνει τουριστικός προορισμός, κατάλληλη για τους περαστικούς τουρίστες.²⁶⁷ Το λήφτινγκ ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων, που επιχειρήθηκε με την ανάπλαση των προσόψεων, η εξαγνισμένη εικόνα της πόλης που απομάκρυνε τα εθισμένα σε παρεκκλίσεις και τα μη ενταγμένα στο κοινωνικό σύνολο άτομα, τους κάθε λογής ύποπτους ή τους αγνώστους προελεύσεως αλλοδαπούς, καθώς και τα περιπλανώμενα ανέστια τετράποδα,²⁶⁸ **έδειξε ότι η πόλη ενδιαφέρεται κυρίως για την περαιτέρω ανάπτυξη των ήδη αναπτυγμένων περιοχών και ότι η ηγεσία δεν ενδιαφέρεται για την ουσιαστική και κατά μέτωπο αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων**, παρά προέκρινε την απώθηση των προβλημάτων στην αφάνεια για τον λίγο χρόνο διάρκειας της ολυμπιακής φιέστας...²⁶⁹. Παρενθετικά επισημαίνεται πως **η τακτική της ενίσχυσης του κέντρου και της “βιτρίνας” της πόλης και του αποκλεισμού από τον σχεδιασμό και τις παροχές των περιοχών που είναι**

²⁶⁵ Παπαδόπουλος Σπύρος, «Μητρόπολη σε αναμονή», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 212. **Στη σελίδα 211, ο συγγραφέας υπενθυμίζει τη σκηνοθετημένη επιλογή του αρχιτέκτονα Καλατράβα και την έκθεση που “όλως τυχαίως” είχε προηγηθεί, ώστε να γνωρίσουν οι Έλληνες το έργο του διάσημου αρχιτέκτονα και προφανώς να ελαχιστοποιηθούν οι αντιδράσεις του κοινού.**

²⁶⁶ Μανουσάκη Ευαγγελία, «*Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ – Η αβάσταχτη απώλεια του δημόσιου χώρου*», μεταπτυχιακή εργασία, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ - Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, επιβλέποντες: Σκαρπέλος Γιάννης, Ροζάνης Στέφανος, Ιούνιος 2007, σελ. 87, 88

²⁶⁷ Γυπαράκης Γιώργος, «*crowd.without.background*», στο: στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 96

²⁶⁸ Κάλμπαρη Χριστίνα, «Πανοπτικές Καταγραφές: η εικονογραφία της ολυμπιακής πόλης», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 122

²⁶⁹ Παναγιωτόπουλος Νίκος, «Αθήνα: Πραγματικότητες και αναπαραστάσεις», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 127

εντονότερα υποβαθμισμένες, παρουσιάζει έναν μάλλον πάγιο χαρακτήρα, δηλωτικό ταξισμού, που διαφαίνεται και από τα πρόσφατα σχέδια ανάπλασης του κέντρου της Αθήνας. Στο σημείο αυτό, παραπέμπεται ο αναγνώστης στις σχετικές τοποθετήσεις του παρατήματος υπ' αριθ. 29.

Παρόλο που στην παρούσα εργασία δεν τίγονται ζητήματα της φύσης σχετικά με τα μη ανθρώπινα είδη, την βιοποικιλότητα και τα όμοια, ως ιδιαζόντως επιθετική, μνημονεύεται εδώ η εγκατάσταση του ολυμπιακού κοπηλατοδρομίου, που έγινε σε ένα μέχρι πρότινος μοναδικό οικοσύστημα, (περιοχή Σχινιά - Μαραθώνας), που φιλοξενούσε 170 είδη πουλιών, 4.000 είδη εντόμων, 750 είδη φυτών, πολλά από τα οποία σπάνια και που ευρίσκετο δίπλα σε δάσος κουκουναριών, που όμοιό του, υπάρχει μόνο σε δύο ακόμη περιοχές στην Ελλάδα. Η περιοχή είχε χαρακτηριστεί ως «προστατευμένο τοπίο» και είχε περιληφθεί στον κατάλογο κοινοτικού ενδιαφέροντος NATURA 2000. **Η εγκατάσταση κατέλαβε και αλλοίωσε μεγάλο τμήμα από τον σημαντικότερο υδροβιότοπο της Αττικής που διεσώζετο ως τότε και χαρακτηρίστηκε «τιμής ένεκεν», κατά θλιβερά ειρωνικό τρόπο, εθνικό πάρκο.** Αντίστοιχη κατάληξη εις βάρος του φυσικού τοπίου, είχε και η διάνοιξη της μαραθώνιας διαδρομής, με τη **μετατροπή της Λεωφόρου Μαραθώνος** σε οδό ταχείας κυκλοφορίας -2 λωρίδες ανά κατεύθυνση και φαρδιά πεζοδρόμια- με τίμημα την **κοπή αιωνόβιων δέντρων, τη συνεπαγόμενη αλλαγή των μικροκλιματικών συνθηκών, την αύξηση της ηχορύπανσης και της περιβαλλοντικής ρύπανσης.**²⁷⁰

I.9. ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Στην χώρα μας η αρχιτεκτονική κληρονομιά δεν έχαιρε ούτε στο παρελθόν ιδιαίτερης προστασίας, ούτε όμως επί των ημερών μας και της εδώ μελετώμενης περιόδου, φαίνεται βελτιωμένη η κατάσταση, παρά τις εξελίξεις στο νομικό και συνειδησιακό επίπεδο που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Αναφορικά με την προστασία της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς και της πολιτισμικής κληρονομιάς εκ των αρχαιοτήτων μας, ο αναγνώστης παραπέμπεται ενδεικτικά στα **παρατήματα υπ' αριθ. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 36 και 43**, ενώ, στο παρόν κεφάλαιο,

²⁷⁰ Ντάφλος Κώστας, «Η αριθμολογία της μεταβολής του Αθηναϊκού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 186, Αττάρτ Βίλλυ, «Ρήξεις και αστικά μορφώματα στο τοπίο των Μεσογείων», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 196

θα αρκεστούμε σε μία ενδεικτική αναφορά της πόλης της Ναυπάκτου, περίπτωση πόλης όπου η συνύπαρξη ιστορικής και σύγχρονης πόλης αδυνατεί να διατηρήσει την αρχιτεκτονική κληρονομιά, τα παραδοσιακά δομικά υλικά και τις αναλογίες των κτιριακών κατασκευών²⁷¹, της πόλης της Σπάρτης, η οποία έχει καταστρέψει την αρχαία πόλη με την **αχαλίνωτη ανοικοδόμηση πολυώροφων οικοδομών, την κατεδάφιση νεοκλασικών με αποτέλεσμα να μην διασφαλίζεται, ούτε το παρελθόν, ούτε και το μέλλον της πόλης**²⁷² και αυτής της Καβάλας, όπου ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα από τα πάμπολλα παραδείγματα βάρβαρων εξωραϊσμών και επεμβάσεων από την πλευρά τοπικών παραγόντων²⁷³, καθώς πρόκειται περίπτωση **σημαντικής αλλοίωσης της σκηνικής παρουσίας της πόλης** και δη του λιμανιού της πόλης, στην οποία συμμετέχει η χερσόνησος με τον οικισμό της Παναγίας. Συγκεκριμένα, η λιμενική αρχή, στην προσπάθεια να εξυπηρετήσει τους ταξιδιώτες προς και από τη Θάσο, εγκατέστησε στην προβλήτα βοηθητικούς χώρους — WC, διακόπτοντας έναν από τους πιο ευχάριστους περιπάτους της πόλης, θέτοντας παράλληλα σε πρώτο πλάνο τα WC και σε «φόντο» τον οικισμό της Παναγίας, *«που αναπτύσσεται με ήσυχη μεγαλοπρέπεια στα μετόπισθεν»*,²⁷⁴ ενέργεια που συνιστά **τυπικό παράδειγμα ακύρωσης της θέας προς το σημείο παρατήρησης, σε στείο, μονοδιάστατο και παρενεργειακό όφελος του σημείου παρατήρησης.**

Η καταστροφή των πολιτιστικών αγαθών ιστορικής και αισθητικής αξίας θεωρείται ως ανεπανόρθωτη απώλεια των τεκμηρίων του ανθρώπινου πολιτισμού. Η διαταραχή της ομαλής διαδοχής μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος οδηγεί σε έλλειψη ισορροπίας στον χώρο, με απώτερη συνέπεια την αποκοπή του ανθρώπου από την

²⁷¹ Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Ναύπακτος, το συμβολικό και πραγματικό τοπίο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/36/79-aupaktos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²⁷² Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Περιγηγτικές αναπαραστάσεις του τοπίου της Σπάρτης», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/65/165-sparti.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

²⁷³ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 36

²⁷⁴ Χαραλαμπίδου Θάλεια, «Καβάλα συνοικισμός “Παναγιά” (παρελθόν – παρόν, αυτονομία και προσωπικότητα μέσα σ’ αυτή τη σχέση)», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 192, 193

ιστορική μνήμη της κοινωνίας όπου ανήκει²⁷⁵, επιφέροντας τις γνωστές επιβλαβείς, σύμφωνα με προηγηθείσα ενότητα, συνέπειες.

Όμοια τύχη επιφυλάχθηκε και για τη βιομηχανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα. Διάφορα κτίρια που υπάγονται στην κατηγορία αυτή, δεν διαφυλάχθηκαν ακέραια, ως εξαιρετικά δείγματα της ιστορίας του ελληνικού μοντερνισμού, αλλά θεωρούμενα ως ξένο σώμα, αφού άλλωστε δεν παρέπεμπαν στις απλουστευτικές και δημοφιλείς ελληνικές μορφές, παραμελήθηκαν ή κατεστράφησαν. Παράδειγμα αποτελεί το εργοστάσιο ΦΙΞ που τεμαχίστηκε και κατεστράφη από την ίδια την πολιτεία, ενώ οι πολίτες, πλην της αρχιτεκτονικής κοινότητας κυρίως, στάθηκαν ανίκανοι να εκτιμήσουν την ενέργεια ως καταστροφική, καθώς για την πλειοψηφία, επρόκειτο “ένα ακόμη γκρίζο κτίριο”²⁷⁶, (ο αναγνώστης παραπέμπεται στο σημείο αυτό στο **παράρτημα υπ’ αριθ. 14**).

Η πολιτιστική κληρονομιά μιας κοινωνίας δεν περιορίζεται στις υλικές της μορφές (μνημεία, τοποθεσία, σύνολα). Σύμφωνα με πρόσφατα διεθνώς καθιερωμένους ορισμούς, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει: προφορικές παραδόσεις, εκδηλώσεις, γλώσσες, τέχνες, κοινωνικές πρακτικές, τη γνώση και τις πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν, καθώς και τις παραδοσιακές γνώσεις και τεχνογνωσίες,²⁷⁷ τα αγαθά που παράγονται από αυτές και που μπορούν να αυξήσουν την ευημερία των τοπικών περιοχών, συμβάλλοντας στην προστασία της αυθεντικότητας και της ιδιαίτερης ταυτότητας πόλεων και οικισμών²⁷⁸.

Σχετικά με τη διάσωση των παραδοσιακών τεχνογνωσιών και τα στοιχεία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς, λόγω των κειμένων περιορισμών, δεν γίνονται εκτενείς αναφορές. Για λόγους νοηματικής συνέχειας και δεδομένης της συνάφειας του ζητήματος με τα υπό εξέταση θέματα περιβαλλοντικής προστασίας ο αναγνώστης παραπέμπεται

²⁷⁵ Σταματίου Ελένη, «Αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά. Η θέση της στον αστικό ιστό της σύγχρονης πόλης», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, Αθήνα, 2002, σελ. 760

²⁷⁶ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 124, 123

²⁷⁷ Αυγερινού Σοφία, Κλαμπατσέα Ειρήνη, «ΤΟΠΙΚΕΣ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΩΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΤΟΠΙΩΝ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2006, σελ. 162, 163, 164

²⁷⁸ Αυγερινού Σοφία, Κλαμπατσέα Ειρήνη, «ΤΟΠΙΚΕΣ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΩΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΤΟΠΙΩΝ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ. 162, 163, 164

ενδεικτικά, στο παράρτημα υπ' αριθ. 22, επιπλέον οπωσδήποτε μπορεί να γίνει σύνδεση και με τα προλεγόμενα περί των νησιωτικών αναβαθμίδων. Επίσης, μπορεί να θεωρηθεί με ασφάλεια, κρίνοντας από τα δεδομένα της κοινής μας πείρας, πως πρακτικές όπως λ.χ. η μαρμαροτεχνική, η κεραμοποιία και λοιπές, υπό το βάρος διαφόρων πιέσεων, λ.χ. οικονομικών, όπως οι ανατιμήσεις ενοικίων βιοτεχνικών χώρων, σήμερα στενάζουν. Περαιτέρω, η γράφουσα οφείλει να δηλώσει πως αναγνωρίζει το ενδιαφέρον μελέτης έτερων πλειόνων στοιχείων, όπως η γλώσσα, ομιλούμενη, διδασκόμενη και υπό μορφή γραπτού λόγου, η διδασκόμενη ιστορία και η περί αυτής αντίληψη, η άνοδος του φασισμού και η πολιτική δύναμη και η δράση των νεοναζί, τα προωθούμενα ακούσματα και η γνώση και ροπή του Νεοέλληνα αναφορικά με τα παραγόμενα μουσικά είδη και πλήθος άλλα, θα μπορούσαν να είχαν βρει θέση σε μία εργασία που θα εξέταζε ζητήματα προστασίας του πολιτισμικού περιβάλλοντός μας, ωστόσο η παρούσα έχει ως ιδιαίτερο εστιακό ενδιαφέρον την οικοδομική δραστηριότητα και οι σχετικές αναφορές μοιραία εκτοπίζονται.

II. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ & ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ

Η Πολεοδομία, έχει σαν βασικό αντικείμενο τη δόμηση, δηλαδή το χτίσιμο της πόλης. Συγγενεύει με την Αρχιτεκτονική, η οποία αφορά στη δόμηση μιας μικρότερης μονάδας στον χώρο, αυτής του κτίσματος²⁷⁹. Κρίνεται σημαντική η επισκόπησή τους ως βασικών στοιχείων που συνθέτουν το αστικό τοπίο, του οποίου το στίγμα δόθηκε ανωτέρω.

Εκ προοιμίου η γράφουσα επιθυμεί να τονίσει ρητά τη σημασία του κτίζειν και του κατοικείν. Το **“κατοικείν” σημαίνει τον τρόπο με τον οποίο είμαστε πάνω στη γη**. Το να είναι κανείς άνθρωπος, σημαίνει το να είναι στη γη ως θνητός και αυτό με τη σειρά του σημαίνει το να κατοικεί. Το **“κτίζειν” είναι κατ’ουσίαν κατοικείν και αμφότερα σχετίζονται στενά με το είναι του ανθρώπου**. Ετυμολογικά, το **“ich bin”**, που στη γερμανική γλώσσα σημαίνει **“είμαι”**, υποστηρίζεται πως **συνέχεται με το “ich baue”**, που σημαίνει **“κτίζω”**.²⁸⁰ Διαφαίνεται λοιπόν ήδη η σημασία της μελέτης των επιστημών του

²⁷⁹ Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 25, 26

²⁸⁰ Heidegger Martin, *«Bauen Wohnen Denken»*, χ.τ.ε., Klett-Cotta, 2004, (εισαγωγή - μετάφραση Ξηροπαϊδης Γιώργος, *ΚΤΙΖΕΙΝ, ΚΑΤΟΙΚΕΙΝ, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 29, 33

κτίζειν ως απόλυτα συνδεδεμένων με τις αναζητήσεις της πράσινης εγκληματολογίας, όπου προέχει η ανέλιξη του ατόμου.

II.1. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ

Έχει αναγνωριστεί ότι η πολεοδομία είναι και κοινωνική επιστήμη, αν όχι κυρίως κοινωνική, όπως υποστηρίζουν πολλοί²⁸¹. Και αυτό, επειδή στο πλαίσιο της αξιολόγησης των πολεοδομικών προτάσεων και τον εντοπισμό ή την επιλογή της “αντικειμενικά καλύτερης”, εμφιλοχωρούν οπωσδήποτε σταθμίσεις και σιωπηρές ενδεχομένως παραδοχές, σχετιζόμενες με τη σκοπιά των συμφερόντων διαφόρων ατόμων ή ομάδων. Σημειώνεται, ότι το ζήτημα αυτό, προσομοιάζει με τη στοχαστική διερώτηση της κριτικής εγκληματολογίας: “με τίνος το μέρος είμαστε;”.

Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί πως πολλοί υποστηρίζουν ότι **δεν υπάρχει «κοινό συμφέρον» στην πόλη**, αλλά ότι υπάρχουν μόνο τα συμφέροντα της μιας ή της άλλης κοινωνικής ομάδας, συμφέροντα συχνά αντιφατικά και σπάνια συμβιβάσιμα. **Η πόλη είναι στίβος ταξικών συγκρούσεων και αποτέλεσμα της σύνθεσης κοινωνικών αντιθέσεων.** Σύμφωνα με τη λογική αυτή, οποιαδήποτε προσπάθεια καθολικού σχεδιασμού της πόλης, δεν μπορεί παρά να αντικατοπτρίζει τις θέσεις μιας κοινωνικής ομάδας και μόνο αυτής που έχει στα χέρια της τον σχεδιασμό. Περαιτέρω, για την άρχουσα τάξη, η «συμμετοχή του κοινού», δεν μπορεί να είναι παρά μια επιπρόσθετη ενόχληση, αναγκαία για την τυπική δικαίωση της διαδικασίας στα μάτια του κόσμου. Σύμφωνα δε με τις πιο ακραίες γνώμες, μαζί με τις δήθεν προοδευτικές βελτιώσεις, η συμμετοχικότητα χρησιμοποιείται συνειδητά σαν μέσο στήριξης του κατεστημένου και καταπίεσης των δυνάμεων αλλαγής. Για τον λόγο αυτό η ίδια μερίδα, καταδικάζει ιδεολογικά τη συμμετοχή του κοινού. Στις αναλύσεις που προηγήθηκαν, αποτυπώθηκε η πολεοδομική εικόνα της χώρας, όπως διαμορφώνεται από τους έχοντες εξουσία, και καταδείχθηκε ο ελλειμματικός, εάν μη τι άλλο, σε όρους ποιότητας τρόπος διαμόρφωσής της στο πλαίσιο μιας κεφαλαιοκρατούμενης ανάπτυξης.

Τέλος, εγκληματολογικά ενδιαφέρον είναι να διατυπωθεί ότι, αφού τμήμα της κρατικής δραστηριότητας συνιστά η θέσπιση νόμων και ειδικότερη μορφή της τελευταίας είναι η θέσπιση της πολεοδομικής νομοθεσίας και καθώς έτερος σημαντικός τομέας κρατικής δράσης είναι η οικονομική δραστηριότητα, συνάγεται ότι οι παρεμβάσεις του

²⁸¹ Αραβαντινός Αθανάσιος, *Πολεοδομικός σχεδιασμός – ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 1997, σελ. 85

κράτους στους δύο αυτούς τομείς συνιστούν την πρωταρχική πολεοδομική παρέμβαση στον αστικό χώρο²⁸², η οποία, όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω, μπορεί να κριθεί ως εγκληματική, ενώ απεναντίας, **όταν η πολεοδομία ενασκειείται σωστά, ταυτίζεται εν πολλοίς με τη δημοκρατία, τον δημόσιο διάλογο και το κοινό συμφέρον**, όπως αντιλαμβανόμαστε σύμφωνα με τα προλεγόμενα. Παραδείγματος χάριν, σημαντικό ρόλο στην υποβάθμιση του φυσικού και του αστικού περιβάλλοντος διεδραμάτισε η αντιμετώπιση της κατοικίας και του οικοπέδου ως υποκατάστατου του κρατικού συστήματος ασφάλισης της υγείας και του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, που παρέμεναν μόνιμα υποβαθμισμένα στη χώρα μας. Ακόμη, με το θεσμό της αντιπαροχής²⁸³, του οποίου οι επιβλαβείς για το περιβάλλον και τον άνθρωπο συνέπειες αναλύθηκαν ανωτέρω, αντιμετωπίστηκαν προβλήματα στέγασης ή εξασφαλιζέτο κάποιο συμπληρωματικό ή κύριο εισόδημα για το νοικοκυριό²⁸⁴ και έτσι, **εις βάρος τελικά του συνόλου των πολιτών και της φύσης, το κράτος συγκάλυψε εγκληματικά την ανεπάρκειά του**. Άλλωστε, **κατά την κριτική εγκληματολογία**, που εν προκειμένω φαίνεται να επαληθεύεται από τις καταστάσεις, **η ενίσχυση του ιδιοκτησιακού θεσμού, δεν θα μπορούσε να επιφέρει κάποια θετική κοινωνική τροπή σε όρους ισότητας και αλληλεγγύης**²⁸⁵.

Περαιτέρω, καθώς η απουσία πολιτικής ή η έλλειψη εφαρμογής κάποιας θεσμοθετημένης πολιτικής για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος, συνιστούν επίσης πολιτική²⁸⁶, καθίσταται φανερό το πως η ελληνική ηγεσία συντελεί στη διάπραξη οικολογικών εγκλημάτων δια της απουσίας της δημόσιας παρέμβασης στο σύνολο του

²⁸² Σαρηγιάννης Γεώργιος, *ΑΘΗΝΑ 1830-2000 – ΕΞΕΛΙΞΗ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2000, σελ. 16

²⁸³ Στον θεσμό της αντιπαροχής, απόλυτα υποστηρικτικό της ατομικής ιδιοκτησίας, και μάλιστα από την πλευρά ορισμένων μόνο κοινωνικών στρωμάτων, η οποία κληροδότησε ολέθριες συνέπειες στις ελληνικές πόλεις, αντικατοπτρίζεται, το πως η ατομική ιδιοκτησία δε μπορεί να συμβιβαστεί με την υλοποίηση των συλλογικών ιδανικών και την πραγμάτωση της αλληλεγγύης, βλέπετε: Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 120, όπου παραπέμπει και στον Young.

²⁸⁴ Γετίμης Παναγιώτης, *ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, 2000, σελ. 169

²⁸⁵ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 120

²⁸⁶ Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970-1992», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 365

αστικού χώρου, φερ' ειπείν με την τις θεσμικές αδυναμίες εφαρμογής των ατελών προστατευτικών νόμων που το ίδιο το κράτος θεσπίζει.²⁸⁷

II.2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η αρχιτεκτονική λογίζεται ως η κατ' εξοχήν δημόσια τέχνη²⁸⁸. Ο Charles Moreux (1889 - 1956) αναφέρει ότι «η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο η τεχνική της οικοδόμησης, αλλά επίσης η τέχνη της οικοδόμησης στον αστερισμό της ομορφιάς» και εξηγεί ακόμα ότι «η ομορφιά είναι η αλήθεια των μορφών». Αν και συχνά σύρουν τη διαχωριστική γραμμή, οι αρχιτέκτονες υποστηρίζουν τον καλλιτεχνικό χαρακτήρα της επιστήμης τους²⁸⁹. Οι θεωρητικοί χαρακτηρίζουν την αρχιτεκτονική ως τέχνη, μια εφαρμοσμένη αισθητική, ωστόσο πρέπει να ειπωθεί πως τα περιθώρια για δημιουργία στο πλαίσιο της πρακτικής άσκησης της ως επαγγέλματος, μπορούν να είναι πραγματικά ελάχιστα.²⁹⁰ Κατά τον Πλάτωνα τα οικοδομήματα εκπληρώνουν μία άμεση ανθρώπινη ανάγκη, τόσο θεμελιακή, που αποτυπώνεται στην εκ μέρους του σύλληψη μίας ιδεατής πολιτείας, στην οποία οι άνθρωποι, κατά βάση, θα έφτιαχναν ψωμί, κρασί, ρούχα, παπούτσια και σπίτια.²⁹¹ Ωστόσο η ανάγκη στέγασης δεν καλύπτει μόνο την απαλλαγή από την τυραννική δέσμευση της υλικής ανάγκης, αλλά παντού, πάντοτε, ο άνθρωπος έχει την τάση να επιζητά την κάλυψη μέσα από μία πνευματικότητα και έτσι λ.χ. αποζητά ένα όμορφο σπίτι. Άλλωστε, σημειώνεται ότι η Επιστήμη, η Τέχνη και η Ηθική έχουν χαρακτηριστεί ως οι τρεις τομείς της ανθρώπινης

²⁸⁷ Κλουτσινιώτη Ράνια, «Πόλη και πολιτισμός. Η αισθητική της ελληνικής πόλης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 230

²⁸⁸ Κουμουνδούρος Παναγιώτης, «Αθήνα 2004 και Βιώσιμη Δημόσια Αρχιτεκτονική. Δημόσιο συμφέρον, Δημόσια χρήση, Δημόσιο κτίριο», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 335

²⁸⁹ Ρέντζος Γιάννης, *Ανθρωπογεωγραφίες της πόλης – ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ, ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ*, Αθήνα, τυπωθήτω ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 2006, σελ. 229, έμμεση παραπομπή.

²⁹⁰ Δώρης Μιχαήλ, «Η αρχιτεκτονική πολιτιστική κληρονομιά χθες, σήμερα και αύριο», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 672

²⁹¹ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 112

δραστηριότητας.²⁹² Έτσι λοιπόν, **κατά Πλάτωνα η συνεισφορά της οικοδομικής επιστήμης και τέχνης στην πνευματική ζωή του ανθρώπου δεν είναι διόλου μικρή. Είναι Επιστήμη, είναι Τέχνη και υπηρετεί πρωταρχική βιοτική ανάγκη αλλά και πνευματική, την Ομορφιά**²⁹³.

Ο χώρος που διαμορφώνει ο άνθρωπος μπορεί να βελτιώσει την ανθρώπινη αίσθηση και αντίληψη. Είναι αλήθεια ότι ακόμη και χωρίς την αρχιτεκτονική μορφή, οι άνθρωποι είναι σε θέση να αισθανθούν τη διαφορά μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού, κλειστού και ανοιχτού, σκοτεινού και φωτεινού, ιδιωτικού και δημοσίου. Αλλά αυτό το είδος της γνώσης είναι ατελές. Ο αρχιτεκτονικός χώρος -ακόμη και μια απλή καλύβα- μπορεί να καθορίσει αυτές τις αισθήσεις και να τις καταστήσει ζωντανές. Το δομημένο περιβάλλον διευκρινίζει τους κοινωνικούς ρόλους και τις σχέσεις. **Οι άνθρωποι ξέρουν καλύτερα ποιοι είναι και πως πρέπει να συμπεριφέρονται όταν ο χώρος είναι ανθρωπίνως σχεδιασμένος παρά φυσικός**²⁹⁴. Η **δόμηση επηρεάζει το ανθρώπινο συναίσθημα και τη συνείδηση**, ζήτημα στο οποίο μπορεί να ρίξει φως μία παραλληλία με τη λειτουργία της γλώσσας. Οι λέξεις περιέχουν και εντείνουν το συναίσθημα. Χωρίς λόγια, το συναίσθημα αγγίζει μια στιγμιαία αιχμή και γρήγορα εξανεμίζεται. Το δομημένο περιβάλλον, όπως η γλώσσα, έχει τη δύναμη να καθορίζει και να εκλεπτύνει την ευαισθησία. Μπορεί να οξύνει και να διευρύνει τη συνείδηση. Χωρίς την αρχιτεκτονική, τα συναισθήματα σχετικά με τον χώρο παρέμεναν διάχυτα και φευγαλέα²⁹⁵. Η αρχιτεκτονική ασκεί άμεσο αντίκτυπο στις αισθήσεις και το συναίσθημα. Μέλημά της δε, ως εκ της άρρηκτης σχέσης του κτίζειν με το είναι, πρέπει να αποτελεί, όχι απλώς η επίλυση του ζητήματος της στέγασης, αλλά και η στοχαστική προσέγγισή του, **ειδάλλως, αν ο κόσμος της κατοικίας μετατρέπεται απλώς και μόνο μέσα από την τεχνική χειραγώγηση, ο άνθρωπος καταδικάζεται σε αίσθημα**

²⁹² Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 117

²⁹³ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 121

²⁹⁴ Tuan Yi – Fu, *Space and Place – The Perspective of Experience*, Mineapolis, University of Minnesota Press, 1977, σελ. 102

²⁹⁵ Tuan Yi – Fu, *Space and Place – The Perspective of Experience*, Mineapolis, University of Minnesota Press, 1977, σελ. 107

ανεστιότητας²⁹⁶. Άλλωστε, σκεπτόμαστε, λέγει ο Γιώργος Ξηροπαΐδης, γιατί είμαστε από παντού εκπατρισμένοι, γιατί πουθενά δεν νιώθουμε σπίτι μας, παρά μόνο όταν πορευόμαστε προς το είναι μας, την πραγματική και μόνη αληθινή πατρίδα μας. Είναι αναγκαίο να κατοικούμε ως σκεπτόμενοι, αφού ως θνητοί, είμαστε απάτριδες πάνω στη γη²⁹⁷.

Το αρχιτεκτονικό σχέδιο τα τελευταία χρόνια, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, έχει αποκτήσει σχεδόν αμιγώς αξία έργου τέχνης. Ως επακόλουθο, ο αρχιτέκτονας χάνει τη σχέση που τον πραγματώνει, ανήκοντας περισσότερο σε ένα σχεδιαστήριο, ένα γραφείο ή έναν εκθεσιακό χώρο, παρά στον φυσικό του χώρο, το εργοτάξιο και το κτίσμα²⁹⁸. Στη σύγχρονη κοινωνία του θαύματος, δύσκολα μπορεί η αρχιτεκτονική να στηριχθεί στην ουσιαστική δομική υπόσταση του κτισμένου χώρου και όχι στην εικόνα, εκπορευόμενη από τις αληθινές ανάγκες των ανθρώπων.²⁹⁹ **Η αρχιτεκτονική οφείλει να προτείνει έναν τρόπο ζωής, ως τέχνη με κεντρικό όμως πυρήνα τον βιωμένο χώρο, τον χώρο ζωής. Στόχος της πρέπει να είναι η αναζήτηση του άγνωστου χώρου, αυτού δηλαδή που με τον καλύτερο δυνατό τρόπο θα εκφράσει το σήμερα μέσα και από τις όψεις του παρελθόντος και του μέλλοντος**³⁰⁰ και όχι πρώτιστα την φιλοδοξία του αρχιτέκτονα. Ο Νίτσε, φαντάζει προφητικός και επαληθεύεται για τη ρήση του ότι οι καλλιτέχνες του μέλλοντος θα εκφράζουν όχι την τέχνη τους, αλλά τον εαυτό τους³⁰¹, όπως δηλαδή ισχύει αναφορικά με μερίδα σύγχρονων αρχιτεκτόνων, ενώ σημαντικό είναι να υπάρχει εναργής η σκέψη, που ταυτίζεται με τη θέση της Jane Jacobs και του J. B. Jackson ότι **«η πόλη δεν είναι έργο τέχνης, αλλά ένα μέρος για να ζει κανείς και να εργάζεται»**.³⁰²

Πάνω απ' όλα, ευθύνη των αρχιτεκτόνων, είναι να συμφιλώσουν το ανθρωπογενές περιβάλλον με το φυσικό. Ο βαθμός της αρμονίας εξαρτάται από την

²⁹⁶ Ξηροπαΐδης Γιώργος, «Εισαγωγή», στο: Heidegger Martin, «Bauen Wohnen Denken», χ.τ.ε., Klett-Cotta, 2004, (εισαγωγή - μετάφραση Ξηροπαΐδης Γιώργος, *KTIZEIN, KATOIKEIN, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 13, 14)

²⁹⁷ Ξηροπαΐδης Γιώργος, «Εισαγωγή», στο: Heidegger Martin, «Bauen Wohnen Denken», χ.τ.ε., Klett-Cotta, 2004, (εισαγωγή - μετάφραση Ξηροπαΐδης Γιώργος, *KTIZEIN, KATOIKEIN, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ. 17)

²⁹⁸ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 12

²⁹⁹ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 20

³⁰⁰ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 21

³⁰¹ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 23, έμμεση παραπομπή

³⁰² Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 159

πολιτιστική ανάπτυξη του οικοδόμου³⁰³. Η αρχιτεκτονική είναι η τέχνη του να κτίζει κανείς σύμφωνα με τις κατάλληλες μορφές, προσαρμοσμένες στον κάθε πολιτισμό και σύμφωνα με τους διαφορετικούς κανόνες και τις διάφορες τεχνικές³⁰⁴. (Ζητήματα αναφορικά με τον βιοκλιματικό σχεδιασμό κτιρίων, την επιλογή οικολογικών δομικών υλικών και τα όμοια εκπίπτουν του ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας, πλην όμως αναγνωρίζονται ως σημαντικά και ως ενδεικτικά της προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος).

Στην χώρα μας συνήθως οι αρχιτέκτονες επιλέγονται αναξιοκρατικά, υποβαθμίζεται το κοινωνικό τους έργο και ευτελίζονται οι θεσμοί που περιπλέκονται με το επάγγελμά τους, δηλαδή οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί και η νομοθεσία αναθέσεων μελετών του δημοσίου. Αναφορικά με τα κτίρια του δημοσίου, προτιμάται η υιοθέτηση του διαβλητού συστήματος της μελετοκατασκευής, στο οποίο οι αρχιτέκτονες μελετητές είναι υπάλληλοι, «ενίοτε και μουζικοί», του κατασκευαστή και επενδυτή ή άμεσα εξαρτημένοι απ' αυτούς, με αποτέλεσμα να μην επιλύονται εποικοδομητικά τα εκάστοτε προς αντιμετώπιση προβλήματα.³⁰⁵

Οι συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στην χώρα μας, όπως προπεριεγράφησαν είναι εξαιρετικά ανησυχητικές, το κράτος, όπως μπορεί να κατανοήσει κανείς από τις προηγούμενες παραγράφους, συντελεί εγκληματικά στην καθήλωση του πνεύματος, της συνείδησης και του συναισθήματος του Νεοέλληνα, σε χαμηλού επιπέδου ανάπτυξη, ο δε τρόπος με τον οποίο βιώνουμε τον χώρο, επιτρέπει να τεθεί ζήτημα «Δικαιώματος στην Αρχιτεκτονική»³⁰⁶, άποψη που υποστηρίζεται απερίφραστα και από την γράφουσα.

II.3. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Ως άμεσα συνδεδεμένη με το ωραίο, την τέχνη και άρα την αρχιτεκτονική, τη φύση αλλά και με το συναίσθημα, που αποτελεί αντικείμενο άξιο προσοχής και ανάδειξης στις σημερινές κοινωνίες που φαίνονται να το υποτιμούν, σύμφωνα με το ιδεολογικό πλαίσιο της κριτικής

³⁰³ Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992, σελ. 102

³⁰⁴ Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992, σελ. 103

³⁰⁵ Φεσσά – Εμμανουήλ Ελένη, «Η περιθωριοποίηση των αρχιτεκτόνων στη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικής πόλης και των σημαντικών της κτιρίων», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 344

³⁰⁶ Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005, σελ. 18

εγκληματολογίας, την οποία η γράφουσα τείνει να ασπάζεται, προκρίνεται στο παρόν τμήμα να εισαχθεί ο αναγνώστης, αδρά, στην έννοια της αισθητικής.

Η λέξη λοιπόν αισθητική, προέρχεται από το απαρέμφοτο “αισθάνεσθαι” που σημαίνει το να αντιλαμβάνεται κανείς και υποδηλώνει αναφορά σε υλικά πράγματα. Η αισθητική ορίζεται, μεταξύ άλλων, ως “η γνώση που προκύπτει από τις αισθήσεις”, αλλά και ως “η φιλοσοφία ή η θεωρία του γούστου ή της αντίληψης του ωραίου στη φύση και την τέχνη”.³⁰⁷ Η αισθητική είναι μία ιδιαίτερη σχέση της ψυχής προς τον κόσμο. Η κίνηση του πνεύματος προς μία ορισμένη αξία των πραγμάτων³⁰⁸ και ιστορικά, έχει συνδεθεί με την έννοια του ωραίου, του καλού, του ευάρεστου, καθώς και με την ανάγκη του ανθρώπου να αξιολογήσει ή να κατατάξει κάτι ή μη στις άνω έννοιες ασκώντας την κρίση του³⁰⁹.

Για τον Αριστοτέλη, τα τρία συνθετικά της ομορφιάς είναι η **αρμονία, η καθαρότητα και η ακεραιότητα**, στοιχεία που, όπως διαπιστώθηκε, **λείπουν από το τοπίο των νεοελληνικών πόλεων**, η εικόνα των οποίων βρίσκεται εν πολλοίς στον αντίποδα των εν λόγω συστατικών, **αποκλείοντας ολοένα περισσότερο τους κατοίκους τους από αισθητήριες απολαύσεις**, λόγω της σημαντικής αυτής υστέρησης. Από δε τα στοιχεία αυτά (αρμονία, καθαρότητα, ακαιρεδότητα), πηγάζουν όλες οι καθιερωμένες έως σήμερα αξίες της ισορροπίας, της ευταξίας, της αναλογίας, το «μηδέν άγαν», η «χρυσή μετρίότητα» κ.τ.ό..³¹⁰ Το ωραίο και το άσχημο τα αισθανόμαστε και τα αποτιμούμε με μία ιδιαίτερη συνειδησιακή

³⁰⁷ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 19

³⁰⁸ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση, σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 14

³⁰⁹ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 195

³¹⁰ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 19

μας ενέργεια, μία δύναμη έμφυτη και κοινή σε όλους, την οποία αποκαλούμε “γούστο”³¹¹. Η αισθητική αντίληψη συντελείται με μια ιδιαίτερη «αίσθηση»: την «αίσθηση του ωραίου».³¹²

Σημαντικό είναι να καταγραφεί πως κατά τον Appleton, η ρίζα της αισθητικής εκτίμησης έγκειται στην ανθρώπινη βιολογία. Υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι τρέφουν μία αταβιστική ευαισθησία προς το τοπίο, αποσκοπώντας στην επιβίωσή τους. Κατά την Θεωρία του Οικοτόπου (Habitat Theory), που γενικά σχετίζεται με την ικανότητα ενός τόπου να ικανοποιεί τις βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου κάτι που δύσκολα επιτυγχάνεται σε αναφορά με τα αστικά περιβάλλοντα, όπου ζει η πλειονότητα του πληθυσμού, **οι άνθρωποι απολαμβάνουν ένα τοπίο, υπό την προϋπόθεση ότι το αντιλαμβάνονται ως ευνοϊκό για την υλοποίηση των βιολογικών τους αναγκών**. Η αισθητική ικανοποίηση είναι μία αυθόρμητη αντίδραση απέναντι στο τοπίο ως ενδιαίτημα· και όπως εύγλωττα έχει τεθεί αγγλιστί, πρόκειται για μια εμπειρία live-in παρά look-at.³¹³ Στις σημερινές πόλεις, που γίνονται ολοένα λιγότερο αυτάρκεις, βλέπετε φερ' ειπείν το παράδειγμα της τουριστικής ανάπτυξης (που επιφέρει απαραγκωνισμό της κτηνοτροφίας και γωργίας) και της ανάπτυξης των πόλεων στο πλαίσιο του σύγχρονου αναταγωνισμού που διεξάγεται περισσότερο σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών, όπου οι πόλεις μας παραιτούνται σταδιακά της παραγωγής αγαθών, λ.χ των διατροφικών, (π.χ. «Μύλος» στη Θεσσαλονίκη, όπως προαναφέρθηκε), και απλώς καταναλώνουν αυτά, και υποβαθμίζουν ή εξαφανίζουν τον αέρα, το νερό και τη γη, με βάση τη θεωρία αυτή, η πιθανότητα απόλαυσης του νεοελληνικού αστικού τοπίου ελαχιστοποιείται.

Η αισθητική διάσταση της φυσιογνωμίας ενός τόπου προσδιορίζεται από την νοητική, ψυχολογική και πρακτική σημασία του. Η πρακτική ερμηνεία συνίσταται στην χρηστικότητα και λειτουργία του τόπου. Η ψυχολογική ερμηνεία αφορά την αισθητική της

³¹¹ Το γεγονός δε ότι η λέξη γούστο συγγενεύει ετυμολογικά με τη λέξη γεύση, της οποίας αισθητήριο όργανο είναι η γλώσσα, με την οποία κατ' εξοχήν εκφραζόμαστε, δε θεωρείται τυχαίο, ως προς τη συμβολή του γούστου στην εκφραστικότητα και τον συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου, βλέπετε: Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 93

³¹² Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση, σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 25, **έμμεση παραπομπή στους Shaftesbury και Hutcheson**.

³¹³ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 25

εικόνας του. Η ιδεολογική ερμηνεία εντοπίζει τις κοινές μνήμες και τα σύμβολα που έχει ο άνθρωπος για τον εξεταζόμενο τόπο, οι οποίες του επιτρέπουν να τον συνθέτει και να επικοινωνεί με τους υπόλοιπους ανθρώπους μέσω αυτού³¹⁴.

Η αισθητική λοιπόν προσέγγιση του τόπου είναι η προσέγγιση των μηνυμάτων τα οποία προσλαμβάνει μέσω των αισθητηρίων οργάνων του (εικαστικά, ηχητικά, οσφρητικά κ.α.), αλλά και η εντύπωση, η αντίληψη, η κατανόηση και η ερμηνεία σε διάφορα επίπεδα, όπως η ψυχολογική ή η νοηματική ερμηνεία³¹⁵. Έτσι, **οντοποιούμε την πόλη, αφού της προσδίδουμε σημασίες, αλλά και μας οντοποιεί, αφού ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας συνδιαλεγόμενοι μαζί της**³¹⁶. Αυτό μας οδηγεί αναπόφευκτα στο να **καθίστανται προβλήματα της κοινωνίας των κατοίκων της τα προβλήματα της σημερινής πόλης**³¹⁷. Όπως στοχάται η Ιουλία Στεφάνου και ο Ιωσήφ Στεφάνου: *«Μήπως ο σημερινός άνθρωπος έχει χάσει και αυτός το ιδιαίτερο, το ατομικό του πρόσωπο, έχει υποδουλώσει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του σε μια ομοιόμορφη ανθρώπινη διεθνή φυσιογνωμία, την οποία εύκολα αντέγραψε χάνοντας όμως τις δικές του ιδιαιτερότητες, τις δικές του μνήμες, τις δικές του ποιοτικές αξίες που δε διευκολύνθηκε να εκφράσει; Μπορεί, δηλαδή, σήμερα ο άνθρωπος να εκφράσει με τον ιδιαίτερο τρόπο του την κοινωνικότητά του, την αλληλεγγύη του, το σεβασμό του ή άλλες αρετές, που από τη φύση τους χρειάζονται έκφραση για να μην ατονήσουν και χαθούν τελικά από τη μη χρήση τους, σε χώρους ανοργάνωτους, αδιάφορους, αγχώδεις και εχθρικούς απέναντι στην ίδια την υπόστασή του, καθιστώντας ατελή την αυτοολοκλήρωση του ατόμου;»*. Το ερώτημα τίθεται προς προβληματισμό και διερεύνηση.³¹⁸

³¹⁴ Μαράτου Θεοδώρα, «ΕΙΔΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 143

³¹⁵ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 195

³¹⁶ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 202

³¹⁷ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 204

³¹⁸ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 204

Δεν υφίσταται καθολική «αγάπη» για τη φύση, «απόλαυση» της ομορφιάς της, «δέος» για το μεγαλείο της, και ούτω καθεξής, αλλά γεννάται ένα υποκειμενικά αναγνωρισμένο συναίσθημα, στο οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί πανανθρώπινη συλλογικότητα.³¹⁹ Και επειδή η ομορφιά, όπως θα δούμε κατωτέρω, αποτελεί σύμφωνα με μια άποψη εγγενές στοιχείο της φύσης, απαιτεί όμως η αναγνώρισή της την αντίδραση σ' αυτό, **είναι μάλλον αναγκαίο οι άνθρωποι να λαμβάνουν την κατάλληλη παιδεία, ώστε να είναι σε θέση να βλέπουν, να κατανοούν δηλαδή, αυτό που κοιτούν.**

Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση της Ράνιας Κλουτσινιώτη ότι η αισθητική λειτουργία, δρα αυτόνομα έναντι διαφόρων παραμέτρων, κατέχοντας παραδόξως σημαντική θέση στη συνείδηση των πολιτών για τη διαμόρφωση της εικόνας της πόλης. **Η πόλη, ενώ αποτελεί πολύπλοκο και πολυσύνθετο κοινωνικό οργανισμό, κρίνεται πρωτίστως ως αισθητικό αντικείμενο από έναν επισκέπτη που την πρωτοπροσεγγίζει. "Είναι ωραία", "είναι άσχημη", "έχει ταυτότητα", "δεν έχει φυσιογνωμία", λέμε, εκφράζοντας την αντιληπτική εικόνα που μας δημιουργείται όταν προσεγγίζουμε μια πόλη για πρώτη φορά και αναφερόμαστε αποκλειστικά στην αισθητική.** Σε επόμενο χρονικό διάστημα τίθενται, (ότε και αν τίθενται ποτέ), θέματα του τύπου "έχει πολλούς φτωχούς", "φαίνεται πλούσια", κ.λπ..³²⁰ Αναμφισβήτητα λοιπόν, η οποιαδήποτε κριτική για μια πόλη ξεκινά πάντα από την αισθητική κρίση και η λειτουργική ικανότητά της, η οικονομική υπόστασή της, η υγιεινή της κατάσταση κ.ά. ακολουθούν, για να δικαιολογήσουν ή να δείξουν μια αντίθεση στην αισθητική κρίση που προηγήθηκε³²¹. Συνεπώς, αφού η πόλη μας οντοποιεί, και αφού ένα ευχάριστο ερέθισμα, επιδρά ευεργετικά στον άνθρωπο και ανάλογα, το αντίστροφο συμβαίνει με ένα αρνητικό, η κριτική εγκληματολογία, οφείλει να έχει λόγο, μαχόμενη υπέρ του ανθρώπινου συναισθήματος και της ανθρώπινης οντότητας στην ολότητά της, εν όψει της διαμόρφωσης των πόλεών μας.

³¹⁹ Soper Kate, *What is Nature? – Culture, Politics and the non – Human*, Oxford, Blackwell Publishers, 1995, σελ. 215, 217

³²⁰ Κλουτσινιώτη Ράνια, «Πόλη και πολιτισμός. Η αισθητική της ελληνικής πόλης», στο: Αραβαντινός Αθανάσιος, *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 228

³²¹ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης – τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Αθήνα, α' ανατύπωση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 1999, α' ανατύπωση 2003, σελ. 209

ΜΕΡΟΣ Γ. ΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Από το σύνολο και τη διάρθρωση των άνω παρατηρήσεων συνάγεται μία γενική εικόνα συγκρούσεων, οι οποίες θα γίνει προσπάθεια να σταχυολογηθούν στις ενότητες που ακολουθούν.

Ι. ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

*«η εμμονή στη μονομερή οικονομική μεγέθυνση
δεν είναι απλώς παρωχημένη πολιτική,
αλλά παράνομη και ανήθικη»³²².*

Στην μετανωτερική εποχή, ο καπιταλισμός θριαμβεύει. Κατά τον Quinney **στις κοινωνίες όπου κρατούν δομικό χαρακτηριστικό είναι ο καπιταλισμός, από αυτόν πρέπει να εκκινεί η έρευνα για τη μελέτη του εγκλήματος.**³²³

Με τον όρο “καπιταλισμός”, (όπως καλά γνωρίζουμε, ωστόσο αφιερώνεται η σχετική μνεία στο παρόν τμήμα για λόγους συνοχής της παρούσας εργασίας), εννοούμε την οικονομική διάταξη των δυτικών κοινωνιών, όπου η παραγωγή οργανώνεται στη βάση αναζήτησης κέρδους,³²⁴ λογίζεται δε ο καπιταλισμός, ως το σύστημα με εγγενή την **κοινωνική ανισότητα.**³²⁵ Κυρίαρχος στόχος του καπιταλισμού είναι η επέκταση των χρηματικών αξιών και όχι η ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών.³²⁶ Είναι σημαντικό

³²² Κουμουνδούρος Παναγιώτης, «Αθήνα 2004 και Βιώσιμη Δημόσια Αρχιτεκτονική. Δημόσιο συμφέρον, Δημόσια χρήση, Δημόσιο κτίριο», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 333, έμμεση παραπομπή στον Μ. Δεκλερή.

³²³ Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ.145

³²⁴ Ψημμένος Ιορδάνης, «εισαγωγή», στο: Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 23)

³²⁵ Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 125)

³²⁶ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 76)

να τονιστεί ότι ο καπιταλισμός είναι ένα σύστημα το οποίο επιδιώκει τη συσσώρευση και τη μεγέθυνση ως αυτοσκοπό και ως εκ τούτου δεν μπορεί να είναι στάσιμος. **Είναι μια ισοπεδωτική δύναμη, που ωθείται από την «τυφλή επιχειρηματική ανάγκη για ολοένα μεγαλύτερη συσσώρευση κεφαλαίου»³²⁷.**

Ο καπιταλισμός οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερη αστική μεγέθυνση, σε όλο και μεγαλύτερη κατάληψη γης (επιφάνειας, υπεδάφους, αέρα) από το χτισμένο περιβάλλον³²⁸. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προσφέρονται σε γνώση του αναγνώστη στα **παραρτήματα υπ' αριθ. 38, 39 και 44**, όπου και παραπέμπεται. Ο καπιταλισμός είναι αναγκαστικά ένα τεχνολογικά και οργανωτικά δυναμικό σύστημα, που έχει ανάγκη τη διαρκή αύξηση για να είναι υγιές. Αυτό σημαίνει ότι ο καπιταλισμός πρέπει να δημιουργεί διαρκώς τους όρους μιας όλο και μεγαλύτερης επέκτασης, ανεξάρτητα από τις κοινωνικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές συνέπειες.³²⁹ Σύμφωνα με τον Harvey, οι επενδύσεις στο χτισμένο περιβάλλον αποτελούν μία από τις κυριότερες διεξόδους του κεφαλαίου κατά τη διάρκεια των κρίσεων και τείνουν συνήθως να κορυφώνονται λίγο πριν από την ανοιχτή εκδήλωση των τελευταίων. Η συσσώρευση επενδύσεων στο χτισμένο περιβάλλον, δημιουργεί με τη σειρά της κρίση υπερσυσσώρευσης στο εσωτερικό του κατασκευαστικού τομέα, που έχει σαν συνέπεια την απαξίωση μέρους της υπάρχουσας κτιριακής υποδομής. Η απαξίωση ακολουθείται από μια περίοδο αναδόμησης/αναδιάρθρωσης του αστικού χώρου.

Οι ανθρώπινες και οι φυσικές ανάγκες που αντίκεινται στη συσσώρευση κεφαλαίου, θεωρούνται εμπόδια. Βέβαια, η κυρίαρχη τάση ισχυρίζεται ότι μεν ο καπιταλισμός είναι ένα σύστημα άμεσα προσηλωμένο στην επιδίωξη του πλούτου, πλην όμως έμμεσα στην επιδίωξη της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών. Στην

³²⁷ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 196)

³²⁸ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 169

³²⁹ Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 170

πραγματικότητα όμως, ο πρώτος στόχος υπερακοντίζει και αλλοιώνει τον δεύτερο³³⁰. Το κεφάλαιο υποβάλλει σε διαρκείς μετασχηματισμούς τα μέσα παραγωγής και ο επιχειρηματικός ανταγωνισμός είναι διαρκώς παρών, προκειμένου να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η κερδοφορία που αποτελεί την κινητήρια δύναμη του συστήματος. Είναι αυτό που έχει αποκληθεί τάση του καπιταλισμού προς τη «δημιουργική καταστροφή»³³¹. Υιοθετώντας τον Marx, ο Harvey τονίζει ότι ο καπιταλισμός έχει την τάση «να εκμηδενίζει τον χώρο μαζί με τον χρόνο» και να «οδηγεί στην κατάργηση όλων των χωρικών εμποδίων». Η καπιταλιστική ανάπτυξη μεταμορφώνει συνεχώς επιταχυνόμενα τον χώρο. Στις σημερινές συνθήκες εντεινόμενης παγκοσμιοποίησης, το περιβάλλον χρησιμοποιείται σε μια κλίμακα πρωτόγνωρη για τη δημιουργία υπεραξίας. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της δραστηριότητας αναμφισβήτητα συγκεντρώνεται αυξανόμενα μάλιστα στις αστικές περιοχές.³³² **Μοιάζει, η ανάπτυξη να τείνει, σε μεγάλο βαθμό, να εξομοιώνεται με την ανάπτυξη των πόλεων,**³³³ παρόλο που μπορεί κανείς να συλλάβει την ανάπτυξη με δύο ριζικά διαφορετικούς τρόπους: Αφ' ενός ως διαδικασία συγκέντρωσης και συσσώρευσης κεφαλαίου, αφ' ετέρου ως διαδικασία ανόδου του βιοτικού επιπέδου των ευρύτερων στρωμάτων του πληθυσμού και γενικότερα ως διαδικασία οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής αναβάθμισης του συνόλου της κοινωνίας.³³⁴ **Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, αναφορικά με την ίδια τη λέξη “ανάπτυξη”, το γεγονός ότι, η οικονομική ανάπτυξη, τείνει να υποκαθιστά στον καθημερινό λόγο, την**

³³⁰ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 198)

³³¹ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 197), **έμμεση παραπομπή στον Joseph Schumpeter.**

³³² Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 173

³³³ Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ*, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 27

³³⁴ Γετίμης Παναγιώτης, *ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, 2000, σελ. 189

κοινωνική, εξελισσόμενη σε συγχυσιακή έννοια (buzzword), «υποτιθέμενα κομψή, σοβαρή και ουδέτερη»³³⁵.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με μελετητές, ανάλογη περιβαλλοντική καταστροφή, προξενούσαν οι δημόσιες επιχειρήσεις, οι κρατικές βιομηχανίες και οι λοιποί κρατικοί φορείς στις χώρες με ελεύθερη οικονομία ή στις σοσιαλιστικές χώρες³³⁶, πράγμα που σημαίνει πως και άλλες μορφές παραγωγής και οργάνωσης φάνηκε ιστορικά να έχουν περιβαλλοντικά και πολιτισμικά καταστροφικές τάσεις, ωστόσο, γίνεται λόγος στην παρούσα ενότητα και εργασία για τον καπιταλισμό, καθώς αυτός αποτελεί το κρατούν σήμερα στην Δύση σύστημα,³³⁷ αλλά και λόγω της καταφανούς αντίφασης στην οποία άγει, καθώς **η αέναη επέκταση που τον χαρακτηρίζει, ουδόλως μπορεί να συμβιβαστεί με το πλαίσιο ενός πεπερασμένου περιβάλλοντος, όπως το φυσικό.**³³⁸

Στην περίπτωση του δυτικού κόσμου, μέχρι περίπου και τον 15ο αιώνα, ο άνθρωπος μετασχημάτιζε το φυσικό περιβάλλον, χωρίς όμως να φθάνει σε σημείο διατάραξης της γενικής ισορροπίας της φύσης. **Σημαδιακή στιγμή στην ιστορία του δυτικού κόσμου είναι η ιστορική φάση που «... η οικονομία της αγοράς μετατρέπεται σε εμπόρευμα εκείνο που ήταν έως τότε αδιανόητο για οιονδήποτε ανθρώπινο πολιτισμό να εμπορευματοποιήσει: την ανθρώπινη εργασία και τη γη».** «Η νέα αυτή τάξη πραγμάτων συνδέεται με μια νέα εννοιολόγηση: την αντίληψη ότι η γη ανήκει στον άνθρωπο. Μέχρι την εποχή εκείνη στην ιστορία της ανθρωπότητας, η γη τίθεται σε χρήση, αλλά δεν αγοραπωλείται». Ο Polanyi διακρίνει τρία στάδια στη διαδικασία αποξένωσης του ανθρώπου από τη γη στην ιστορία ανάπτυξης του καπιταλισμού. Το πρώτο είναι η εμπορευματοποίηση της γης. Έναντι της αντίληψης περί ενότητας ανθρώπου - φύσης, **η κοινωνία της Δύσης προάγει τον απόλυτο διαχωρισμό φύσης - κοινωνίας** και ορίζει τη φύση ως το πριν το εκτός και το πέραν της

³³⁵ χαρακτηριστικό παράδειγμα του πως η γλώσσα μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός πειθάρχησης που έρχεται να αντιτεθεί στη λογική, βλέπετε: Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007, σελ. 179, 303

³³⁶ Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 1994, σελ. 178

³³⁷ Benton Ted, «Μαρξισμός και Φυσικά Όρια: Μια Οικολογική Κριτική και Ανασύνθεση», στο: Βλάχου Ανδριάννα (επιμελ.), Βαλλιάνος Χρήστος (μτφρ.), *ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ – Μία Συζήτηση για την Οικολογία, τον Μαρξισμό και τη Γνωσιολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις ΔΕΛΦΙΝΙ, 1995, σελ. 78

³³⁸ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 20)

ανθρώπινης κοινωνίας και του πολιτισμού,³³⁹ ωστόσο, «θα μπορούσαμε πιο εύκολα να φανταστούμε τον άνθρωπο γεννημένο χωρίς χέρια και πόδια, παρά να ζει χωρίς γη», έχει ειπωθεί, φράση που δηλώνει εντόνως την σφαλερή πορεία του δυτικού κόσμου. Ο διαχωρισμός της γης από τον άνθρωπο και την οργανωμένη κοινωνία, με τέτοιον τρόπο, ώστε να πληροί τα κριτήρια μιας αγοράς ακινήτων, υπήρξε ζωτικό μέρος της ουτοπικής αντίληψης για μια οικονομία της αγοράς. **Στον καπιταλισμό, συναντάται η αναγωγή της σχέσης του ανθρώπου απέναντι στη φύση σε ένα σύνολο αγοραίων ωφελειών, ριζωμένων στις ατομικές εγωιστικές προτιμήσεις, και, όπως έγραψε ο Marx, στην καπιταλιστική κοινωνία, η φύση καθίσταται για την ανθρωπότητα αποκλειστικά ζήτημα ωφέλειας· παύει να αναγνωρίζεται ως αυτόνομη δύναμη.**³⁴⁰

Τα κοινωνικοπαραγωγικά μέσα για τη δημιουργία μιας πιο βιώσιμης σχέσης με το περιβάλλον στο πλαίσιο ενός αναπτυγμένου κοινωνικοοικονομικού σχήματος είναι διαθέσιμα. Το εμπόδιο είναι οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής.³⁴¹ Η απώλεια του τόπου, που συνδέεται με τη ραγδαία παγκοσμιοποίηση του σημερινού καπιταλιστικού συστήματος και οφείλεται σε έναν υποβόσκοντα ανταγωνισμό που συστηματικά αποκλείει τις αξίες -μεταξύ αυτών και τις ηθικές-.³⁴² **Επιβάλλεται να αντικαταστήσουμε την παρούσα ανήθικη στάση του διαχωρισμού μας από τη φύση, όπως προελέχθη, με μια οικολογική κουλτούρα και μια οικολογική ηθική.**

Πιο συγκεκριμένα, είναι θεμελιώδους σημασίας για την ανθρωπότητα, να μάθει εκ νέου να κατοικεί τη γη. **Ο διαχωρισμός της κοινωνίας και της φύσης έχει οδηγήσει για καιρό στη ψευδαίσθηση ότι οι άνθρωποι ζουν μόνο στους τόπους της κατανάλωσης, όχι στους τόπους της παραγωγής και ότι η φύση μπορεί να αντιμετωπιστεί ως, απλώς, «ένα**

³³⁹ Δημητρίου – Κοτσώνη Σίβυλλα, «Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 82

³⁴⁰ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 65)

³⁴¹ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 207)

³⁴² Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 175)

πεδίο από το οποίο αντλούνται πόροι και στο οποίο απορρίπτονται απόβλητα» και όχι ως αναπόσπαστο μέρος της ανθρωπότητας, ίσως το, κατά Marx, εξωτερικό της σώμα³⁴³.

Σύμφωνα με τις αναλύσεις της κοινωνικής οικολογίας, η ανάπτυξη, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως διαδικασία ικανή να ενισχύει τα αποδυναμωμένα τμήματα της κοινωνίας και να ενδυναμώνει την αυτοσυνείδησή τους, με την αξιοποίηση των στοιχείων και των ιδιαιτεροτήτων της δικής τους κουλτούρας και πολιτιστικής κληρονομιάς.³⁴⁴ «Ο σύγχρονος άνθρωπος επιβάλλει ένα γραμμικό σχήμα στην εξέλιξη, σε αντίθεση με την αναλογία των κύκλων της φύσης».³⁴⁵ Η ταύτιση της οικονομίας με την οικονομία της αγοράς, η λογική της ποσοτικοποίησης των πάντων, είχε ως συνέπεια την υποτίμηση τομέων που διαφεύγουν της αγοράς, όπως η υγεία, η κοινωνική πρόνοια, οι δημόσιες μεταφορές, ο πολεοδομικός σχεδιασμός, η μέριμνα για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις³⁴⁶. Πρέπει να αποδεσμευτεί η έννοια της ανάπτυξης από τον καπιταλιστικό εκσυγχρονισμό που οδηγεί τον άνθρωπο σε μόνιμη αίσθηση ανικανοποίησης³⁴⁷ και η ανθρώπινη ελευθερία θα πρέπει να εκφράζεται από τη διάθεση του ελεύθερου χρόνου³⁴⁸. Μια αυθεντική ανάπτυξη, θα έθετε τα οικονομικά ζητήματα υπό τον έλεγχο της ίδιας της κοινωνίας, ενδυναμώνοντας την ενεργό συμμετοχή των πολιτών και ενισχύοντας την αίσθηση της κοινότητας μεταξύ τους και με τον φυσικό κόσμο γύρω τους³⁴⁹. «Η οικολογία χωρίς

³⁴³ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 177)

³⁴⁴ Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 347

³⁴⁵ Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 339

³⁴⁶ Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 343

³⁴⁷ Καραμπελιάς Γιώργος, «ποσοτική και ποιοτική έννοια της ανάπτυξης», στο: Καραμπελιάς Γιώργος (επιμελ.), *Η οικολογικοποίηση της σκέψης*, χ.τ.ε., Εναλλακτικές Εκδόσεις "ΚΟΜΜΟΥΝΑ", 1990, σελ. 102

³⁴⁸ Καραμπελιάς Γιώργος, «ποσοτική και ποιοτική έννοια της ανάπτυξης», στο: Καραμπελιάς Γιώργος (επιμελ.), *Η οικολογικοποίηση της σκέψης*, Εναλλακτικές χ.τ.ε, Εκδόσεις "ΚΟΜΜΟΥΝΑ", 1990, σελ. 104, **έμμεση παραπομπή στον Karl Marx.**

³⁴⁹ Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην*

συνείδηση είναι σώμα χωρίς ψυχή»,³⁵⁰ έχει ειπωθεί χαρακτηριστικά, και αναμφίβολα, **το ζήτημα της οικολογίας, είναι πολιτικό και αφορά τον κοινωνικό συσχετισμό μεταξύ των ανθρώπων**³⁵¹. Ο φιλόσοφος Thomas Moore παρατηρεί πως το μεγαλύτερο δεινό της νεώτερης εποχής είναι η απώλεια της ψυχής.³⁵² Έτσι λοιπόν, **η συσπείρωση όλων, γύρω από τα κρίσιμα ζητήματα του εαυτού, του συνανθρώπου και του συσχετισμού τους, συνιστά εξαιρετική πρόκληση σήμερα.**

Ο φιλόσοφος Habermas παρατηρεί ότι για την αποδιοργάνωση και την απογοήτευση ευθύνεται η ταχύτητα και η απληστία της σύγχρονης ανάπτυξης.³⁵³ Με κοινή τη γνώση ότι, οικουμενικά, **τα αίτια των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι οικονομικά**³⁵⁴, (έχουν όμως φυσικά ή βιολογικά αποτελέσματα και ως εκ τούτου οι οικονομολόγοι τα υποτιμούν, οι δε φυσικοί επιστήμονες αδυνατούν να δώσουν λύση), και έχοντας κατά νου την θεμελιακή αρχή της προλήψεως που διακατέχει το Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος, αρχή η οποία προτάσσει την αποφυγή δυσμενών περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων, γίνεται αντιληπτό, ότι, **η επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων απαιτεί την λήψη υπόψη και των κοινωνικοοικονομικών κλάδων, προκειμένου να επιτευχθεί μία οικολογική πολιτική.**

Ο Gorz διακρίνει δύο μεγάλα ρεύματα στην πολιτική οικολογική σκέψη, εκείνο των περιβαλλοντιστών, το οποίο προτείνει οριακές βελτιώσεις μέσω μιας οικολογικοποίησης της παραγωγής και της μείωσης των επιπτώσεων στο περιβάλλον, χωρίς όμως να συγκρούεται με τη λογική της καπιταλιστικής συσσώρευσης, καθώς επιζητεί τον οικολογικό εξορθολογισμό

Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 347

³⁵⁰ Lipietz Alain, *Vert espérance : l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 3)

³⁵¹ Lipietz Alain, *Vert espérance : l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 8)

³⁵² Turner John, Rylander Jason, *Land Use – The Forgotten Agenda*, στο: Chertow Marian R., Esty Daniel C. (επιμελ.), *Thinking Ecologically – The Next Generation of Environmental Policy*, USA, Yale University Press, 1997, σελ. 73.

³⁵³ Σουβατζίδης Μιχαήλ, «Στο μεταίχμιο ανατολής και δύσης τη νέα χιλιετία», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 605, έμμεση παραπομπή

³⁵⁴ Chichilnisky Graciela, «Environments and global public goods» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006, σελ. 185. **Ορισμένοι, έχουν ζητήσει τον περιορισμό της παραγωγής προϊόντων και τη μείωση του βιοτικού επιπέδου, ώστε να μειωθούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα**, βλέπετε: Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1994, σελ. 169

της οικονομίας, και στον αντίποδα, το ρεύμα των οικολογιστών, το οποίο προτείνει μια αλλαγή παραδείγματος, ζητώντας τον περιορισμό της σφαίρας της οικονομικής λογικής και των εμπορευματικών ανταλλαγών και την επέκταση της σφαίρας των μη μετρήσιμων ποσοτικά αγαθών που έχουν κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα (Gorz 1993, 155-156). Ο Gorz παίρνει θέση υπέρ μιας ριζοσπαστικής παρέμβασης πέραν της πολιτισμικής αντίστασης, αλλά κείμενη στην ευθεία αμφισβήτηση τη λογική της διαρκώς επεκτεινόμενης οικονομίας.³⁵⁵

Ίσως δεν ευθύνεται μόνο το οικονομικό σύστημα για την πρόκληση της καταστροφής του περιβάλλοντος, αλλά και η διάβρωση του συστήματος αξιών του Δυτικού Κόσμου.³⁵⁶ Ας σημειωθεί εδώ, εν είδει αντεπιχειρήματος, ότι, όπως το θέτει ο Shantz, «*οι απόψεις της “ριζοσπαστικής περιβαλλοντολογίας” και της “βαθιάς οικολογίας”, αντί να επιστήσουν την προσοχή μας στον χώρο της παραγωγής και της διανομής που καθοδηγούνται από το οικονομικό και πολιτικό κίνητρο των μεγάλων συμφερόντων και μεταφέρουν το πρόβλημα στο πεδίο της ατομικής κατανάλωσης, μεταθέτοντας το αίτιο του προβλήματος, από τις καπιταλιστικές δομές ανισότητας, στους όμους των ατόμων και τις καθημερινές καταναλωτικές πρακτικές*».³⁵⁷

Η κοινωνικοοικονομική ζωή, το περιβάλλον του ανθρώπου και το πολιτιστικό πλαίσió του, **συνδέουν το περιβάλλον και τον πολιτισμό με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνονται ευάλωτα στους ίδιους εχθρούς**, όπως η φτώχεια, ο αναλφαβητισμός και τις συνέπειές τους, όπως την αποξένωση, την παραβατικότητα, την επιθυμία για κυριαρχία κ.λπ.. Σε μια κουλτούρα ανάπτυξης, ο στόχος είναι να ηττηθούν όλοι οι εχθροί, χωρίς να βλάπτεται το περιβάλλον φυσικό ή πολιτιστικό³⁵⁸. Στο έργο «Το Κεφάλαιο», ο Marx, αναφέρει ότι, **η εργασία είναι ο “πατέρας” του πλούτου, αλλά “μητέρα” του, είναι η**

³⁵⁵ Σακιώτης Γιάννης, «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσίου, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 141

³⁵⁶ Δεκλερής Μιχαήλ, «Βιωσιμότης ή οικουμενικότης;», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσίου, Δέσποινα Παπαδοπούλου (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 36, 38

³⁵⁷ Δημητρίου – Κοτσώνη Σίβυλλα, «Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» στο: Ανθοπούλου Θεοδοσίου, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 87, 87

³⁵⁸ Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992, σελ. 20

φύση, υποδηλώνοντας με την φεμινιστική αυτή μεταφορά, ότι η φύση, συνιστά πρωταρχικής σημασίας όρο, για κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, συνεπώς οποιαδήποτε πρόοδός μας, στην αντιμετώπιση του οιασδήποτε φύσης προβλήματος στους κόλπους της κοινωνίας μας, δεν μπορεί να γίνεται σε κλίμα αποξένωσης από τη φύση.³⁵⁹

Ένας καλλιεργημένος πολίτης, αναμφίβολα, θα ενταχθεί στις τάξεις εκείνων που επιδιώκουν την προστασία του περιβάλλοντος. Δυστυχώς, οι βλάβες στο περιβάλλον και τον πολιτισμό είναι μη αναστρέψιμες και το ζήτημα της προστασίας καθίσταται επιτακτικό, κάνοντας με τη σειρά του επιτακτική την διάδοση της παιδείας που θα την εξασφαλίσει. **Η γενική διδασκαλία σε όλα τα επίπεδα, πρέπει να επεκταθεί και να περιβληθεί μια ηθική και αισθητική διάσταση, ώστε να οδηγηθούν οι μαθητευόμενοι στη συνειδητοποίηση της αξίας της πολιτισμικής κληρονομιάς, υλικής και πνευματικής³⁶⁰ και να παρασχεθεί ένα στέρεο πολιτιστικό υπόβαθρο³⁶¹.** Ο καλλιτέχνης Marcel Landowski τόνισε: «*ακόμη και αν είναι απαραίτητοι οι οικονομικοί νόμοι και οι υλικοί παράγοντες, επειδή είναι ζωτικής σημασίας, είναι συνετό, να δώσουμε προσοχή στην αισθητική εκπαίδευση του ανθρώπινου γένους*». **Με την ανάπτυξη των αισθητικών προτιμήσεών τους και την αγάπη τους για την ομορφιά, οι πολίτες όλων των τάξεων της κοινωνίας θα γίνουν ένθερμοι προστάτες του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Οι οικολόγοι, συχνά υποστηρίζουν, ότι η φύση πρέπει να διατηρηθεί ως κεφάλαιο-πόρος της ανθρωπότητας, στο όνομα της ομορφιάς, καθώς, δύσκολα μπορεί κανείς να εντοπίσει κάποιο καθαρό προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας, πέρα από τα όμορφα πράγματα που εγχειρίζει στις επόμενες γενεές³⁶².** Τις παρατηρήσεις αυτές, καλό είναι, να τις προσέξουμε ιδιαίτερα, καθώς ενισχύουν σημαντικά τις, περί την αναγκαιότητα αισθητικής διαπαιδαγώγησης και καλλιέργειας της απ' αυτήν εκπορευόμενης ηθικής, προτάσεις που ακολουθούν στην συνέχεια της εργασίας.

Καταληκτικά, σε μία «**δημοκρατική οικονομία**» οι κοινωνικοί στόχοι οφείλουν να προηγούνται των κεφαλαιοκεντρικών επιδιώξεων και η αγορά να μην κατευθύνει την

³⁵⁹ Lipietz Alain, *Vert espérance : l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 9)

³⁶⁰ Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992, σελ. 38

³⁶¹ Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992, σελ. 22

³⁶² Lipietz Alain, *Vert espérance : l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 10)

ανάπτυξη της κοινωνίας ή το πλαίσιο δράσης του κράτους και των επιχειρήσεων.³⁶³ Ο οικολογικός εκσυγχρονισμός απαιτεί τη βιομηχανική αποανάπτυξη, την περιστολή της καπιταλιστικής συσσώρευσης, τη μείωση της κατανάλωσης και την εν γένει συρρίκνωση της υπό τη μοντέρνα έννοια οικονομικής λογικής και αντιθέτως, σε αναπτυξιακή τροχιά, πρέπει να τεθούν όσα βελτιώνουν την ποιότητα της ζωής με την έννοια της αυτοδιάθεσης, της αυτονομίας, της δημιουργικής δραστηριότητας.³⁶⁴ Οι οικολογικές αναγκαιότητες πρέπει να αναθθούν σε αρχές της οικονομικής δραστηριότητας³⁶⁵ και οι κοινωνικές μορφές ζωής να επαναπροσλάβουν τον χαρακτήρα του απαραίτητου για την αυτοεκπλήρωση του ατόμου και την επιζητούμενη στροφή προς την ανάπτυξη του ατόμου³⁶⁶.

II. ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η έννοια της βιωσιμότητας στην οποία συγχωνεύθηκε η προστασία του περιβάλλοντος, προέκυψε στη Διάσκεψη του Ρίο (1992), **κατόπιν εστίασης σε ένα μάλλον ηθικό πρόβλημα, αυτού της στάθμισης ανάμεσα στην αξία της ζωής και αυτήν του πλούτου,** με την πρώτη να χαρακτηρίζεται ως η πλέον βαρύνουσα. Η σχέση ανάπτυξης και περιβάλλοντος αναδείχθηκε σε θέμα προτεραιότητας, αφού διαπιστώθηκε η ανάγκη αναπροσαρμογής του τρόπου αντιμετώπισης της αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής αλλά και της άσκησης πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας. **Η νέα προσέγγιση στην ανάγκη σύγκλισης των πολιτικών ανάπτυξης και περιβάλλοντος υπό το πρίσμα μιας πολιτικής «βιώσιμης» ανάπτυξης συνδυάζει ισότιμα τρεις επί μέρους στόχους: την αποτελεσματικότητα της οικονομίας, την κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη και την προστασία/διατήρηση του περιβάλλοντος**³⁶⁷. Τα σημαντικότερα λοιπόν συστατικά της

³⁶³ Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάγιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 81)

³⁶⁴ Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάγιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 83, 85, 86)

³⁶⁵ Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάγιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 84, 85)

³⁶⁶ Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάγιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 88)

³⁶⁷ Παπαπαύλου – Ιωακειμίδου Στέλλα, «Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως μέσο διαμόρφωσης εναλλακτικής περιβαλλοντικής πολιτικής», στο: Αραμπατζής Γαρυφαλλός, Πολύζος Σεραφείμ (επιμελ.), *Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΖΙΟΛΑ, 2008, σελ. 620

βιωσιμότητας είναι το οικοσύστημα, η οικονομία και η κοινωνία. Αυτό συνεπάγεται ότι για να επιτύχουμε τη βιωσιμότητα, πρέπει να ισορροπήσουμε την ανάπτυξη του οικοσυστήματος, της οικονομίας και των κοινωνικών αναγκών μας³⁶⁸. Η βιωσιμότητα επομένως δεν ταυτίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, η οποία αποτελεί απλώς έναν όρο αυτής, μεταξύ άλλων, όπως το χρηστό κράτος, η κοινωνία των πολιτών, η αλληλεγγύη, ο επαναπροσδιορισμός των ηθικών και πνευματικών αξιών.³⁶⁹ Προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης είναι, ασφαλώς, η αιεφορική διαχείριση των περιβαλλοντικών αγαθών.³⁷⁰ Η αιεφορία των περιβαλλοντικών αγαθών, την οποία επιτάσσει το Σύνταγμα του 2001, αποτελεί συστατικό στοιχείο και, μάλιστα, το πλέον νεωτερικό και ρηξικέλευθο, της πολύ ευρύτερης και συνθετότερης αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης³⁷¹. Σημειώνεται πως η στρατηγική για την «Αειφόρο Ανάπτυξη», όπως διατυπώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Göteborg που συνήλθε το καλοκαίρι του 2001, στοχεύει στην δημιουργία ενός νέου, εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης, με όρους συμβατούς ως προς την προστασία του περιβάλλοντος, μια σχέση ισορροπίας ανάμεσα στη χρήση φυσικών πόρων και την βελτίωση των οικονομικών έτσι ώστε να αρχίσουν να αμβλύνονται οι δυσάρεστες επιπτώσεις στα οικοσυστήματα του πλανήτη.³⁷²

Η παγκόσμια συναίνεση για την αναγκαιότητα της βιώσιμης ανάπτυξης, ενέχει τρωτά σημεία. Ενώπιον των κυρίαρχων καπιταλιστικών συμφερόντων, **η βιώσιμη ανάπτυξη, παρά τη σύνδεσή της με περιβαλλοντικές παραμέτρους, καθηλώνεται σε ένα οικονομικό πλαίσιο,** υπηρετώντας ανάλογους σκοπούς.³⁷³ Η ατέρμονη μεγέθυνση και ο

³⁶⁸ Παπαπαύλου – Ιωακειμίδου Στέλλα, «Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως μέσο διαμόρφωσης εναλλακτικής περιβαλλοντικής πολιτικής», στο: Αραμπατζής Γαρυφάλλος, Πολύζος Σεραφείμ (επιμελ.), *Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΖΙΟΛΑ, 2008, σελ. 622

³⁶⁹ Δεκλής Μιχαήλ, «Βιωσιμότης ή οικουμενικότης;» στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Δέσποινα Παπαδοπούλου (εισαγωγή - επιμέλεια), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 36, 38

³⁷⁰ Παπακωνσταντίνου Απόστολος, «Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Γρηγόρης Τσάλτας (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005, σελ. 162

³⁷¹ Παπακωνσταντίνου Απόστολος, «Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Γρηγόρης Τσάλτας (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005, σελ. 163

³⁷² Ελένη Ανδρεαδάκη, *ΒΙΟΚΑΙΜΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – Περιβάλλον και Βιωσιμότητα*, Θεσσαλονίκη, UNIVERSITY STUDIO PRESS – Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, 2006, σελ. 18

³⁷³ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 163)

απύθμενος πορισμός πλούτου που ηγούνται των επιλογών στην εποχή μας, όσο και αν εκλογικευθούν, θα συνεχίσουν να οδηγούν σε μη βιώσιμες περιβαλλοντικά πρακτικές.³⁷⁴ Η δυσκολία πραγματοποίησης της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης εντοπίζεται στην εσωτερική της αντίφαση: «η οικονομική ανάπτυξη μεταβάλλει αναπόφευκτα το περιβάλλον, όπως ακριβώς και η απόλυτη προστασία του περιβάλλοντος αναπόφευκτα αναστέλλει την οικονομική πρόοδο». Περιεχόμενο της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ακριβώς η υπέρβαση αυτής της εγγενούς αντίφασης. Στη Διακήρυξη του Ρίο, η βιώσιμη ανάπτυξη προσδιορίζεται ως εκείνη, η οποία «πρέπει να ικανοποιεί εξίσου τις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές ανάγκες της παρούσας και των μελλουσών γενεών».³⁷⁵ Η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί επίσης να οριστεί ως «η μεγιστοποίηση του καθαρού οφέλους της οικονομικής ανάπτυξης, υπό την προϋπόθεση της διατήρησης των υπηρεσιών και της ποιότητας του φυσικού κεφαλαίου διαχρονικά». Αυτός ο ορισμός ενδείκνυται, διότι προϋποθέτει ξεκάθαρα την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών προβληματισμών στον σχηματισμό και την εφαρμογή των οικονομικών και λοιπών πολιτικών, στις αποφάσεις των δημόσιων αρχών, στην ανάπτυξη των παραγωγικών διαδικασιών και τη διαμόρφωση της ατομικής συμπεριφοράς και των επιλογών των ατόμων.³⁷⁶

Στην Αναφορά της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που αναφέρεται ως **Bruntland Report**, με τίτλο «Το Κοινό μας Μέλλον» (1987), αναφέρεται ότι, κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, οικονομική, κοινωνικο-πολιτιστική, επιτυγχάνει ή αποτυγχάνει, ανάλογα με την ποιότητα της σχέσης μεταξύ κοινωνίας και φυσικού κόσμου. Η

³⁷⁴ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 182)

³⁷⁵ Σιούτη Γλυκερία, «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 78. Οι Van de Bergh και Nijkamp, ορίζουν την βιωσιμότητα ως "την δυναμική των οικονομικών δραστηριοτήτων, των ανθρώπινων αντιλήψεων και του μεγέθους του πληθυσμού, που εξασφαλίζει αποδεκτά επίπεδα διαβίωσης για κάθε ανθρώπινη ύπαρξη μέσω της εξασφάλισης της διαθεσιμότητας των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων Μπίθας Κωνσταντίνος, Μπαντή Μαρία, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ», στο: Παναγιώτης Γετίμης, Κανκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 161

³⁷⁶ Σιούτη Γλυκερία, «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 76, 79

ανάπτυξη είναι πραγματική, μόνο αν προάγει την ποιότητα της ζωής. Η βιώσιμη ανάπτυξη προσδιορίζεται ως «η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της παρούσας γενεάς, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλουσών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες».³⁷⁷ Η έκθεση της επιτροπής Brundtland αποτύπωσε με ενάργεια την ανάγκη για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και για σεβασμό των δικαιωμάτων των ανθρώπινων όντων που πρόκειται να γεννηθούν στο μέλλον.³⁷⁸ Κατά το πνεύμα της έκθεσης, ωστόσο, η περιβαλλοντική διαχείριση του πλανήτη, είναι μάλλον τεχνικό και οργανωτικό ζήτημα. Υποτίθεται ότι η αντιμετώπισή της, μπορεί να γίνει επαρκώς με κατάλληλες τεχνολογικές αναπροσαρμογές και καινοτόμες ελεγκτικές και διαχειριστικές μεθόδους.³⁷⁹ Επίσης, η εν λόγω αναφορά, ουδεμία νύξη περί κοινωνικής ανάπτυξης περιέχει. Με τον τρόπο αυτό όμως αποκόπτεται το περιβαλλοντικό ζήτημα από τους κοινωνικούς και οικονομικούς όρους στους οποίους οφείλει την ύπαρξή του. Η εμφάνιση και η διόγκωση του αποδίδονται απλώς σε ελλιπή τεχνολογική προπαρασκευή και σε διαχειριστικές αδυναμίες σε διακρατική κλίμακα. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, δεν

³⁷⁷ Σιούτη Γλυκερία, «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 77

³⁷⁸ Σταμάτης Κ., «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α., *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, Αθήνα, «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ, 1996, σελ. 140. Στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης δεν αναφέρεται, πλην όμως περιγράφεται. Στο άρθρο Β της Συνθήκης του Μάαστριχτ ορίζεται ότι «η Ένωση θα θέσει ως στόχο της την προώθηση μιας ισόρροπης και σταθερής οικονομικής και κοινωνικής προόδου που θα είναι ισόρροπη και βιώσιμη».

Από το περιεχόμενο της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης πηγάζουν επιμέρους αρχές, οι κυριότερες των οποίων είναι:

α. Οι αρχές της προληπτικής δράσεως και της προφυλάξεως

β. Η αρχή της δικαιοσύνης έναντι των μελλουσών γενεών, όσον αφορά την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων

γ. Η αρχή της «βιώσιμου χρήσεως», δηλαδή της έλλογης κατάλληλης και συνετής χρήσεως των φυσικών πόρων, σύμφωνα με την φέρουσα ικανότητα του περιβάλλοντος, που σημαίνει ότι τα ανθρώπινα έργα ή δραστηριότητες δεν πρέπει να παραβιάζουν την πεπερασμένη αντοχή των οικοσυστημάτων απομίζοντας τα βάνανυσα και επιφέροντας έτσι την υποβάθμισή τους.

δ. Η αρχή της «ενσωματώσεως» της παραμέτρου της προστασίας του περιβάλλοντος στον σχεδιασμό της οικονομικής και οποιασδήποτε άλλης αναπτύξεως, βλέπετε: Λευθεριώτου Ελένη, *ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – στάθμιση εννόμων αγαθών & δικαιωμάτων στο Ελληνικό, Ευρωπαϊκό και Αμερικάνικο δίκαιο*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ ΑΘΗΝΑ – ΚΟΜΟΤΗΝΗ, 2007, σελ. 43

³⁷⁹ Σταμάτης Κ., «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α., *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, Αθήνα, «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ, 1996, σελ. 141

αξιώνεται καμία ριζοσπαστική μεταρρύθμιση των παραγωγικών και καταναλωτικών δομών της σύγχρονης κοινωνίας.³⁸⁰

Κατ' αποτέλεσμα, πρόκειται για μικρής χρησιμότητας αρχές, αφού δεν βρίσκουν εφαρμογή σε όλα τα επίπεδα, δεν μεταφράζονται ξεκάθαρα σε εφαρμοστέα πολιτική και δεν αναγνωρίζουν δυνατότητες για ριζικές αλλαγές στην οικονομική και κοινωνική δομή.³⁸¹

Οι όροι της οικολογικής βιωσιμότητας, μπορούν να υπονομευθούν από την επιχειρούμενη ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στην οικονομία και την εμπορευματοποίηση της φύσης.³⁸²

Στο αστικό επίπεδο, η βιώσιμη ανάπτυξη ή η αστική βιωσιμότητα, αναφέρεται, σε γενικές γραμμές, στους τρόπους ανάπτυξης και λειτουργίας της πόλης που την κάνουν ταυτόχρονα οικονομικά ανταγωνιστική, κοινωνικά δίκαιη και περισσότερο φιλική προς το περιβάλλον.³⁸³

Η πολεοδομική ιδεολογία κινείται πλέον στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της κοινωνικής χωρικής δικαιοσύνης.³⁸⁴ **Η δικαιοσύνη, που αποτελεί μία ηθική σύλληψη, συνιστά περιεχόμενο της βιώσιμης ανάπτυξης στο πλαίσιο μιας οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικής στρατηγικής.**³⁸⁵

ΙΙΙ. Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

³⁸⁰ Σταμάτης Κ., «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α., *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, Αθήνα, «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ, 1996, σελ. 141

³⁸¹ Κορωνάιος Χριστοφής, «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Τσάλτας Γρηγόρης (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005, σελ. 264

³⁸² Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 64, 65, 66)

³⁸³ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 64

³⁸⁴ Βάσενχοβεν Λουδοβίκος, «Ο σχεδιασμός των Πόλεων στον Αστερισμό της Περιβαλλοντικής Ευθύνης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 106

³⁸⁵ Benton Ted, «Ecology, community and justice: the meaning of green», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμελ.), *Issues in Green Criminology: Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 10, 16

Ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης και η εκμετάλλευσή της δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται την εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο, όπως υποστηρίζει η Giovanna Ricoveri. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνιστά μοιραία την υποβάθμιση των ανθρώπινων σχέσεων. Έτσι λοιπόν, η οικολογική ανάπτυξη αναδεικνύεται σε ζήτημα περιβαλλοντικής δικαιοσύνης. Η επίτευξη ενός οικολογικού κόσμου θα σημάνει την κατάργηση της κοινωνικής αδικίας³⁸⁶. Σε μια κοινωνία κυριαρχούμενη από την αριστοκρατία του πλούτου και την τυραννία του επιχειρηματικού ανταγωνισμού, υπό την ηγεμονία της αγοράς, όπου το χρήμα έχει καταστεί, όπως υποστηρίζει ο Wright Mills, μοναδικός αδιαμφισβήτητος δείκτης επιτυχίας, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι, εύκολα, ελλείψει άλλων κριτηρίων κύρους, να γίνονται ηθικά αδίστακτοι επιδιώκοντας το εύκολο κέρδος και τη γρήγορη δημιουργία περιουσίας³⁸⁷, πρακτική τόσο θεσμοθετημένη στην κοινωνία, που δεν παρουσιάζεται καν ως ανήθικη, ενώ εμπίπτει μάλλον στο πλαίσιο της έσχατης ανηθικότητας. Δεν μπορεί να επιτευχθεί πρόοδος που να διαρκέσει όσον αφορά τη διαφύλαξη της γης χωρίς μια γενναία αναμέτρηση με την έσχατη ανηθικότητα³⁸⁸. Ο Aldo Leopold έχει υποστηρίξει ότι πρέπει να καλλιεργηθεί μια νέα οικολογική ηθική, την οποία αποκάλεσε «ηθική της γης» και η οποία θα στρέφεται στον τερματισμό της κατάχρησης της γης, και όπως εύγλωττα το έχει θέσει: «προβαίνουμε σε κατάχρηση της γης γιατί τη θεωρούμε ως ένα αγαθό που ανήκει σε εμάς. Αν δούμε τη γη ως μια κοινότητα στην οποία ανήκουμε, ίσως αρχίσουμε να τη χρησιμοποιούμε με αγάπη και σεβασμό. Το ότι η γη είναι μια κοινότητα, είναι η βασική ιδέα της οικολογίας. Το ότι η γη πρέπει να αγαπηθεί και να γίνει σεβαστή, είναι μια επέκταση της ηθικής».³⁸⁹

Όλα τα ηθικά συστήματα έως σήμερα αναπτύχθηκαν αποκλειστικά σε μία και μόνο στηριζόμενα στην παραδοχή ότι το άτομο είναι μέλος μιας κοινότητας αλληλεξαρτώμενων

³⁸⁶ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 167)

³⁸⁷ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 180)

³⁸⁸ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 181)

³⁸⁹ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 178, 179)

μερών. Η ηθική της γης απλώς διευρύνει τα όρια αυτής της κοινότητας προκειμένου να συμπεριλάβει εδάφη, ύδατα, φυτά και ζώα, ή συνολικά τη γη. Μια ηθική της γης δεν μπορεί ασφαλώς να εμποδίσει τον μετασχηματισμό, τη διαχείριση και τη χρήση αυτών των φυσικών στοιχείων, αλλά αποδέχεται το δικαίωμά τους στη διαρκή ύπαρξη. Αλλάζει τον ρόλο του ανθρώπου από κατακτητή της κοινότητας σε αυτόν του απλού μέλους, πολίτη της γης. Υποδηλώνει σεβασμό για τους συμπολίτες του και τον σεβασμό για την κοινότητα καθαυτή. **Με όρους μιας ηθικής της γης, «σωστό κρίνεται ό,τι τείνει να διατηρεί την ακεραιότητα, τη σταθερότητα και την ομορφιά της βιοτικής κοινότητας. Λάθος κρίνεται ό,τι τείνει στο αντίθετο»³⁹⁰.**

Η τρέχουσα οικονομία, που στηρίζεται στην ιδιοτελή επιδίωξη του πλούτου, βρίσκεται σε ευθεία αντίθεση με μια ηθική της γης. Ο Leopold επισημαίνει: Η κοινωνία του μεγαλύτερου είναι υποχονδριακή κατατράχεται από μια τόσο μεγάλη μανία για την οικονομική της υγεία, που έχει χάσει πια την ικανότητα να είναι υγιής. Τίποτα δεν θα ήταν πιο ευεργετικό σε αυτήν τη φάση από μια μικρή υγιή περιφρόνηση για την πληθώρα των υλικών αγαθών.

Η **καπιταλιστική κοινωνία είναι μια κοινωνία «οργανωμένης ανευθυνότητας»³⁹¹, όπου η ηθική αρετή διαχωρίζεται από την επιτυχία και η γνώση από την εξουσία³⁹². Ο αντίκτυπος που έχει η καπιταλιστική οργάνωση της ζωής στο κοινό, το εκμαυλίζει, το οδηγεί σε απώλεια της ικανότητας για ηθική ευφορία, στην υιοθέτηση κυνισμού, την αποχή από την πολιτική ζωή και την εμφάνιση μιας παθητικής, καταναλωτικής προσανατολισμένης ύπαρξης. Η έσχατη ανηθικότητα της καπιταλιστικής εποχής σημαίνει την εκμηδένιση μιας ουσιαστικής ηθικής και πολιτικής κοινότητας. Οικολόγος έχει χαρακτηριστικά σχολιάσει ότι: η ζωή στον πλανήτη σακατεύεται καθώς το έδαφος**

³⁹⁰ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 179)

³⁹¹ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 96)

³⁹² Χαρακτηριστική είναι η δήλωση Βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας σε συνεδρίαση της υποεπιτροπής Υδάτινων Πόρων: «Εν πάση περιπτώσει, εδώ δεν είναι πανεπιστήμιο για να μάθουμε εμείς τι συμβαίνει στο περιβάλλον [...] εδώ είμαστε πολιτικοί, δεν είμαστε καθηγητές πανεπιστημίου και δεν νομίζω ότι το νόημα της επιτροπής είναι να κάνουμε επιστημονική ανάλυση και να γίνουμε υδρογεωλόγοι...», βλέπετε: Σταυρόπουλος Λάμπρος, «Ταμήλος: Κάθε εβδομάδα στη Βουλή και πληρωμή μια φορά το μήνα;», *ΤΟ ΒΗΜΑ –ΠΟΛΙΤΙΚΗ*, 28-11-2012, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=486108>, τελευταία πρόσβαση 23-9-2013

γίνεται κτήματα, τα δάση γίνονται ξυλεία, οι θάλασσες ψαρότοποι και υπόνομοι³⁹³. Η βιωσιμότητα του ανθρώπινου πολιτισμού και των φυσικών φαινομένων της ζωής εξαρτάται όχι από την επιβράδυνση των ολέθριων τάσεων αλλά από την ανατροπή τους³⁹⁴.

Μια νέα ηθική της γης θα πρέπει να αναπτυχθεί, μια που θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των σημερινών και των μελλοντικών γενεών, θα λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα των φυσικών συστημάτων και θα χτίζει κοινότητες στις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να συνεχίσουν να ευημερούν κοινωνικά και οικονομικά.³⁹⁵ Ο ασφαλής σχεδιασμός της χρήσης της γης απαιτεί τοπική γνώση, συμμετοχή και το κατάλληλο πνεύμα ώστε να παρέχεται ενέργεια, αντοχή και δημιουργικές ιδέες για τη διαμόρφωση ενός συλλογικού οράματος για το μέλλον. Ο χωροταξικός σχεδιασμός είναι κατά βάση οραματισμός της κοινότητας. Χωρίς τη συμβολή και συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών, κανένα σχέδιο δεν μπορεί να ελπίζει σε επιτυχία. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι εντόπιοι πληθυσμοί μπορούν να επιτύχουν από μόνοι τους. Το κράτος και οι περιφερειακές αρχές μπορούν να είναι ζωτικής σημασίας για την εκκίνηση, τη τεχνική βοήθεια, τις κατευθυντήριες γραμμές, τη χορήγηση βασικών πληροφοριών και τη χρηματοδότηση, ώστε να βοηθήσει τις κοινότητες και τις πολλαπλές δικαιοδοσίες να σχεδιάσουν το μέλλον.³⁹⁶ **Η διατήρηση του περιβάλλοντος είναι μερικές φορές δύσκολη, διότι είναι από πολλές απόψεις ένα ηθικό ζήτημα. Απαιτεί μια αίσθηση των αξιών, τη φροντίδα, και τη φιλανθρωπία, ευλάβεια για τις ευλογίες της φύσης και μια κοινή δέσμευση για τη διαχείριση της γης.** Μια ανανεωμένη αίσθηση της ηθικής και το πάθος πρέπει να εμφυσήσουν τον τρόπο που χρησιμοποιούμε τη γη και τα προϊόντα της, το πόσο νοιαζόμαστε ο ένας τον άλλον, και το τι είδους τόπους θα αφήσουμε στις μελλοντικές γενιές αλλά και θα κατορθώσουμε να απολαύσουμε εμείς οι ίδιοι.

³⁹³ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 114)

³⁹⁴ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 140)

³⁹⁵ Turner John, Rylander Jason, «Land Use – The Forgotten Agenda», στο: Chertow Marian R., Esty Daniel C. (επιμελ.), *Thinking Ecologically – The Next Generation of Environmental Policy*, USA, Yale University Press, 1997, σελ. 61

³⁹⁶ Turner John, Rylander Jason, «Land Use – The Forgotten Agenda», στο: Chertow Marian R., Esty Daniel C. (επιμελ.), *Thinking Ecologically – The Next Generation of Environmental Policy*, USA, Yale University Press, 1997, σελ. 67

Δεν πρόκειται για κάποια ριζοσπαστική ιδέα, αλλά απαιτεί οπωσδήποτε τεράστια ηγεσία, όραμα και καινοτομία, με σκοπούμενο κέρδος μια καλύτερη ποιότητα ζωής.³⁹⁷

Ένα σύστημα που στερεί από τους ανθρώπους κάθε αίσθηση τόπου και οικολογικών ριζών είναι ασύμβατο με την οικολογική σταθερότητα και μια «ηθική της γης». **Η οικολογία και η κοινωνική δικαιοσύνη, δεν μπορούν να διαχωριστούν**³⁹⁸, και συνιστά κοινό τόπο στο πλαίσιο του οικολογικού κινήματος ότι **«ο διαχωρισμός της πόλης και της εξοχής αποτελεί σε συμβολικό επίπεδο το πρωτότυπο για όλους τους διαχωρισμούς ανάμεσα στους ανθρώπους»**³⁹⁹ και ότι **«ο πραγματικός σεβασμός για τον συνάνθρωπο εκφράζεται με τον βαθύ σεβασμό της φύσης»**⁴⁰⁰.

ΜΕΡΟΣ Δ. ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΩΝ “ΠΡΑΣΙΝΩΝ” ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΕΤΡΩΝ «ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ» & «ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ» ΚΑΙ Η ΕΚΔΙΠΛΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

I. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Κατά την περίοδο που εξετάζουμε, οι επιστήμονες καλούνται να εμπλακούν σε μια συζήτηση για τη μετάβαση προς συστήματα σκέψης και πράξης που θέτουν ζητήματα ουσιαστικού ορθολογισμού, ηθικών επιλογών και δημόσιας πολιτικής.⁴⁰¹ **Η ηθική παράγει πρότυπα με επίδραση στον συναισθηματικό κόσμο του ατόμου και δύναται να διαδραματίσει ρυθμιστικό ρόλο στον τρόπο της κοινωνικής του δράσης, μετριάζοντας τον ατομικισμό, τον ανταγωνισμό την επιβολή και την εκμετάλλευση, που, όπως**

³⁹⁷ Turner John, Rylander Jason, «Land Use – The Forgotten Agenda», στο: Chertow Marian R., Esty Daniel C. (επιμελ.), *Thinking Ecologically – The Next Generation of Environmental Policy*, USA, Yale Univesity Press, 1997, σελ. 74

³⁹⁸ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New YorK, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 182)

³⁹⁹ Ασημακοπούλου Δήμητρα (επιμελ.), *ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – Οι Ρενέ Ντυμόν, Μπρις Λαλόντ, Σερζ Μοσκοβιτσιί συζητούν με τον Ζαν Πωλ Ριμπς*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ, σειρά Οικολογία και ποιότητα ζωής 1, χ.χ.ε., σελ. 62

⁴⁰⁰ Μορέν Εντγκάρ, «Η οικολογικοποίηση της σκέψης», στο: Καραμπελιάς Γιώργος (επιμελ.), *Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις "ΚΟΜΜΟΥΝΑ", 1990, σελ. 33

⁴⁰¹ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 40

φανερώθηκε σε προηγούμενες ενότητες, έχουν διαδεδομένη παρουσία σε ζητήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης στη χώρα μας. Στο παρόν τμήμα της εργασίας, επιχειρείται μία σύντομη εισαγωγή στη σχέση της αισθητικής και της ομορφιάς με την ηθική, σε προέκταση σχετικών διάσπαρτων στις ενότητες της νύξεων⁴⁰².

Εν πρώτοις, αναφέρεται ότι η ηθική φιλοσοφία είναι ένα απαραίτητο σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη της κοινωνικής δικαιοσύνης, βασικό ζητούμενο των κοινωνικών επιστημών, φυσικά και της εγκληματολογίας, καθώς **η δικαιοσύνη είναι μια ειδική πτυχή του γενικότερου προβλήματος της ηθικής, ή του πώς οι άνθρωποι θα πρέπει να ενεργούν**. Τι είναι καλό ή κακό, σωστό ή λάθος, τι οι άνθρωποι θα έπρεπε ή δεν θα έπρεπε να κάνουν, είναι αντικείμενο του κλάδου της φιλοσοφίας που συνήθως αναφέρεται ως Ηθική, ή ως ηθική θεωρία. Η Ηθική μπορεί, ως προς το κανονιστικό της μέρος, να περιλαμβάνει *«την προσπάθεια να ανακαλύψουμε κάποια αποδεκτή και λογικά υπερασπίσιμη άποψη σχετικά με το τι είδους πράγματα είναι καλά, (που αξίζει να υπάρχουν ως στόχος) και τι είδους πράξεις είναι σωστές, και γιατί»*.⁴⁰³

Μνημονεύεται ότι το να αξιολογούμε ή να κάνουμε ηθικές κρίσεις είναι κατά πολύ μέρος της ζωής μας και ο αποκλεισμός τους από την πρακτική της επιστήμης είναι μάλλον απίθανος.⁴⁰⁴ Η υιοθέτηση μιας επιστημονικής άποψης κατά κάποιο τρόπο αναμένεται να αναστείλει την ικανότητα της ηθικής κρίσης την οποία ο κοινωνικός επιστήμονας, ως ανθρώπινο ον, αναπόφευκτα φέρει σε άλλες πτυχές της ζωής, ωστόσο και ο επιστήμονας, ως ηθικό ον είναι ίσως αδύνατον να αποστασιοποιείται σχετικά.

Αντιμέτωποι με θέματα της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ανισότητας στη διανομή και τη παραγωγική διαδικασία, η τάση είναι να συμβουλευόμαστε κάποια ηθική θεωρία.⁴⁰⁵ Άλλωστε, *«τίποτα πρακτικότερο από μια καλή θεωρία»*, όπως χαρακτηριστικά έχει λεχθεί.⁴⁰⁶

Η δικαιοσύνη είναι ένα όνομα για ορισμένες κατηγορίες ηθικών κανόνων, που αφορούν τα βασικά στοιχεία της ανθρώπινης ευημερίας και είναι συνεπώς απόλυτης

⁴⁰² Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 48

⁴⁰³ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 2

⁴⁰⁴ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 27

⁴⁰⁵ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 21

⁴⁰⁶ Αραβαντινός Αθανάσιος (επιμελ.), *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 1986, σελ. 44

υποχρεωτικότητας για την καθοδήγηση της ζωής⁴⁰⁷. Συνιστά ευρεία έννοια. Για τον Campbell μπορεί να συμπεριλάβει «όλους τους κοινωνικά επιθυμητούς στόχους»⁴⁰⁸, για τους Arthur και Shaw⁴⁰⁹ **η κοινωνική δικαιοσύνη σχετίζεται με την κατανομή των ωφελειών και επιβαρύνσεων**. Αναφέρεται ότι ο όρος κοινωνική δικαιοσύνη αγκαλιάζει την ισότητα στην κατανομή ενός ευρέως φάσματος χαρακτηριστικών, το οποίο δεν περιορίζεται κατ' ανάγκη στα υλικά πράγματα⁴¹⁰.

Οι βασικές ανάγκες, (όπως αυτές του αέρα, της γης, του νερού, της στέγης, που συνεχονται άμεσα με τα ενδιαφέροντα της παρούσας), έχουν μια «ιδιαίτερη ηθική σημασία» και έτσι δημιουργούν υποχρεώσεις ή απαιτήσεις από τους άλλους. Με αυτή την έννοια **είναι σαν τα δικαιώματα**. Η σύνδεση με τα ελάχιστα σταθερότυπα είναι ότι **«οι βασικές ανάγκες περιλαμβάνουν ένα πρότυπο το οποίο, όταν δεν πληρούται, φέρνει δυσλειτουργία, βλάβη ή πάθηση»**⁴¹¹, γεννά επομένως **εγκλημα, σύμφωνα με τις ιδεολογικές επιρροές στην παρούσα**.

Κατά τον Kant **η τέχνη αποτελεί τη γέφυρα που κάνει δυνατή τη μετάβαση από τη θεωρητική στην ηθική ζωή**, όπως το συναίσθημα φέρει σε συνάφεια τη διανόηση με τη βούληση. Την θεωρεί λοιπόν ως μεσάζουσα στην κίνηση που συνδέει τη γνώση με την άσκηση της αρετής μέσα στη συνείδηση⁴¹². Όταν ο άνθρωπος θεάται το ωραίο, δημιουργείται ένας παλμός ηθικής ελευθερίας που άγει σε έξαρση και ανάταση τη ψυχή του.⁴¹³ Ανάμεσα, λέγει ο Kant, στις δύο θεμελιώδεις εκδηλώσεις του συνειδέσθαι, τη θεωρητική και την ηθική, υπάρχει μια τρίτη, η αισθητική, που τις φέρνει σ' επικοινωνία. Στην άσκηση της αρετής αποκαλύπτεται η καθαρή πνευματική σύσταση του εσώτερου είναι μας, αλλά σαν πράξη, όχι σαν γνώση. **Ουσία της αρετής είναι η ελευθερία**, η αυτόνομη

⁴⁰⁷ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 23

⁴⁰⁸ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 25, έμμεση παραπομπή.

⁴⁰⁹ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 25, έμμεση παραπομπή.

⁴¹⁰ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 26

⁴¹¹ Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996, σελ. 128

⁴¹² Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 314

⁴¹³ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, Αθήνα, 1958, σελ. 315

θέση σκοπών από την ίδια τη συνείδηση. **Όταν ενεργούμε ηθικά, ζούμε την πνευματική μας ελευθερία.** Τη σημασία που έχει για την ηθική μας ζωή η καλλιτεχνική λειτουργία, ο Kant την εξηγεί όχι με τη διαπίστωση, ότι τα έργα της Τέχνης έχουν και ηθικό περιεχόμενο και αυτό είναι τάχα που μας φρονηματίζει και μας κινεί προς πράξεις αρετής, αλλά, τη δέχεται με το νόημα, ότι η Τέχνη, σε όλες γενικά τις μορφές της, μας εμπνέει εμπιστοσύνη στη δύναμη της πνευματικής ελευθερίας. **Μας κάνει να πιστέψουμε στον εαυτό μας και στην αυτονομία της πνευματικής μας ύπαρξης, όπου εκεί κατ' εξοχήν μπορούμε να θεμελιώσουμε την αρετή.**⁴¹⁴ Εξάλλου, η Τέχνη εξοικειώνει τη συναισθηματική δεκτικότητα της ψυχής μας με συγκινήσεις καθαρές, με χαρές που δεν κρέμονται από την ικανοποίηση χαμηλών ορέξεων. Αυτός ο εξαγνισμός εξευγενίζει και εξυψώνει τον άνθρωπο. Η Τέχνη μας εισάγει στην Ηθική, όχι επειδή μας δίνει με το περιεχόμενο των έργων της ορισμένους ηθικούς προσανατολισμούς, αλλά επειδή με τη σύνθεση των μορφών της, μας δείχνει τη δύναμη και την αξία της πνευματικής ελευθερίας, που είναι και η πηγή της ηθικής ζωής. Ο ηθικός άνθρωπος αγωνίζεται να κάνει την ίδια τη ζωή του ποίημα. Ο Kant εισάγει τους "ποιητές" στην προσπάθειά του να στηρίξει τις αισθητικές αντανakλαστικές κρίσεις του υψηλού, ως μια υπερβατική αρχή στην φράση του "όπως το κάνουν οι ποιητές"⁴¹⁵. Όπως επίσης σημειώνει ο Kant, η λατρεία της ομορφιάς εμπνέει στον άνθρωπο την πίστη προς τη δύναμη και την αξία της πνευματικής ελευθερίας και προετοιμάζει τη ψυχή του για δύσκολους άθλους.⁴¹⁶

Η Τέχνη μπορεί, και μάθηση να μας προσφέρει, όπως και να μας ηθικοποιεί,⁴¹⁷ να διαφωτίζει και **να λεπτύνει την ηθική μας συνείδηση.** Πάντα όμως, πρώτο μέσα στις επιδιώξεις της, είναι το αισθητικό αποτέλεσμα, η κύρια προσπάθειά της είναι να δίνει στην κίνηση του πνεύματός μας, τη διεύθυνση προς τις αισθητικές αξίες, να ικανοποιεί την αισθητική μας διάθεση, όχι τη θεωρητική, όπως η επιστήμη και η φιλοσοφία.

⁴¹⁴ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 316

⁴¹⁵ Warminski Andrzej, «As the Poets Do It: On the Material Sublime», στο: Cohen Tom, Cohen Barbara, Miller J. Hillis, Warminski Andrzej, (επιμελ.), *Material Events – PAUL DE MAN AND THE AFTRELIFE OF THEORY*, Minneapolis, Univesity of Minnesota Press, 2011, σελ. 3

⁴¹⁶ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 316

⁴¹⁷ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 23

Ο Kant μέσα από τις αισθητικές κρίσεις που τις ονομάζει “κρίσεις του γούστου” τονίζει την ανιδιοτέλεια, την αμεσότητα και την αρέσκεια του ωραίου. Εξαίρεται η ιδιαίτερη φύση του ωραίου και του άσχημου, ως ξεχωριστού γένους αξιών, ανεξάρτητου από τις πρακτικές και τις θεωρητικές αξίες⁴¹⁸.

Η αισθητική εγκαθιδρύει την απελευθέρωση από τις ζωικές μας ορμές και ιδίως την αποκοπή από τον ωφελιμιστικό δεσμό μας προς τα πράγματα και την οπτική γωνία του ωφέλιμου.⁴¹⁹ Η ανάπτυξη της επομένως, έχει τη δυναμική ενός εργαλείου προς τη μία δικαιότερη αντιμετώπιση του περιβάλλοντός μας. Ο Lipps υποστηρίζει ότι με τις εμπιώσεις που προκαλεί η Τέχνη, διεγείρει τη συμπάθεια, όχι το κοινό εγώ, αλλά την ιδανική μας προσωπικότητα. Αυτή είναι που με την αισθητική ενσυναίσθηση αφήνεται ελεύθερη ν' αναπτυχθεί και να επιβληθεί, να πραγματοποιήσει στο ψυχικό μας χώρο ό,τι βαθύτερα και υψηλότερα, αληθινά ανθρώπινο κρύβουμε μέσα μας. Αισθητικά εμβιούμε, τονίζει ο Lipps όχι οτιδήποτε, αλλά πάντα κάτι «*θετικά αξιόλογο*».⁴²⁰ Έχει υποστηριχθεί ότι το ωραίο αρχίζει εκεί που σταματά το ωφέλιμο, (χωρίς αυτό να σημαίνει την αλληλοαναιρέση των δύο ιδιοτήτων)⁴²¹. Ο Αριστοτέλης μάλιστα, έκανε τον διαχωρισμό ανάμεσα στο ηδύ, το συμφέρον και το καλόν. Το ηδύ σημαίνει κάτι που αποτιμάται θετικά κατά τη ζωική αξία του, το συμφέρον προϋποθέτει μια πρακτική αξιολόγηση και το καλόν την αισθητική αποτίμηση ενός αντικειμένου, το καθένα δε λειτουργεί σαν βέλος που σημειώνει μια ξεχωριστή διεύθυνση στην κίνηση του πνεύματος.⁴²² Στο ίδιο πνεύμα, **ο Schiller υποστήριζε, ότι η αισθητική αγωγή του ανθρώπου είναι το καλύτερο μέσο** για να υποταχθεί η «ορμή της ύλης» στην «ορμή της μορφής», δηλαδή **για να επιτευχθεί η ηθική τελείωση**.⁴²³

⁴¹⁸ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 26

⁴¹⁹ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ.14

⁴²⁰ Ευάγγελος. Π. Παπανούτσος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 230

⁴²¹ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 16

⁴²² Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 20

⁴²³ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 317. «Θέλω να υψώσω την παιδαγωγό των πνευμάτων Τέχνη στη βαθμίδα μιας φιλοσοφικής επιστήμης, όταν αναλογίζομαι το πόσο σπουδαίο ρόλο παίζει η τέχνη στη ζωή μας. Δεν μπορώ να την αντιμετωπίσω απλώς σαν ένα παιγνίδι των αισθήσεων. Πιστεύω πως το Ωραίο, οφείλει, όπως η Αλήθεια

Η τέχνη υπερβαίνει την απλή αισθητική απόλαυση και μετουσιώνεται σε δύναμη παιδείας και δυνητικά σε δύναμη κοινωνικής αναμόρφωσης.⁴²⁴ Κατά τον Goethe και σε απόλυτη συμφωνία με τις θέσεις του Schiller, **άνθρωπος γίνεται κανείς, αφού πρώτα μπορέσει να γίνει πολίτης και η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων επέρχεται αν ο καθένας μόνος του ολοκληρώσει τον εαυτό του ως άτομο.**⁴²⁵ Ο Schiller προσπάθησε να κατοχυρώσει ηθικά το Ωραίο και την Τέχνη ως φορέα της ολοκληρωμένης ύπαρξης του ανθρώπου,⁴²⁶ αφού η ηθικοπνευματική παρουσία της τέχνης συμπλέκεται στενά με την ελευθερία, όπως ανωτέρω περιεγράφη.

Διακρίνουμε δυο βασικά θετικά στοιχεία της Ομορφιάς: την ενότητά της και τη δυνατότητα παρουσίας της σε οποιοδήποτε αντικείμενο, υλικό ή πνευματικό, φυσικό ή ανθρώπινο. Η ομορφιά για τον Πλάτωνα δεν είναι γνώρισμα αποκλειστικά της τέχνης, ούτε μόνο νοητική κατηγορία ή έστω ανθρώπινη δημιουργία χωρίς αντικειμενική καθολική υπόσταση. Η Ομορφιά, έχει κύρος αντικειμενικό, αποτελεί οντότητα που ενυπάρχει σε όλα τα αντικείμενα, υλικά, πνευματικά, φυσικά, τεχνητά.⁴²⁷ **Η ιδέα της Ομορφιάς έχει δική της ξεχωριστή υπόσταση δίπλα στις άλλες ιδέες, της δικαιοσύνης και της σωφροσύνης.** Για τον Πλάτωνα, ο άνθρωπος τείνει στην ιδέα του Αγαθού, αιτία και πηγή όλης της

και το Δίκαιο να θεμελιωθεί σε αιώνιες βάσεις», έλεγε ο Schiller, βλέπετε: Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990, σελ.. 22, 23)

⁴²⁴ Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990, σελ. 13)

⁴²⁵ Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990, σελ. 43)

⁴²⁶ Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990, σελ. 13, 51, 59)

⁴²⁷ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 31. **Ωστόσο, η σύγχρονη φιλοσοφία έχει μάλλον εν μέρει διαχωριστεί από μία τέτοια απόλυτη θέση. Η ιδέα είναι η εξής: Η ομορφιά θα πρέπει να εκτιμηθεί, υποκειμενικά. Δεν είναι απλά μια ιδιότητα ενός αντικειμένου που μπορεί να καταγραφεί ψύχραιμα. Για να αποκαλέσουμε κάτι όμορφο δεν αρκεί μόνο να το περιγράψουμε, αλλά να αντιδράσουμε σ' αυτό. Από την άλλη, η αντίδρασή μας, δεν είναι απλώς προσωπική, όπως θα μπορούσε να είναι όταν αναφερόμαστε σε κάτι που τυχαίνει να μας είναι ιδιαίτερα προσφιλές. Με τον χαρακτηρισμό ενός αντικειμένου ως όμορφου, πρέπει επίσης να εννοούμε ότι υπάρχει κάτι σ' αυτό που θα κάνει και τους άλλους ανθρώπους, να το δουν έτσι. Η συνηθισμένη άποψη ότι η αξία της τέχνης έγκειται στην απόλαυση που παίρνουμε από αυτή έχει βρεθεί να είναι ανεπαρκής για μια σειρά λόγων. Σημειώνεται σχετικά ότι ο κόσμος μπορεί να γίνει κατανοητός όχι ως ένα σύνολο αντικειμένων, αλλά ως τα πράγματα που βιώνουμε και η εμπειρία είναι πολύ αφηρημένη έννοια,** βλέπετε: Gordon Graham, *PHILOSOPHY OF THE ARTS – An Introduction to Aesthetics*, London, USA & CANADA, Routledge, 1997, σελ. 12, 13, 21, 43, 57

δημιουργίας, καθώς πραγματώνει τις άλλες, ήτοι την Ομορφιά, τη Φρόνηση και τη Δικαιοσύνη.⁴²⁸

Η διδαχτικότητα του καλλιτεχνικού έργου, με την αντίληψη πως αυτό πρέπει να μας δείξει ποιο είναι το καλό και ποιο το κακό και τις συνέπειες του ενός ή του άλλου στον άνθρωπο, είναι ολότελα ξένα και προς τον Πλάτωνα.⁴²⁹ Το καλλιτέχνημα δεν κρίνεται με τους κανόνες της κοινής αντίληψης του καλού και του κακού· η σημασία του για την παιδεία του ανθρώπου είναι διαφορετική, αφού η αξία του βρίσκεται στην ιδιαίτερη δύναμη που έχει να μεταδίδει στην ψυχή χάρη και τελικός σκοπός είναι η αγάπη του ωραίου. **Οι έννοιες του ρυθμού και της αρμονίας, αγκαλιάζουν αξίες όλων των τομέων της τέχνης και ακόμα πιο πέρα, ολόκληρης της ανθρώπινης ζωής.**⁴³⁰ Στην αρχιτεκτονική μπορούμε να βρούμε τη μορφή, το ρυθμό και την αρμονία, ή αντίθετα, την ασχήμια (αμορφία), την αρρυθμία και την αναρμοστία. Οι αξίες αυτές είναι καθαρά αισθητικές. Με την έννοια του μέτρου, ο Πλάτων προσπαθεί να ερμηνεύσει την ηθική πράξη, αλλά και το σώμα, τον οργανισμό και ολόκερο το σύμπαν.⁴³¹ Ο Πλάτων υιοθετεί τα ίδια κριτήρια για την τέχνη και τον κόσμο. Η τέχνη εγγίζει το ήθος του νέου ανθρώπου διαποτίζοντας το, χωρίς εκείνος να το καταλαβαίνει, με τον ρυθμό, την αρμονία και την ομορφιά. **Ότι στο έργο της τέχνης, είναι αρμονία, ρυθμός, ομορφιά, μπαίνοντας στην ψυχή του νέου ανθρώπου, τη σφραγίζει, γίνεται αρμονία, ρυθμός και ομορφιά ψυχής.** Αυτή η απαλλαγή από το χάος και την αμετρία και η υποταγή στο μέτρο και τον ρυθμό, κρατούν τον άνθρωπο μακριά από την υποδούλωση στο άμορφο και άμετρο πάθος και στην αναρχία της ιδιοτέλειας, με άλλα λόγια **τον οδηγούν στην ελευθερία.**⁴³² Ως προς δε τη σχέση τέχνης και ιδεολογίας, κατά τον Althusser, αυτό που η τέχνη μας δίνει σε οπτική, αντιληπτική και συναισθηματική μορφή, είναι η ιδεολογία από

⁴²⁸ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 224

⁴²⁹ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 243

⁴³⁰ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 244

⁴³¹ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 245

⁴³² Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 246

την οποία γεννιέται, στην οποία λούεται, από την οποία αποσπάται ως τέχνη και στην οποία παραπέμπει.⁴³³

Έτσι, καταλήγουμε στο βαθύτατο ηθικό νόημα της Τέχνης, που ουδεμία έχει σχέση με την ηθικολογία. Ο θεωρητικός άνθρωπος δεν μπορεί να ζητήσει από την τέχνη επιστημονικές αλήθειες, ούτε ο ηθικός μπορεί να έχει την απαίτηση απ' αυτήν να ηθικολογεί. Η προσφορά της Τέχνης μπορεί να χαρακτηριστεί με τον όρο «καθαρός/κάθαρση», που συνεπάγονται την επίταση και ανάταση της συγκινησιακής μας ζωής,⁴³⁴ που επιτυγχάνεται με τον εναρμονισμό των εσωτερικών δυνάμεων της ψυχής.⁴³⁵ Το υψηλό ηθικό νόημα της τέχνης βρίσκεται ακριβώς στην πληρότητα της Ομορφιάς, που αυτή χαρίζει.⁴³⁶ Ο Πλάτωνας πρέσβευε πως αληθινή είναι μόνο η ηδονή που μας δίνουν τα όμορφα χρώματα και τα σχήματα, αρώματα και ήχοι⁴³⁷. **Η παρουσία λοιπόν της ομορφιάς γεννά στον άνθρωπο μια αφάνταστη μακαριότητα, μια ηδονή, που ο Πλάτων ονομάζει καθαρή και εμείς σήμερα καλούμε αισθητική.**⁴³⁸

Κατά τον Montesquieu η αρχή που στηρίζει τη δημοκρατία είναι η αρετή⁴³⁹ γι' αυτό και μέλημα θα πρέπει να είναι η εμφύσηση της αρετής στους πολίτες. Κατόπιν των ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό το πως και γιατί εξυψώνεται η σημασία της αισθητικής στην παρούσα εργασία. Η αισθητική περιπλέκεται με υπερμέγιστα πολιτικά και κοινωνιολογικά ζητήματα όπως αυτά της κοινωνικής δικαιοσύνης και της δημοκρατικότητας και έχει τη δυναμική να συντελέσει σε μία αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία.

II. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

⁴³³ Sprinkler Michael, «Art and Ideology: Althusser and de Man», στο: Cohen Tom, Cohen Barbara, Miller J. Hillis, Warminski Andrzej, (επιμελ.), *Material Events – PAUL DE MAN AND THE AFTRELIFE OF THEORY*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2011, σελ. 32

⁴³⁴ Ευάγγελος. Π. Παπανούτσος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, σελ. 259

⁴³⁵ Ευάγγελος. Π. Παπανούτσος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, σελ. 313

⁴³⁶ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 248

⁴³⁷ ενώ παράλληλα η έλλειψη τους δε γεννάει λύπη, «μια και, σαν θείο δώρο, δίνεται στον άνθρωπο να τη χαρεί· δεν πονάει σαν τη χάσει, αφού μόνο στη παρουσία της λειτουργεί η ανθρώπινη ψυχικότητα γύρω απ' αυτήν», βλέπετε: Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 264

⁴³⁸ Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986, σελ. 271

⁴³⁹ Lipietz Alain, *Vert espérance : l'avenir de l'écologie politique*, la Découverte, Paris, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995, σελ. 13

Η ενότητα που μόλις προηγήθηκε δίνει ευκαιρία για ένα ομαλό πέρασμα σε μία έτερη εισήγηση, αυτήν που αφορά στο συναίσθημα.

Ο Schiller υποστηρίζει ότι **ο δρόμος που οδηγεί στο νου, πρέπει να περάσει από την καρδιά**. Η ανάπτυξη της συναισθηματικής ικανότητας του ανθρώπου είναι αναγκαία και για να είναι σε θέση να συλλαμβάνει το βαθύτερο νόημα της ζωής, αλλά και γιατί έτσι βελτιώνεται η ενορατική λειτουργία⁴⁴⁰.

Ο Paul Souriau υποστήριξε ότι κύριο γνώρισμα της αισθητικής εμπειρίας είναι η ονειροπόληση⁴⁴¹, ότι η θεώρηση του καλού διεγείρει και τροφοδοτεί.

Ο Dubos, μιλώντας για την τέχνη, προσδίδει έμφαση στο συναίσθημα και εναντιώνεται σε όσους την εξαντλούν σε αρχές και κανόνες.⁴⁴² Το γούστο, μας συνδέει με τα πράγματα δια του συναισθήματος, **η δε ψυχή, γνωρίζει, τόσο μέσα από τις ιδέες, όσο και μέσα από το συναίσθημα**, που ουδόλως αντιτάσσονται⁴⁴³. Το πνεύμα, μεταξύ άλλων, εμπεριέχει την κοινή λογική, την κρίση, την καλαισθησία⁴⁴⁴. **Η ψυχή ευφραίνεται με την ποικιλία και την τάξη**⁴⁴⁵, **που αποτελούν στοιχεία αισθητικής αξίας, αλλά και με την έκπληξη** που προκύπτει από το απροσδόκητο⁴⁴⁶.

Ως εικόνα έχει ονομαστεί το ίχνος των αισθημάτων ή των αντιλήψεων που απομένουν στη διάνοια μετά την κατάπαυση του εξωτερικού ερεθισμού που τα έχει προκαλέσει⁴⁴⁷, ενώ, στο ίδιο κλίμα, ο Boulding **ορίζει ως εικόνα τα συναισθήματα που**

⁴⁴⁰ Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990, σελ. 99

⁴⁴¹ Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ίκαρος, 1958, σελ. 235

⁴⁴² Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 19)

⁴⁴³ Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 30)

⁴⁴⁴ Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 31)

⁴⁴⁵ Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 38)

⁴⁴⁶ Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 48)

⁴⁴⁷ Στεφάνου Ιουλία, «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 75

έχουμε για οτιδήποτε έχει γνωστική φύση⁴⁴⁸. Η γνώση είναι η κατανόηση, η γνωριμία των πραγμάτων, ο στοχασμός, η συνείδηση, η ιδέα, η πληροφορία, είναι η αληθινή κρίση για κάποιο ον ή γεγονός με την οποία ορίζεται η πραγματική υπόσταση του όντος ή γεγονότος και περί του περιεχομένου της οποίας είμαστε βέβαιοι ότι έχει γενικό κύρος.⁴⁴⁹ Η αναζήτηση του κάλλους, της αρμονίας και της τάξης οδηγεί στη σπουδαιότητα της διερεύνησης του βλέμματος.⁴⁵⁰ Αν εικόνα είναι τα ίχνη των αισθημάτων ή των αντιλήψεων που μένουν στη διάνοια μετά την κατάπαυση του εξωτερικού ερεθισμού που τα προκαλεί, τότε η γνώμη μας για κάτι, έχει στενή σχέση με την εικόνα που έχουμε για το πράγμα αυτό. Όταν εκφράζουμε μία γνώμη για έναν τόπο, εκφράζουμε κύρια την εικόνα που έχουμε αποτυπώσει ως αντίληψη για τον τόπο αυτό. Αφού η εικόνα είναι η παράσταση ως στοιχείο μνήμης, (παρεμβάλλεται εδώ η σημείωση ότι τα συναισθήματα, όπως αναφέρουν οι ψυχολόγοι, είναι ουσιώδη για την εμπειρία της ανάμνησης και γι' αυτό όλα τα γεγονότα τα οποία γίνονται συνειδητά αντιληπτά, πρέπει να περιέχουν κάποιο είδος συγκινησιακής διάστασης) και ως στοιχείο φαντασίας και δεν αφορά μόνο τα οπτικά αισθήματα ή παραστάσεις, αλλά και τα ακουστικά, γευστικά, κινητικά, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η "γνώμη" που έχουμε ως παράσταση για κάτι, βρίσκεται πολύ κοντά στην "εικόνα" που έχουμε συλλάβει. Η γνώση ενός τόπου μέσα από την περιγραφή του ή τη διήγησή του αλλά σε συνδυασμό πάντα με τη βιωμένη εμπειρία ορίζει την αναζητούμενη φυσιογνωμία του.⁴⁵¹ Η μοναδικότητα της

⁴⁴⁸ Λαγός Δημήτρης, Διονυσοπούλου Παναγιώτα, «Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΩΣ ΠΟΛΟΥ ΕΛΞΗΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003, σελ. 407

⁴⁴⁹ Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία, «Η εικόνα γνώση της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Ο ρόλος του τοπίου ως συνολική αντίληψη», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 515

⁴⁵⁰ Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία, «Η εικόνα γνώση της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Ο ρόλος του τοπίου ως συνολική αντίληψη», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 516

⁴⁵¹ Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η φυσιογνωμία ενός τόπου – ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 17

φυσιογνωμίας ενός τόπου στηρίζεται στην ιδιαιτερότητα του τοπίου του, δηλαδή της εικόνας του.⁴⁵²

«Η αισθητική απόλαυση σαν πολυσύνθετο φαινόμενο «αντλεί από πολλές πηγές», και απαριθμεί τέσσερα δευτερεύοντα και άλλα τέσσερα πρωτεύοντα στοιχεία της. Τα δευτερεύοντα είναι: α. Η λειτουργική ηδονή της αισθητικής αντίληψης β. Η ηδονή από την αναζωογόνηση των συναισθημάτων γ. Η ηδονή της ψευδαίσθησης. δ. Η ηδονή της υψιπετούσας φαντασίας. Και τα πρωτεύοντα: α. Η ηδονή της ενσυναίσθησης β. Η ηδονή από το ανθρώπινα σημαντικό περιεχόμενο γ. Η ηδονή της ανακούφισης δ. Η ηδονή από τη διάρθρωση και την ενότητα. στην Τέχνη η αισθητική εμπειρία φτάνει στην αποκορύφωση και στο πλήρωμα της.»⁴⁵³

Η ενσυναίσθηση, η βαθιά επικοινωνία μέσω της συναισθηματικής κατανόησης ή ταύτισης⁴⁵⁴, είναι όχι ειδικά αισθητικό, αλλά γενικότερο φαινόμενο του ψυχικού βίου.⁴⁵⁵ Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όταν λειτουργούμε αισθητικά, οι εμπιώσεις μας είναι έντονες και γίνονται σε βάθος. Θεωρητικά ενδιαφέροντα και πρακτικές ανάγκες σωπαίνουν. Στην αισθητική εμπειρία, κατά τον Lipps, ζούμε τον εαυτό μας ανεμπόδιστα και πέρα ως πέρα τον ικανοποιούμε βαθύτατα⁴⁵⁶.

Οι εμπιώσεις λοιπόν που αποτελούν την αισθητική εμπειρία, μετατρέπονται σε διαθέσεις πνευματικές με το περιεχόμενό τους. Επειδή αφήνουν ελεύθερη την ιδανική μας προσωπικότητα και ζούμε μέσα σ' αυτές κάτι θετικά αξιόλογο: το ηθικό μεγαλείο ενός πάθους, τη βαθιά ανθρώπινη σημασία των ψυχικών μας αναπλάσεων, οι συγκινήσεις που μας προσφέρουν είναι όχι οι κοινές, αλλά κάποιες άλλες υψηλότερες, οι αισθητικές. Με την αισθητική ενσυναίσθηση δε γίνεται μόνο πλατύτερη και εντονότερη, αλλά εξιδανικεύεται και εξυψώνεται ή εσωτερική μας ζωή. Τα αντικείμενα όμως ενεργούν, όχι μόνο με το «περιεχόμενο», αλλά και με τη «μορφή» τους. Ο Lipps αναφέρεται στις αρχές που δρουν

⁴⁵² Η γνώμη που δημιουργούμε συνθέτει τελικά την εικόνα ενός τόπου ως τοπίο γνώσης, συναισθημάτων και αισθήσεων, βλέπετε: Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η φυσιογνωμία ενός τόπου – ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001, σελ. 18

⁴⁵³ Παπανούτσος Ευάγγελος Π., *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, 1958, σελ. 233, **έμμεση παραπομπή στους Volkeit και Groos**

⁴⁵⁴ Βικιλεξικό, λήμμα: ενσυναίσθηση, διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://el.wiktionary.org/wiki/%CE%B5%CE%BD%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013

⁴⁵⁵ Παπανούτσος Ευάγγελος Π., *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, 1958, σελ. 225

⁴⁵⁶ Παπανούτσος Ευάγγελος Π., *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, 1958, σελ. Σελ. 227

μέσα στην αισθησιακή εντύπωση, ήτοι την αρχή της «ενότητας μέσα στην ποικιλία» και την αρχή της «μοναρχικής υπόταξης». Για ν' αρέσει μια μορφή, πρέπει να είναι κάτι πολλαπλό και ενιαίο μαζί, και ένα μόνο από τα στοιχεία που την αποτελούν να εξουσιάζει το σύνολο, ενώ τα άλλα να υποτάσσονται, για να το αναδεικνύουν.⁴⁵⁷

Σημαντικό είναι να ειπωθεί πως οι έρευνες τείνουν να επαληθεύουν όσα διαισθητικά γνωρίζουμε περί της ευεργετικής επίδρασης της φύσης στη ζωή και τη συμβολή της στην ευεξία του ανθρώπου, ενώ εξ ίσου σημαντικό, είναι ότι **όλες οι πειραματικές παρατηρήσεις ανοίγουν το δρόμο για την δυνατότητα της μελέτης των συναισθημάτων ως κοινωνικών φαινομένων και όχι ως φαινόμενα μιας εξατομικευμένης κλινικής ίσως περίπτωσης.**⁴⁵⁸

ΙΙΙ. ΙΧΝΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΔΙΑΠΛΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΛΑΥΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Το να αποστασιοποιούμαστε από τη φύση είναι ισοδύναμο με το να αποστασιοποιούμαστε από ένα μέρος αυτού από το οποίο είμαστε φτιαγμένοι. *Το «να έχει κανείς ένα σπίτι», «να ανήκει», «να ζει» και άλλες παρόμοιες εκφράσεις, καταδεικνύουν θεμελιώδεις παράγοντες του περιβάλλοντος που εμπλέκονται στη διαμόρφωση της αίσθησης ενός ατόμου για τον εαυτό του και του αυτοσεβασμού. Η ταυτότητα του ατόμου, «ότι είναι κάτι», αναπτύσσεται μέσω της αλληλεπίδρασης με ένα πολλαπλό εύρος οργανικής και ανόργανης ύλης. Δεν υπάρχει καμία απολύτως απομονωμένη κοινωνική μονάδα του εγώ. Στην ανάπτυξη του εγώ, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως το σπίτι και ο περιβάλλον χώρος του σπιτιού.*

Αναφέρθηκε λοιπόν πως η οικολογική και ψυχολογική έρευνα κομίζει πάμπολλα στοιχεία σύνδεσης ανάμεσα στον εαυτό μας και μια μεγάλη ποικιλία φυσικών φαινομένων, σχετιζόμενων με τη ζωή στην οικοσφαίρα, αλλά και με τη μη οργανικής φύσης ύλη⁴⁵⁹. Παράδειγμα μπορεί να αντληθεί από τον παράγοντα της ποιότητας της **περιβαλλοντικής ποικιλίας που συνδέεται στενά με τη βίωση της έκπληξης**. Ο βαθμός της έκπληξης από τον παρατηρητή αποτελεί συνάρτηση του ρυθμού της ποικιλίας και του εύρους των

⁴⁵⁷ Παπανούτσος Ευάγγελος Π., *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, 1958, σελ. 231

⁴⁵⁸ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 139

⁴⁵⁹ Naess Arne, *Økologi, samfunn og livsstil*, Universitetsforlaget, χ.τ.ε., 1976, (μτφρ. Rothenberg David, *Ecology, community and lifestyle - OUTLINE OF AN ECOSOPHY*, Cambridge, 5^η έκδοση, Cambridge University Press, 1989, σελ. 164

αλλαγών, καθώς και της σχετικής εξοικείωσης με τον χώρο. Η σημασία της ποικιλίας έχει αναγνωριστεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες, με πολλές εκθέσεις έρευνας να επικεντρώνονται στα προβλήματα των περιβαλλόντων χωρίς ποικιλία, τονίζοντας τις αρνητικές επιπτώσεις της μονοτονίας. Υπάρχουν, επίσης, **ευρήματα που υποστηρίζουν θετικά την ανθρώπινη ανάγκη για ποικιλία**. Οι νεωτερισμοί και η ποικιλία εμφανίστηκαν ως ιδιότητες που απολαμβάνουν οι άνθρωποι, αναγκαίες για την ψυχολογική ανάπτυξη και τον ερεθισμό των αισθήσεων, που σχετίζονται με την επιλογή του ανθρώπου για αλλαγή και ενδιαφέροντα περιβάλλοντα.⁴⁶⁰ Εάν η μονοτονία ορίζεται ως η ποιότητα του περιβάλλοντος που στερείται την οπτική εναλλαγή, τότε, τα μονότονα περιβάλλοντα οδηγούν σε αποπροσανατολισμό για δύο κύριους λόγους. Πρώτον, επειδή οδηγούν σε απόρριψη των αισθήσεων, (έχουμε κατά νου ότι όλα τα βιολογικά συστήματα, ανταποκρίνονται κυρίως σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον, το μάτι λ.χ. αντιδρά με εξαιρετική ταχύτητα σε έναν τρεμοπαίζοντα στόχο και ενίοτε δεν ανταποκρίνεται σε οικεία ή περισσότερο σταθερά αντικείμενα. Αυτή η προτίμηση για το νέο ή το μεταβαλλόμενο αποτελεί βασικό μηχανισμό. Αυτό δείχνει ότι ένα περιβάλλον που οργανώνεται αποκλειστικά σε χαμηλό επίπεδο αισθητικής δεν μπορεί να γίνει σωστά αντιληπτό). **Η μονοτονία μπορεί να θεωρηθεί μια στέρηση των αισθήσεων,**⁴⁶¹ αφού είναι δεδομένο επιστημονικά ότι οι ανθρώπινες αισθήσεις τείνουν να απορρίπτουν τέτοιες συνθήκες οπτικής επαφής. Ο δεύτερος λόγος που εξηγεί τον αποπροσανατολισμό που προκαλούν τα μονότονα περιβάλλοντα είναι η έλλειψη της ελάχιστης διαφοροποίησης. Παρά το γεγονός ότι, προκειμένου να προσανατολιστεί ο παρατηρητής, το περιβάλλον πρέπει να είναι απλό και εύκολα κατανοητό, θα πρέπει επίσης να προσφέρει λεπτές διαβαθμίσεις, να παρέχει ενδείξεις για την κατεύθυνση και τις αποστάσεις ή και σημαντικές αλλαγές, όπως τα ορόσημα. Αυτό σημαίνει ότι σε απλοϊκή οργάνωση όπου υπάρχει χαμηλού επιπέδου τάξη, απουσιάζουν οι οπτικοί όροι για προσανατολισμό.⁴⁶² Σε περιβάλλοντα συγκεχυμένα, που σχηματίζονται από μια συνεχή ροή διαφορετικών οπτικών εισροών, χωρίς καμία δυνατότητα εκτίμησης της μεταξύ τους σχέσης,

⁴⁶⁰ Lozano Eduardo, «Visual needs in urban environments», στο: Nasar Jack (επιμελ.), *Environmental aesthetics – Theory, research and applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, σελ. 402

⁴⁶¹ Lozano Eduardo, «Visual needs in urban environments», στο: Nasar Jack (επιμελ.), *Environmental aesthetics – Theory, research and applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, σελ. 403

⁴⁶² Lozano Eduardo, «Visual needs in urban environments», στο: Nasar Jack (επιμελ.), *Environmental aesthetics – Theory, research and applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, σελ. 404, έμμεση παραπομπή και στους Evans και Piggins.

ο παρατηρητής βομβαρδίζεται με ασύνδετα οπτικά ερεθίσματα μέχρι να κορεστεί. Η ικανότητα να προβλέπει μειώνεται δραστικά αφού δεν υπάρχει καμία λογική στον ρυθμό. **Η εμπειρία κορεσμού σημαίνει ότι ο παρατηρητής χάνει την απόλαυση της ποικιλίας.**⁴⁶³ **Η ομογενοποίηση του τοπίου, είναι μια αποτελεσματική ταχεία πορεία προς τη θανατηφόρα πλήξη. Η διαφορετικότητα είναι αναγκαία για την ψυχική ευεξία.**

Κατά τη γνώμη του Relph, η πηγή της *«ασχήμιας στο σύγχρονο τοπίο βρίσκεται βαθιά μέσα στην προσωπικότητα της τεχνολογικής και καταναλωτικής κοινωνίας μας»*, η οποία, στην απόφαση να ιδρύσει μια κοινωνία αποκλειστικά και μόνο σε οικονομικές βάσεις, έχει βυθιστεί σε μια κατάσταση *«οπτικού αναλφαριθμητισμού»*⁴⁶⁴. Η καταναλωτική κοινωνία έχει συχνά κατηγορηθεί για τη δημιουργία *πλαστών αναγκών* και για την κατασκευή ενός κόσμου *«ειδώλων, πλανημένου, αλλοτριωμένου, ενός κόσμου-εμπορεύματος, ενός δυστυχισμένου κόσμου»*⁴⁶⁵. Για τον Βολταίρο το κακό γούστο είναι σαν τη πνευματική νόσο, είναι μια προσβολή της ανώτερης ικανότητας του ιδέσθαι.⁴⁶⁶ Ο Émile Zola είχε μιλήσει για την αρρώστια της προόδου⁴⁶⁷, ο Adorno όρισε το κιτς ως «παρωδία της κάθαρσης», ενώ ο Calinescu⁴⁶⁸ παραφράζοντάς τον, ως παρωδία της αισθητικής συνείδησης⁴⁶⁹.

Κατά τον Alsop υπάρχει μια «υποσυνείδητη συναίνεση ότι υπάρχει κάτι ανδροπρεπές στην ακαταστασία και την ασχήμια, κάτι που σχετίζεται με την ανδρική ομοφυλοφιλία ή την έλλειψη ανδρισμού αναφορικά με ό,τι είναι όμορφο, ή καλά οργανωμένο, ή ωραίο. Αυτό σχετίζεται ίσως με τις απόψεις της κριτικής εγκληματολογίας, που προτάσσει την ύπαρξη ενός κόσμου με λιγότερο υποβαθμισμένη τη θέση της γυναίκας, όπου, ίσως, η υποσυνείδητη συναίνεση περί γυναικείων αξιών,

⁴⁶³ Lozano Eduardo, «Visual needs in urban environments», στο: Nasar Jack (επιμελ.), *Environmental aesthetics – Theory, research and applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, σελ. 405

⁴⁶⁴ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 156, έμμεση παραπομπή

⁴⁶⁵ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 115

⁴⁶⁶ Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993, σελ. 18), έμμεση παραπομπή

⁴⁶⁷ Calinescu Matei, *FIVE FACES OF MODERNITY – Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, 6^η εκδ., Duke University Press, α' εκδ. 1987, στ' εκδ. 1996, σελ. 168, έμμεση παραπομπή

⁴⁶⁸ Calinescu Matei, *FIVE FACES OF MODERNITY – Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, 6^η εκδ., Duke University Press, α' εκδ. 1987, στ' εκδ. 1996, σελ. 228

⁴⁶⁹ Calinescu Matei, *FIVE FACES OF MODERNITY – Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, 6^η εκδ., Duke University Press, α' εκδ. 1987, στ' εκδ. 1996, σελ. 241

όπως η αισθητική, τύχουν περισσότερης προσοχής⁴⁷⁰. Έτσι λοιπόν, φαίνεται το ζήτημα της ομορφιάς και της αισθητικής να εντάσσεται στο ευρύτερο ζήτημα και κάλεσμα για πρωτοποριακές αναδομήσεις όπου οι «γυναικείες αξίες»⁴⁷¹ καλούνται να αποκτήσουν ίση βαρύτητα με τις καθιερωμένες «ανδρικές»⁴⁷².

Ο Lowenthal καταδεικνύει ότι οι κοινοί παράγοντες που ευθύνονται για την ασχήμια του τοπίου είναι τα ελαττώματα του περιεχομένου (άσχημα αντικείμενα), τα ελαττώματα στην τάξη και τη διευθέτηση (κακή διάταξη έστω και όμορφων αντικειμένων), τα ελαττώματα της όρασης (τοπία που δημιουργούνται από τον εγωισμό, την απληστία, την άγνοια) και τα ελαττώματα της κοινωνικής αξίας (όπου οι περιβαλλοντικές ανεπάρκειες αντανακλούν βαθιά κοινωνική δυσφορία). Η κοινωνική δυσφορία, ωστόσο, θεωρείται από κάποιους ως λιγότερο αισθητική απ' ότι ηθική⁴⁷³.

Ο Ted Rettig έχει πει πως «η Τέχνη φέρει στην συνείδηση ένα εναλλακτικό όραμα για την εκπλήρωση της ύπαρξης, μέσα από αυθεντικές συναντήσεις με τον εαυτό, τη φύση και το μυστήριο»⁴⁷⁴. Η περιβαλλοντική στέρηση ενθαρρύνει την αισθητική στέρηση, όπως προελέχθη.⁴⁷⁵ Οι αισθητικές παραδοχές μας, αντανακλούν την βασισμένη στην υλική πρόοδο ιστορία μας. Η περιέργειά μας για τη διαφορετικότητα, την ποικιλομορφία των σύνθετων μορφών, έχει νεκρωθεί. Η υπερφορτωμένη απεικόνισή του περιβάλλοντος σήμερα, μοιάζει με προϊόν κενό από κάθε πραγματική φυσική ποικιλομορφία, αποστειρωμένο.⁴⁷⁶

Η φυσιογνωμία ενός τόπου, που υπερβαίνει την απλή εγγραφή των ιδιαζόντων χαρακτηριστικών του, περιλαμβάνει και τον τρόπο με τον οποίο μια ανθρώπινη ομάδα αξιοποίησε τόσο τις δικές της αρετές, όσο και τις αρετές του χώρου μέσα στον οποίο εγκαταστάθηκε, έδρασε και ανέπτυξε ένα βαθμό συλλογικής συνείδησης. Η περιγραφή της εικόνας της πόλης είναι πολιτιστική, αφού δεν αναφέρεται μόνο στα οπτικά ή σε άλλα

⁴⁷⁰ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 157

⁴⁷¹ Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάλλιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 16)

⁴⁷² Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μάλλιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993, σελ. 77)

⁴⁷³ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 159, έμμεση παραπομπή

⁴⁷⁴ Grande John K., *Balance: Art and Nature*, Montreal, Black Rose Books, 2004, σελ. 11, έμμεση παραπομπή

⁴⁷⁵ Grande John K., *Balance: Art and Nature*, Montreal, Black Rose Books, 2004, σελ. 13

⁴⁷⁶ Grande John K., *Balance: Art and Nature*, Montreal, Black Rose Books, 2004, σελ. 15

αισθητά περιγράμματα, αλλά και στο σύνολο των ιδεολογικών, συναισθηματικών και αισθητικών αντιλήψεων που η πόλη προσφέρει και αφού στοχεύει να παρουσιάσει την ίδια την ταυτότητά της⁴⁷⁷. Η φυσιογνωμία του τοπίου, στηρίζεται στα ιδιαίτερα περιγράμματα τα οποία καθορίζονται στο επίπεδο⁴⁷⁸ των αισθήσεων, π.χ. όρασης (χρώμα, φως, σχήματα), όσφρησης, γεύσης, αφής, ακοής (τοπικοί ήχοι) και αυτό των συναισθημάτων, τα οποία προκύπτουν από την ερμηνεία, την ιδιαίτερη κατανόηση που αποκτάται μέσω των διαφόρων τρόπων εκφράσεως. **Άλλωστε το περίγραμμα, δεν είναι απλά το σχήμα ενός πράγματος, αλλά έχοντας την ικανότητα να περιγράψει, να ονομάσει, να εκλογικεύσει, τον χώρο, είναι ο μύθος που οδηγεί στον λόγο, ώστε ο χώρος να γίνει τόπος⁴⁷⁹. Το νόημα έχει μεγάλη σημασία στην αντίληψη. Αποτελεί «έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της ανθρώπινης συμπεριφοράς» και αναμφισβήτητα συνδέεται με τα ανθρώπινα συναισθήματα.**

Η περιβαλλοντική αισθητική καταλαμβάνει τόσο το φυσικό όσο και το τεχνητό και δομημένο περιβάλλον.⁴⁸⁰ Έχει αποδειχθεί πειραματικά ότι η αισθητική ευαισθησία είναι σταθερό χαρακτηριστικό του ατόμου και σχετίζεται ισχυρά με διάφορες μεταβλητές της προσωπικότητας, όπως η γνωστική ανεξαρτησία και ανοικτότητα.⁴⁸¹ Σύμφωνα με πειραματικά ευρήματα, η περιβαλλοντική αξιολόγηση περιλαμβάνει τρία βασικά συστατικά, την ευχαρίστηση, τον ενθουσιασμό και την αγωνία. **Τα σημαντικά αντιληπτικά και γνωστικά χαρακτηριστικά για την προώθηση της ευχαρίστησης και του ενθουσιασμού είναι ο οπτικός πλούτος (πολυπλοκότητα, μυστήριο), η σαφήνεια (αναγνωσιμότητα, συνοχή) και η διακριτικότητα/μη οχληρότητα των δομημένων στοιχείων.** Σε γενικές γραμμές, η αισθητική ποιότητα, εκφραζόμενη ως προτίμηση, φαίνεται να ενισχύεται από τη **συνοχή, την τάξη, την πολυπλοκότητα και την συμβατότητα των στοιχείων που**

⁴⁷⁷ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης- Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999, σελ. 29

⁴⁷⁸ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης- Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999, σελ. 168

⁴⁷⁹ Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης- Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999, σελ. 86

⁴⁸⁰ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 47

⁴⁸¹ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 115

συνθέτουν το σκηνικό αλλά και από την **εμφάνιση του νατουραλισμού**⁴⁸². (Εξ αντιδιαστολής συνάγουμε πως η κακώς διαρθρωμένη, υψηλής τεχνητότητας ύλη του νεοελληνικού αστικού ιστού, χαρακτηρίζεται ως χαμηλής αισθητικής ποιότητας). Έτσι λοιπόν, αυτό που διαισθητικά γνωρίζουμε, ότι το περιβάλλον επιδρά σημαντικά στο άτομο που εκτίθεται σ' αυτό, αποδεικνύεται πειραματικά και μάλιστα αποδεικνύεται ότι **το περιβάλλον που μας ευχαριστεί αισθητικά στην όψη ή την ακοή ή άλλη από τις αισθήσεις μας, δεν είναι απλώς αισθητικά καλό, αλλά είναι καλό ως προωθητικό της φυσικής μας ευεξίας και της πνευματικής μας υγείας, ακόμη και διεργασιών που επιδρούν στο ανοσοποιητικό μας σύστημα**⁴⁸³, (οι ρυθμικοί για παράδειγμα ήχοι, όπως οι παφλασμοί ή η μουσική, αναπαράγουν τους βασικούς παλμούς της ζωής, τους καρδιακούς χτύπους και της αναπνοής και συντελούν σημαντικά στην ευεξία⁴⁸⁴, τα φυτά επίσης έχουν επιστημονικά αποδεδειγμένα μια ποιότητα επούλωσης, καθώς αναπτύσσονται σταθερά, όχι ακανόνιστα, μένουν στη θέση τους, είναι ήσυχα και όχι θορυβώδη, οι ρυθμοί τους είναι αργοί και φυσικοί⁴⁸⁵). Σημαντική είναι ως και η παθητική ενατένιση της φύσης, αλλά ακόμη και η ανακούφιση που έχει ερευνηθεί επιστημονικά, την οποία νιώθει ο άνθρωπος γνωρίζοντας ότι περιβάλλεται από φύση, ακόμη και όταν δεν έχει πρόσβαση σ' αυτή.⁴⁸⁶

Όταν στις μέρες μας κατασκευάζονται έργα που δεν είναι σε θέση να προκαλέσουν ικανοποιητικές αισθητικές αντιδράσεις στο λαϊκό κοινό ή τους κριτικούς, χαρακτηριστικό παράδειγμα λαϊκής αποδοκιμασίας συνιστά η ανάπλαση της πλατείας Ομονοίας - Αθήνα, ενώ, αντίθετα με τα αρνητικά συναισθήματα που προκαλούνται από τον σύγχρονο αστικό σχεδιασμό, υπάρχει ευρεία συναίνεση σχετικά με τις θετικές οπτικές ιδιότητες πολλών αστικών δημιουργιών του παρελθόντος, το γεγονός υποδηλώνει ότι η παρούσα αδυναμία αντιμετώπισης των ζητημάτων αισθητικής πρέπει να αναζητηθεί, είτε σε σημαντικές αλλαγές

⁴⁸² Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 132

⁴⁸³ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 116, 132, 138

⁴⁸⁴ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 35

⁴⁸⁵ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 134

⁴⁸⁶ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 134

στη φύση των πόλεων ή σε σημαντικές αλλαγές στη διαδικασία του σχεδιασμού και πιθανότατα και στους δύο παράγοντες.⁴⁸⁷

Από τις αναπτύξεις του β' μέρους που προηγήθηκαν, στις οποίες δόθηκε μια αδρή περιγραφική εικόνα της μονοτονίας, του συγκεχυμένου, της ανοικειοποίησης του χώρου στη σύγχρονη ελληνική πόλη, της "απόλυτου ρεαλισμού" ασχήμιας της Αθήνας, της έλλειψης ή υπερφόρτωσης, της σύγχυσης του νοήματος στην αρχιτεκτονική, του σταδιακού αφανισμού της φυσιογνωμίας των τόπων μας, των μη φιλικών προς τον κοινό χρήστη του χώρου χρήσεών του, των διαπερατών συνόρων μεταξύ πολιτισμού και φύσης, που δεν μπορούν πια να μας παρέχουν απόλυτη βεβαιότητα περί του τι είναι η φύση πραγματικά,⁴⁸⁸ του συμπαγούς κόσμου από σκυρόδεμα, χάλυβα, γυαλί και της απουσίας αστικών σκηνών νερού και βλάστησης, του ακάθεκτου περιορισμού του προσωπικού χώρου, της προστατευτικής αυτής σφαίρας που ο οργανισμός χρειάζεται να διατηρεί ανάμεσα στον εαυτό του και τους άλλους,⁴⁸⁹ μπορούμε να συνάγουμε την επίδραση του τοπίου της ελληνικής πόλης στους κοινωνούς και τον κίνδυνο των αισθητικών, αισθητηριακών και αρχιτεκτονικών απολαύσεων που διατρέχουμε, τη θλίψη, το άγχος, το φόβο που δημιουργούνται⁴⁹⁰. Παράδειγμα του πως οι γρήγοροι, σχεδόν βίαιοι ρυθμοί της ζωής στην πόλη έχουν αλώσει το συναίσθημα, αλλά και του πως ο Νεοέλληνας έχει μάλλον παραμελημένα την πνευματικότητά του και τον αφουγκρασμό της εσωτερικότητάς του, προσφέρει παραστατικά το ντοκιμαντέρ «ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ ΠΕΤΡΑ», που προβλήθηκε το 2001, και σε παρατηρήσεις επί του οποίου παραπέμπεται ο αναγνώστης, καλούμενος να αναζητήσει το παράρτημα υπ' αριθ. 37. Οι ανωτέρω τραγικές μειονεξίες στην καθημερινότητά μας στις οποίες καθυποτάσσεται κάθε επόμενη μέρα, το μέλλον μας, εκδηλώνεται η ελπίδα εκ μέρους της γράφουσας, πως μπορούν να αποφευχθούν, εν μέρει έστω, αν πάψει ο εκτοπισμός της τέχνης της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας στην ελληνική επικράτεια και αν διευρυνθούν

⁴⁸⁷ Lozano Eduardo, «Visual needs in urban environments and physical planning», στο: επιμ. Nasar Jack I., *Environmental aesthetics – theory, research and applications*, USA, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1988, σελ. 395

⁴⁸⁸ Grande John, *Balance: Art and Nature*, Montreal, Black Rose Books, 2004, σελ. 16

⁴⁸⁹ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 221, ο ορισμός αυτός έχει δοθεί από τον Hall, (έμμεση παραπομπή).

⁴⁹⁰ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 136

ουσιαστικά οι συμμετοχικές διαδικασίες του χωρικού σχεδιασμού για τα οποία θα γίνει λόγος στην επόμενη αμέσως ενότητα και τελευταία.

ΜΕΡΟΣ Ε. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το έγκλημα κατά του περιβάλλοντος και ημών ως άτομα που εμβιούν σ' αυτό και το απολαμβάνουν, όπως, περιγράφηκε ανωτέρω, φαίνεται να προκύπτει από συγκεκριμένες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δομές της νεοελληνικής κοινωνίας, όπως επιχειρήθηκε να καταδειχθεί, οι οποίες διαμορφώνουν τους όρους μιας “δομικής θυματοποίησής”⁴⁹¹ μας. Στην παρούσα ενότητα αναπτύσσονται μερικές σκέψεις στρεφόμενες στην επίτευξη ενός πραγματικά ικανοποιητικού προστατευτικού πλαισίου του περιβάλλοντός μας, φυσικού και πολιτισμικού, ενώ, κάτωθι των γενικών παρατηρήσεων, εντοπίζεται μια εξιδιασμένη αναφορά στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και την αισθητική αγωγή, δραστηριότητες της γενικότερης μαθητείας των ανθρώπων, νέων και μη, στις οποίες προκρίνεται να δοθεί βάση και οι οποίες πιστεύεται ότι δύναται να συντελέσουν στην πρόληψη του εγκληματικού φαινομένου στο πεδίο περιβάλλον, διαμορφώνοντας νέους όρους στο πλαίσιο της κοινωνικής οικολογίας. Προτάσεις καταστολής των εγκληματικών φαινομένων αναφορικά με το περιβάλλον, μάλλον περιττεύουν, καθώς οι βλάβες που καταφέρονται εναντίον του, είναι δύσκολα αναστρέψιμες εαν όχι μη αναστρέψιμες.

I. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σημαντικό είναι **να αντιμετωπίζουμε το σύνολο του αστικού τοπίου ως πολιτιστικό αγαθό**· όχι μόνο το τμήμα του που παρήχθη χθες, αλλά και αυτό που παράγεται σήμερα. Μία ρομαντικά εμπνευσμένη θέση θα επιθυμούσε ως και την διατήρηση της εικόνας της σύγχρονης βαρβαρότητας, λ.χ. αυτής των κατεδαφισμένων οικημάτων αρχιτεκτονικής αξίας, ως μνημείου πολέμου⁴⁹². Το ίδιο το αστικό τοπίο αποτελεί πολιτιστικό αγαθό. Η σύγχρονη

⁴⁹¹ Αρτινοπούλου Βάσω, «ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ» στο: Δασκαλάκη Ηρώ, Παπαδοπούλου Παναγιώτα, Τσαμπαρλή Δήμητρα, Τσίγκανου Ιωάννα, Φρονίμου Έμμη (επιμ.), *ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ – Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000, σελ 100

⁴⁹² Μπαμπούσης Μανώλης, «Τί μπορεί να προσφέρει το αθηναϊκό τοπίο σε έναν καλλιτέχνη;», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 115

αντίληψη οφείλει να αναγνωρίζει ως "πολιτιστική κληρονομιά" το συνολικό δομημένο χώρο. **Όλα τα κτίρια -όχι μόνον τα θεωρούμενα διατηρητέα - καθώς και όλες οι αστικές δομές, εάν τους δοθεί η πρέπει σημασία, μεταφέρουν μηνύματα.**⁴⁹³ Ο Chombart de Lauwe εξετάζει το κτισμένο περιβάλλον ως αντικείμενο που παράγεται από την κοινωνική εξέλιξη και καθορίζεται από αυτήν⁴⁹⁴. Το άτομο έχει ανάγκη από κάποια σημεία αναφοράς, έναν μικρόκοσμο με τον οποίο να ταυτίζεται, μέσα από τον οποίο του δίνεται η ευκαιρία να ενσωματωθεί στο μακρόκοσμο της κοινωνικής πραγματικότητας⁴⁹⁵. Το δομημένο περιβάλλον συμπυκνώνει, σηματοδοτεί και οργανώνει αντίστοιχα την εξελικτική, συμβολική και δυναμική μορφή της ανθρώπινης κοινωνίας στο φυσικό χώρο⁴⁹⁶. Ο χώρος λειτουργεί ως μέσο και ως σημασία, τόσο για τη ρύθμιση των διαπροσωπικών σχέσεων, όσο και για την επικοινωνία των ανθρώπων⁴⁹⁷.

Οι πόλεις μας, σε κάθε τους σημείο, πρέπει να μας μιλούν, να μας μορφώνουν, τόσο στο επίπεδο των αισθήσεων, όσο και σε αυτό των αισθημάτων. Δεν θα πρέπει το αστικό τοπίο των ιστορικών κέντρων και των πλούσιων συνοικιών να διαμορφώνεται από αρμονικές χαράξεις και των φτωχών από τα ακανόνιστα σχήματα και όρια των οικοπέδων, όπως έγινε με τις κατ' εξακολούθηση "εντάξεις στο σχέδιο πόλης" των εκτεταμένων περιοχών αυθαιρέτων. Κάτι τέτοιο ευνοεί την ταξικότητα, και την επιβολή του κανόνα ότι κάποιες τάξεις είναι αυτονόητο να απολαμβάνουν, ενώ οι υπόλοιπες όχι.

Επιπλέον απαραίτητη κρίνεται μία στροφή εκ μέρους των αρχιτεκτόνων και πολιτικών μηχανικών **«από το κτίριο - πελάτης στο πόλη - πολίτες, μια Νέα Ηθική από το ιδιοτελές στο συλλογικό».**⁴⁹⁸

⁴⁹³ Κλουτσινιώτη Ράνια, «Πόλη και πολιτισμός. Η αισθητική της ελληνικής πόλης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 231

⁴⁹⁴ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 237

⁴⁹⁵ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 245

⁴⁹⁶ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 264

⁴⁹⁷ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 239

⁴⁹⁸ Σταματίου Ελένη, «Αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά. Η θέση της στον αστικό ιστό της σύγχρονης πόλης», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ*

Ο αστικός πολιτισμός θεμελιώνεται στην πεποίθηση ότι **απαραίτητο στοιχείο για την ύπαρξη μιας δημοκρατικής πολιτικής και ενός ενεργού δημότη είναι η παρουσία ενός ισχυρού «πολιτικού πολιτισμού», όπου κεντρική θέση κατέχει ο «ενεργός πολίτης».** Η δόμηση της δημόσιας επικράτειας στηρίζεται στην ύπαρξη παραδοσιακών μορφών δημόσιου χώρου (πάρκων, πλατειών κ.λπ.) και στην αναζωογόνησή τους μέσα από πολιτιστικές δραστηριότητες.⁴⁹⁹ Στο ψυχολογικό επίπεδο, η έννοια της συμμετοχής ταυτίζεται με την αναζήτηση των προσωπικών αναγκών του χρήστη. Μέσω της συμμετοχής, το άτομο εξασφαλίζει την άμεση προσέγγιση των αναγκών και των επιθυμιών του ανιχνεύει το νόημα του τεχνητού περιβάλλοντος⁵⁰⁰. **Έχει υποστηριχθεί ότι υπάρχει μια σχέση ανάμεσα στην πολιτική και τον αστικό βίο, η οποία «εξασθενεί όταν ιδιωτικοποιούνται οι δημόσιοι χώροι» και απειλεί με τη σειρά της «τις πολιτισμικές ρίζες του δημοκρατικού δημόσιου βίου»,**⁵⁰¹ γι' αυτό και είναι ευκαταίη η τόνωση του δημοσίου χώρου ανά τοπικές κοινότητες. Οι κοινωνικοί επιστήμονες θα πρέπει να διεκδικήσουν την ανάμειξή τους σε ζητήματα περιβάλλοντος και ο διάλογος να επεκταθεί περιλαμβάνοντας τη συμμετοχή του κοινού, στόχος που θα μπορέσει να επιτευχθεί μόνο με περισσότερη περιβαλλοντική παιδεία.⁵⁰² Η συμμετοχή λοιπόν του κοινού που προβάλλεται ως βασικό αίτημα προβάλλεται σε όλα τα μεγάλα κοινωνικά ζητήματα που προσδιορίζουν τις συνθήκες της ζωής του ατόμου⁵⁰³, πρέπει να σημειωθεί πως τυγχάνει της γενικότερης αναγνώρισης του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου, λ.χ. οι πολίτες και οι μόνιμοι κάτοικοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δικαίωμα στη διαφανή και αποτελεσματική διακυβέρνηση των πόλεων, έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν στον τρόπο διαχείρισης της συνοικίας και της πόλης

ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 871, 872

⁴⁹⁹ Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, UK, Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννισσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007, σελ. 168

⁵⁰⁰ Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993, σελ. 378, 379

⁵⁰¹ Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, χ.τ.ε., Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννισσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007, σελ. 171), **έμμεση παραπομπή στον Mulgan**

⁵⁰² Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 240

⁵⁰³ Σακελλαρόπουλος Αλέξανδρος, *Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά*, χ.τ.ε., Αντ. Ν. Σάκκουλα - Αθήνα – Κομοτηνή, 1985, σελ. 103

τους.⁵⁰⁴ Επιπλέον η κινητοποίηση της κοινής γνώμης, είναι κρίσιμη για τον χαρακτηρισμό των εγκληματικών πράξεων ή της ζημίας, λ.χ. του εκτοπισμού της αρχιτεκτονικής ή της ατροφίας της πολεοδομικής νομοθεσίας⁵⁰⁵.

II. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ξεκινάμε με την παρατήρηση ότι η **τοποθέτηση της οικολογίας**, της επιστήμης δηλαδή που επισήμως αποτελεί κλάδο της βιολογίας⁵⁰⁶ και που ασχολείται με τις σχέσεις μεταξύ των έμβιων όντων και του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν⁵⁰⁷, **στο πλαίσιο των φυσικών επιστημών ευνοεί μια ρηχή και επιζήμια προσέγγιση του οικολογικού κινήματος**.⁵⁰⁸ Τα οικολογικά ζητήματα αφορούν εξ ίσου τις κοινωνικές επιστήμες.

Το πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που πριμοδοτείται επισήμως στις περισσότερες χώρες του κόσμου, μεταξύ των οποίων και η δική μας, ικανοποιεί την κυρίαρχη τεχνοκεντρική άποψη του περιβαλλοντισμού, προωθώντας μια εγκυκλοπαιδικού τύπου γνώση σχετικά με το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά προβλήματα, η οποία εμπλουτίζεται με εκπαιδευτικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα εντός του και με την εφαρμογή παιδαγωγικών μεθόδων που βοηθούν στην αποτελεσματικότερη εμπέδωση της γνώσης. Αυτό που δεν επισυμβαίνει, είναι η προώθηση του προβληματισμού περί τα κοινωνικοπολιτικά πράγματα, τη συμμετοχικότητα, τη δράση των πολιτών. Με τον τρόπο αυτό αλλοιώνεται η ουσία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και χάνεται ο ριζοσπαστικός της χαρακτήρας. Καθίσταται ανώδυνη, ακίνδυνη και αφήνεται να συντάσσεται με την κυρίαρχη τεχνοκρατική αντίληψη για το περιβάλλον.

Ο Huckle, ασκώντας κριτική στο μοντέλο αυτό, τονίζει ότι ένας τύπος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που περιορίζεται σε εκπαίδευση «γύρω από και μέσα στο»

⁵⁰⁴ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 44. σελ. 205

⁵⁰⁵ White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 45

⁵⁰⁶ Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1994, σελ. 30

⁵⁰⁷ Σημειώνεται ότι όταν στον βαθμό που μελετά τις σχέσεις του ανθρώπου με το ζων ή μη ζων περιβάλλον η οικολογία ονομάζεται ανθρωποοικολογία, βλέπετε: Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1994, σελ. 30

⁵⁰⁸ Naess Arne, *Økologi, samfunn og livsstil*, Universitetsforlaget, χ.τ.ε., 1976, (μτφρ. Rothenberg David, *Ecology, community and lifestyle – OUTLINE OF AN ECOSOPHY*, Cambridge, 5^η έκδοση, Cambridge University Press, 1989, σελ. 36, 39

περιβάλλον, δεν μπορεί να οδηγήσει σε λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, αφού οδηγεί αποκλειστικά στη διαμόρφωση επιστημόνων - περιβαλλοντολόγων και μορφώνει μια διευθυντική τάξη διαχειριστών του περιβάλλοντος, η οποία προωθεί λύσεις στα πλαίσια των υπάρχοντων κοινωνικών και οικονομικών προσεγγίσεων, με αποτέλεσμα να τροφοδοτεί επιπλέον την ισχύουσα επιδείνωση της περιβαλλοντικής κατάστασης.⁵⁰⁹

Η εκπαίδευση δεν θα πρέπει να συντελεί στη διατήρηση και αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας και του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτισμικού κατεστημένου, εάν ζητούμενο είναι η αληθινή πρόοδος. Πρέπον είναι, να συνυπολογιστεί η άποψη του Perpper, ο οποίος υποστηρίζει ότι, η εκπαίδευση από μόνη, δεν μπορεί να προωθήσει τον ρόλο δραστικής αλλαγής στην κοινωνία, παρά, χρειάζονται παράλληλες μεταρρυθμίσεις στο κοινωνικο-οικονομικό πεδίο προς επίτευξη μιας τέτοιας αλλαγής.⁵¹⁰

III. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Δεν χωρεί μάλλον αμφισβήτηση ότι η έλλειψη αισθητικής αγωγής αποτελεί το θεμέλιο του μείζονος προβλήματος της αισθητικής ρύπανσης του χώρου της ζωής μας,⁵¹¹ γι' αυτό και προκρίνεται η προαγωγή της.

Καλό είναι να διευκρινιστεί ότι, η δημοφιλής άποψη πως η ομορφιά συνιστά καθαρά υποκειμενικό ζήτημα, εξαρτώμενη απόλυτα από τη ματιά του θεατή, θα μπορούσε να αποδειχθεί ως ένα «ολέθριο ψευδοδημοκρατικό δόγμα»,⁵¹² **η ικανότητα δε, του να αμφισβητείται το γούστο του άλλου, δεν θα πρέπει να θεωρείται ελιτίστικη συμπεριφορά, αλλά ευκαίριο είναι, να επανακτηθεί, προς «αποκλεισμό ενός κόσμου κονφορμιστικού ατομικισμού που σε τελική ανάλυση, γίνεται διαρκώς ασχημότερος»(!).**

Η ομορφιά δεν είναι αποκλειστικά ποιότητα του περιβάλλοντος, ούτε απόλυτα προσωπικό ζήτημα, αλλά εξαρτάται από την αναγκαία αλληλόδραση παρατηρητή –

⁵⁰⁹ Φλογαΐτη Ευγενία, «ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α. (επιμελ.), *Οικολογία - Κοινωνία - Εκπαίδευση*, Αθήνα, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ - «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», σειρά Επιστήμες της Αγωγής, 1996, σελ. 102

⁵¹⁰ Φλογαΐτη Ευγενία, «ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α. (επιμελ.), *Οικολογία - Κοινωνία - Εκπαίδευση*, Αθήνα, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ - «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», σειρά Επιστήμες της Αγωγής, 1996, σελ. 106, 107

⁵¹¹ Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996, σελ. 47

⁵¹² Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 43

περιβάλλοντος⁵¹³, όπως σχετικά δόθηκε ευκαιρία να λεχθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Γι' αυτό, αναγκαίο είναι, να δομείται και να πλάθεται με τέτοιο τρόπο η προσωπικότητα του ατόμου, ώστε να είναι σε θέση να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον προς την κατεύθυνση της αισθητικής εκτιμήσεως, καθώς σήμερα, **η δημόσια αισθητική, φαίνεται να απασχολεί μία μικρή μόνο μερίδα του πληθυσμού, με την αισθητική δυστυχώς να θεωρείται ως πολυτέλεια**⁵¹⁴.

Ευκταίο είναι συνεπώς, **να εδραιωθεί η δυνατότητα για τεκμηριωμένη εκτίμηση του τοπίου ως καθημερινή εμπειρία για όλους και όχι μόνο για ειδικά εκπαιδευμένους κριτικούς**, ώστε να καταστεί δυνατή μελλοντικά και η ανάληψη δράσης εκ μέρους των πολιτών. Δράσης, η οποία είναι γνωστό ότι μπορεί να υπονομεύσει την εξουσία, να επηρεάσει αποτελεσματικά την πολιτική δύναμη. **Η δράση λοιπόν στον τομέα της αισθητικής, θα ενισχυθεί μόνο μέσω της κατάλληλης αγωγής των πολιτών. Ο όρος “αισθητική” θα πρέπει να αρχίσει να ακούγεται ευρέως, να είναι σε γνώση ακόμη και των νηπίων.**⁵¹⁵

Περαιτέρω, αναγκαίο είναι, ενάντια στις παραδοσιακές αισθητικής κατευθύνσεις, **να προταθεί μια υλιστική αισθητική, που θα εξετάζει σε βάθος τις αισθητικές επιφάνειες του ορατού μας περιβάλλοντος, για να αποκαλύψει τα ηθικά υποστρώματα και τις ηθικές συνέπειες που κρύβονται εκεί.**⁵¹⁶

Επιπροσθέτως, η περιβαλλοντική ποιότητα, θα πρέπει να απασχολήσει περισσότερο τους αρχιτέκτονες και όσους εμπλέκονται στον σχεδιασμό, με αναβάθμιση του παράγοντα της αισθητικής. **Η εποχή μας, θα πρέπει να γίνει λιγότερο επιστημονικίστικη και εργαλειακή και η εκτίμηση του τοπίου που είναι μια δραστηριότητα που εμπλουτίζει τη**

⁵¹³ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 117

⁵¹⁴ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 171. **Καταγράφεται ως παράδειγμα, πως η γράφουσα, στην ανακοίνωση της σε συναδέλφους της, πως θα 'θελε το σύγγραμμα της πτυχιακής της εργασίας να αναφέρεται σε ζητήματα αισθητικής, μεταξύ άλλων, συνάντησε και την κριτική πως περιπίπτει σε ελιτισμό...**

⁵¹⁵ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 248

⁵¹⁶ Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 12

ζωή, να τύχει σοβαρής εστίασης.⁵¹⁷ Πρέπει να μάθουμε να κοιτάμε, να μας ευχαριστεί το όμορφο αλλά και να νιώθουμε αποκρουστικό το άσχημο.⁵¹⁸

IV. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Έχοντας αναγνωρίζει στοιχεία συγκρούσεως στις αστικές δομές και την υποδομή τους, στο παρόν υποκεφάλαιο μνημονεύονται οι τρεις βασικές θεωρητικές επίκαιρες προσεγγίσεις του χωρικού σχεδιασμού, ήτοι⁵¹⁹: η επικοινωνιακή, η νέα αστικότητα και η δίκαιη πόλη.

Επιγραμματικά, η **επικοινωνιακή προσέγγιση τονίζει τη διαπραγμάτευση ανάμεσα στους εμπλεκόμενους και αντιδρά στο ορθολογικό πρότυπο του εκ των άνω χωρικού σχεδιασμού** που επικαλείται τον επιστημονικό λόγο προκειμένου να επιβάλει ένα ενιαίο δημόσιο συμφέρον. Η **προσέγγιση της νέας αστικότητας προβάλλει την εικόνα της επιθυμητής πόλης** και απορρίπτει την καταστροφή της χωρικής υπόστασης της γειτονιάς που προκαλούν οι δυνάμεις της αγοράς και η ιδιωτική πρωτοβουλία. Τέλος, η προσέγγιση της **δίκαιης πόλης, θέτει την ισότητα ως βασική προϋπόθεση της χωρικής οργάνωσης και στιγματίζει τις χωρικές ανισότητες που προκύπτουν από την καπιταλιστική ανάπτυξη.**

Ο ουτοπικός χαρακτήρας της νέας αστικότητας αντιπαρατίθεται στην επικοινωνιακή προσέγγιση που προτείνει μόνο καλύτερες διαδικασίες, χωρίς καμία εγγύηση για ένα ελκυστικό αποτέλεσμα. Ως θέση του πολεοδόμου, δεν λογίζεται αυτή ενός ευαίσθητου ακροατή απόψεων και ενορχηστρωτή συζητήσεων, αλλά ενός ένθερμου συνηγόρου απόψεων ο οποίος ενοχλείται από την ουδετερότητα. Η γοητεία της νέας αστικότητας ασκείται σε αυτούς που αναζητούν ελπίδα και έχουν βαρεθεί τη μονοτονία. Η δίκαιη πόλη προσελκύει όσους υιοθετούν μια συγκρουσιακή αντίληψη για την κοινωνία και θεωρούν ότι η προοδευτική αλλαγή θα έρθει με την άσκηση βίας από αυτούς που δεν έχουν δύναμη. Μέχρι πρόσφατα, η έμφαση της προσέγγισης αυτής, βρισκόταν στον εντοπισμό της αδικίας, χωρίς να προσδιορίζεται τι θα ήταν δίκαιο· τελευταία όμως, γίνεται μια προσπάθεια να

⁵¹⁷ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 250

⁵¹⁸ Porteous Douglas, *ENVIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London & New York, Routledge, 1996, σελ. 251

⁵¹⁹ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 40, έμμεση παραπομπή στον Fainstein

προσδιοριστεί τι θα αποτελούσε την καλή πόλη.⁵²⁰ Η προσέγγιση της δίκαιης πόλης ενδιαφέρεται τόσο για τη συμμετοχή όλων στη διαδικασία αποφάσεων, όσο και για τη δικαιοσύνη του αποτελέσματος, (ένα δε παράδειγμα τέτοιου σχεδιασμού ως επιθυμητού, από την νεοελληνική πραγματικότητα, αποκαλύπτουν οι **αγωνιστικές προσπάθειες των κατοίκων της Κερατέας τον Δεκέμβρη του 2010, αναφορικά με την αποτροπή δημιουργίας Χ.Υ.Τ.Α. πλησίον της περιοχής τους, βλέπετε παράρτημα υπ' αριθ. 40**). Το κεντρικό ερώτημα είναι ποιος κυριαρχεί και ποιος επωφελείται.

Η επικοινωνιακή προσέγγιση επεξεργάζεται και προτείνει μια ηθική επί της διαδικασίας, χωρίς αναφορά στο ουσιαστικό περιεχόμενο του χωρικού σχεδιασμού. Η νέα αστικότητα θεωρεί ότι οι μορφολογικές και συνθετικές συνταγές της, διαθέτουν ποικιλία και προσφέρουν αυτό που θέλουν οι πολίτες σε αντίθεση με όσα διαμορφώνει η απληστία των εργολάβων. Έτσι, έστω και αν η κατηγορία ότι επιβάλλει τις απόψεις της είναι σωστή, διεκδικεί πειστικά ότι τουλάχιστον προσφέρει κάτι διαφορετικό. Τέλος, η προσέγγιση της δίκαιης πόλης, ξεκινάει από τη βασική υπόθεση ότι η αναδιανεμητική λογική της κοινωνικής δικαιοσύνης συνδέεται με τον τρόπο ζωής των πολιτών. Η ιδέα είναι ότι έστω και αν δεν υπάρχουν κοινά αποδεκτά κριτήρια για το κακό και για το καλό, υπάρχουν τρόποι να ξεχωρίσει κανείς το καλύτερο από το χειρότερο.⁵²¹

Είδαμε πως οι πρόσφατες θεωρητικές προσεγγίσεις επιχειρούν να διαμορφώσουν ένα περισσότερο επιθυμητό μέλλον. Για την επικοινωνιακή προσέγγιση αυτό εκφράζεται με το να αφήσουν τους πολίτες να διαμορφώσουν το χώρο τους. Για τη νέα αστικότητα εκδηλώνεται με τη δημιουργία αστικών μορφών που ευνοούν τη γειτονιά, την κοινωνικότητα, την αίσθηση ολοκλήρωσης και την αισθητική ικανοποίηση. Για την προσέγγιση της δίκαιης πόλης το βασικό ενδιαφέρον βρίσκεται στην υλοποίηση ενός οράματος μιας πόλης δημοκρατικής, συμμετοχικής και με δυνατότητα παροχής υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας που δεν μπορεί πλέον να προσφέρει το κεντρικό κράτος.

Σχετικώς παρεμβάλλεται ότι, σύμφωνα με τον Davidoff, στο πλαίσιο των αντιλήψεών του για την κοινωνικοπολιτική διάσταση και τη συμμετοχικότητα του σχεδιασμού, **το**

⁵²⁰ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 45

⁵²¹ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 46

κυριότερο στοιχείο του σχεδιασμού είναι να διαμορφώσει κάθε ομάδα με σαφήνεια τους σκοπούς της και την ιεράρχησή τους. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει ιδανική λύση ως κοινή αντίληψη, αλλά ο σχεδιασμός γίνεται πλουραλιστικός και το τελικό αποτέλεσμα απεικονίζει μόνο τη συνοχή της ομάδας.

Οι νέες προσεγγίσεις, παρά τις διαφορές τους, συγκλίνουν στο ότι αντιστρατεύονται έναν εκ των άνω χωρικό σχεδιασμό των ειδικών, αναβαθμίζουν τη σημασία των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων και τονίζουν ζητήματα όπως τη συναίνεση για το όραμα και τους στόχους, τη συμμετοχή στη διαδικασία αποφάσεων, την εναρμόνιση των χωρικών πολιτικών και την επικοινωνιακή συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού⁵²². Οφείλεται ίσως να καταγραφεί, πως έχει ειπωθεί, (βλέπετε Harvey), ότι αποτελεί ψευδαίσθηση της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ότι η διαμόρφωση του χώρου θέτει τις βάσεις για μια νέα ηθική και αισθητική τάξη⁵²³. Ωστόσο, αφ' ης στιγμής κάποια ολοκληρωμένα βήματα προς μια τέτοια κατεύθυνση ακόμη δεν έχουν πραγματοποιηθεί, επίμονη κρίση της γράφουσας, για την ώρα, είναι ότι η επιστράτευση βελτιωμένων διαδικασιών χωρικού σχεδιασμού, είναι ελπιδοφόρα για την ευδόωση των ανωτέρω ευκταίων αλλαγών στη ζωή μας, τις οποίες κρίνει επιβαλλόμενες και των οποίων πρέπει κατά λογική αναγκαιότητα να προηγηθεί μία σειρά συνειδητοποιήσεων

⁵²² Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 60. Προς την ολοκληρωμένη σύνθεση μιας οικολογικής κοινωνίας, σκόπιμο είναι να τεθούν σε γνώση τα δύο κυρίαρχα φιλοσοφικά ρεύματα της πολιτικής οικολογίας. Πρόκειται για το ρεύμα του οικοκεντρισμού, που προκρίνει τη θέση περί αυταξίας και προτεραιότητας της φύσης απέναντι στον άνθρωπο. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, ο άνθρωπος συμπεριλαμβάνεται στην αυτορρυθμιζόμενη φύση, ως ένα από τα μερικά εκατομμύρια είδη ζωής στον πλανήτη. Όλα τα ρεύματα του οικοκεντρισμού προσλαμβάνουν τη φύση ως συνολική εικόνα, τμήμα της οποίας αποτελεί ο άνθρωπος, ο οποίος έχει συγκεκριμένα δικαιώματα εκμετάλλευσης των πόρων (τόσο, ώστε αυτοί να μην εξαντλούνται), τα οποία διέπονται από ηθικούς κανόνες, ενώ αντιθέτως δεν προβάλλονται ηθικές απαιτήσεις πάνω στις σχέσεις των λοιπών στοιχείων της φύσης. Το ρεύμα του οικοκεντρισμού έχει δομηθεί ως το αντίπαλο δέος του ανθρωποκεντρισμού. Η ανθρωποκεντρική λοιπόν προσέγγιση, επιζητεί την υγεία της φύσης, ώστε να ευημερεί και η ανθρωπότητα. Στη ανθρωποκεντρική σύλληψη προέχει η ανθρώπινη ευημερία, με τον άνθρωπο να συμβιώνει σε μια «ριζοσπαστικοποιημένη» φύση, όπου κυριαρχεί η συμπληρωματικότητα των ειδών. Παρά τις διαφορετικές σκοπεύσεις τους, οι δύο κεντρικές φιλοσοφικές στάσεις της πολιτικής οικολογίας συχνά καταλήγουν σε συγγενείς κατασκευές σχεδίων αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιουργεί η οικολογική κρίση, βλέπετε: Σακιώτης Γιάννης, «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα» στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (εισαγωγή - επιμέλεια), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 140, 141, έμμεση παραπομπή στον Bookchin (1992)

⁵²³ Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 44

και νέων πρακτικών και νέων πνευματικών οριζόντων, το στίγμα των οποίων επιχειρήθηκε να δοθεί στα κεφάλαια που προηγήθηκαν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

*«Ο Μαρξ λέει πως οι επαναστάσεις
είναι οι ατμομηχανές της παγκόσμιας ιστορίας.
Ίσως όμως είναι το εντελώς ανάποδό του.
Ίσως οι επαναστάσεις είναι το τράβηγμα του φρένου κινδύνου
από το ανθρώπινο γένος
που ταξιδεύει σε τούτο το τραίνο».*⁵²⁴

Η σύγχρονη οικονομική σκέψη έχει περιορίσει τη φύση σε γη και τη γη σε ύλη και χώρο, πρέπει όμως να σκεφτούμε τη γη ως ενέργεια και βιοσφαίρα, ο δε σημερινός homo economicus που έχει απομειωμένη συναίσθηση του συνανθρώπου και της συνύπαρξής του στην κοινότητα⁵²⁵, θα πρέπει, κατά τον «οραματισμό της οικολογικής ουτοπίας»⁵²⁶, να μεταστρέψει τους σκοπούς της ατομικής και συλλογικής ζωής, δίνοντας προτεραιότητα σε αισθητικές, πνευματικές και συμποσιακές πηγές ικανοποίησης», αντιτιθέμενος στην υλιστική αναζήτηση.

Απαιτείται ίσως, παράλληλα με μία έκκληση προς τον αλτρουισμό, η συμπλήρωσή της, από μια μία ισχυρή έκκληση προς την ιδιοτέλεια. Δεν θα πρέπει μάλλον να τονίζεται μόνο η δυστυχία και ο κίνδυνος, αλλά πρόπον είναι, να διαδώσουμε τις σαφείς αναπαραστάσεις και τα αναμενόμενα οφέλη από τον μετριασμό των κινδύνων και να επικεντρωθούμε στις απολαύσεις που θα έχουμε διαθέσιμες, όταν αποδεσμευθούμε από τους

⁵²⁴ Η ρήση ανήκει στον Benjamin W. (1980), βλέπετε: Σταυρίδης Σταύρος, *ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΟΘΟΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002, σελ. 24, έμμεση παραπομπή

⁵²⁵ Δημητρίου – Κοτσώνη Σίβυλλα, «Η διαμεσολάβηση της κουλτούρας στη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον» στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005, σελ. 234, 189, 252

⁵²⁶ Benton Ted, «Ecology, community and justice: the meaning of green» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamptton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009, σελ. 5

όρους της ύπαρξής μας, όπως τους θέτει η τρέχουσα αγορά και καπιταλιστική αντίληψη της καλής ζωής.⁵²⁷

Η έως σήμερα εμπειρία, διδάσκει πως, όταν οι άνθρωποι, βρίσκουν το παρόν και το μέλλον τους οδυνηρό, τότε αναζητούν νέες ιδεολογίες. Ωστόσο, ένα ιδεολογικό κίνημα, δεν αναπτύσσεται, πλην αν διαρρηχθεί εξ ολοκλήρου το προϋπάρχον σύστημα πεποιθήσεων⁵²⁸ και ιδίως αναφορικά με την οργάνωση της οικονομικής ζωής της κοινωνίας, καθώς, η κοινωνική απορρύθμιση και η κατάρρευση των κανόνων, επέρχονται, όταν υφίστανται ελαττώματα στους ηθικούς και νομικούς κανόνες που οργανώνουν αυτήν ακριβώς, δηλαδή την οικονομική ζωή της κοινωνίας.⁵²⁹ Για να επισυμβούν τα ανωτέρω, θα πρέπει να αναπτυχθεί η κοινωνική συνείδηση, η αισθητική αγωγή, η πολεοδομική αγωγή του πληθυσμού και των επαγγελματιών, ώστε να προτάσσεται το κοινωνικό συμφέρον και να βελτιώνεται πράγματι το υλικό πλαίσιο της ζωής μέσα στις πόλεις μας.⁵³⁰ Παράλληλα, θα πρέπει να διευρυνθούν οι συμμετοχικές διαδικασίες, που εξυψώνουν την *baukultur*⁵³¹, την κουλτούρα του “κτίζειν”, σε κοινωνική κουλτούρα⁵³². Η σύνταξη μιας προοδευτικής πολιτιστικής ατζέντας, θα αντιμετώπιζε την κουλτούρα ως πεδίο ακτιβισμού και πολιτικής δράσης.⁵³³ Δεν αρκεί να αλλάξουν οι ιδέες και οι αξίες για να αλλάξουν οι θεσμοί,⁵³⁴ παρά, η αλλαγή, καθίσταται εφικτή, κυρίως με τη συλλογική δράση και αφού πρώτα καμφθεί η

⁵²⁷ Soper Kate, *What is Nature? – Culture, Politics and the non – Human*, Oxford, Blackwell Publishers, 1995, σελ. 271

⁵²⁸ de Grazia Sebastian, *The political community: a study of Anomie*, Chicago, Illinois, Phoenix Books, The university of Chicago Press, 1963, σελ.171

⁵²⁹ Περαντζάκη – Καρατσόγλου Ιωάννα, *Τα παιδιά ενός άλλου Θεού ή η Κοινωνίας της Ανομίας, ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ αρ. 20*, Αθήνα, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, 1998, σελ. 7, **η οποία αναφέρεται στην κατά Durkheim θεώρηση της ανομίας.**

⁵³⁰ Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 26

⁵³¹ **Η *baukultur* (κουλτούρα κατασκευής) συνοψίζει τις πολιτιστικές, οικονομικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και οικολογικές απόψεις που επηρεάζουν την ποιότητα και τη διαδικασία σχεδιασμού και κατασκευής,** βλέπετε: Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά - Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007, σελ. 235

⁵³² Αραβαντινός Αθανάσιος, *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 1986, σελ. 604

⁵³³ Λουκαΐτου – Σιδέρη Αναστασία, «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ: Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006, σελ 58

⁵³⁴ Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995, σελ. 348

πολυεπίπεδη ανισότητα και κοινωνική ανομοιογένεια, που σήμερα αναχαιτίζει την ανάληψη ενός τέτοιας δυναμικής εγχειρήματος.⁵³⁵ Το επιδιωκόμενο κοινωνικοπολιτικό μοντέλο συνίσταται στην παραγωγή μιας πολιτικής συμπεριφοράς ή στάσης, που εάν μη τι άλλο, θα ορά την ανάπτυξη ως πρόβλημα δημοκρατίας, ως ζήτημα συλλογικού καθορισμού των αληθινών, οικονομικών και πολιτισμικών αναγκών που αξίζει να ικανοποιούνται⁵³⁶. Οι ανάγκες του ανθρώπου διαμορφώνονται σύμφωνα με τις βασικές κοινωνικές οργανώσεις και τις προσεγγίζουμε επί τη βάση ενός συστήματος αξιών.⁵³⁷ Ωστόσο, ένας ελάχιστος τύπος αναγκών, που πρέπει να πληρούνται άνευ όρων, περιέχει τρόφιμα, νερό και έδαφος, στοιχεία, που, όπως καταδείχθηκε στο παρόν πόνημα, εξαντλούνται αγρίως στην ελληνική επικράτεια.

Καλούμαστε να στρέψουμε την προσοχή μας ως πολίτες, άνθρωποι δηλαδή της πόλης⁵³⁸, ως άνθρωποι εν γένει και ως κοινωνικοί επιστήμονες στην επίτευξη μίας οικολογίας της κοινωνικής δικαιοσύνης.⁵³⁹ Θα πρέπει ίσως να στραφούμε στους θεσμούς συμμετοχικής δημοκρατίας, τις αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες (σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι οι **καταλήψεις γης και κτιρίων συνιστούν, κατά τη γνώμη της γράφουσας, παράδειγμα της λειτουργικότητας τέτοιων διαδικασιών**, προς επίρρωση δε της θέσης αυτής παραπέμπεται ο αναγνώστης στα **παραρτήματα υπ' αριθ. 31 και 33, άποψη, που** πρέπει να ειπωθεί, πως **βρίσκει, κατά βάση, πολέμιες τις αρχές τους τόπου**, βλέπετε **παράρτημα υπ' αριθ. 32**), τα δημοψηφίσματα, τα διαβουλευτικά σώματα, τις δημόσιες ακροάσεις, τα συμβούλια πολιτών και τα όμοια, ως τα πλέον ενδεικνύμενα εργαλεία για την επίτευξη του στόχου αυτού. Κοινωνικοί αγώνες οφείλουν να υπάρξουν, κινήματα και οργανώσεις οφείλουν να αναδειχθούν, με σκοπό να συντελέσουν σε μία οικολογική

⁵³⁵ Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro, «Introduction» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006, σελ. 4

⁵³⁶ Σταμάτης Κ., «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α., *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, Αθήνα, «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ, 1996, Σελ. 143

⁵³⁷ Naess Arne, *Økologi, samfunn og livsstil*, Universitetsforlaget, χ.τ.ε., 1976, (μτφρ. Rothenberg David, *Ecology, community and lifestyle – OUTLINE OF AN ECOSOPHY*, Cambridge, 5^η έκδοση, Cambridge University Press, 1989, σελ. 206

⁵³⁸ Ρέντζος Γιάννης, *Ανθρωπογεωγραφίες της πόλης – ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ, ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ*, Αθήνα, τυπωθήτω ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 2006, σελ. 23

⁵³⁹ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιος Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 184)

επανάσταση, με στόχο την υπέρβαση του καπιταλιστικού πολιτισμού και την αντικατάστασή του με μία οργάνωση καθολικής ελευθερίας, ριζωμένης σε μια κοινή ηθική, συμβατή με τη γη.⁵⁴⁰

Δεν είναι ρεαλιστικό να προβλέψουμε την πλήρη διακοπή της βαθιάς σύγκρουσης των ομάδων. Άλλωστε, όπως δόθηκε ευκαιρία να λεχθεί στο κυρίως κείμενο της παρούσας, «η συναίνεση είναι όχι μόνο ανέφικτη, αλλά συνάμα ένδειξη αυταρχισμού. Η διαφορετικότητα που χαρακτηρίζει την κοινωνία μας, δεν μπορεί να συμπίεσθεί στα δεσμά μιας τυραννικής συναίνεσης. Συνεπώς, είναι βλάσφημο ακόμη και να διανοηθούμε ένα σχεδιασμό βασισμένο σε υποτιθέμενη συναίνεση».⁵⁴¹

Οδηγούμαστε λοιπόν, καλοπροαίρετα, στη σύγκρουση. Αυτό φυσικά που μετράει είναι η εφαρμογή, όλο και λιγότερης βίας, ως την απόλυτη μη-βία στις συγκρούσεις των ομάδων.⁵⁴² Οι συνθήκες της ζωής στη γη είναι τέτοιες, που η επίτευξη της αυτοπραγμάτωσης εξαρτάται από τις συγκρούσεις, ο δε Νεοέλληνας δεν χαίρει κάποιας εξαίρεσης. Οφείλει, ως άνω θρώσκων, να αντισταχθεί στη βιαιότητα κάθε εγκληματογόνου παράγοντα, στρεφόμενος ιδίως προς “τα άνω”, προς τους πολιτικο-οικονομικά ισχυρότερους, που του στερούν βάνανυσα την απόλαυση της ύπαρξής του και, με κριτικό πνεύμα, να αγγίξει μια βιοπολιτισμική πραγματικότητα ανάταξης.

⁵⁴⁰ Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, προλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003, σελ. 185)

⁵⁴¹ Βάσενχόβεν Λουδοβίκος, «Η θεωρία του Αστικού Σχεδιασμού: Ποιό θα είναι το μέλλον της στον 21ο αιώνα;», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004, σελ. 84

⁵⁴² Naess Arne, *Økologi, samfunn og livsstil*, Universitetsforlaget, χ.τ.ε., 1976, (μτφρ. Rothenberg David, *Ecology, community and lifestyle – OUTLINE OF AN ECOSOPHY*, Cambridge, 5^η έκδοση, Cambridge University Press, 1989, σελ. 204)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

- Η εικόνα του εξωφύλλου αποτελεί παιδική ζωγραφιά της γράφουσας του έτους 1988, ανταποκρινόμενη στο θέμα της νηπιαγωγού της, “η κατοικία”. ο ασφυκτικός τρόπος ζωής στα τυπικά διαμερίσματα της αστικής πολυκατοικίας, σε ένα εκ των οποίων διέμενε την εποχή εκείνη, στη Θεσσαλονίκη, για τη γράφουσα, μέσα από την σύγχρονη ματιά της, κειμενοποιείται απερίφραστα...
- Η εικόνα του οπισθόφυλλου αποτελεί δημιούργημα του βρετανού καλλιτέχνη Banksy· για τη γράφουσα συνιστά εξαιρετικό σύμβολο της σύγκρουσης και της κριτικής που θα ήθελε να επιχειρηθεί μαζικά ενάντια στην κυρίαρχη ιδεολογία βιασμού του περιβάλλοντος και των ψυχών μας, σύμβολο της ηθικής και περιβαλλοντικής επανάστασης, του οικολογικού και πολιτισμικού ακτιβισμού, προς κατάλυση της κατεστημένης οικονομικής και κοινωνικής τάξης του σήμερα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Παρατίθενται οι παράγραφοι **1, 2 του άρθρου 24** του Συντάγματος της Ελλάδας.

Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.

Η χωροταξική αναδιάρθρωση της Χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδόμηση και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Οι

σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Η σύνταξη εθνικού κτηματολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Νίκου Χαραλαμπίδη, δημοσιευμένο στην σελίδα της «GREENPEACE», την 4-1-2013, με τίτλο **“Η βλακεία είναι πιο επικίνδυνη από την ατμοσφαιρική ρύπανση”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση: <http://www.greenpeace.org/greece/el/blog/tarazontas ta nera blog nikos charalampidis/blog/43559/>

[.....]. Η «τζακίλα» κάνει την ατμόσφαιρα πνιγηρή και πυροδοτεί μια έντονη συζήτηση γύρω από τους κινδύνους της ατμοσφαιρικής ρύπανσης για την ανθρώπινη υγεία. Το ΥΠΕΚΑ δείχνει να ξαφνιάζεται και σε χρόνο ρεκόρ οργανώνει σύσκεψη για να αντιμετωπίσει το επείγον θέμα [...].

Ταυτόχρονα, διαφημιστικά μηνύματα των εταιρειών εμπορίας πετρελαίου μας ωθούν να γυρίσουμε στα «σίγουρα», δηλαδή στο πετρέλαιο, αντί να πειραματιζόμαστε με άγνωστες ή επικίνδυνες λύσεις. Και τελικά, καταλήγουμε ότι η υγεία μας απειλείται από ... τα τζάκια (εντάζει, και το τι καίνε).

[.....]. Φωτεινά μυαλά της κυβέρνησης συνέλαβαν την φαεινή ιδέα να αυξήσουν το φόρο κατανάλωσης (άρα και την τελική τιμή) στο πετρέλαιο θέρμανσης με σκοπό την αύξηση των δημόσιων εσόδων⁵⁴³. Αγνοώντας, όμως, ότι έσοδα για το κράτος, μαζί με θέσεις εργασίας και κυκλοφορία κεφαλαίων στην αγορά μπορούν να φέρουν άμεσα η εξοικονόμηση ενέργειας στα κτήρια και οι τεχνολογίες όπως ο ηλιακός κλιματισμός, η γεωθερμία και η βιομάζα, που αποδεδειγμένα μπορούν να μας ζεστάνουν. [...].

Η οικονομική κρίση έχει άμεσες επιπτώσεις σχεδόν σε κάθε άκρη της κοινωνίας μας και έχει οδηγήσει σε σημαντική μείωση αποδοχών και διαθέσιμων πόρων. Ήδη από τον περασμένο χειμώνα έχει μειωθεί σημαντικά η κατανάλωση πετρελαίου.

⁵⁴³ Το εν λόγω φοροεισπρακτικό μέτρο και οι συνέπειες που επέφερε, αντιπροσωπεύει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα δομικής ανομίας.

Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοικιών, ειδικά αυτών των πιο αδύναμων οικονομικά, δεν έχει βασική θερμομόνωση.

Η εισαγωγή πετρελαίου επιβαρύνει σημαντικά το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας απαιτώντας συνεχή εξαγωγή κεφαλαίων, ενώ τορπιλίζει την ενεργειακή μας αυτάρκεια. ΚΑΝΕΙ ΚΡΥΟ!

[.....] Στην περίπτωση που υπάρχει ένα οργανωμένο κράτος, προσβλέπουμε στις απαραίτητες δικές του πράξεις για προώθηση της εξοικονόμησης ενέργειας και της χρήσης περιβαλλοντικά σωστών εναλλακτικών μορφών θέρμανσης, με στόχο την κατά το δυνατό απαλλαγή μας από το βρώμικο και ακριβό πετρέλαιο! Στην περίπτωση όμως που το κράτος αυτό είναι απαξιωμένο και θεωρείται ανίκανο, εμείς αυτοσχεδιάζουμε: Τζάκια, ξυλόσομπες, κουκουνάρες, θερμοπομποί, κλιματιστικά, σύγχρονες σόμπες πέλετς [.....].

Μόνο ένας εξωγήινος δεν θα έβλεπε μπροστά του την εικόνα της παράνομης υλοτομίας, της εξαγωγής κεφαλαίων για εισαγωγή ξυλείας, αλλά και των ενεργειακά φτωχών συμπολιτών μας να πελεκάνε περιαστικά δάση ή ακόμα και πεσμένες κολώνες του ΟΤΕ, να οδηγούν στην πυρά παλιά έπιπλα, μοριοσανίδες, κουφώματα από κατεδαφίσεις, σκουπίδια, λάστιχα κ.ο.κ. Το πρόβλημα λοιπόν δεν εντοπίζεται στην άγνοια κινδύνου για την υγεία (τη δικιά τους αλλά και των άλλων), αλλά στην αδυναμία θέρμανσης των κατοίκων της χώρας μας με το λιγότερο καταστροφικό τρόπο. Αντίθετα, το πρόβλημα είναι οι ανεγκέφαλοι αρμόδιοι! Συνέλαβαν την ιδέα της αύξησης τιμής του πετρελαίου, χωρίς να «δουν» τις άδειες τσέπες των καταναλωτών αλλά και τη συνεχόμενη κατασπατάληση των ελάχιστων διαθέσιμων κεφαλαίων για (περιορισμένη) εισαγωγή πετρελαίου. Τώρα, απότομα, νοιάζονται για την υγεία μας!

[.....] πιο παλιά (1998), η Greenpeace αντιμετωπίστηκε ως γραφική όταν αναφέρθηκε στην ατμοσφαιρική ρύπανση, επικέντρωσε την προσοχή στα αιωρούμενα σωματίδια και εκτίμησε ότι η μακροχρόνια έκθεση των κατοίκων σε αυτή τη ρύπανση, μειώνει το προσδόκιμο ζωής περί τον ένα χρόνο. [.....].

Και ήρθε η κρίση. [.....].

Και τώρα, οι ίδιοι που με τις αποφάσεις τους μειώνουν το προσδόκιμο ζωής μας (κυριολεκτώ) ανησυχούν για το χριστουγεννιάτικο νέφος αιθαλομίχλης και κάνουν έκτακτες συσκέψεις για να μας σώσουν!

[.....]

[.....] δεν εννοείται φορολόγηση που δεν συνδέεται με κοινωνική και αναπτυξιακή πολιτική. Αν για παράδειγμα, τα χρήματα από τον ΕΦΚ και την πάταξη του λαθρεμπορίου καυσίμων κατευθύνονταν σε δράσεις μαζικής αναβάθμισης του κτιριακού αποθέματος και στοχευμένες δράσεις για τους πλέον αδύναμους (π.χ. επιδόματα και προγράμματα ενεργειακής αναβάθμισης με ιδιαιτέρως ευνοϊκούς όρους), τα οφέλη για την οικονομία θα ήταν πολλαπλά και σημαντικότερα [.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο της Νέλλης Ψαρρού, δημοσιευμένο στο μηνιαίο ανεξάρτητο δημοσιογραφικό & πολιτικό περιοδικό «UNFOLLOW», τεύχος 19ο - Ιούλιος 2013, σελ. 98 - 104, με τίτλο **“ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ Ή ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, ΜΕΡΟΣ Α”**.

Είναι πολυτέλεια, λένε πολλοί, στις σημερινές συνθήκες φτώχειας και ανέχειας να θέτουμε το περιβάλλον σε προτεραιότητα ενώ τόσοι συμπολίτες μας πεινάνε, κρυώνουν, ψάχνουν για δουλειά. Αυτό που έχει σημασία είναι η ανάπτυξη, η οικονομική ευμάρεια, η έξοδος από την κρίση. Η χώρα χρειάζεται επενδύσεις, μεγάλα έργα και θέσεις εργασίας. Έχουμε οικονομική κρίση τώρα. Το περιβάλλον μπορεί να περιμένει.

[.....] θα αναπτύξω το επιχείρημα ότι το οικολογικό ζήτημα έχει προτεραιότητα, ότι η κρίση μας δεν είναι οικονομική αλλά πρωτίστως πολιτική και οικολογική [.....].

[.....] Ας πάρουμε το παράδειγμα με την «επένδυση» στις Σκουριές, που είναι [.....] και πολιτική προτεραιότητα της κυβέρνησης. «Θα δημιουργήσουμε θέσεις εργασίας, θα γίνει η εξόρυξη του ορυκτού μας πλούτου», μας λένε χαρακτηρίζοντας «οικοτρομοκράτες» όσους αντιδρούν. Καταρχάς, επένδυση χαρακτηρίζεται μία οικονομική δραστηριότητα όπου ο επιχειρηματίας βάζει χρήματα προσδοκώντας κέρδη, ενώ ο ιδιοκτήτης γης -εγκαταστάσεων κερδίζει από το αντίτιμο της αγοραπωλησίας. [.....] όταν το 2003 το ΣτΕ αποφάσισε το κλείσιμο των εργασιών της TVX Hellas επειδή παραβιάζονταν μια σειρά περιβαλλοντικοί όροι, αυτομάτως η εταιρεία κήρυξε πτώχευση. Μάλιστα το κράτος απάλλαξε τη μαμά εταιρεία TVX Gold, που ήταν εγγυήτρια, από κάθε ευθύνη. Η κυβέρνηση τη «μεταπούλησε» χωρίς διαγωνισμό στην Ελληνικός Χρυσός, που είχε συσταθεί δύο μέρες πριν, χωρίς να εισπράξει χρήματα μιας και το ευτελές ποσό της πώλησης, 11 εκατομμύρια ευρώ, ήταν το ίδιο ποσό που

το κράτος συμφώνησε να δώσει στην πτωχευμένη εταιρεία για να την πάρει στην ιδιοκτησία του! Και όχι μόνο πλήρωσε το κράτος για την πτωχευμένη εταιρεία, αλλά επιπλέον: παραιτήθηκε της διεκδίκησης των 2,3 εκ. ευρώ που χρωστούσε η TVX Hellas στο ΙΚΑ και στα Δημόσια Ταμεία, απαγόρευσε δια νόμου στους λοιπούς πιστωτές της να διεκδικήσουν δικαστικά τα χρήματα τους και ενέταξε τους άνεργους της σε επιδοτούμενο πρόγραμμα επανακατάρτισης και ασφάλισης άγνωστου κόστους. [.....] Επιπλέον, με τον εξωδικαστικό συμβιβασμό το ελληνικό δημόσιο «αναγνωρίζει επισήμως ότι η δραστηριοποίηση της TVX έχει προκαλέσει ζημίες ύψους περίπου 400 εκ. ευρώ στο περιβάλλον και τους κατοίκους της περιοχής - τις οποίες εξισώνει και συμψηφίζει με τις δικές του οφειλές προς την TVX». [.....]

Είναι ανυπολόγιστη η οικονομική ζημιά που προκύπτει για το ελληνικό δημόσιο, τόσο από τα χρήματα που χάρισε ή δεν εισέπραξε όσο και από αυτά που θα έβγαζε πουλώντας η ίδια μετοχές των μεταλλείων, αν ήθελε να συνεχίσει την εξορυκτική δραστηριότητα. Ταυτόχρονα, μιλάμε για παραχώρηση 314.000 στρεμμάτων δωρεάν. Κι όλα αυτά χωρίς να συνυπολογίσουμε την αξία του δάσους. [.....]. Αλήθεια, ποια είναι η αξία ενός δάσους, πόσα ευρώ ας πούμε αξίζει το κάθε δέντρο ή το κάθε στρέμμα γης σε σχέση με μια θέση εργασίας;

Δύσκολο να απαντηθεί. Ας το μετρήσουμε κι αυτό λίγο οικονομίστικα, όσο μπορούμε. «Θέσεις εργασίας» διατυμπανίζουν οι κάθε λογής ιθύνοντες, για ένα σχέδιο που στην ανάπτυξη του θα απασχολήσει 1.200 εργαζόμενους. Αρκετοί από αυτούς θα επιδοτηθούν από προγράμματα «κατάρτισης και απασχόλησης». [.....] από το πρόγραμμα του ΕΣΠΑ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013» συνολικού κόστους 30 εκ. ευρώ μπορούν να χρηματοδοτηθούν 4.900 εργαζόμενοι στον τομέα Β', δηλαδή στα ορυχεία, μεταλλεία, λατομεία, άντληση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η κάθε εταιρεία που θα συμμετάσχει λαμβάνει 4.240 ευρώ για κάθε εργαζόμενο (πέρα από το κόστος εφαρμογής του προγράμματος), ενώ ο ίδιος ο εργαζόμενος παίρνει συνολικά 2.000 μiktά με την ολοκλήρωση της κατάρτισης - τα υπόλοιπα τα καρτώνεται η εταιρεία. Η Ελληνικός Χρυσός και ο Άκτωρ προσφέρουν 1433 θέσεις από αυτές, σε σύνολο 1537!

Αυτά τα χρήματα θα αρκούσαν για να επιδοτηθούν οι άνεργοι σε ολόκληρη την περιοχή και να στηριχτούν νέες παραγωγικές δραστηριότητες συμβατές με το περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά προσφέρονται σε μία εταιρεία για δραστηριότητα που πιθανόν θα διώξει τους κατοίκους από τον τόπο τους. Για 300-1.200 θέσεις της επένδυσης ρισκάρεται τόσο η οικονομική

δραστηριότητα όσο και η υγεία 100.000 πολιτών της Χαλκιδικής. Είναι προφανές ότι καταργείται σταδιακά στην πράξη κάθε άλλη δραστηριότητα, όπως η μελισσοκομία, η κτηνοτροφία και ο τουρισμός, που αποφέρουν εισόδημα στους κατοίκους της περιοχής με ήπια χρήση του περιβάλλοντος. Ήδη από την προηγούμενη εξορυκτική δραστηριότητα (που ήταν σημαντικά μικρότερης κλίμακας από αυτήν που ξεκινά τώρα) η Δ/ση Κτηνιατρικής Ν.Α. Χαλκιδικής έχει στείλει το 2010 οδηγία περιορισμού των αιγοπροβάτων δύο κτηνοτρόφων της Ολυμπιάδας (όπου βρίσκονταν τα μεταλλεία της TVX Hellas) επειδή βρέθηκε στο γάλα μόλυβδος.

[.....] Το όρος Κάκαβος είναι ο σημαντικότερος υδροφόρος όλης της Χαλκιδικής. Για τις ανάγκες του πρώτου μεταλλείου που ανοίγει η Ελληνικός Χρυσός θα γίνουν 9 γεωτρήσεις σε βάθος... 100 μέτρων κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, απ' όπου θα αντλούνται 480 κυβικά νερό την ώρα. Μια τετραμελής οικογένεια ζοδεύει 60-70 κυβικά το μήνα! Πόσο κοστίζει αυτό το νερό; Να το υπολογίσουμε μπουκάλι αγορασμένο; Ως ποσό στην εταιρεία ύδρευσης; Ή μήπως να μην το υπολογίσουμε καθόλου, μιας και το νερό θα επιστρέφει μολυσμένο με βαρέα μέταλλα, και άρα ακατάλληλο για κάθε χρήση, αφού προκαλεί καρκίνο; Πόσο να υπολογίσουμε την περαιτέρω ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα ή τη μόλυνση της θάλασσας και την καταστροφή του τουρισμού και της αλιείας; Ας θυμίσουμε σε αυτό το σημείο ότι το 2002 είχε απαγορευτεί η αλιεία στην περιοχή της Ολυμπιάδας ύστερα από ατύχημα που προκάλεσε εκτεταμένη ρύπανση κοκκινίζοντας όλη τη θάλασσα.

Με τις γεωτρήσεις θα στραγγιστούν τα νερά σε μια περιοχή 14.000 στρεμμάτων, σύμφωνα με τη μελέτη της εταιρείας. Σε όλη αυτή την περιοχή το δάσος θα αρχίσει σταδιακά να ξεραίνεται, άρα θα είναι και ευάλωτο σε πυρκαγιές. Σε συνδυασμό με την αποψίλωση, είναι φανερό ότι η περιοχή απειλείται με ερημοποίηση. Το οικονομικό κόστος της ερημοποίησης δεν έχει αποτιμηθεί σε αριθμούς. Περιλαμβάνει όμως επιπτώσεις στην υγεία, πλημμύρες, διάβρωση του εδάφους και αδυναμία συγκράτησης και αποθήκευσης των υδάτων. Η ερημοποίηση θεωρείται υπ' αριθμόν ένα κίνδυνος που σχετίζεται με την κλιματική αλλαγή, και συχνά οδηγεί στην κοινωνική ερήμωση μιας περιοχής, αφού δεν μπορεί πια να θρέψει τους κατοίκους της και να υποστηρίξει την οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. [.....]

Πέρα από το νερό υπάρχει και η σκόνη. Από τη σκόνη που θα σηκώνεται με τις εκρήξεις και τις μεταφορές στα μεταλλεία της Χαλκιδικής (3.000 τόνους την ώρα αναφέρει η εταιρεία) και θα μεταφέρεται στον αέρα κινδυνεύει άμεσα η υγεία τόσο των κατοίκων της

περιοχής όσο και όλης της βορείου Ελλάδας. [.....] Αφενός, ως σκόνη που κατακάθεται στα πνευμόνια, προκαλεί πνευμονοπάθειες απλά και μόνο εισπνέοντας την. Επιπλέον, επειδή αυτή η σκόνη περιέχει βαρέα μέταλλα, εκθέτει τους ανθρώπους σε καρκινογόνες ουσίες, οι επιπτώσεις των οποίων δεν είναι άμεσες αλλά συσσωρεύονται και καταλήγουν σε καρκίνους και πρόωρη θνησιμότητα. Η περιοχή που επηρεάζεται, όμως, είναι μεγαλύτερη απ' όσο μπορούμε να φανταστούμε. «Σκεφτείτε μόνο ότι έρχεται στη χώρα μας σκόνη από την Αφρική, που είναι τόσο μακριά. Η σκόνη από τα μεταλλεία θα μεταφερθεί όχι μόνο στη Θεσσαλονίκη αλλά και σε ευρύτερες περιοχές. Επίσης, θα δημιουργηθεί όξινη βροχή, που με τη σειρά της θα μολύνει άμεσα οτιδήποτε ακουμπάει καταστρέφοντας κάθε περαιτέρω ανάπτυξη οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας» [.....]

«Θα σωθούμε με τον ορυκτό μας πλούτο;» αναρωτιέται και ο ομότιμος καθηγητής ορυκτολογίας Σαράντης Δημητριάδης επισημαίνοντας: «Είναι ψήγματα αυτά που έχουμε, σκεφτείτε ότι θα παίρνουν ένα γραμμάριο χρυσού ανά τόνο από τα μεταλλεία. Ένα φορτηγό γεμάτο χρυσό θα βγει συνολικά από όλη αυτή την ιστορία που θα ισοπεδώσει το βουνό. Πού είναι χρήσιμο αυτό; Το 10% του χρυσού που μας είναι χρήσιμο για τη βιομηχανία θα το παίρναμε από την ανακύκλωση συσκευών. Όλη η ιστορία γίνεται για το χρηματιστήριο. Αν ανακυκλώναμε, θα βγάζαμε 250 γραμμάρια χρυσό στον τόνο!»

[.....] Οι αριθμοί που αναφέρθηκαν αφορούν μόνο το νέο μεταλλείο των Σκουριών, μικρότερο από άλλα τρία επιβεβαιωμένα κοιτάσματα. [.....]. Η λειτουργία του μεταλλείου θα αφήσει στη θέση του έναν τόπο ερημωμένο και κατεστραμμένο [.....] που δεν θα μπορεί να υποδεχτεί καμία παραγωγική δραστηριότητα, ενώ η υγεία των κατοίκων αναμένεται να είναι σοβαρότατα κλυδωνισμένη. Τα όποια προϊόντα της περιοχής θα μείνουν στα αζήτητα, όπως συμβαίνει σήμερα με τα προϊόντα από την περιοχή του μολυσμένου Ασωπού. Όταν λοιπόν η εταιρεία κλείσει, σε 20-30 χρόνια, τον κύκλο της και αποχωρήσει, θα έχει αφήσει πίσω της μια περιοχή χωρίς μέλλον. Η κρίση που θα πλήξει τότε την Χαλκιδική, που θα έχει χάσει και τον τουρισμό της και την παραγωγή της, θα είναι ανυπολόγιστη ακόμη και με τα σημερινά δεδομένα. Κι όλα αυτά για 300-1.200 εργάτες σήμερα;

Αυτό που βλέπουμε είναι ιδιώτες να βγάζουν λεφτά, πολλά λεφτά, από τη φύση. [.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Μάριου Διονέλλη, δημοσιευμένο στην «Η εφημερίδα των συντακτών», την 10-5-2013, με τίτλο **“Έδωσαν... καλοκαιρινή άδεια στις κατεδαφίσεις!”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=48669>

Όταν οι μπουλντόζες έφτασαν στην αυλή των μεγαλοξενοδόχων του νησιού και με πρόσχημα ότι αρχίζει η τουριστική σεζόν ο γ.γ. Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης ανακοίνωσε ότι θα ξεκινήσει από τον Νοέμβριο «διάλογο» για τις καταπατήσεις στις παραλίες

Σε οργανωμένο σχέδιο νομιμοποίησης των καταπατήσεων στον αιγιαλό της Κρήτης εξελίσσεται ο τραγέλαφος με τις κατεδαφίσεις, που «όλως τυχαίως» σταμάτησαν όταν οι μπουλντόζες έφτασαν στην αυλή των μεγαλοξενοδόχων του νησιού.

[.....]

Ο Γιώργος Δεικτάκης, αφού αρνήθηκε να εφαρμόσει τις εντολές του ΥΠΕΚΑ για συνέχιση των κατεδαφίσεων επικαλούμενος την τουριστική περίοδο, τώρα προαναγγέλλει την κατάρτιση πρότασης νόμου από τους φορείς της Κρήτης για την «αξιοποίηση» του αιγιαλού σε όλη τη χώρα. «Ξεκινάμε έναν μεγάλο διάλογο για την αξιοποίηση ώστε σε συνεννόηση με τα υπουργεία η Κρήτη να είναι εκείνη που θα προτείνει τι θα γίνει με τον αιγιαλό και την παραλία, πώς μπορούν να αξιοποιηθούν», λέει ο κ. Δεικτάκης, τονίζοντας πάντως πως πρώτιστο θέμα θα είναι η πρόσβαση των πολιτών στις παραλίες. [.....].

Πάντως ο γ.γ. της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης [.....] αν και στα μέσα Μαρτίου, όταν άρχιζαν οι κατεδαφίσεις αυθαιρέτων, πομπωδώς δήλωνε πως θα τηρηθεί απαρέγκλιτα ο νόμος, μόλις έναν μήνα μετά υποκινούσε το σταμάτημά τους όταν οι μπουλντόζες έφτασαν στο ξενοδοχείο «Kernos Beach» της οικογένειας Μαντωνανάκη.

Μετά την αντίδραση των ξενοδόχων και με τις παραιτήσεις της υπουργού Τουρισμού Όλγας Κεφαλογιάννη αντιστάθηκε σθεναρά στις κατεδαφίσεις, παρά το γεγονός ότι έλαβε σαφές έγγραφο από το ΥΠΕΚΑ όπου τονιζόταν ότι «οι κατεδαφίσεις συνεχίζονται». Από την πλευρά του υπουργείου Περιβάλλοντος επισημάνθηκε με έμφαση πως τα σχετικά πρωτόκολλα κατεδάφισης είχαν εκδοθεί προ τριών ή και περισσότερων ετών και άρα είχαν παρέλθει ήδη αρκετές τουριστικές σεζόν παρανομίας...

Υπό αυτό το άτυπο καθεστώς προστασίας ο ξενοδόχος στα Μάλια απέκλειε συστηματικά την είσοδο του ξενοδοχείου του με φορτηγό και εμπόδιζε τον εργολάβο να φτάσει στην παραλία για να γκρεμίσει τις αυθαίρετες κατασκευές του (έκτασης 3.300 τ.μ.). Τελικά, αμέσως μετά το Πάσχα ο ίδιος ο κ. Δεικτάκης κήρυξε έκπτωτο τον εργολάβο, αφού «δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις συμβατικές του υποχρεώσεις» και έτσι οι κατεδαφίσεις σταμάτησαν οριστικά.

Ενοίκιο αντί νομιμότητας...

Με αφορμή την προσπάθεια επιβολής της τάξης στο βόρειο παραλιακό μέτωπο της Κρήτης άνοιξε μια μεγάλη συζήτηση στο νησί. [...] οι ξενοδόχοι μίλησαν για καλαίσθητες παρεμβάσεις που δεν ενοχλούν. «Αν βάλουμε μερικά βραχάκια που ομορφαίνουν τον χώρο δε χρειάζεται να κατεδαφιστούν, αφού δεν ενοχλούν κανέναν...», έλεγε τότε ο Νίκος Χαλκιαδάκης, πρόεδρος της Ένωσης Ξενοδόχων Ηρακλείου.

Με την άποψη αυτή είχε συνταχθεί στις 12 Απριλίου και ο γενικός γραμματέας της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης. «Σε άλλους τουριστικούς προορισμούς, όπως στα Κανάρια Νησιά, οι τουρίστες ανοίγουν την πόρτα του δωματίου τους και πέφτουν στη θάλασσα. Δηλαδή εκεί δεν καταστρέφεται το περιβάλλον;», αναρωτιόταν τότε ο κ. Δεικτάκης και προσέθετε: «Αν το κράτος επισημοποιήσει τις καταπατήσεις, όχι εις βάρος του Δημοσίου αλλά υπό τη μορφή ενοικίου, τότε γιατί να μην αξιοποιηθεί η παραλία;».

Περίπου το ίδιο προανήγγειλε και χθες και με τη νέα πρωτοβουλία διαλόγου του: «Το ελληνικό Δημόσιο μπορεί να αξιοποιήσει χωρίς να παραχωρήσει δημόσια περιουσία και να εισπράξει χρήματα, να έχει έσοδα».

Επίσημως οι κατεδαφίσεις μετατέθηκαν για τον Νοέμβριο, που θα έχουν φύγει οι τουρίστες ώστε να μη ζήσουν «εικόνες Συρίας», όπως έλεγαν χαρακτηριστικά σε ανακοίνωσή τους οι τουριστικοί πράκτορες του νησιού. Ο κ. Δεικτάκης είπε πως θα βγει νέα προκήρυξη ώστε να οριστεί άλλος εργολάβος κατεδαφίσεων. Ωστόσο, αν μέχρι τότε προχωρήσει ο διάλογος για την «επισημοποίηση των καταπατήσεων», ίσως και να μη χρειαστεί να μπούμε στον κόπο...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο της Ναταλίας Μαργαριτούλη, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 23-2-2007, με τίτλο **“Εκκληση σωτηρίας για το κτήμα Ζωγράφου”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&CategoryID=1&lang=gr&ArticleID=15>

Εκκληση σωτηρίας εκπέμπει ένας από τους ελάχιστους χώρους αστικού πρασίνου σε έναν από τους πιο πυκνοκατοικημένους δήμους της Αθήνας, του Ζωγράφου. Το κτήμα Ζωγράφου προτίθεται να αγοράσει και να «αξιοποιήσει» ο Δήμος, σχεδιάζοντας εμπορικό κέντρο, πολυσινεμά και υπόγειους χώρους στάθμευσης σε μια περιοχή υπερδομημένη, με υποδομές αγοράς και ψυχαγωγίας, χωρίς όμως κοινόχρηστους χώρους πρασίνου.

Το κτήμα Ζωγράφου αποτελεί μια πευκόφυτη έκταση [...].

Στη δεκαετία 1910-1920 κτίστηκαν στο κτήμα Ζωγράφου οι δύο βίλλες της οικογένειας. Η πρώτη περιήλθε στον Κ. Ζωγράφο, που την παραχώρησε στο Δήμο και στεγάζει παιδικό σταθμό. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με έντονα στοιχεία γερμανικών επιρροών, εξώστη με μπαλουστρες, στέγες με μεγάλες κλίσεις και διώροφο πύργο. Η δεύτερη βίλλα (βίλλα Ζωγράφου) ανήκει στους κληρονόμους του Ι. Ζωγράφου μαζί με τα κτίρια συνοδείας, της ίδιας χρονικής περιόδου. Πρόκειται για διώροφο λιθόκτιστο κτίριο με δώμα. Χαρακτηριστικά στοιχεία της βίλλας Ζωγράφου αποτελούν οι στοές του ισογείου, ο εξώστης του ισογείου, που στηρίζεται σε κίονες, και τα τοξωτά υπέρθυρα των ανοιγμάτων του ισογείου και του ορόφου.

Σε γειτνίαση με τη βίλλα Ζωγράφου βρίσκεται η βίλλα Βουγά (ή Μπουγά), που κατασκευάστηκε την ίδια περίπου περίοδο με τα προαναφερόμενα κτίρια. Πρόκειται για διώροφο υπερυψωμένο κτίριο με τοξωτά υπέρθυρα, στεγασμένο εξώστη με ρωμαϊκά κεραμίδια και μικρή σοφίτα. Σήμερα στεγάζει Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ζωγράφου, που λειτουργεί ως εκθεσιακός χώρος, με το Υπαίθριο Δημοτικό Θέατρο, το οποίο φιλοξενεί, μεταξύ άλλων, τους Πανελλήνιους Θεατρικούς Αγώνες Ερασιτεχνικών Θιάσων και το Μαθητικό Φεστιβάλ.

Οι βίλλες Ζωγράφου έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέες από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων [...]. Επιπλέον, με τον πρόσφατο νόμο του Υπουργείου Πολιτισμού (Νόμος 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»), θεωρούνται πολιτιστικά αγαθά όλα τα ακίνητα που

χτίστηκαν μετά το 1830 και στην έννοια της διατήρησης περιλαμβάνεται και ο περιβάλλον χώρος τους. Επίσης, ειδική αναφορά γίνεται στη δυνατότητα μερικής ή και ολικής απαλλοτρίωσης από το Δημόσιο, με δυνατότητα καταβολής της αποζημίωσης σε δόσεις ή σε ομόλογα.

Λόγω υψηλού τιμήματος δεν απέδωσαν οι πολύχρονες προσπάθειες εξαγοράς της βίλλας Ζωγράφου και του περιβάλλοντα χώρου της από το Δήμο ή την Πολιτεία. Κάτοικοι και δημοτικές παρατάξεις ζητούν εδώ και χρόνια να κηρυχθεί, εκτός από τη βίλλα Ζωγράφου, διατηρητέος και ο περιβάλλον χώρος των δέκα στρεμμάτων και να χαρακτηριστεί ως χώρος ιστορικής μνήμης και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, [.....]. Παρ' όλα αυτά, μέχρι σήμερα δεν έχει παρθεί κανένα μέτρο προστασίας του περιβάλλοντα χώρου και της ιδιαίτερα υψηλής βλάστησής του.

Παράλληλα, τα τελευταία τρία χρόνια γίνεται μια συστηματική προσπάθεια αποψίλωσης της βλάστησης του κτήματος εκ μέρους της οικογένειας Ζωγράφου, ώστε να είναι πιο εύκολη η πώληση και η οικοδόμησή του. [.....]

«Σε δάσος... τσιμέντου θέλουν να μετατρέψουν τη βίλλα, μαζί με το πευκοδάσος και τους φοίνικες που την περιβάλλουν, οι κληρονόμοι του Ι. Ζωγράφου. Υπέβαλαν μάλιστα αίτηση για χορήγηση οικοδομικής άδειας στην Πολεοδομία του Δήμου Ζωγράφου, με σκοπό να ανεγείρουν ξενώνες συνολικής επιφάνειας 60.000 τετραγωνικών (!), και μάλιστα στο όνομα της “ολυμπιακής φιλοξενίας”.»

Στα τέλη του 2003 το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Ζωγράφου, με ομόφωνη απόφασή του, χαρακτήρισε το χώρο (Ο.Τ. 387) ως πράσινο και προς απαλλοτρίωση και αποφάσισε την αναστολή των οικοδομικών εργασιών στο εν λόγω Ο.Τ. Όμως, η αναστολή αυτή δεν τέθηκε σε ισχύ διότι δεν υπογράφηκε από τον Νομάρχη Αθηνών, κάτι που είναι άγνωστο εάν έχει γίνει μέχρι σήμερα. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, οι βίλλες Ζωγράφου κηρύχθηκαν διατηρητέες από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

Στις 11/09/2006 το Δημοτικό Συμβούλιο προχώρησε, με απαράδεκτο και παραπλανητικό τρόπο, στη λήψη απόφασης αγοράς για τη βίλλα και το κτήμα Ζωγράφου, παρέχοντας στην οικογένεια Ζωγράφου το δικαίωμα οικοδόμησης του ελεύθερου χώρου δίπλα από το διατηρητέο μνημείο. Με την απόφαση αυτή ουσιαστικά ο Δήμος θα πληρώσει 19,5 εκατομμύρια ευρώ (με δανεισμό, αφού δεν διαθέτει το υπέρογκο αυτό ποσό), για να

διαμορφώσει μια πράσινη ταράτσα στο υπόγειο εμπορικό κέντρο που θα οικοδομήσει η οικογένεια Ζωγράφου!!!

[.....].

Η συμφωνία ορίζει τη δημιουργία διώροφου εμπορικού κέντρου σε όλο τον χώρο των 8 στρεμμάτων, πλην του χώρου στήριξης της βίλλας. Αφήνει στο Δήμο μόνο τη χρήση της ταράτσας του εμπορικού κέντρου και του κτιρίου της βίλλας. Προκαταβάλλει [sic] ότι θα δοθούν όλες οι απαραίτητες άδειες από τις υπηρεσίες του Δήμου για τη διαμόρφωση του χώρου, χωρίς να έχουν καν υποβληθεί τα σχέδια. Είναι εξαιρετικά αναλυτική ως προς την περιγραφή του εμπορικού κέντρου: Δύο όροφοι με πρόσοψη στη Γ. Ζωγράφου, με καταστήματα, σινεμά και αίθρια, υπόγειος όροφος αποθηκών και υπόγειος σταθμός αυτοκινήτων που θα εξυπηρετούνται από εισόδους που παραχωρεί ο Δήμος από την έκταση που ήδη κατέχει. Δεν ξοδεύει όμως ούτε μια γραμμή για το τι θα γίνει η ίδια η βίλλα.

[.....].

[.....].

[.....]

Επιβραβεύεται, και μάλιστα με δικά μας χρήματα, η διαδικασία αποψίλωσης που προκάλεσαν όλα αυτά τα χρόνια οι Ζωγραφαίοι ακριβώς για να μη χαρακτηριστεί το κτήμα “χώρος υψηλού πρασίνου”.

Βαφτίζεται όνειρό μας ένα εμπορικό κέντρο στην καρδιά της πόλης, που ήδη έχει τεράστιο κυκλοφοριακό πρόβλημα.

Δύο γενιές χρεώνονται με δάνειο που δεν αποτρέπει την οικοδόμηση του κτήματος.

Ένα εμπορικό κέντρο έως 8000 τ.μ. με πολυσινεμά εγκρίνεται εκ των προτέρων χωρίς να έχει υποβληθεί καν σχέδιο, πόσο μάλλον συγκοινωνιακή ή περιβαλλοντική μελέτη.

Η σιωπή γύρω από τη χρήση της βίλλας κρύβει τη πρόθεση για “ήπιες” εμπορικές χρήσεις, στο όνομα της ανταποδοτικότητας των χρημάτων του δανείου.»

[.....].

[.....].

[.....] φαίνεται ότι είναι άλλο «κράτος» το Υπουργείο Πολιτισμού, άλλο ο Δήμος και άλλο το ΥΠΕΧΩΔΕ. Και τελικά επικρατεί το ένα και μοναδικό κράτος: των κερδοσκόπων.

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

Ακολουθεί, αυτολεξεί, παράθεση από το: Βούζα Αικατερίνη, «**Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ**», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001, σελ. 102, 103.

Στην Καρδίτσα υπάρχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, από αρχιτεκτονική άποψη, κτίσμα του 1930 στο κέντρο ενός οικοδομικού τετραγώνου, τετράγωνης κάτοψης, από οπλισμένο σκυρόδεμα, σίδερο και γυαλί. Πρόκειται για την δημοτική αγορά της πόλης, με καταστήματα εν σειρά και στην εξωτερική του περίμετρο, αλλά και εσωτερικά μέσα στο αίθριο. Η πόλη είναι ημι-αγροτική και αποτελεί το διοικητικό κέντρο και το κέντρο εξυπηρέτησης μιας καθαρά αγροτικής περιοχής. Ο τόπος της αγοράς λειτουργούσε ως το σημείο επαφής του αστικού και του αγροτικού στοιχείου: δηλαδή, ήταν μεν τόπος εμπορίου, αλλά εμπορίου εγχώριων προϊόντων. Μάλιστα, πλην των μονίμων καταστημάτων, στον υπαίθριο χώρο πουλούσαν τα προϊόντα τους οι ίδιοι αγρότες και κάθε Τετάρτη γινόταν μεγάλη λαϊκή αγορά, όπου συμμετείχε ο πληθυσμός όλου του νομού (αγροτικός χαρακτήρας). Το γεγονός αυτό ήταν πολύ σημαντικό για την πόλη και την περιοχή διοίκησής της. Έτσι, η ημέρα της Τετάρτης αποτελούσε ένα είδος συμβόλου του αστικού ημερολογίου.

Οι οσμές, και αυτές χαρακτήριζαν τον τόπο και την λειτουργία του: οσμές ψαριών και κρεάτων, λαχανικών και φρούτων. Τα ακούσματα επίσης έφεραν ομοίως την ιδιαιτερότητά τους: κυριαρχούσε η βαριά διάλεκτος της περιοχής από τους αγρότες με τις χαρακτηριστικές χειρονομίες που συνόδευαν τις εκκλήσεις τους προς τους πελάτες να ψωνίσουν από τον πάγκο τους. Παλαιότερα οι αγρότισσες ήταν ενδεδυμένες με τις παραδοσιακές φορεσιές και σε χαρακτηριστική στάση πίσω από τους πάγκους έχοντας τα χέρια τους κάτω από την ποδιά τους. Επρόκειτο για συμβάντα λαογραφικού χαρακτήρα, που έκαναν τον τόπο αυτό ένα ζωντανό μουσείο.

Μέσα στους χώρους εμπορίου υπήρχαν χώροι αναψυχής, αλλά μιας λαϊκής μορφής χρήσης, όπως άρμοζε στους χρήστες του χώρου. Αυτή η μορφή προέκυπτε από τα είδη φαγητού και ποτού (της κουζίνας των τόπων και των ποτών, όπως το ντόπιο κρασί και το τσίπουρο), από το είδος των ατόμων που συμμετείχαν εκεί (ηλικία, εργασία, μορφωτικό επίπεδο, φιλικότητα στη συμπεριφορά), από το είδος της μουσικής (δημοτική και λαϊκή) αλλά και από

τα διακοσμητικά στοιχεία του χώρου. Η όλη ατμόσφαιρα δεν μπορούσε παρά να είναι εξαιρετικά ιδιάζουσα.

Πρόσφατα έγινε ανάπλαση της περιοχής αυτής. Το κτίριο παρέμεινε το ίδιο, είναι τόπος εμπορίου, αλλά όχι πλέον εγχώριων προϊόντων: τα προϊόντα που διατίθενται μπορεί κανείς να τα βρει οπουδήποτε, σε οποιαδήποτε κατάσταση οποιασδήποτε πόλης, με αποτέλεσμα να έχει καταστραφεί το κύριο στοιχείο της μορφής αυτής της χρήσης. Η ειρωνεία είναι πως λειτουργούν καταστήματα πώλησης αντικών! δηλαδή πώλησης προϊόντων που φέρουν την σφραγίδα της αυθεντικότητας: η αυθεντικότητα έχει καταστραφεί για να αντικατασταθεί από σύμβολα της.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

Ακολουθεί, αυτολεξεί, απόσπασμα από το: Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, **Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη**, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 90.

Στην Κυψέλη, υπάρχει ένα μικρό πάρκο στη συμβολή των οδών Κύπρου και Πατησίων. Είχε βλάστηση με ψηλά δέντρα και παιδική χαρά. Τον Ιανουάριο του 2009, Ο Δήμος Αθηναίων, με σκοπό την κατασκευή υπόγειου πάρκινγκ, ξεκίνησε κατασκευαστικά έργα στον χώρο και στην κοπή 44 μεγάλων δέντρων που υπήρχαν εκεί. Σημειωτέον ότι γύρω από το πάρκο λειτουργούσαν ήδη 6 οργανωμένοι χώροι στάθμευσης. Έπειτα από διαμαρτυρίες των κατοίκων τα έργα διεκόπησαν οι κάτοικοι φύτεψαν μόνοι δέντρα και εγκατέστησαν νέα παιδική χαρά με έρανο. Προέβησαν δε και σε δικαστικό αγώνα δικαίωσης όπου διαπιστώθηκαν και παρατυπίες μεταξύ άλλων στην οικοδομική άδεια του υπογείου χώρου στάθμευσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9

Ακολουθεί παράθεση, αυτολεξεί, από το: Σεκλιζιώτης Σταμάτης, «**Σύνθεση Τυπολογίας Αρχιτεκτονικής του Τοπίου και Πολεοδοπίου - Πληροφοριακό Λεξιλόγιο και Σχεδιαστικοί Συμβολισμοί από τις Επιστήμες της Οικολογίας και Συμπεριφοράς των Οργανισμών**», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 269.

Ο σχεδιασμός των ανοικτών χώρων της πόλης, στον Ελληνικό χώρο, ακολουθεί την αυστηρή και περιορισμένη κηποτεχνική οδό διαμόρφωσης του πρασίνου, με επεμβάσεις σε προκαθορισμένες επιφάνειες που περισσεύουν ή προκαθορίζονται στα πλαίσια του εκάστοτε έργου και πάντοτε μετά από την κατά προτεραιότητα χωροθέτηση ή τακτοποίηση των υπολοίπων επί μέρους λειτουργιών στον χώρο. Οι επιφάνειες κυκλοφορίας πεζών και τροχοφόρων, στάθμευση και κυκλοφορία, εκτεταμένα σκληρά δάπεδα και οδοστρώματα, νησίδες με θαμνοστοιχίες και δενδροστοιχίες πάνω σε περιορισμένο χλοοτάπητα κακής διαχείρισης, πεζόδρομοι με λιγοστό διακοσμητικό πράσινο, κακόγουστες ζαρντινιέρες και γενικά φυτεύσεις που περιορίζονται και προορίζονται να εξυπηρετούν οτιδήποτε, εκτός από τον άνθρωπο, συνθέτουν τη σημερινή εικόνα των ανοικτών χώρων πόλης. Η ευχάριστη ή αναπαυτική θέα και οι ήχοι ενός τέτοιου χώρου, που σχεδιάζεται και δημιουργείται από την τέχνη της Αρχιτεκτονικής του τοπίου, έχει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει πολλές από τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου, να τον ανυψώσει ηθικά και να τον βοηθήσει να αισθάνεται υγιής και ευτυχισμένος. Στις ελληνικές πόλεις του σήμερα, όλες αυτές οι βασικές περιβαλλοντικές ανάγκες που μπορούν να ικανοποιούνται από την επαρκή ποσότητα πρασίνου, αλλά στα πλαίσια ενός ποιοτικού σχεδιασμού των ανοικτών χώρων, έχουν πλήρως υποβαθμιστεί ή τελείως ξεχαστεί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10

Ακολουθεί παράθεση, αυτολεξεί, από το: Παρασκευόπουλος Γιάννης, «Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων στην πόλη», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990, σελ. 69, 71, 73, καθώς και πίνακας⁵⁴⁴ ενδεικτικός του μεγέθους κάλυψης ευρωπαϊκών πόλεων από χώρους πρασίνου, από την αυτή ως άνω πηγή, σελ. 72.

⁵⁴⁴ Στον πίνακα του παραρτήματος παρατηρούμε ότι σύμφωνα με τα διαθέσιμα κατά το έτος 1990 στοιχεία, στην Αθήνα, το πράσινο καλύπτει το μικρότερο ποσοστό συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ενώ η αντίστοιχη κάλυψη της Θεσσαλονίκης είναι ακόμα μικρότερη. Πιθανότατα, αναφορικά με την Αθήνα, τα ποσοστά αυτά έχουν μειωθεί καθώς στην πόλη δεν προστέθηκαν πάρκα, αλλά αντίθετα οικοδομήθηκε ένα σημαντικό μέρος των ελεύθερων χώρων και αυξήθηκε ο πληθυσμός. Ενδεικτικά,

Η αναλογία ανάμεσα στο πλάτος του δρόμου και στο ύψος των κτιρίων που τον περιβάλλουν χειροτερεύει συντριπτικά: από 1:1 που ήταν κάποτε, φτάνει το 1:5, ενώ στην επιφάνεια των δρόμων έχει στο μεταξύ προστεθεί και η κυκλοφορία των αυτοκινήτων. Οι άνθρωποι κινούνται πια στον τόπο μιας βαθιάς τάφρου γεμάτης ρύπανση.

Στις σημερινές συνθήκες, όπου ακόμα και οι δρόμοι έχουν πάψει πια να μας ανήκουν, το πράσινο και οι ελεύθεροι χώροι έχουν επιφορτιστεί με τον πρόσθετο ρόλο της κοινωνικής και ψυχολογικής διεξόδου.

Διεθνώς, τα 30 τ.μ. πρασίνου θεωρούνται ως ελάχιστο αποδεκτό όριο για κάθε κάτοικο. Έτσι, μπορούμε να υπολογίσουμε ότι τα 3,5 εκ. των Αθηναίων χρειάζονται πάνω από 100 χιλιάδες στρέμματα ελεύθερων χώρων, έκταση που αντιστοιχεί με το 30% της συνολικής επιφάνειας της πόλης: αντί για το 30%, το πράσινο σήμερα δεν φτάνει ούτε το 3%. Έτσι σε κάθε κάτοικο αντιστοιχεί αυτή τη στιγμή λιγότερο από το ...ένα δέκατο των αναγκών του σε πράσινο. Για τη Θεσσαλονίκη ο αντίστοιχος υπολογισμός δίνει 21 χιλιάδες στρέμματα, έκταση που σε ποσοστά φτάνει το 47%. Το πραγματικό πράσινο που υπάρχει σήμερα στη Θεσσαλονίκη είναι —ούτε λίγο, ούτε πολύ— 17 φορές λιγότερο από τις στοιχειώδεις ανάγκες των κατοίκων.

σημειώνεται ότι σύμφωνα με σχετική έρευνα που διενήργησε το Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου το 2009, η αναλογία σε λειτουργικούς και προσβάσιμους χώρους πρασίνου που είναι διαθέσιμοι στους κατοίκους του περιβαλλοντικά υποβαθμισμένου 4ου Διαμερίσματος (Σεπόλια-Κολωνός) ανέρχεται περίπου σε 1,68 τ.μ. ανά κάτοικο, βλέπετε: Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 64. **Περαιτέρω, αναφέρεται ότι σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία (ΦΕΚ Δ' 285/5-3-2004), το επιθυμητό μέγεθος ελευθέρων χώρων ανά κάτοικο ορίζεται σε 8 τ.μ.,** που θα είναι κατανεμητέα σε νησίδες πρασίνου, πλατείες, παιδικές χαρές, πάρκα και πάρκα πόλης, διαρθρωμένα με τέτοιο τρόπο στον αστικό ιστό ώστε να είναι άμεσα προσβάσιμα. **Παρά την σημαντικότητα απόκλιση συγκριτικά με τις διεθνείς βιοτικές προδιαγραφές των 30 τ.μ./κάτοικο,** στην χώρα μας, αδυνατούμε να επιτύχουμε και να απολαύσουμε τα ελάχιστα σταθερότυπα από τα οποία **απέχουμε παρασάγγας.**

πόλεις ποσοστό κάλυψης με πράσινους δημόσιους χώρους

Παρίσι	8,54 %
Λονδίνο	9,00 %
Ρώμη	9,00 %
Ζυρίχη	10,00 %
Βαρσοβία	18,00 %
Βιέννη	20,00 %
Αμστερνταμ	27,00 %
Βρυξέλλες	29,00 %
Βόννη	35,00 %
Αθήνα	2,90 %
Θεσσαλονίκη	2,73 %

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από την ανακοίνωση του Νίκου Μπελαβίλα, Λέκτορα Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ - Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, με τίτλο **“Η κατάργηση της δημόσιας πόλης - Μεταλλάξεις και συγκρούσεις στον Πειραιά του 2005”**, στο Συνέδριο «Γεωγραφίες της Μητρόπολης - Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο», που έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη στις 21-22 Οκτωβρίου 2005, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

courses.arch.ntua.gr/fsr/119742/dimosia%20poli.doc

$$[\dots]$$

Η λιμενοβιομηχανική ζώνη Δραπετσώνας

Το μέτωπο της δεύτερης γενιάς των εργοστασίων του Πειραιά, δηλαδή αυτό που αναπτύχθηκε κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, εκτείνεται από την είσοδο του Προλιμένα μέχρι τον Άγιο Γεώργιο Κερατσινίου. Η βιομηχανία, μαζί με τις λιμενικές

εγκαταστάσεις οι οποίες διαμορφώθηκαν παράλληλα, δημιούργησαν μία συμπαγή ζώνη μήκους 3 χλμ περίπου. Η ζώνη κατέλαβε το σύνολο των ακτών της Δραπετσώνας και του Κερατσινίου. Οι περιοχές κατοικίας βρίσκονται σε επαφή με τους μαντρότοιχους των εργοστασίων. Τα τοπικά κέντρα των συνοικιών Ταμπουρίων και της Δραπετσώνας σε απόσταση λίγων εκατοντάδων μέτρων. Αυτή η ενδοχώρα, η οποία στεγάζει έναν πληθυσμό 89.000 κατοίκων είναι ολοκληρωτικά αποκλεισμένη από τη θάλασσα.

Από το 1979, οπότε άρχισε η διαδικασία μετεγκατάστασης των βιομηχανιών από την Αττική, σε συνδυασμό με ένα δυναμικό εκείνη την εποχή συνοικιακό κίνημα το οποίο απαιτούσε το κλείσιμο των εργοστασίων για περιβαλλοντικούς λόγους, άρχισε να συζητείται η προοπτική ανάπλασης της ζώνης. Ο κόσμος ζητούσε πάρκα και πρόσβαση στις ακτές. Στα χρόνια που ακολούθησαν η απομάκρυνση των εργοστασίων θεωρήθηκε δεδομένη. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας, αποχαρακτήρισε οριστικά την περιοχή από τη βιομηχανική της χρήση. Ο στόχος που τέθηκε ήταν η "Ποιοτική αναβάθμιση της Δραπετσώνας σε συνδυασμό με μελλοντική απομάκρυνση του (μεγαλύτερου και πλέον ρυπογόνου) εργοστασίου των Λιπασμάτων". Όντως η μία μετά την άλλη οι μονάδες - βοηθούσης της συγκυρίας της αποβιομηχάνισης - έκλεισαν. Το εργοστάσιο τσιμέντων ΑΓΕΤ Ηρακλής συνέχισε ως κέντρο μεταφοράς, το εργοστάσιο ασβέστη στον λιμένα Φωρών έκλεισε όπως και το εργοστάσιο "Νάφθα" στον λιμένα Αγίου Γεωργίου. Διατηρήθηκαν οι εγκαταστάσεις αποθήκευσης πετρελαιοειδών BP και Mobil, σε εφεδρεία ο ΑΗΣ Αγίου Γεωργίου της ΔΕΗ. Τα Λιπάσματα έκλεισαν εντέλει τον Σεπτέμβριο του 1999.

Με τη διακοπή λειτουργίας ή την υπολειτουργία των εργοστασίων απέμεινε ένα παράκτιο "brown field" έκτασης 650 περίπου στρεμμάτων με πυρήνα και προνομιακό τμήμα το οικόπεδο της πρώην ΑΕΕΧΠΑ, δηλαδή των Λιπασμάτων, έκτασης 245 στρεμμάτων.

Ετέθη τότε επί τάπητος το ζήτημα της ανάπλασης της "εκτός σχεδίου πόλης" βιομηχανικής περιοχής. Ένας από τους βασικούς στόχους του σχεδιασμού του ΡΣΑ για τον Πειραιά ήταν η αξιοποίηση των νησίδων των παλαιών εργοστασίων και των στρατοπέδων, στη βόρεια αποκλεισμένη "πλάτη" της πόλης, για την περιβαλλοντική ανακούφιση των υποβαθμισμένων συνοικιών με πράσινο και διέξοδο στη θάλασσα. Άλλος ένας στόχος ήταν το άνοιγμα των ακτών και ο κοινόχρηστος χαρακτήρας τους. Τα Λιπάσματα, τα νταμάρια στο Σελεπίτσαρι, το συγκρότημα Δηλαβέρη-Ρετσίνα στη Λεύκα, τα στρατόπεδα στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη και το συγκρότημα ΧΡΩΠΕΙ στο Νέο Φάληρο, ήσαν τα 5 όλα κι' όλα σημεία στα οποία

δινόταν η δυνατότητα γενναίων πολεοδομικών παρεμβάσεων με ελεύθερους κυρίως χώρους για την κάλυψη των αναγκών μίας πόλης μισού σχεδόν εκατομμυρίου κατοίκων, του Μείζονος Πειραιά.

Από το 1996 που δρομολογήθηκε το κλείσιμο των Λιπασμάτων, η Εθνική Τράπεζα, ιδιοκτήτης πλέον του χώρου, έδειξε προθέσεις αξιοποίησης του οικοπέδου. Η γείτονας "Caltsestruggi", ιδιοκτήτρια της ΑΓΕΤ Ηρακλής, και οι διάδοχοι "Blue Circle" και "Lafarge", άρχισαν επίσης να συζητούν τις δυνατότητες αξιοποίησης των εκτάσεων του Τσιμεντάδικου. Τα οικόπεδα - εκτός σχεδίου - έπρεπε να ενταχθούν στο σχέδιο, να συνεισφέρουν κατ' αρχήν σε γη και να αποκτήσουν όρους δόμησης. Πολλά από τα κτίρια των Λιπασμάτων, κατασκευές του 1909-1932, εξαιρετικά μνημεία της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, αποτελούσαν εμπόδιο στα υπό διαμόρφωση σχέδια. Οι εκατόν εννέα μονάδες κτισμένης επιφάνειας 146.000 τ.μ. συγκροτούσαν μία μεσοπολεμική βιομηχανική πόλη. Το 70% εξ' αυτών είχε αξιολογηθεί ως άξιο για διατήρηση. Η Εθνική Τράπεζα μέσω της θυγατρικής "Πρότυπος Κτηματική Τουριστική" Α.Ε. την οποία ίδρυσε το 1992, προχώρησε από το 1996 έως το 2000, και ενώ το εργοστάσιο βρισκόταν ακόμη σε λειτουργία σε ένα συστηματικό ξήλωμα εξοπλισμού ο οποίος θα μπορούσε εν δυνάμει να κηρυχθεί διατηρητέος. Με εκείνη τη θυγατρική εταιρεία προχώρησε επίσης σε μία συστηματική διάβρωση συνειδήσεων. Προσλαμβάνοντας με γενναίους μισθούς μία σειρά από παλαιά στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης, δημιούργησε μία ομάδα διαφήμισης της μελλοντικής αξιοποίησης του χώρου. Το 1998 ο ΟΡΣΑ ανέλαβε επισήμως έναν ρόλο διαιτητή, δημιουργώντας ένα ιδιότυπο φόρουμ των ιδιοκτητών των βιομηχανικών οικοπέδων προκειμένου να διατυπωθούν σενάρια "βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης" της περιοχής. Σε αυτό το φόρουμ από τη μία πλευρά βρισκόταν ο Δήμος Δραπετσώνας ο οποίος ζητούσε επίμονα την κατεδάφιση των Λιπασμάτων, πεισμένος για την επιτυχία του εγχειρήματος. Ζητούσε κυρίως θέσεις εργασίας και ελεύθερους χώρους, χωρίς να δείχνει ενδιαφέρον για τη μελλοντικές χρήσεις γης. Από την άλλη βρίσκονταν κατά φάσεις ο ΟΛΠ, η Εθνική Τράπεζα, οι ιδιοκτήτες του Τσιμεντάδικου και των πετρελαϊκών εγκαταστάσεων οι οποίοι επίσης κατά φάσεις, ή ζητούσαν μεγάλους συντελεστές δόμησης σε συνδυασμό με ελάχιστη εισφορά σε γη ή δήλωναν την πρόθεση τους να μην κλείσουν τις εγκαταστάσεις τους ή απείχαν από τον διάλογο. Στα πλαίσια του προγράμματος "Terra Posidonia - Λιμενοβιομηχανική Ζώνη Δραπετσώνας, Κερατσινίου" του ΟΡΣΑ, η πρώτη φάση του οποίου ολοκληρώθηκε το 1999 επιχειρήθηκε η διατύπωση ενός σεναρίου ανάπτυξης της περιοχής. Η πρόταση που είχε ολοκληρωθεί λίγο

νωρίτερα από το ΕΜΠ, όσον αφορά την ιδέα της επανάχρησης, της διατήρησης των ιστορικών μονάδων και μίας πολυλειτουργικής νέας ταυτότητας του χώρου, υιοθετήθηκε από τους μελετητές του "Terra Posidonia", όχι όμως και από τον ΟΡΣΑ. Η πιθανή πρόταση του ΟΡΣΑ, η οποία όμως δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από τους ιδιοκτήτες ήταν η "Ανάπτυξη - ανάπλαση και δημιουργία Επιχειρηματικού Πάρκου στην περιοχή Λιπασμάτων, ΑΓΕΤ, ΒΡ, Mobil".

Εντέλει το φόρουμ κατέρρευσε όταν η Εθνική Τράπεζα εξασφάλισε από το ΚΣΝΜ το καλοκαίρι του 2003 την έγκριση για την κατεδάφιση σχεδόν του συνόλου του εργοστασίου και μέσα στον Αύγουστο ισοπέδωσε ολόκληρη την έκταση των 245 στρεμμάτων με εξαίρεση δύο κτίρια. Δηλωμένη πρόθεση ήταν η αξιοποίηση του χώρου εν' όψει των επικείμενων ολυμπιακών αγώνων. Αφανής στόχος υπήρξε η εξαφάνιση των πιθανών εμποδίων στην μεγάλης κλίμακας δόμηση του οικοπέδου. Τότε ήταν που η Δραπετσώνα συνειδητοποίησε πως η Εθνική Τράπεζα ετοιμαζόταν για τη βάρβαρη λύση της μέγιστης δυνατής οικοδόμησης.

[.....]. Εκτός από τις διαδηλώσεις, τις καμπάνιες, τους εορτασμούς της ημέρας περιβάλλοντος στα κουφάρια των εργοστασίων, η Επιτροπή πέτυχε την αλλαγή προσανατολισμού του Δήμου Δραπετσώνας (ο συνομιλητής του ΟΡΣΑ και της Εθνικής Τράπεζας έπαψε να είναι δήμαρχος το 2002) και της Νομαρχίας Πειραιά. Οι ολυμπιακοί αγώνες παρήλθαν.

[.....]

[.....] η τοπική κοινωνία του Πειραιά αντιδρά έντονα εμποδίζοντας τα σχέδια της υπερδόμησης. Η επένδυση της Εθνικής Τράπεζας στη Δραπετσώνα είναι νεκρή από το 1992. Η ίδια φαίνεται ότι περιμένει να κοπάσει η αντίδραση.

Το συγκρότημα Καραϊσκάκη-Σούδα Νέου Φαλήρου

Μεταξύ του Σταδίου "Γεώργιος Καραϊσκάκης", στο Νέο Φάληρο και της οδού Πειραιώς υπάρχει μία μεγάλη έκταση στην οποία λειτουργούσαν, οι αποθηκευτικοί χώροι του εργοστασίου "Χρωματουργεία Πειραιώς" (ΧΡΩΠΕΙ). Η βιομηχανία ιδρύθηκε το 1883, τα πρώτα κτίρια του συγκροτήματος της οδού Πειραιώς κατασκευάστηκαν το 1899. Η ΧΡΩΠΕΙ διέκοψε τη λειτουργία της το 1989. Ο συνολικός χώρος των πρώην αποθηκών έχει έκταση 51 στρεμμάτων. Εδώ και πολλά χρόνια είναι απελευθερωμένος από εγκαταστάσεις.

Στο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας η περιοχή ορίζεται με τον χαρακτηρισμό "Χώροι Πρασίνου, Αρχαιολογικοί Χώροι, Ελεύθεροι Χώροι". Στο ΓΠΣ⁵⁴⁵ Πειραιά του 1988 και στο τροποποιημένο του 1994 χαρακτηρίζεται με τη χρήση "Αστικό Πράσινο-Ελεύθεροι Χώροι", για τα 40 στρέμματα (από τα 51 του συνόλου) και με τη χρήση "Γενική Κατοικία" για τα υπόλοιπα. Δύο αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Πειραιά ενίσχυσαν αυτόν τον χαρακτηρισμό. Ο λόγος του σχεδιασμού του μεγάλου πράσινου χώρου ήταν η αναβάθμιση των Καμινίων και του Νέου Φαλήρου με τη δημιουργία μίας ελεύθερης νησίδας μεταξύ των εργοστασίων και της ακτής. Ας σημειωθεί συμπληρωματικά ότι ο χώρος βρίσκεται σε επαφή με τη ζώνη ανάπλασης της οδού Πειραιώς και με μία σειρά διατηρητέων εργοστασίων.

Όμως από την κήρυξη του 1988 δεν έγινε καμία κίνηση για την απαλλοτρίωση της έκτασης πρασίνου.

Τον Νοέμβριο 2003, κατετέθη στο Δημοτικό Συμβούλιο Πειραιά, μία επιστολή του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (ΟΡΣΑ) συνοδευόμενη από μία πολυσέλιδη πρόταση για την "ανάπλαση της περιοχής γύρω από το στάδιο Καραϊσκάκη". Ο ΟΡΣΑ, ζητούσε την απαραίτητη από το νόμο γνώμη του Δημοτικού Συμβουλίου προκειμένου να προχωρήσει στην τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου και την ανάπλαση μίας ευρύτερης περιοχής 103 στρεμμάτων, συμπεριλαμβάνοντας εκτός από τους χώρους της ΧΡΩΠΕΙ και τους γειτονικούς του πρώην εργοστάσιου "Αιγαίο". Ο χώρος πρασίνου καταργείτο και όλη η έκταση δεχόταν χρήσεις πολεοδομικού κέντρου. Η πρόταση δεν είχε συνταχθεί από τον ΟΡΣΑ αλλά από μία εταιρεία ελληνοκαναδικών συμφερόντων, την "AM Development International BV". Όσο για τον ΟΡΣΑ, η θέση του διατυπωνόταν σε μία παράγραφο 59 λέξεων στην οποία αναφερόταν επί λέξει ότι "η πρόταση φαίνεται να πληροί τους γενικούς πολεοδομικούς όρους". Δύο λεπτομέρειες που διέφυγαν του συντάκτη του εγγράφου του ΟΡΣΑ ήταν η συνολική δόμηση όπως και ότι ο χώρος ήταν ο ίδιος που ο ίδιος Οργανισμός είχε ορίσει ως πάρκο 10 χρόνια νωρίτερα.

[.....]. Αναφέρονταν μόνο τα 90.000 τ.μ. εμπορικών καταστημάτων. Διαβάζοντας την πρόταση προσεκτικά και πίσω από τις ωραίες διατυπώσεις, αποκαλύπτονταν τουλάχιστον 230.000 τετραγωνικά μέτρα κτιρίων εμπορικών καταστημάτων, ξενοδοχείων, κινηματογράφων με ύψη που φθάνουν τα 32 και τα 37,50 μέτρα, δηλαδή τους δέκα και τους δώδεκα ορόφους.

⁵⁴⁵ Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

Η τροποποίηση που ο ΟΡΣΑ ζήτησε από τον Δήμο Πειραιά να εγκρίνει, επέφερε στον επενδυτή υπεραξία μεγαλύτερη του μισού δισεκατομμυρίου ευρώ. Το κόστος για την πόλη θα ήταν η απώλεια των δεκάδων στρεμμάτων πρασίνου.

[.....].

[.....] η ΠΑΕ "Ολυμπιακός" εξασφάλισε την ανακατασκευή του Σταδίου "Γεώργιος Καραϊσκάκης". Το στάδιο είχε κτιστεί το 1968, στη θέση του παλαιού ποδηλατοδρομίου, για τις ανάγκες των τότε πανευρωπαϊκών αγώνων στίβου. Ανήκε στην Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή και στην πραγματικότητα βρισκόταν υπό δημόσιο έλεγχο. Σε αυτό στεγάζονταν εκτός του "Ολυμπιακού", τα μη επαγγελματικά αθλητικά σωματεία του Πειραιά.

Το στάδιο κατεδαφίστηκε και ανακατασκευάστηκε εξ' αρχής την άνοιξη του 2004, από την εταιρεία "Θρύλος" Α.Ε., αποκτώντας τα χαρακτηριστικά ιδιωτικού σταδίου. Έχει μεγαλύτερο μέγεθος, αποκλειστικά για ποδόσφαιρο χωρίς στίβο, με χρήσεις οι οποίες στηρίζουν τη βιωσιμότητα της επένδυσης. Έτσι προέκυψε ένα εμπορικό κέντρο στη βάση του σταδίου, αλλά δεν προέκυψε χώρος για τον λαϊκό αθλητισμό των μη επαγγελματικών σωματείων. Σήμερα ο Πειραιάς δεν διαθέτει στίβο.

Στους χώρους της ΧΡΩΠΕΙ, αφού απέτυχε το ελληνοκαναδικό σχέδιο, στη συνέχεια, το 2005, εμφανίστηκε μία τοπική κατασκευαστική εταιρεία εμπορικών κέντρων συνεργαζόμενη με μία πορτογαλική, η "Sierra-Charagionis" ζητώντας την τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου ως προς το τμήμα των 50 στρεμμάτων (τον καθ' εαυτού χώρο πρασίνου του ΓΠΣ) προκειμένου να στήσει ένα μεγάλο εμπορικό ψυχαγωγικό κέντρο με την επωνυμία "Aegean Park". Η υπόθεση έχει μεγάλες ομοιότητες με την περίπτωση του κτήματος Θων και της εταιρείας Βωβού στους Αμπελόκηπους. Το οικόπεδο αγοράστηκε ως δεσμευμένος χώρος πρασίνου σε πλειστηριασμό της Εθνικής Τράπεζας και στη συνέχεια διεκδικήθηκε η αποδέσμευση του για αναπτυξιακούς λόγους. Οι επιτρεπόμενες από το ΓΠΣ χρήσεις δίνουν τη δυνατότητα, σε συνδυασμό με τους χώρους πρασίνου, να αναπτυχθούν μικρά εμπορικά κέντρα, κατοικίες κ.α. Η πρόθεση των εταιρειών όμως είναι ένα κτίσουν με πολλαπλάσιους συντελεστές . Μόνο στο τμήμα των πρώην οικοπέδων ΧΡΩΠΕΙ όπου η επιτρεπόμενη δόμηση ανέρχεται σε 40.000 τ.μ. χρήσης γενικής κατοικίας, η "Sierra-Charagionis" ζητάει την άδεια να οικοδομήσει κτίριο 93.000 τ.μ. 7 ορόφων, με 8 σούπερ μάρκετ, 160 καταστήματα, 9 εστιατόρια-αναψυκτήρια, 11 κινηματογράφους, 1 μπόουλινγκ και 5όροφο πάρκινγκ 2.500 θέσεων. Η απώλεια θα είναι ένα

άλσος, αιωνόβιων ευκαλύπτων, 35.000 τ.μ. ελεύθερων χώρων και 43.000 τ.μ. πρόσθετη δόμηση.

Η "Sierra-Χαραγκιώνης" δρομολόγησε μία μεγάλη επικοινωνιακή καμπάνια προκειμένου να πείσει την πειραϊκή κοινή γνώμη για τις προθέσεις της. Αντίπαλοι της, ο τοπικός σύλλογος Νέου Φαλήρου, με προϊστορία αρκετών χρόνων, η τοπική δημοτική κίνηση των Καμινίων και οι δημοτικές κινήσεις της αριστεράς. Η τελευταία εξέλιξη είναι η μετακίνηση της Νομαρχίας Πειραιά στην πλευρά των αντιδρώντων. [.....] οι εταίροι δεν ρισκάρουν να προχωρήσουν στην επένδυση αποσπώντας κάποια οριακή έγκριση του Δημοτικού Συμβουλίου και προφανώς δεν τους αρκεί η κατ' αρχήν έγκριση του ΥΠΕΧΩΔΕ. Οι αντιδράσεις των τοπικών φορέων και οι θεσμικές εμπλοκές που ακολουθούν, συνυπολογίζονται πλέον στον σχεδιασμό ως ρίσκα της επένδυσης με αυξημένο βαθμό επικινδυνότητας.

Το Πασαλιμάνι - Μαρίνα Ζέας

Το Πασαλιμάνι είναι το δεύτερο φυσικό αγκυροβόλιο του Πειραιά.

Εισχωρεί μέσα στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Περιβάλλεται από ένα πυκνό αστικό μέτωπο δύο αιώνων με πλατείες, κατοικίες, λίγες υπηρεσίες, εμπόριο και αναψυχή. Η ακτογραμμή αναδιαμορφώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, με τη δημιουργία του περιμετρικού λιθόκτιστου αναληματικού τοίχου και τα του μεγάλου πεζοδρομίου. Αυτό το "πέταλο" αποτελεί για περισσότερο από έναν αιώνα τον περίπατο της πόλης. Το λιμάνι μετασχηματίστηκε ξανά το 1972. Ο ΕΟΤ μετέτρεψε το ανοργάνωτο αγκυροβόλιο - κυρίως αλιέων - σε μαρίνα σκαφών αναψυχής, κτίζοντας προβλήτες κατά μήκος της παλαιάς ακτής και διπλασιάζοντας τη λιμενολεκάνη με εξωτερικούς λιμενοβραχίονες. Στο νέο νότιο τμήμα - την Έξω Ζέα - κατασκεύασε λίγα ισόγεια ή διώροφα κτίρια ένα εκ των οποίων είναι το Ναυτικό Μουσείο. Ο χώρος λειτουργούσε επί 33 χρόνια ως δημόσιος χώρος με ενοικιαζόμενα από τον ΕΟΤ καταστήματα χαμηλής όχλησης και με μία σειρά ναυταθλητικούς ομίλους. [.....]. Η Ζέα είναι προστατευμένη αρχαιολογική περιοχή σε όλη της την έκταση. Εκτός από το Κονώνειο τείχος το οποίο εμφανίζεται σε πολλές θέσεις, στον βυθό κρύβεται ο αρχαίος ναύσταθμος του 5ου αιώνα π.Χ. Στο ΡΣΑ προσδιορίστηκε ως χώρος τουρισμού και αναψυχής και στο ΓΠΣ Πειραιά ορίστηκε ως τμήμα του ιστορικού κέντρου, δημόσιος χώρος αναψυχής και περιπάτου.

Η Μαρίνα Ζέας ως το 2002, αποτελούσε μία από τις κερδοφόρες θέσεις του ΕΟΤ.

Ο ΕΟΤ μετασχηματίστηκε σε ΕΤΑ ΑΕ. Στον σχεδιασμό της αξιοποίησης της περιουσίας του, η Μαρίνα Ζέας αποτέλεσε τη ναυαρχίδα του εγχειρήματος. Για τις παράκτιες τουριστικές εγκαταστάσεις, του Σαρωνικού προγραμματίστηκε η ιδιωτικοποίηση των 5 λιμένων τουριστικών σκαφών (Ζέα, Νέο Φάληρο, Φλοίσβος, Άλιμος, Άγιος Κοσμάς) και των 9 από τις 16 ακτές κολύμβησης οι οποίες απλώνονται από τον Άλιμο έως τις Καβοκολώνες.

Στον διαγωνισμό προσφορών για την ιδιωτικοποίηση της Ζέας, η ΕΤΑ έθεσε όρους επεκτάσεων και νέων έργων για τη μεγιστοποίηση της επένδυσης. Συνοπτικά ζητήθηκε από τους επενδυτές να κατασκευάσουν ένα πλωτό εστιατόριο, ένα ξενοδοχείο στη θέση του Ναυτικού Μουσείου, 1.100 μέτρα νέους προβλήτες και έναν σταθμό καυσίμων με δεξαμενές 90 τν.

Δύο ακόμη στοιχεία συμπληρώνουν το πλαίσιο της εκχώρησης. Ο χώρος του Πασαλιμανιού - Ζέας, χώρος ευθύνης του ΕΟΤ ως το 2002, ορίστηκε ως οικόπεδο ιδιοκτησίας της ΕΤΑ. Σε αυτό περιλήφθηκαν οι αρχαιότητες, τα δημόσια κτίρια, τη θάλασσα μέχρι την είσοδο, οι οδοί και οι πλατείες.

Το 2003 ενώ η ΕΤΑ διαπραγματευόταν με τον Δήμο Πειραιά τα όρια ευθυνών, τις χρήσεις του αιγιαλού του Δήμου, οι διαπραγματεύσεις διακόπηκαν. Το master plan της επέμβασης ενσωματώθηκε χωρίς δημόσιο διάλογο στον Ολυμπιακό Νόμο, με τη σφραγίδα του ΟΡΣΑ, ως τροποποίηση πλέον του ρυμοτομικού σχεδίου της πόλης. Παραχωρήθηκε δε στην ανάδοχο κοινοπραξία ο έλεγχος της τήρησης των πολεοδομικών και κτιριοδομικών κανονισμών καταργώντας τον έλεγχο τον οποίο ασκούσαν έως τότε το ΥΠΕΧΩΔΕ και οι διευθύνσεις Πολεοδομίας του Δήμου και της Νομαρχίας Πειραιά. Το μοντέλο αυτό, της μεταβίβασης σε ιδιώτες του πολεοδομικού ελέγχου και του δικαιώματος έκδοσης οικοδομικών αδειών εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα, από τότε που υπάρχει πολεοδομική νομοθεσία στην περίπτωση της Αττικής Οδού και στη συνέχεια προτάθηκε για τη λειτουργία των "Ολυμπιακών Ακινήτων".

Διατηρήθηκε ο έλεγχος των περιβαλλοντικών όρων από το ΥΠΕΧΩΔΕ και ο έλεγχος των αρχαιοτήτων από το ΥΠΠΟ. Η μεταβίβαση και αυτών των αρμοδιοτήτων στους ιδιώτες ήταν σχεδόν αδύνατη, δεδομένης της κοινοτικής οδηγίας περί ΜΠΕ και της κήρυξης του αρχαιολογικού χώρου. Η εταιρεία (Κ/Ε Ομίλων Κυριακούλη, Κοπελούζου, Τ.Ε. "Αθηνά" και Εμπορική Τράπεζα) στην οποία παρεχωρήθη ο χώρος για 40 (+5) χρόνια επιχείρησε αμέσως, τηρώντας τους όρους της σύμβασης με την ΕΤΑ, να φράζει τις εισόδους προς την ακτή με

μπάρες και φρουρούς ασφαλείας. Υπέβαλε την απαραίτητη ΜΠΕ και ξεκίνησε τα έργα τον Ιανουάριο του 2004 με στόχο την ολοκλήρωση τους, μέχρι τον Αύγουστο των αγώνων. Η πρώτη διαδήλωση για το Πασαλιμάνι είχε γίνει τον Οκτώβριο 2002, πριν τον διαγωνισμό. Οι έντονες αντιδράσεις έκαναν την ΕΤΑ να αποσύρει από τον σχεδιασμό το πλωτό εστιατόριο και το ξενοδοχείο στη θέση του μουσείου. Λίγο μετά την έναρξη των έργων, τον Φεβρουάριο 2004, ιδρύθηκε η Επιτροπή Κατοίκων Καστέλλας - Πασαλιμανιού - Φρεαττύδας. Η καμπάνια που ακολούθησε τους επόμενους μήνες, είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση 3.500 υπογραφών διαμαρτυρίας στις οποίες περιλαμβάνονταν όλοι οι πολιτιστικοί και οι μεγάλοι επαγγελματικοί φορείς της πόλης. Ακολούθησε μία δεκάδα λαϊκών συνελεύσεων, εκδηλώσεων και διαδηλώσεων. Η επίδραση της καμπάνιας στους φορείς της πόλης υπήρξε καταλυτική. Το Νομαρχιακό Συμβούλιο απέρριψε τη ΜΠΕ υιοθετώντας την επιχειρηματολογία των κατοίκων. Ακολούθησε το Δημοτικό Συμβούλιο και το σύνολο των βουλευτών της πόλης. Συνέχισε η Αρχαιολογική Υπηρεσία η οποία σε πολλά σημεία έκρινε τα έργα επικίνδυνα για τον αρχαίο ναύσταθμο. Οι κάτοικοι κατέστρεψαν τις μπάρες καταργώντας τον έλεγχο της εισόδου στο λιμάνι. [.....]. Η εισβολή ομάδας κατοίκων στο γραφείο του υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, έναν μήνα πριν τους αγώνες, οδήγησε στη μη υπογραφή της ΜΠΕ. Λίγες μέρες πριν την τελετή έναρξης των αγώνων, σε μία θυελλώδη συνεδρίαση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και παρά τις αντιρρήσεις των Εφορειών Εναλίων και Κλασσικών εγκρίθηκε μέρος του έργου. [.....]. Το φθινόπωρο εκ των υστέρων, εγκρίθηκε συνολικά η ΜΠΕ περιορίζοντας το έργο στο ήμισυ και ξεκαθαρίζοντας ότι η Μαρίνα Ζέας είναι δημόσιος χώρος αναψυχής και περιπάτου. Λίγες εβδομάδες αργότερα το ΥΠΕΧΩΔΕ με "διορθωτική" εγκύκλιο διευκρίνισε ότι ο πολεοδομικός έλεγχος επανέρχεται στις διευθύνσεις πολεοδομιών και στη συνέχεια το ΣτΕ, τον Φεβρουάριο του 2005, σταμάτησε το έργο στο σύνολο του δεχόμενο τις ενστάσεις και υιοθετώντας την επιχειρηματολογία των Επιτροπής Κατοίκων και της Νομαρχίας Πειραιά. Η Μαρίνα Ζέας, παρά την έγκριση τριών υπουργείων και αρχικά του Δήμου Πειραιά και παρόλο ότι το έργο ανέλαβε ένα από τα ισχυρότερα επιχειρηματικά σχήματα της χώρας, είναι ένα από τα ολυμπιακά έργα που δεν έγιναν, όχι λόγω έλλειψης προγραμματισμού ή χρόνου.

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο των Λεωνίδα Βατικιώτη και Άρη Χατζηστεφάνου, δημοσιευμένο στο μηνιαίο ανεξάρτητο δημοσιογραφικό & πολιτικό περιοδικό «UNFOLLOW», τεύχος 17ο - Μάιος 2013, σελ. 84 – 91, με τον τίτλο **“ΓΙΑ ΧΑΡΗ ΤΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ ΘΑ ΜΑΣ ΠΝΙΞΟΥΝ ΣΤΑ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ”**.

Ας μη βιαστεί κάποιος να δώσει τις γνωστές κοινότοπες απαντήσεις για «τα κακά συνήθεια και την ανοργανωσιά των Ελλήνων» στο ερώτημα γιατί στη χώρα μας δεν προχωράει η ανακύκλωση των σκουπιδιών ή γιατί υπάρχει αυτή η τριτοκοσμική κατάσταση με τα σκουπίδια στην Αττική και την επαρχία. [...] συμφέροντα καταδίκασαν την ανακύκλωση σε υπανάπτυξη τα προηγούμενα χρόνια, αυτά ακριβώς τα συμφέροντα την αποκλείουν για τα επόμενα 30 χρόνια σε βαθμό να απειλούν την ανακύκλωση ακόμη και με πρόστιμα!

Το περιβαλλοντικά και οικονομικά εγκληματικό σχέδιο της κυβέρνησης ήρθε στη δημοσιότητα -πλευρές του τουλάχιστον- [...] στις 22 Ιανουαρίου για την κατασκευή τεσσάρων εργοστασίων που θα αναλάβουν τη διαχείριση των απορριμμάτων της Αττικής. Το αρχικό, και όχι το συνολικό, κόστος αυτών των εργοστασίων που θα κατασκευαστούν σε Γραμματικό, Κερατέα, Φυλή και Λιόσια ανέρχεται περίπου σε 400-450 εκ. ευρώ. Οι αντίστοιχες δε επενδύσεις [...] εκτιμάται ότι θα ανέλθουν σε 2 δισ. Ευρώ. [...].

[...] «Στην Αττική παράγονται γύρω στα 1,9 εκατομμύρια τόνοι απορρίμματα ετησίως» αναφέρει ο Αλέξανδρος Οικονομόπουλος, καθηγητής στο Πολυτεχνείο της Κρήτης [...]. «Με βάση τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...] μέχρι το 2020 θα πρέπει να ανακυκλώνουμε το 50% από αυτά τα απορρίμματα με προγράμματα εναλλακτικής διαχείρισης, ανάκλησης στην πηγή, διαχωρισμό και τα λοιπά. [...] αν σήμερα σχεδιάζαμε ένα σύστημα επεξεργασίας λογικό, [...] μια σωστή, φιλική προς το περιβάλλον διαδικασία η οποία είναι η μηχανική διαλογή, [...] μια μονάδα που ανακτά τα ανακυκλώσιμα και ξεχωρίζει τα οργανικά τα οποία πάνε για κομποστοποίηση και μένουν τα άχρηστα που πάνε στο ΧΥΤΑ. [...]. Έτσι, αν, πλάι σε αυτό που ήδη υπάρχει με δυναμικότητα 300.000 τόνων, κάναμε άλλο ένα εργοστάσιο με μια δυνατότητα επεξεργασίας 400-450.000 τόνων απορριμμάτων θα καλύπταμε τις ανάγκες μας. Τότε, το κόστος θα ήταν της τάξης των 60 έως το πολύ 70 εκ. ευρώ. Αυτό όμως που πάει να γίνει είναι να έχουμε 4 εργοστάσια αντί για 1, με συνολική δυναμικότητα 1,65 εκ. τόνων το χρόνο (1,35 εκ. τόνους τα καινούργια και 300.000

τόνους το υφιστάμενο) τη στιγμή που τα απορρίμματα που παράγουμε όπως είπαμε είναι 1,9 εκ. και ανακυκλώνεται το 20% δηλαδή μας μένει 1,5 εκ.»!

Το ασανσέρ του κόστους δεν σταματάει όμως εδώ. Γιατί παραμένει ακόμη άγνωστη η τεχνολογία που θα αξιοποιήσουν τα εργοστάσια και άρα το τι θα γίνουν τα δευτερογενή καύσιμα τα οποία θα παράγουν. «Νομοτελειακά οδηγούμαστε στην καύση. Εάν γίνει η καύση, που έτσι θα γίνει, τότε η επένδυση ανεβαίνει συνολικά στο 1,1 δισ. ευρώ. [.....]. Ακριβότερη λύση και να προσπαθήσετε, δεν θα βρείτε. Εάν πηγαίναμε κατευθείαν σε καύση, και η καύση θεωρείται ακριβή μέθοδος, θα θέλαμε επένδυση μόνο 800 εκ., αντί για 1,1 δισ. και πολύ φτηνότερο θα ήταν και το λειτουργικό κόστος. [.....]

[.....] Στις λεοντείες συμφωνίες που θα υπογραφούν με τους εργολάβους [.....] θα περιέχεται όρος βάσει του οποίου οι ποσότητες των σκουπιδιών θα είναι εγγυημένες! Που σημαίνει πως ακόμη κι αν η ανακύκλωση κερδίζει έδαφος, τα κέρδη των εργολάβων δεν θα μειώνονται, θα είναι σίγουρα. [.....].

Οι εργολάβοι, [.....] ποτέ δεν θα απολάμβαναν αυτή την ασυδοσία αν δεν είχαν τις πλάτες της Τρόικας. [.....] η ΕΕ από τη μια δείχνει αυξημένο ενδιαφέρον για τη χρηστή διαχείριση των απορριμμάτων [.....] από την άλλη όμως [.....]. κάνουν ότι μπορούν για να σπρώξουν τα γερμανικά συμφέροντα, μιας κι είναι γνωστό ότι πίσω από κάθε εθνικό εργολάβο κρύβεται και μια γερμανική εταιρεία, η οποία δεν θα κάνει τίποτε άλλο από το να ξεφορτώσει στην Ελλάδα τεχνολογίες απαρχαιωμένες που κανείς πλέον δεν επιλέγει στην υπόλοιπη Ευρώπη. [.....]

[.....] «Σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, είναι πρωτόγνωρο, [.....] η κυβέρνηση αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση να επιλέγουν την κατασκευή τεσσάρων άχρηστων, φαραωνικού τύπου εργοστάσιων» [.....].

[.....] Αξίζει μάλιστα εδώ να δούμε τον πλάγιο τρόπο με τον οποίο ιδιωτικοποιείται η διαχείριση των απορριμμάτων. Αν ακολουθούνταν η προφανής επιλογή, της κατασκευής ενός επιπλέον εργοστασίου στην Αττική, τότε το κόστος (έως 70 εκ. ευρώ) πολύ εύκολα θα μπορούσε να το αναλάβει η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Από τη στιγμή όμως που το κόστος εκτοξεύεται σε επίπεδα άνω του 1 δισ. ευρώ, τότε η προσφυγή στους ιδιώτες, μέσω της συγχρηματοδότησης, καθίσταται μονόδρομος και μαζί φυσικά η ομηρία και η λεηλασία εκατομμυρίων δημοτών για τρεις σχεδόν δεκαετίες!

Χάρη του συμφέροντος μάλιστα των εθνικών νταβατζήδων, οι ήδη επιβαρυνμένες περιοχές στις οποίες σχεδιάζεται η κατασκευή των τεσσάρων εργοστασίων στην Αττική θα υποστούν νέα περιβαλλοντική υποβάθμιση, καθώς ολοένα και περισσότεροι δήμοι θα στέλνουν τα σκουπίδια τους εκεί. [.....] Κι όσο για Φυλή, Γραμματικό, Κερατέα και Λιόσια τη μόνιμη μετατροπή τους σε σκουπιδότοπους...

[.....]. Οι ενστάσεις τους αφορούν την ανεπαρκή αιτιολόγηση των έργων, προβλήματα στη χωροθέτησή τους, την ελλιπή περιγραφή της διαδικασίας ροής επεξεργασίας, την πιθανότητα υιοθέτησης παρωχημένων μεθόδων, [.....].

[.....]

[.....] Η εταιρεία που διαχειρίζεται την ανακύκλωση είναι η Ελληνική Εταιρεία Αξιοποίησης Ανακύκλωσης (ΕΕΑΑ), [.....]. Η ΕΕΑΑ φέρει την αποκλειστική ευθύνη για την καθυστέρηση που υπάρχει στην τοποθέτηση μπλε κλάδων, με αποτέλεσμα ολόκληρα νησιά και χωριά να μην έχουν ούτε έναν μπλε κάδο, όπως και για το γεγονός ότι η ανακύκλωση δεν έχει προχωρήσει σε επιπλέον βαθμίδες, με αποτέλεσμα στους μπλε κάδους να αποθέτονται άπαντα τα μη οργανικά απορρίμματα: από γυαλί και χαρτί μέχρι πλαστικό και σίδερο.

[.....]

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο της Έλενας Ακύλα, δημοσιευμένο στη σελίδα της «reconstruction community/κοινότητα ανοικοδόμησης», με τίτλο **“ΑΣΤΙΚΟΣ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΣ, ή αλλιώς: «creative Athens, ευκαιρίες και προκλήσεις σε μια εποχή κρίσης»**”, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

http://www.reconstruction.gr/actions_dtls.php/67

[.....]

Οι νεοανερχόμενες περιοχές του κέντρου, όπως είναι οι γειτονιές του Μεταξουργείου και του Κεραμεικού, διεκδικούνται πια από τους απογόνους της μεσαίας και ανώτερης αστικής τάξης που βαρέθηκαν την ησυχία των προαστίων. Επί σειρά ετών αυτές οι περιοχές αφέθηκαν στο έλεός τους και υποβαθμίστηκαν χωρίς καμία κρατική μέριμνα. [.....] Με μόνο σκοπό

την κερδοφορία, νέοι επενδυτές, υποβοηθούμενοι πολλές φορές και από το κράτος με θεσμικές παρεμβάσεις, εκδιώκουν σταδιακά τους μόνιμους κατοίκους, για να τις μετατρέψουν στα νέα «in» downtown «προάστια», όπου οι νέοι κάτοικοι θα μπορούν να ζουν εκεί χωρίς να χρειάζεται να σπαταλούν δύο ώρες καθημερινά στα αυτοκίνητά τους για τις μετακινήσεις τους. Παράλληλα επιδιώκουν, όπως ακριβώς και στην περίπτωση του Κεραμεικου-Μεταξουργείου, τη μετατροπή των αστικών αυτών περιοχών σε γειτονιές που θα χαρακτηρίζονται από «πολυχρωμία», «πολυπολιτισμικότητα», «διαφορετικότητα (το λεγόμενο "messy urbanism") στις οποίες, σαν ένα άλλο Αττικό Ζωολογικό Πάρκο, πολλές και διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες θα κινούνται ελεύθερα στο τεχνητά διαμορφωμένα φυσικό τους περιβάλλον. Προαναγγέλλουν δηλαδή τη δημιουργία ελεγχόμενων ζωνών, όπως τα εθνικά θεματικά πάρκα των Ινδιάνων της Αμερικής, όπου ο καθένας θα μπορεί να περιδιαβεί με ασφάλεια στο χώρο ή και να κατοικήσει με το πρόσχημα του «εναλλακτικού».

Όροι όπως συμμετοχικότητα, δημιουργικότητα, συνδιαμόρφωση, ευτελίζονται στο όνομα της ανάπτυξης και της ανάπλασης, δίνοντας άλλοθι σε ομάδες όπως οι καλλιτέχνες, οι αρχιτέκτονες, οι φοιτητές, αλλά και σε «απλούς πολίτες», να εμπλακούν σε αυτήν τη διαδικασία, φορώντας έναν ψυχολογικό μανδύα τέτοιο, που να τους επιτρέπει χωρίς δευτερες σκέψεις να συμβάλλουν στην αλλοίωση των χαρακτηριστικών της περιοχής, μετατρέποντάς την σε κάτι τελείως άλλο από αυτό που αρχικά ήταν. Είναι ψευδαίσθηση να νομίζουμε ότι κάτι αυθεντικό θα παραμείνει και η υπάρχουσα κοινωνική διαστρωμάτωση θα διατηρηθεί, όπως έχει ήδη φανεί ξεκάθαρα στον Ψυρρή ή στο Γκάζι, που έχουν μετατραπεί σε ναούς της κατανάλωσης και της διασκέδασης, στο όνομα της ανάπτυξης και της αξιοποίησης. Ακόμα και αν το σχέδιο είναι να διατηρήσει το Μεταξουργείο την αρχική του χρήση γης ως οικιστική περιοχή, το αποτέλεσμα δε θα έχει σημαντική διαφορά από τις παραπάνω περιπτώσεις, εφόσον μακροπρόθεσμα θα χάσει τους αρχικούς του κατοίκους και άρα και το χαρακτήρα του. «Ο εκτοπισμός είναι μια αλλαγή στην ταξική σύνθεση μιας γειτονιάς» [...] «Η αγορά κατοικίας τείνει να ταξινομεί τον πληθυσμό σύμφωνα με το εισόδημα σε διαφορετικές περιοχές». [...] «Ο εκτοπισμός, είτε μέσω της αστικής ανάπλασης με τη μπουλντόζα είτε μέσω των δυνάμεων της αγοράς, είναι μια πράξη βίας. Είναι αντι-δημοκρατική επειδή αρνείται τον αυτοκαθορισμό σε μια υπαρκτή κοινότητα». (Tom Wetzel, *Τι είναι ο εξευγενισμός; [gentrification]*) (<http://ratnet-blog.blogspot.com>).

[.....]. Με ποιόν τρόπο θα ενσωματώθούν σε αυτήν τη νέα δομή της γειτονιάς του Μεταξουργείου με τα υπερ-lux lofts, τις πολυτελείς φοιτητικές κατοικίες, [.....], τα καλλιτεχνικά studio και τα δημιουργικά γραφεία, οι φτωχές οικογένειες νόμιμων αλλά και παράνομων μεταναστών, πολλές εκ των οποίων ζουν σε εγκαταλελειμμένα κτίρια; Πώς θα καταφέρουν να επιβιώσουν σε μια περιοχή όπου η αξία της ανεβαίνει συνεχώς; Ακόμα και αν δεν εκτοπιστούν από το νέο ιδιοκτησιακό καθεστώς, το συνεχώς αυξανόμενο οικονομικό κόστος της περιοχής, θα τους τρέψει σε φυγή. Για ποια συνύπαρξη μιλάμε τότε;

Είναι πολύ αμφίβολο ότι είναι πραγματικά αυτός ο στόχος, όταν αντίστοιχα παραδείγματα στο Χάρλεμ στη Νέα Υόρκη, σήμαιναν τον εκτοπισμό ενός μεγάλου μέρους της εθνοτικής κοινότητας της περιοχής, καθώς το κόστος διαβίωσης και ενοικίων αυξήθηκαν σημαντικά και πολλοί κάτοικοι με μικρά και μεσαία εισοδήματα δεν είχαν πλέον τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν οικονομικά. Αν αυτό συνέβη σε μια περιοχή με τέτοια εθνοτική συνοχή και τόσο μεγάλες αντιστάσεις, τι πιθανότητες επιβίωσης έχουν οι κάτοικοι και επαγγελματίες του Κεραμεικού και του Μεταξουργείου;

Στην πράξη αποδεικνύεται ότι μακροπρόθεσμα η επιδίωξη είναι η μετατροπή της περιοχής σε ένα νέο είδος γκέτο για την ελίτ. Ως αποτέλεσμα οι ήδη υπάρχουσες κοινωνικές ομάδες θα εκτοπιστούν και η αλλοίωση του χαρακτήρα της περιοχής θα είναι μη αναστρέψιμη. Ίσως σε πρώτη ανάγνωση να φαίνεται ότι αυτές οι αλλαγές είναι απαραίτητες, αλλά στην ουσία αυτός ο εκτοπισμός γίνεται με το πρόσχημα της αστικής ανάπλασης μέσω μιας βίαιης και καθόλου φυσικής διαδικασίας. Πρόκειται δηλαδή για μια κανονική επεκτατική πολιτική, σύμφωνη με τη σημερινή άγρια καπιταλιστική πραγματικότητα, που όμως σε κανένα της σημείο δε λαμβάνει υπόψη της πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων και των κοινωνιών τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14

Ακολουθεί, αυτολεξεί, απόσπασμα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από το: Κουμουνδούρος Παναγιώτης, «**Αθήνα 2004 και Βιώσιμη Δημόσια Αρχιτεκτονική. Δημόσιο συμφέρον, Δημόσια χρήση, Δημόσιο κτίριο**», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 338.

Έχει γραφτεί ότι αν το κτίριο του Ζενέτου ήταν νεοκλασικό, δεν θα έκαναν απόπειρα να το κατεδαφίσουν. [.....]. Η ιστορική και πολιτιστική αξία του κτιρίου αυτού είναι εξ ίσου σημαντική αν όχι σημαντικότερη από την αισθητική του. Η άρχουσα τάξη όμως δε θέλει να διατηρεί ιστορικές μνήμες της προόδου της εργατικής τάξης και της κοινωνίας γενικότερα.

[.....]

Το ΦΙΞ πρέπει να ξαναφτιαχτεί όπως υποσχέθηκαν, οι Κ. Λαλιώτης, Α. Βούλγαρης και άλλοι, το 1995, και να γίνει αυτό που είχα προτείνει και συμφώνησαν τότε: Ένα μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και Αρχιτεκτονικής. Η χωροθέτηση Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο χώρο του Φαληρικού Ιπποδρόμου, μάλλον μυρίζει σαν άλλη μια τερατώδη ολυμπιακή παραπλάνηση για τσιμεντοποίηση του χώρου και εκ των υστέρων αλλαγή χρήσης για τα συμφέροντα του μεγαλοεπενδυτή...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 15-1-2010, με τίτλο **“Κατεδαφίστηκε το κτήριο της οδού Παστέρ 8”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=450>

Στην οδό Παστέρ 8, στην πλατεία Μαβίλη, κατεδαφίστηκε τον Δεκέμβριο ένα ενδιαφέρον κτήριο της δεκαετίας του 1920, ένα από τα παραδείγματα των αρχιτεκτονικών αναζητήσεων που ακολούθησαν, στην Αθήνα, το τέλος των νεοκλασικών προτύπων και άνοιξαν την πορεία προς το καθαρό μοντέρνο του μεσοπολέμου.

Παρά τις έντονες προσπάθειες της ΜΟΝUΜΕΝΤΑ [.....]. Η όλη προσπάθεια δεν αποσκοπούσε μόνο στη διάσωση του κτηρίου αλλά στοχεύει γενικότερα στην προστασία της

αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Μεσοπολέμου που διαθέτει η Αθήνα και άλλες πόλεις της Ελλάδας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Πειραιϊκού Δημοτικού Δικτύου «ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ», δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 23-5-2009, με τίτλο **“Συναγερμός για το ιστορικό εργοστάσιο ΡΕΤΣΙΝΑ στον Πειραιά”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=7&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=367>

Στην οδό Θηβών σώζεται ακόμη η μεγαλύτερη και αρχαιότερη κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά. [...]. Η πρώτη εγκατάσταση χρονολογείται από το 1871. Το εργοστάσιο ήταν ένα από τα πέντε της ίδιας επιχείρησης που υπήρχαν στην πόλη μας. Τα άλλα έχουν κατεδαφιστεί. [...]. Αυτό το εργοστάσιο βάλθηκε να κατεδαφίσει, η Εθνική Τράπεζα για να χτίσει άλλο ένα mall. Το εργοστάσιο έχει κηρυχθεί χώρος πρασίνου και διατηρητέο μνημείο εδώ και 20 χρόνια. Κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων αποχαρακτήριστηκε από πράσινο ως δήθεν «ολυμπιακό έργο» για να στεγάσει το Πανεπιστήμιο Πειραιά. Όμως το ΠαΠει πήγε στη Νίκαια! Και τώρα η Εθνική Τράπεζα θέλει να κάνει το μνημείο οικόπεδο για οικοδόμηση, όπως έκανε και με τα Λιπάσματα Δραπετσώνας. Ζητά να κατεδαφίσει την ιστορική καμινάδα και τα κτίρια, να κόψει τους αιωνόβιους ευκαλύπτους και να οικοδομήσει μερικές δεκάδες χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα εμπορικών χρήσεων.

Το «Λιμάνι της Αγονίας» από το 2006 διεκδικεί τη δημιουργία ενός μεγάλου ιστορικού και πράσινου πάρκου στο συγκρότημα των εργοστασίων Δηλαβέρη, Ρετσίνα, ΟΣΕ Λεύκας και ΚΥΔΕΠ. Με επανάχρηση των διατηρητέων, με χώρους πολιτισμού, εκπαίδευσης και αναψυχής, με χώρους κοινωνικής πρόνοιας και υψηλό πράσινο. Ο Δήμαρχος μας κ. Π. Φασούλας, τότε παραμονή εκλογών έβρισκε την ιδέα «πολύ ενδιαφέρουσα». Τώρα περί άλλα τυρβάζει.

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 21-5-2011, με τίτλο **“Βήματα προς τα πίσω για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του μοντέρνου κινήματος”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&perm=1&ArticleID=601&CategoryID=20&lang=gr>

Στην περιοχή του Πεδίου Άρεως, στου Γκύζη, στις οδούς Μουστοζύδη και Λομβάρδου σώζεται μια γειτονιά του Μεσοπολέμου. Διώροφες και τριώροφες κατοικίες κτισμένες με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του μοντέρνου κινήματος της δεκαετίας του 1930, καθαρές δηλαδή μορφές, λιτές γραμμές, λειτουργικοί χώροι κ.ά. Η χαμηλή δόμηση έρχεται σε πραγματική αντίθεση με τις πολυώροφες πολυκατοικίες της περιοχής, προσδίδοντάς της ανθρώπινη διάσταση και διαφορετική ποιότητα ζωής.

Η γειτονιά αυτή είχε την τύχη με πρωτοβουλία κατοίκων και περιβαλλοντικών οργανώσεων και φορέων να τεθεί υπό την προστασία του τότε Υπουργείου Πολιτισμού το 2006. Έξι κτήρια κηρύχθηκαν από την πλειοψηφία των μελών του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ) διατηρητέα μνημεία. Στην απόφαση μάλιστα του Συμβουλίου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι τα κτήρια «συγκροτούν μια ενότητα πολεοδομικής αξίας που παρουσιάζει ενδιαφέρον από άποψη τόσο περιβαλλοντική όσο και ιστορικής εξέλιξης, αποτελούν ένα ενδιαφέρον σύνολο της μεσοπολεμικής Αθήνας» [...].

[.....] Το 2008 η Διεύθυνση Πολεοδομίας του Δήμου Αθηναίων εξέδωσε άδεια κατεδάφισης για ένα από τα παραπάνω κτήρια, αυτό που βρίσκεται στην οδό Μουστοζύδη 8, ύστερα από αίτημα των ιδιοκτητών, σε χρόνο δηλαδή μεταγενέστερο του χαρακτηρισμού του κτηρίου ως μνημείου. Το 2009 άρχισαν εργασίες κατεδάφισης που σταμάτησαν ύστερα από καταγγελία περιοίκων, καταστρέφοντας ένα μικρό τμήμα του σπιτιού.

[.....] Παρά τις παρεμβάσεις περιοίκων και της ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ η πλειοψηφία των μελών του ΚΣΝΜ αποφάσισε τον αποχαρκτηρισμό του κτηρίου.

Η απόφαση αυτή οδηγεί ουσιαστικά στην καταστροφή του κτηρίου και αποδυναμώνει την επιχειρηματολογία που στηρίζεται στην αξία του Συνόλου ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για

τον αποχαρακτηρισμό και των υπολοίπων κτηρίων. Η απαξίωση της αξίας του Συνόλου αυτών των κτηρίων θα συμβάλλει στη γενικότερη απαξίωση της αξίας Συνόλων κτηρίων, κυρίως του μοντερνισμού, διαφόρων εποχών. Η απόφαση της κήρυξης του παραπάνω συνόλου ήταν καθοριστική για να τεθούν οι βάσεις προστασίας των κτηρίων του μοντέρνου κινήματος, που δεν αποτελεί ακόμα για το ευρύ κοινό μέρος της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς [.....].

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 18

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 5-6-2009, με τίτλο **“Οι φύλακες άγγελοι του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως κινδυνεύουν”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=23&ArticleID=371>

[.....] τα παλαιά κτήρια που περιβάλλουν το Μουσείο είναι σε απόλυτη αρμονία μαζί του, το ενσωματώνουν στο υψηλής ποιότητας τοπίο που διαμορφώνει ο ιερός βράχος, οι αρχαιότητες της νοτίου κλιτύς και ο αστικός ιστός της ευρύτερης περιοχής της Ακροπόλεως.

[.....] γύρω από το νέο μουσείο υπάρχουν πια μόνο επτά κτήρια. Στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου στον αριθμό 17 βρίσκεται η πολυκατοικία, έργο του 1930, του αρχιτέκτονα, Βασίλη Κουρεμένου, που αποτελεί ένα από τα πιο αξιόλογα δείγματα της Art-Deco στην Αθήνα, αλλά και με παγκόσμια αναγνώριση.

Στην Διονυσίου Αρεοπαγίτου στον αριθμό 19 βρίσκεται κτήριο, το κύριο μέρος του οποίου, κατασκευής περίπου το 1910, είναι ιδιαίτερου κάλλους νεοκλασικής αρχιτεκτονικής με στοιχεία εκλεκτισμού. Και τα δύο κτήρια είναι ιδιόκτητα, και δεν ανήκουν στο οικοδομικό τετράγωνο του Μουσείου.

Το πρώτο από τα πιο πάνω κτήρια έχει κριθεί ως μνημείο-έργο τέχνης στο σύνολό του από το ΥΠΠΟ, ενώ και τα δύο κτήρια μαζί με όλα τα παλαιά κτήρια της Διονυσίου Αρεοπαγίτου στο τμήμα μεταξύ των οδών Αποστόλου Παύλου και Μακρυγιάννη (μέτωπο

Διονυσίου Αρεοπαγίτου) έχουν κριθεί διατηρητέα ως προς την εξωτερική τους μορφή από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Το δεύτερο δε κτήριο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου 19 έχει κριθεί διατηρητέο από το ΥΠΕΧΩΔΕ και ως προς τις δύο οπίσθιες όψεις του.

Στις γωνίες των οδών Μακρυγιάννη και Χατζηχρήστου και Χατζηχρήστου και Μητσαίων βρίσκονται δύο άλλα πολύ ενδιαφέροντα κτήρια, το πρώτο του τέλους του 19ου αιώνα, τυπικό δείγμα της ακμής του αθηναϊκού νεοκλασικισμού, και το δεύτερο των αρχών του 20ού αιώνα, τυπικό δείγμα του όψιμου νεοκλασικισμού με στοιχεία εκλεκτισμού, τα οποία έχουν περιέλθει στην ιδιοκτησία του ΥΠΠΟ ύστερα από απαλλοτρίωση. Στο μέσο της οδού Μητσαίων (Μητσαίων 18) βρίσκεται επίσης ένα ιδιόκτητο κτήριο, των αρχών του 20ου αιώνα, το ιδιοκτησιακό καθεστώς του οποίου εκκρεμεί προς επίλυση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, δείγμα και αυτό του όψιμου αστικού νεοκλασικισμού, με στοιχεία εκλεκτισμού, διατηρητέο από το ΥΠΕΧΩΔΕ, ενώ μπροστά από το νέο μουσείο βρίσκονται το νεοκλασικό κτήριο Βάιλερ που κτίστηκε το 1835-1836, ανήκει στο ΥΠΠΟ και φιλοξενεί υπηρεσίες του και το νεοκλασικό κτήριο, γνωστό ως οικία Μακρυγιάννη, ιδιοκτησίας επίσης του ΥΠΠΟ.

[.....] τα δύο πρώτα κτήρια της Διονυσίου Αρεοπαγίου 17 και 19 παραμένουν στη θέση τους λόγω της δυναμικής αντίδρασης πολιτών και φορέων ενάντια στην προσπάθεια του ΥΠΠΟ να τα κατεδαφίσει. Η απόφαση του ΥΠΠΟ το 2007 για αποχαρκτηρισμό της οικίας Κουρεμένου από μνημείο του ΥΠΠΟ (ενώ παραμένει διατηρητέο από το ΥΠΕΧΩΔΕ), παρά τις προδιαγραφές για διατήρηση των κτηρίων στη Δ. Αρεοπαγίου που έθετε ο διαγωνισμός για την ανέγερση του νέου μουσείου, προκάλεσε την κινητοποίηση των ιδιοκτητών, φορέων και πολιτών. 45.000 πολίτες απ' όλο τον κόσμο υπέγραψαν υπέρ της διατήρησης των ακινήτων της Διονυσίου Αρεοπαγίου 17 και 19. [.....].

Όσον αφορά τα άλλα δύο κτήρια στις γωνίες των οδών Μακρυγιάννη και Χατζηχρήστου και Χατζηχρήστου και Μητσαίων, το ΥΠ.ΠΟ. αποφάσισε, παρά την εισήγηση της Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων Αττικής για τη διατήρηση του κελύφους τους «λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, ιστορικής και καλλιτεχνικής σημασίας τους», τον μη χαρακτηρισμό τους προκειμένου να κατεδαφιστούν. [.....].

[.....] παρά την ενεργό δράση των πολιτών για τη διατήρηση της νεότερης αρχιτεκτονικής της πόλης, οι αρμόδιοι φορείς, ΥΠ.ΠΟ. και Οργανισμός για την Ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης, εμμένουν στην κατεδάφιση των διατηρητέων κτηρίων της Διονυσίου Αρεοπαγίου 17 και 19, για την «δήθεν» απρόσκοπτη θέα του Μουσείου προς την

Ακρόπολη. Η θέα όμως είναι απρόσκοπτη και μόνο από τον πρόβολο του εστιατορίου, όπου κατασκευάζεται και μάλιστα άνευ πολεοδομικής άδειας στέγαστρο, δεν είναι ορατό το θέατρο του Διονύσου. Για να είναι όμως και αυτό ορατό θα πρέπει να κοπούν και τα μπροστά από τα συγκεκριμένα κτήρια πλατάνια καθώς και τα κυπαρίσσια στον προαύλιο χώρο του θεάτρου. Στην πρόσφατη συνέντευξη του ο Υπουργός Πολιτισμού κ. Αντώνης Σαμαράς μιλά για μεταφορά των διατηρητέων όψεων των δύο διατηρητέων αυτών κτηρίων σε άλλη θέση. Κατά τον Υπουργό με αυτή τη λύση «θα διατηρηθεί η αξία - η πράγματι σημαντική - των κτηρίων αυτών και θα υπάρχει η δυνατότητα να ανοίξει από το Μουσείο η θέα της Ακρόπολης προς το Θέατρο του Διονύσου».

Η μεταφορά των όψεων δεν σημαίνει και σεβασμό στις αξίες αυτών των κτηρίων, την αρχιτεκτονική -τα κτήρια δεν είναι μόνο όψεις- την πολεοδομική, την ιστορική. Η ανέγερση ενός μουσείου που θέλει να συνδιαλέγεται με τον Παρθενώνα δεν συνεπάγεται την «κατεδάφιση» της νεότερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Απορίας άξιον είναι ότι ο Υπουργός Πολιτισμού ανακοινώνει τη μεταφορά των όψεων, ενώ εκκρεμεί η έκδοση των αποφάσεων του Συμβουλίου Επικρατείας, πράγμα θεσμικά απαράδεκτο. Επίσης, να θυμίσουμε στο σημείο αυτό ότι η Ολομέλεια του ΣτΕ είχε εγκρίνει την κατασκευή του μουσείου υπό την απαραίτητη προϋπόθεση της διατήρησης των κτηρίων της Διον. Αρεοπαγίτου, ώστε να παραμένει αδιατάρακτο το μοναδικής αξίας για την πόλη και την ιστορική μνήμη μέτωπο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Η ενδεχόμενη μεταφορά, ανεξαρτήτως του εάν είναι νομικά [.....] και πραγματικά εφικτή, θα καταστρέψει όχι μόνο τα ίδια τα κτήρια, αλλά και αυτό το ίδιο το ιδιαίτερης σπουδαιότητας μέτωπο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Κανείς βέβαια δεν ξεχνά, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ότι όλοι οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί για την ανέγερση του νέου μουσείου συμπεριλάμβαναν τη διατήρηση των δύο διατηρητέων κτηρίων Διονυσίου Αρεοπαγίτου 17 και 19. [.....]. Πραγματικά δεν μπορεί να γίνει κατανοητή αυτή η επιμονή για την κατεδάφιση των κτηρίων της Διονυσίου Αρεοπαγίτου 17 και 19. Το μόνο που χρειάζεται είναι η ανάπλαση των πίσω όψεων των κτηρίων αυτών (οι οποίες πλέον μετά την κατεδάφιση των γειτονικών κτηρίων, από πίσω όψεις έχουν πάρει θέση προσόψεων), πράγμα ευχερέστατο να γίνει, εάν βεβαίως ήθελε το ΥΠΠΟ την αρχιτεκτονική ανάπλασή τους.

Επίσης για τα δύο κτήρια στις γωνίες των οδών Μακρυγιάννη και Χατζηχρήστου και Χατζηχρήστου και Μητσαίων, ιδιοκτησίας του ΥΠΠΟ, που με παρέμβαση, όπως

προαναφέρθηκε, της ΜΟnuMENTA έχει μέχρι σήμερα αποφευχθεί η κατεδάφισή τους, το μόνο που χρειάζεται είναι η διατήρηση και η χρήση τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 19

Ακολουθούν αυτολεξεί αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Γιάννη Μπέλση, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟnuMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 12-1-2011, με τίτλο **“Ένα πηγάδι στις Ερυθρές απειλείται”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=561>

Στις Ερυθρές (Κριεκούκι) της Αττικής βρίσκεται ένα πηγάδι που η κατασκευή του υπολογίζεται ότι έγινε στα μέσα του 19ου αιώνα (1860 έως 1865), ίσως και παλιότερα [...].

Οι Ερυθρές χαρακτηρίζονται από τους επιστήμονες ως μια περιοχή με παντελή έλλειψη επιφανειακών υδάτινων πόρων. Οι ανάγκες των κατοίκων για νερό καλύπτονταν μέχρι περίπου και τα μέσα του 1960 από τα πηγάδια [...].

Το πηγάδι είναι πετρόχτιστο, έχει βάθος περίπου 15 μέτρα, διασώζεται η πέτρινη γούρνα στην οποία οι κάτοικοι έπλεναν τα ρούχα τους, η βαρέλα όπου γινόταν η μεταφορά του νερού με τα ζώα καθώς και το αρχικό σιδερένιο μαγγάνι με τον κουβά. Διατηρεί την παλιά του μορφή, κατεβάζει νερό από του πρόποδες του Κιθαιρώνα, το οποίο χρησιμοποιείται από τους κατοίκους για οικιακές και αγροτικές ανάγκες μέχρι σήμερα. Το νερό αυτό σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες προέρχεται από την πηγή που χρησιμοποίησαν οι αρχαίοι κατά την ιστορική μάχη των Πλαταιών το 479 π.Χ..

Δυστυχώς το πηγάδι κινδυνεύει να καταστραφεί από παράνομες ενέργειες για άσκοπη διάνοιξη δρόμου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 20

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο της Συντονιστικής Επιτροπής Κατοίκων για τη διάσωση του κτήματος Δρακοπούλου, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 14-8-2009, με τίτλο **“Μπουλντόζες στο κτήμα Δρακοπούλου στα Πατήσια”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&perm=1&ArticleID=387&CategoryID=20&lang=gr>

[.....]

Η δημοτική αρχή συνεχίζει την καταστροφική της πολιτική σε ζητήματα ελεύθερων χώρων, με αποτέλεσμα άλλος ένας ελεύθερος χώρος της Αθήνας, με σημαντικά αρχιτεκτονικά και πολιτιστικά μνημεία, ήδη σε μια πυκνοδομημένη γειτονιά να έχει σχεδόν καταστραφεί ανεπανόρθωτα.

Στις 12 Αυγούστου ξημερώματα μπήκαν στο κτήμα Δρακοπούλου μπουλντόζες του Ερυθρού Σταυρού ως άλλος «Αττίλας» και γκρέμισαν ιστορικά κτίρια της (πρώτης εριουργίας της Αθήνας 1882). Η παραπάνω εγκληματική ενέργεια έγινε με απόφαση της Δημοτικής πλειοψηφίας, η οποία προωθεί την ανέγερση πολυώροφου κτιρίου από τον Ερυθρό Σταυρό στο Κτήμα Δρακοπούλου, στην Πατησίων, ο οποίος εκμεταλλεύεται σήμερα την απόφαση αποχαρκτηρισμού της μισής έκτασης από τα 8 στρέμματα του κτήματος.

Το κτήμα Δρακοπούλου καταλαμβάνει 8 περίπου στρέμματα επί της Πατησίων, στα οποία βρίσκονται διατηρητέα κτίρια που χρονολογούνται από το 1883 έως το 1930 και είναι σημαντικός χώρος πρασίνου με μεγάλα δέντρα. Το κτήμα αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό, ιστορικό και αρχιτεκτονικό μνημείο της περιοχής. Από το 1981 ο χώρος ήταν χαρακτηρισμένος κοινόχρηστο πράσινο (χαρακτηρίστηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ και μετά το 1983 από το Υπουργείο Πολιτισμού).

Μετά από αγώνες των κατοίκων το 1987 [...]] αποδόθηκε όλο το Άλσος σε κοινή χρήση [...]] 5 στρέμματα αξιοποιήθηκαν ως χώρος πρασίνου. Παραμένει, όμως, πάγιο αίτημα των κατοίκων της περιοχής, η αποκατάσταση των διατηρητέων κτιρίων και η απόδοσή τους σε κοινή χρήση μαζί με το σύνολο του ελεύθερου χώρου (8 στρέμματα).

Η Δημοτική Αρχή με βάση μνημόνιο που ενέκρινε η δημοτική πλειοψηφία, μεταξύ Δήμου και Ερυθρού Σταυρού, υποστηρίζει ότι ο Δήμος θα αποκτήσει «χωρίς οικονομική επιβάρυνση» δημοτικό θέατρο (άλλο ένα τσιμεντένιο εξάμβλωμα) στο κτίριο που θα χτίσει ο Ερυθρός Σταυρός. [.....].

[.....]

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 21

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 28-4-2011, με τίτλο **“Κατεδαφίστηκε το περίπτερο του Καραντινού στα Χανιά, πλήγμα για τη σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=590>

Το Λιμενικό Περίπτερο που είχε κτιστεί τη δεκαετία του 1960 [.....] στο παλιό λιμάνι των Χανίων, έργο του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού, κατεδαφίστηκε την Κυριακή 10 Απριλίου 2011 από τον Δήμο Χανίων.

Το περίπτερο ήταν ένα ιδιαίτερα αξιόλογο αρχιτεκτονικό έργο που συνδεόταν με αρμονία με το παλαιό μνημείο, από τις λίγες περιπτώσεις ποιοτικής συνύπαρξης ενός παλαιού και ενός νέου κτηρίου και σημείο αναφοράς για τους κατοίκους των Χανίων. Η απόφαση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων για μη χαρακτηρισμό του ως μνημείου άνοιξε τον δρόμο για την κατεδάφισή του αποστερώντας από την πόλη των Χανίων αλλά και την ελληνική αρχιτεκτονική ένα σημαντικό αρχιτεκτονικό δημιούργημα και ταυτόχρονα αλλοιώνοντας την ιστορική ταυτότητα μιας πόλης με μακρά ιστορία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 22

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Αποστόλου Πατούνη, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUMENTΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 20-5-2010, με τίτλο **“Το Σαπωνοποιείο «ΠΑΤΟΥΝΗ» κινδυνεύει!”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=3&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=514>

[.....] «Χαρακτηρίζουμε ως μνημείο σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ.1β του ν.3028/2002, το κτίριο της ‘Σαπωνοποιίας Πατούνη’, με τον εξοπλισμό του [...]:

1) Η ‘Σαπωνοποιία Πατούνη’ αποτελεί σημαντική μαρτυρία της βιομηχανικής άνθισης στην Κέρκυρα του 19ου αιώνα, που εξακολουθεί να λειτουργεί χρησιμοποιώντας μέρος του αρχικού εξοπλισμού με τις ίδιες παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής και για το λόγο αυτό είναι σπάνια σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση της μνήμης της παράγωγής και επεξεργασίας των προϊόντων της ελιάς που σταδιακά εκλείπει.
2) Το κτήριο, πέραν της ιστορικότητας που αφορά την χρήση, διαθέτει και αξιόλογα μορφολογικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία, καθώς και στοιχεία της εποχής που τεκμηριώνουν την αρχιτεκτονική τυπολογία των κτισμάτων του τέλους του 19ου αιώνα τα οποία στο ισόγειο είχαν επαγγελματική χρήση και στον όροφο κατοικία.», (ΦΕΚ 288 από 11-7-08).

Όμως, το κατάστημα της σαπωνοποιίας «Πατούνη» έκλεισε στις 14 Μαΐου 2010, [...].

Ειδικότερα, λόγω παρέλευσης δωδεκαετίας από τη μίσθωση που αφορά το κατάστημα της σαπωνοποιίας και δίχως άλλη αφορμή, οι υπόλοιποι συνιδιοκτήτες του ακινήτου άσκησαν αγωγή έξωσης κατά του Απόστολου Πατούνη, ιδιοκτήτη και συνεχιστή της επιχείρησης. Τα αίτια της κίνησης τους είναι εμφανή από τις συνεχείς προσπάθειες τους για την υποβάθμιση του μνημείου και τη δυσχέρεια λειτουργίας του σαπωνοποιείου με σκοπό τον αποχαρακτηρισμό και την ανοικοδόμηση του ακινήτου για πιο προσοδοφόρες οικονομικές απολαβές.

Η σαπωνοποιία Πατούνη είναι μία οικογενειακή επιχείρηση 5 γενεών. Έχει τις ρίζες της, στην πρώτη Ελληνική Σαπωνοποιία που ιδρύθηκε στη Ζάκυνθο το 1850. Το 1891 η δραστηριότητα της οικογένειας επεκτείνεται στην Κέρκυρα, [...]. Σήμερα, η σαπωνοποιία

αποτελεί μία μικρή, υγιέστατη επιχείρηση με προσωπικό 2 άτομα, πλήρους απασχόλησης. Παράγει σαπούνι σύμφωνα με την κερκυραϊκή παράδοση, χρησιμοποιώντας αποκλειστικά κερκυραϊκό ελαιόλαδο ως πρώτη ύλη. Τα τελευταία δώδεκα χρόνια, το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής διοχετεύεται στο εξωτερικό, με κυρίαρχη αγορά αυτή της Ιαπωνίας.

Επιπλέον, ο χώρος αποτελεί ένα αυθεντικό, εν λειτουργία μνημείο προβιομηχανικής αρχαιολογίας, μοναδικό στο είδος του, με υψηλή προσέλευση επισκεπτών και εκπαιδευτικών εκδρομών, (ενδεικτικά για το 2009, υπολογίζεται ότι επισκέφθηκαν το σαπωνοποιείο 2500 τουρίστες περίπου και 14 καταγεγραμμένες εκπαιδευτικές ομάδες).

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 23

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο του Χρήστου Μιχαηλίδη, δημοσιευμένο στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», την Κυριακή 31 Ιουλίου 2011, με τίτλο **“Ο αυθαίρετος πολίτης ενός αυθαίρετου κράτους”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

O%20αυθαίρετος%20πολίτης%20ενός%20αυθαίρετου%20κράτους%20%20%20Άρθρα%20%20%20Ελευθεροτυπία.htm

[.....]

Στον αστερισμό των αυθαιρέτων κινήθηκαν και πολιτικοί άνδρες. Ποιος δεν θυμάται τη δημοσιότητα που πήρε το θέμα για τις πολεοδομικές παραβάσεις στη βίλα του πρώην υπουργού ΠΕΧΩΔΕ Γιώργου Σουφλιά στην Ανάβυσσο (2008) και για το αυθαίρετο εξοχικό του Βασίλη Μαγγίνα στο Κορωπί, που είχε άδεια αναψυκτηρίου, που του στοίχισε την αποπομπή του από την κυβέρνηση Καραμανλή τον Δεκέμβριο του 2007. Πρόσφατα, είδαν το φως της δημοσιότητας πληροφορίες για το αυθαίρετο της μητέρας του υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Γιώργου Παπακωνσταντίνου, στη Βραυρώνα και την πίσина του εξοχικού του στη Σέριφο, που την είχε δηλώσει ως υδατοσυλλέκτη (γούρνα).

[.....]

*Ο όρος «νομιμοποίηση αυθαιρέτων» από μόνος του παραπέμπει σε ανωμαλία! [.....]. Εμίρηδες και κακομοίρηδες. Κτίσανε παντού, λαδώνοντας παντού. Εφοπλιστές,

βιομήχανοι, τσάροι των μίντια που καταδικάστηκαν επειδή κτίσανε πάνω στην παραλία, αλλά «και;...» Τίποτα. Όλοι αυτοί πήρανε τα καλύτερα φιλέτα της Ελλάδας. Οι λιγότερο ισχυροί, από την άλλη, πήραν ένα κομμάτι απ' το κόκαλο, και φαντάζονται πως είναι μπριτζόλα γάλακτος. Θλιβεροί και αυτοί. [.....]. Αλλά γιατί -έστω και στο όνομα της ανάγκης να γεμίσουν τα ταμεία μας ζεστό χρήμα- να πρέπει να αδειάσει η χώρα από την ελάχιστη αξιοπρέπεια που της απέμεινε;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 24

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην «news 247», την 13-5-2013, με τίτλο **“Κομισιόν: Αντισυνταγματική η λεηλασία του Πράσινου Ταμείου αλλά προβλέπεται από το Μνημόνιο”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

news247.gr/eidiseis/politiki/komision_antisyntagmatikh_h_lehlasia_toy_prasinoy_tameiroy_a
lla_provlepetai_apo_to_mnhmonio.2250727.html

Ακραίο κυνισμό και κραυγαλέα περιφρόνηση της Ελληνικής Συνταγματικής Τάξης και των ελλήνων πολιτών εκ μέρους της Κομισιόν, αποκαλύπτει απάντηση του Επίτροπου κ. Ρεν σε ερώτηση του Ευρωβουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ Ν. Χουντή, σχετικά με την διάθεση των πόρων του Πράσινου Ταμείου.

Στην ερώτησή του ο Ν. Χουντής κατήγγειλε ότι οι πόροι του Πράσινου Ταμείου, οι οποίοι υποτίθεται ότι προορίζονται αποκλειστικά για περιβαλλοντικές δράσεις και οι οποίοι προέρχονται από εισφορές, φόρους και πρόστιμα που πληρώνουν οι έλληνες πολίτες, με διαδοχικές αποφάσεις (νόμος 4024/2011 και νόμος 4011/2013) απομειώθηκαν και μόνο το 2,5% των πόρων απέμεινε για περιβαλλοντικές δράσεις. Τα υπόλοιπα χρήματα διατέθηκαν για τη μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης.

Ο Έλληνας ευρωβουλευτής, ζητούσε να πληροφορηθεί αν η υφαρπαγή των πόρων του Πράσινου Ταμείου ήταν απαίτηση της Τρόικα και καλούσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξηγήσει στους έλληνες πολίτες γιατί τους επιβάλλεται να πληρώνουν «πράσινους» φόρους, όταν τα χρήματα αυτά μόνο σε ποσοστό 2,5% πηγαίνουν σε περιβαλλοντικές δράσεις».

Ο κ. Ρεν απαντώντας στην ερώτηση του έλληνα ευρωβουλευτή, αφού τόνισε ότι «Σύμφωνα με συνταγματικές διατάξεις, οι πόροι του Πράσινου Ταμείου πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο για τη στήριξη περιβαλλοντικών έργων», ομολογεί [.....] οι αποφάσεις για τη μεταφορά των εσόδων αποτελούσαν μέρος των όρων του προγράμματος».

Τέλος, ο κ. Ρεν, καταλήγοντας την απάντησή του, αφήνει αόριστες «υποσχέσεις» ότι μετά το 2016 «το Πράσινο Ταμείο θα δαπανήσει μεγάλο μέρος των πόρων του για περιβαλλοντικά έργα»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 25

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από συλλογικό άρθρο με τίτλο **“Η ΥΦΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ”**, και δη από το υπογεγραμμένο από την Μαρώ Τριανταφύλλου τμήμα αυτού υπό τον τίτλο **“Το παραλιακό μέτωπο και η περίπτωση της Καλλιθέας”**, δημοσιευμένο στην «Η ΕΠΟΧΗ ONLINE», την 24-3-2013, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.epohi.gr/portal/themata/13870-2013-03-24-19-02-15>

Η Καλλιθέα υπήρξε παράλια πόλη. [.....] εμείς που γεννηθήκαμε μέσα στη δεκαετία του '60, θυμόμαστε πολύ καλά την παραλία της πόλης, οι λίγο μεγαλύτεροι θυμούνται ότι έκαναν μπάνιο στη θάλασσα μας. Στη δικτατορία, η παραλία του Μοσχάτου και της Καλλιθέας μπαζώθηκε, αρκετές δεκάδες στρέμματα δημιουργήθηκαν από τις προσχώσεις αυτές, [.....] και αμέσως μετά, με τη Μεταπολίτευση, κύριος οίδη γιατί, η Ποσειδώνος ανυψώθηκε, δημιουργώντας ένα τείχος ύψους 4,5 μ. που απέκοψε την πόλη από τη θάλασσα.

Τα πράγματα χειροτέρεψαν με τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ένα τεράστιο κτίριο που ξεκινά από το ΣΕΦ και καταλήγει στο Τάε Κβο Ντο, το περίφημο «γραμμικό κτίριο», δημιούργησε ένα ακόμα τείχος. Ενώ χτίστηκε και τσιμεντώθηκε και το τελευταίο ίχνος χώματος και άμμου. Το χειρότερο είναι ότι αυτά τα κτίσματα ή δεν χρησιμοποιήθηκαν καθόλου ή χρησιμοποιήθηκαν ελάχιστα κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τώρα καταρρέουν σιγά-σιγά αχρησιμοποίητα (το μεγαλύτερο μέρος του γραμμικού και το Μπιτς-Βόλεϊ). Μοναδική έξοδος πλέον της πόλης προς τη θάλασσα είναι μια μικρή πύλη στην πλατεία Νερού (στο ύψος περίπου του παλιού Ιπποδρόμου), που βγάζει στη ναυταθλητική μαρίνα.

Οι χώροι που θα μπορούσαν να γίνουν πάρκα χάθηκαν με υπαιτιότητα της από 15ετίας διοικούσας τον δήμο (σήμερα με σύμπραξη ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ και ΛΑΟΣ), που υπεραγαπά το χτίσιμο και το τσιμέντο. Το παλιό εργοστάσιο της Ιζόλα, στις Τζίτζιφιές, που η Καλλιθέα το ζητούσε για πάρκο, πουλήθηκε στον Σκλαβενίτη, και χτίστηκε το μεγαλύτερο σούπερ-μάρκετ των Βαλκανίων. Στο μεταξύ, η πόλη ακόμα περιμένει τη δεντροφύτευση που της υποσχέθηκαν γύρω του.

Μοναδική ελπίδα της πόλης είχε μείνει ο Ιππόδρομος. Εκεί οι πολίτες περίμεναν να γίνει το μεγάλο πάρκο που τους υπόσχονταν. Η περιοχή όμως παραδόθηκε στο Ίδρυμα Νιάρχου [.....].

Το λεγόμενο σχέδιο «ανάπλασης του Φαληρικού Όρμου», στο οποίο ανήκει η Καλλιθέα, εντάσσεται στα γενικότερα σχέδια της μνημονιακής κυβέρνησης για το παραλιακό μέτωπο. Σύμφωνα με αυτό μια από τις ωραιότερες παραλίες του κόσμου (ό,τι έχει απομείνει για την ακρίβεια) μήκους 66 χλμ., από το ΣΕΦ μέχρι το Σούνιο παραδίδεται σχεδόν δωρεάν σε μεγάλους επιχειρηματικούς ομίλους, ελληνικούς και ξένους. [.....].

[.....]

[.....] η μελέτη προβλέπει 4.000 τμ κτισμάτων για κέντρα αναψυχής και εμπορίου. Λες και ήταν λίγα τα σχεδόν 12.000 τμ τσιμέντου που υπάρχουν ήδη στην περιοχή, απ' τα προαναφερθέντα κτίσματα. Θα πούμε επίσης ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς είναι θολό και πως η συντήρηση του χώρου -περί τα 2 εκ. ευρώ το χρόνο, απ' την αρχική πρόβλεψη που μιλούσε για 1 εκ. ευρώ- βαρύνουν το δήμο. Με την Τ.Α., ωστόσο, σε κατάρρευση πώς θα ανταπεξέλθει ο δήμος Καλλιθέας; Η παράδοση στους ιδιώτες είναι προδιαγεγραμμένη πορεία. Αυτό προοιωνίζεται και η δυνατότητα αδειοδότησης υπαίθριων «λυόμενων» εγκαταστάσεων εμπορικών χρήσεων, κατά τους καλοκαιρινούς ιδίως μήνες, που θα μπορούν να αποκλείουν την ελεύθερη και χωρίς κόστος πρόσβαση στη θάλασσα.

Και επειδή δεν έχει προβλεφθεί χώρος πάρκιν, τα μαγαζιά θα τον απαιτήσουν και αφού προβλέπεται ένα μικρό λεωφορείο που θα κυκλοφορεί στον εσωτερικό παραλιακό δρόμο μεταφέροντας κόσμο από τον σταθμό ΗΣΑΠ Φαλήρου μέχρι το Τάε Κβο Ντο, τίποτα δεν μας εξασφαλίζει ότι σύντομα δεν θα επιτραπεί η κυκλοφορία αυτοκινήτων. Υπερβολές; Η μέχρι τώρα σχετική εμπειρία μάς έχει αποδειξει ότι στη χώρα μας δυστυχώς είναι πιθανό να υλοποιηθεί ο χειρότερος εφιάλτης. Επίσης, να θυμηθούμε ότι με το νέο τουριστικό νόμο οι επιχειρήσεις της παραλίας χαίρουν ειδικό καθεστώς αδειοδότησης, ενώ ο έλεγχος, τα ωράρια,

τα δημοτικά τέλη, οι εργασιακές σχέσεις είναι διαφορετικά σε σχέση με όσα ισχύουν για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις της πόλης. Πολύ χαμηλότερα είναι και τα δημοτικά τέλη σε σχέση με τους επαγγελματίες της πόλης. Κι όλα σε περίοδο κρίσης.

Υψηλό οικονομικό κόστος, χαμηλό κοινωνικό όφελος.

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 26

Ακολουθεί παράθεση κατόπιν αξιοποίησης των πηγών: α. Κ. Χατζημιχάλης και λοιποί, «**Ο Ελαιώνας της Αθήνας**», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας*. 2008 - 2010, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

[http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-](http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/34/100-elaionas-athina.html)

[29/landscapescat/34/100-elaionas-athina.html](http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/34/100-elaionas-athina.html), τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013 και β.

Παταργιάς Παναγιώτης, «**Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ 2004 ΩΣ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ**», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001, σελ. 178

Ο Ελαιώνας, μια περιοχή 9.000 στρεμμάτων, σε απόσταση 2 χλμ. από την Ακρόπολη των Αθηνών, 1, 1.5 χλμ. μακριά από Ομόνοια, στην καρδιά του Λεκανοπεδίου Αττικής, στη μακραίωνη ιστορία του και μέχρι τη δεκαετία του 1940 διατήρησε τη φυσιογνωμική και την περιβαλλοντική του ταυτότητα. Στις επόμενες όμως δεκαετίες μετατράπηκε στη πλέον υποβαθμισμένη περιοχή των Αθηνών, από άποψη άναρχης δόμησης, ατμοσφαιρικής ρύπανσης, κυκλοφοριακού χάους και ετερόκλητων οχλουσών χρήσεων γης, από βιομηχανικές μονάδες, παράνομες χωματερές, αποθήκες, μάντρες, λαχανόκηπους, ως πανεπιστήμιο και στρατόπεδο. Από το 1983 αρχίζουν οι προσπάθειες αναβάθμισής του, οι οποίες συνεχίζονται έως σήμερα, χωρίς ωστόσο ουσιαστικά αποτελέσματα. Το πρακτικό πρόβλημα που αναστέλλει την υλοποίηση της αναβάθμισης εστιάζεται στην αδυναμία συγκρότησης ισχυρού φορέα ανάληψης και διαχείρισης μιας ολοκληρωμένης προσπάθειας, καθώς στην περιοχή εμπλέκονται πέντε Δήμοι (Αθηναίων, Αιγάλεω, Περιστερίου, Ταύρου, Αγ. Ιωάννη Ρέντη) που αδυνατούν να συμπράξουν ομαλά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 27

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο του Μιχάλη Ονησιφόρου - ΟΠΑΔΕ, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 24-3-2009, με τίτλο **“Εγκληματική κοπή αιωνόβιων τρέμιθων στην Έξω Βρύση Πάφου”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=343>

Ένα οικολογικό σκάνδαλο λαμβάνει χώρα στην περιοχή της Έξω Βρύσης στην Πάφο, με θύματα δεκάδες αιωνόβιους τρέμιθους, οι οποίοι έχουν κοπεί και ξεριζωθεί για να εξυπηρετηθεί εταιρεία ανάπτυξης γης.

Η περιοχή της Έξω Βρύσης, ενώ αρχικά προοριζόταν από το Τμήμα Δασών να κηρυχθεί ως περιοχή προστασίας στην οποία θα απαγορευόταν οποιαδήποτε ανάπτυξη, κατέληξε τελικά μέσα από εγκληματικές αυθαιρεσίες του Δήμου Πάφου, να καθοριστεί στο Τοπικό Σχέδιο ως περιοχή ανάπτυξης με συντελεστή δόμησης 90%. Αποτέλεσμα ήταν να καταστραφεί ολοκληρωτικά ένας μοναδικός πνεύμονας πρασίνου με εκατοντάδες αιωνόβια δένδρα και ένα ιδιαίτερα σπάνιο φυσικό οικοσύστημα.

[.....]. Παρόλο που ο Δήμος Πάφου γνώριζε για την ύπαρξη αιωνόβιων δένδρων που προστατεύονταν από τη νομοθεσία, εν τούτοις εξέδωσε πολεοδομική άδεια σε συγκεκριμένη εταιρεία ανάπτυξης γης για εκμετάλλευση του οικοπέδου, [.....].

[.....] παραχωρήθηκε πολεοδομική άδεια ανέγερσης πολυτελών επαύλεων, στο μοναδικό σημείο όπου υπάρχουν αιωνόβια δένδρα [.....], ενώ ολόκληρη η γύρω έκταση είναι άδεια και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάλλιστα για την ανέγερση επαύλεων.

[.....] το Τμήμα Δασών ενέδωσε στις πιέσεις και εξέδωσε άδεια μεταφύτευσης αλλά όχι εκκοπής των αιωνόβιων δένδρων.

Η ΟΠΑΔΕ (Ομάδα Προστασίας Αιωνόβιων Δένδρων) καταδικάζει με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο τον χειρισμό της υπόθεσης εκ μέρους του Τμήματος Δασών, το οποίο όφειλε να εκδώσει διάταγμα αναστολής των εργασιών, υποβάλλοντας ειδικούς όρους για να σωθούν οι αιωνόβιοι τρέμιθοι, κι όχι να σκέφτεται τις αποζημιώσεις που θα αξίωνε ο ιδιοκτήτης.

Θεωρούμε πραγματικά αδιανόητο ένα κρατικό τμήμα που αποστολή του έχει τη διαφύλαξη των δασών, των δένδρων και του φυσικού περιβάλλοντος, να φτάνει στο σημείο να εξυπηρετεί συμφέροντα εταιρειών ανάπτυξης γης, καταπατώντας ουσιαστικά το ίδιο τους νόμους τους οποίους οφείλει να προασπίζεται. Επίσης θεωρούμε απαράδεκτη πλάνη την προσπάθεια που επιχειρείται από το Τμήμα Δασών να παραχωρήσει άδεια για μεταφύτευση των τρέμιθων, ενώ είναι γεωπονικά αποδεδειγμένο ότι το είδος *Pistacia Atlantica* δεν μπορεί να μεταφυτευτεί, ειδικά όσον αφορά δένδρα εκατοντάδων ετών, όπως αυτά που συναντούμε στην Έξω Βρύση.

[.....].

[.....].

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 28

Ακολουθεί παράθεση, αυτολεξεί, από το: Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, Σουρελή Νάντια, Πρέντου Πολίνα, «**ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΣΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΑΣ**», Ανακοίνωση στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 27 - 30 Σεπτεμβρίου 2012, Αθήνα, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Τομέας Πολεοδομίας & Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., σελ. 6.

Ειδικά στην περιοχή των Μεσογείων που υπέστη την οικιστική πίεση λόγω της κατασκευής του διεθνούς αερολιμένα και της κατασκευής της Αττικής Οδού παρατηρείται μείωση των γεωργικών⁵⁴⁶ (αμπελουργικών) εκτάσεων κατά 36.910 στρέμματα κατά την τελευταία εικοσαετία (Νικολαΐδου, 2012: 228) η δε αστική χρήση από το 1975 έως το 2000 (προ του 2004) είχε εκτιναχτεί από τα 51.477 στρέμματα σε 82.666 στρέμματα (αύξηση 6.58%). Την ίδια περίοδο τα δάση και οι δασικές εκτάσεις γύρω από τα Μεσόγεια, είχαν

⁵⁴⁶ Λευθεριώτου Ελένη, *ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ* – στάθμιση εννόμων αγαθών & δικαιωμάτων στο Ελληνικό, Ευρωπαϊκό και Αμερικάνικο δίκαιο, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ ΑΘΗΝΑ – ΚΟΜΟΤΗΝΗ, 2007, σελ. 92. Σημειώνεται ότι το ΣτΕ έχει κρίνει ότι στην προστασία του αρ. 24 § 1 Συντ. εμπίπτει και το τεχνητό οικοσύστημα, ιδίως η γεωργική γη, της οποίας η διατήρηση και ορθή διαχείριση είναι ουσιώδης όρος της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς αποτελεί αναντικατάστατη βάση του ανθρωπογενούς παραγωγικού συστήματος.

μειωθεί από 156.071 στρέμματα σε 122.396 στρέμματα η αναλογικά κατά 7.07% (Νικολαΐδου, 2012: 230). Στις εκτάσεις που άλλαξαν χρήσεις το 60% ήταν δάση κωνοφόρων (Νικολαΐδου, 2012: 231). Τμήματα δασών και γεωργικών καλλιεργειών δεν υφίστανται πλέον λόγω της δόμησης ή των δασικών πυρκαγιών. Την περίοδο 1987-2007, στο σύνολο του Λεκανοπεδίου, 184.187 στρέμματα δασικής έκτασης μετατράπηκαν σε άλλου είδους καλύψεις, μετά από πυρκαγιές και επεκτάσεις οικισμών. Την ίδια περίοδο, οι οικισμοί επεκτάθηκαν κατά 191.924 στρέμματα (5.04% της έκτασης του Λεκανοπεδίου), περίπου μισά εκ των οποίων αφορούν επέκταση πάνω σε φυσικές εκτάσεις (δάση, δασικές και χορτολιβαδικές εκτάσεις (WWF Ελλάς, 2009: 9-16). Χαρακτηριστικές στιγμές είναι η πυρκαγιά του Ιουνίου-Ιουλίου 2007 στην Πάρνηθα η οποία έκαψε έκταση 49.000 στρεμμάτων, καταστρέφοντας τα 2/3 του ελατοδάσους του εθνικού δρυμού (WWF Ελλάς, 2007: 5) και η πυρκαγιά του Αυγούστου 2009 στη ΒΑ Αττική έκαψε έκταση 205.210 στρεμμάτων, κυρίως δασική (66.8%) (WWF Ελλάς, 2009: 6). Σε τμήματα των καμένων δασών, κυρίως στις νότιες και δυτικές πλαγιές του όρους Πεντέλης συνεχίζουν να οικοδομούνται οικισμοί. Στον ορεινό όγκο του Υμηττού, η δόμηση περιορίστηκε στη δυτική του πλευρά, αλλά εκτείνεται ανεξέλεγκτα στην ανατολική του στην πλευρά των Μεσογείων. Τέλος, στο όρος Αιγάλεω και Ποικίλο η δόμηση περιορίστηκε στην ανατολική τους πλευρά αλλά εκτείνεται στο Ποικίλο όρος από την πλευρά του Θριασίου με βιομηχανικές και λατομικές χρήσεις.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 29

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο του Τάση Παπαϊωάννου, δημοσιευμένο στην «Η εφημερίδα των συντακτών», την 12-3-2013, με τίτλο: **“ΝΑ ΞΑΝΑΣΚΕΦΤΟΥΜΕ (RE-THINK) ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, ΛΟΙΠΟΝ...”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=39762>, 12-4-2013.

[.....]. Οι προβολείς (με πρωτόγνωρη διαφημιστική καμπάνια) πέφτουν στην περιλάλητη πεζοδρόμηση της Πανεπιστημίου. [...]. Αυτό είναι το πρόβλημα της Αθήνας σήμερα; Αυτή η προτεραιότητά μας, αφού μάλιστα έχουμε αναστοχαστεί (rethink) τα επείγοντα προβλήματα που χρόνια τώρα ζητούν λύση; Μάλλον όχι! Η απομάκρυνση των ιδιωτικών αυτοκινήτων από το κέντρο, [...] απλώς θα μεταφέρει το πρόβλημα στους παράπλευρους

δρόμους, σαν τα σκουπίδια που τα σπρώχνουμε μονίμως παραδίπλα. Η μόνη ενδεδειγμένη λύση για την ταχεία και απρόσκοπτη μετακίνηση των πολιτών, ιδίως στο κέντρο των πόλεων, είναι οι όσο το δυνατόν καλύτερες και αξιόπιστες μαζικές μεταφορές [.....].

[.....] Αλλά είναι μόνον «αισθητικό» το πρόβλημα; Να καθαρίσει το κέντρο, η βιτρίνα μας, ενώ πιο πίσω να επικρατεί το πανδαιμόνιο και το χάος; [.....] Ιδιαίτερα μάλιστα σε περιόδους κρίσης σαν τη σημερινή, κάθε ανάλογη απόφαση αποκτά πέρα από την οικονομική διάσταση (π.χ. διοχέτευση ελάχιστων πόρων) και ισχυρό συμβολικό περιεχόμενο.

Το ότι χρειάζονται σοβαρές παρεμβάσεις στον ιστό της πόλης είναι αυτονόητο. Το θέμα όμως είναι ποιες, πού και γιατί θα γίνουν. Τι προβλήματα προβλέπεται να επιλυθούν. [.....] Έτσι, σήμερα, όλη αυτή η επικοινωνιακή γιορτή, με σύσσωμη μάλιστα την ηγεσία του τόπου να τρέχει να συμμετάσχει, μας βάζει σε σκέψεις! [.....]. Πρέπει, λοιπόν, να ξανασκεφτούμε (rethink) σοβαρά τα καίρια προβλήματα της πόλης μας, αν θέλουμε επί της ουσίας να βρούμε λύσεις που να επιλύουν υπαρκτά και όχι εικονικά προβλήματα. Και να μην ξεχνάμε πως η πόλη είναι πρώτα και πριν από όλα οι κάτοικοί της. [.....], χωρίς ταξικούς ή άλλους διαχωρισμούς. Άλλωστε, γι' αυτούς δεν γίνονται όλες αυτές οι αναπλάσεις; Ή μήπως όχι;

Το να στρέφουμε συνεπώς με τόση σπουδή τα φώτα της δημοσιότητας σε διαγωνισμούς σαν της «Πανεπιστημίου», μην τυχόν σημαίνει πως θα μείνουν για άλλη μια φορά στη σκιά οι περιοχές που αντιμετωπίζουν μείζονα προβλήματα; [.....]. Η αρχιτεκτονική μπορεί να επιλύει προβλήματα στον τομέα της. Όμως τα κοινωνικά προβλήματα, όπως η ερήμωση και η εγκατάλειψη περιοχών, η αυξανόμενη παραβατικότητα, η διάλυση του κοινωνικού ιστού και τόσα άλλα είναι αδύνατον να αντιμετωπιστούν μόνο με την αρχιτεκτονική.

Όλοι μπορούμε να υποθέσουμε πως το γεγονός ότι κλείνει το ένα κατάστημα μετά το άλλο, ότι νεκρώνουν περιοχές που πριν από λίγο έσφυζαν από ζωή δεν εξαρτώνται από την αρχιτεκτονική ποιότητα των κτιρίων ή το είδος της πλακόστρωσης των πεζοδρομίων τους. Οι αποφάσεις, λοιπόν, είναι αμιγώς πολιτικές και όχι αρχιτεκτονικές! Ας μη χρησιμοποιούμε την αρχιτεκτονική ως μανδύα για να καλύψουμε εκείνους που παίρνουν τις πολιτικές αποφάσεις και καθορίζουν το ιδεολογικό τους πλαίσιο. Γιατί πριν από τη συζήτηση για τις λύσεις που προτάθηκαν από τις ομάδες αρχιτεκτόνων που έλαβαν -καλόπιστα- μέρος στον διαγωνισμό, όφειλε να διεξαχθεί ένας ουσιαστικός και διεξοδικός διάλογος για τη σκοπιμότητα της πεζοδρόμησης. Αλλά αυτό το μείζον θέμα είχε, όπως συμβαίνει κατά κανόνα στη χώρα μας, προαποφασιστεί. [.....]. Η Πανεπιστημίου [.....]. Κάθε τόσο μετατρέπεται σε εν δυνάμει

πεζόδρομο όταν πλημμυρίζει με κόσμο και διαδηλωτές που διεκδικούν καλύτερους όρους και συνθήκες ζωής, όταν δηλαδή, συμμετέχουν ενεργά στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι της πόλης. Μήπως τότε πραγματικά και επί της ουσίας πεζοδρομείται;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 30

Παρατίθεται η πρώτη παράγραφος και τμήμα της υποπαραγράφου αυτής, του **άρθρου 3 “Πολεοδομικός και αρχιτεκτονικός έλεγχος”** του ΓΕΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ (Ν. 1577/1985, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 2831/2000)

1. Κάθε κτίριο ή εγκατάσταση πρέπει α) ως προς τη σχέση και τη σύνθεση των όγκων, τις όψεις και τα εν γένει ορατά τμήματά του, να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της αισθητικής, τόσο ως μεμονωμένο κτίριο ή εγκατάσταση, όσο και σε σχέση με το οικοδομικό τετράγωνο, β) να εντάσσεται στο φυσικό και οικιστικό περιβάλλον, ώστε στα πλαίσια των στόχων της οικιστικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης.

Ο έλεγχος της τήρησης των πιο πάνω προϋποθέσεων ασκείται από την πολεοδομική υπηρεσία με βάση τη μελέτη της άδειας οικοδομής, που συνοδεύεται από αιτιολογημένη έκθεση του μελετητή μηχανικού στο στάδιο θεώρησης των σχεδίων του προελέγχου αν ζητηθεί, ή στο στάδιο της χορήγησης άδειας οικοδομής. [.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 31

Ακολουθεί συνδυασμός αποσπάσματος, αυτολεξεί παρατιθέμενου, από το: Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, **Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη**, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 90, 91 και κειμένου αλιευμένου από το blog **“ΤΟ ΠΑΡΚΙΝΓΚ ΤΟΥΣ ΠΑΡΚΟ ΜΑΣ”**, http://parkingparko.blogspot.gr/2009_03_01_archive.html.

Στην συμβολή Ναυαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής – Εξάρχεια, βρισκόταν ένα υπαίθριος χώρος στάθμευσης, σε οικόπεδο ιδιοκτησίας του ΤΕΕ. Όταν έληξε η μίσθωση, στο τέλος του 2008, προκειμένου να μην οικοδομηθεί το οικόπεδο, κάτοικοι, φοιτητές της αρχιτεκτονικής και λοιποί νέοι το κατέλαβαν και με διαδικασίες αυτοδιαχείρισης, εκσκαπτικά μηχανήματα και εθελοντική εργασία, ξήλωσαν την ασφαλτο, φύτεψαν δέντρα και λουλούδια, δημιούργησαν

χώρο προβολών, παρτέρια και παιδική χαρά. Ανταποκρινόμενο στο αίτημα για χώρους πρασίνου, το ΤΕΕ αποφάσισε να παραχωρήσει στον Δήμο Αθηναίων τον χώρο ώστε να λειτουργεί ως πάρκο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 32

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από άρθρο της Άντας Ψαρρά, δημοσιευμένο στην «Η εφημερίδα των συντακτών», την 3-9-2013, με τίτλο “**Αστυνομικές επιχειρήσεις παντού**”, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 10-9-2013, στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=104002>

Οι καταλήψεις έχουν γίνει εμμονή στις δυνάμεις του Ν. Δένδια. Από πέρυσι τον Αύγουστο η ΕΛ.ΑΣ. έχει εισβάλει σε δεκάδες νεολαιίστικα στέκια

[.....] ο πολυπράγμων υπουργός Προστασίας φροντίζει [...] να πιάσει -ή καλύτερα να αδειάσει- όλα τα νεολαιίστικα στέκια του άκρου που δεν αντέχει καθόλου ο υπουργός. Με εισβολές σε καταλήψεις στεκιών που εντελώς τυχαία γίνονται και στόχοι ναζιστικών συμμοριών, ο κύριος υπουργός υπηρετεί, κατά τη γνώμη του, την τάξη και την ασφάλεια των πολιτών. Αφαιρώντας κλειδαριές, κομπιούτερ, καφετιέρες, σημαίες, κοντάρια, τα -πάντα απαραίτητα- μπουκάλια μπίρας, ακόμα και τις αφίσες από τα κατειλημμένα κτίρια, που πριν από τους νεαρούς φιλοξενούσαν μόνον αρουραίους, φαίνεται ότι αισθάνεται πιο κοντά στον στόχο του. Η κατάληψη είναι για την ΕΛ.ΑΣ. μια ανατριχιαστική λέξη, όπως και οι νέοι που δηλώνουν αντιεξουσιαστές. Το ίδιο ανατριχιαστική είναι και η πιθανότητα να καταφεύγουν στα κτίρια αυτά μερικοί φτωχοί μετανάστες, αντί να τους μπουντρομιιάζουν στα στρατόπεδα. Φέτος, μάλιστα, έφτασαν οι ΕΚΑΜίτες (με απόλυτη πρωτοτυπία) μέχρι και στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, χωρίς αυτά να τελούν υπό κατάληψη, για να προσκομίσουν «ευρήματα» και να δώσουν λίγη χαρά στα κανάλια.

Ιδού λοιπόν ο μέχρι σήμερα κατάλογος των εισβολών και των απαραίτητων καταστροφών σε στέκια όπου έκαναν εκδηλώσεις, συζητήσεις, συλλογικές κουζίνες, μαθήματα σε μετανάστες και γενικά ό,τι θεωρούν αλληλεγγύη σήμερα οι νέοι άνθρωποι που τα φρόντιζαν και τα φροντίζουν.

Όλα ξεκίνησαν από την Αγορά της Κυψέλης που εκκενώθηκε τον Αύγουστο του 2012. Ακολούθησε τον Σεπτέμβριο του 2012 η κατάληψη Δέλτα στη Θεσσαλονίκη και τον χειμώνα

φέτος η εισβολή στη Βίλα Αμαλία, στο στέκι της ΑΣΟΕΕ, στην κατάληψη Σκαραμαγκά και στη «Λέλα Καραγιάννη». Στο ίδιο διάστημα έγιναν οι γνωστές προσπάθειες φίμωσης του Indymedia, του 98 FM και Ενταση FM.

Η δραστηριότητα αυξάνεται τους καλοκαιρινούς μήνες (για προφανείς λόγους):

- 2 Ιουλίου: εισβολή σε Εστία των ΤΕΙ στην Ηγουμενίτσα.
- 11 Ιουλίου: εισβολή και έρευνα στο στέκι «Ναδίρ» στη Θεσσαλονίκη.
- 5 Αυγούστου: εισβολές και έρευνες στα στέκια της Πάτρας: Παράρτημα, Μαραγκοπούλειο και αυτοδιαχειριζόμενο στέκι των ΤΕΙ.
- 17 Αυγούστου: εισβολή στο ΑΠΘ (όπου βρέθηκαν, σύμφωνα με την ΕΛ.ΑΣ., μπουκάλια έτοιμα για βόμβες μολότοφ).
- 21 Αυγούστου: εισβολή στα αυτοδιαχειριζόμενα στέκια του ΕΜΠ.
- 26 Αυγούστου: εισβολή και έρευνα στην κατάληψη Βαλβείου στο Μεσολόγγι.
- 29 Αυγούστου: εισβολή και προσπάθεια εκκένωσης της Αντιβίωσης στα Ιωάννινα.
- 2 Σεπτεμβρίου: εισβολή και συλλήψεις στην κατάληψη Ορφανοτροφείου της Θεσσαλονίκης (εν όψει της αστυνομικής επιχείρησης στη ΔΕΘ)

Ειδικά για τις μολότοφ είναι βέβαιο ότι δεν χρειάζεται να υπάρχει προηγουμένως μια συλλογική κουζίνα για να κατασκευαστούν. Ακόμα και χωρίς στέκι, όποιος θέλει να φτιάξει (κακώς βέβαια) μια μολότοφ, μπορεί να τη φτιάξει και στο σπίτι της γιαγιάς του.

Άλλος όμως είναι ο στόχος του κ. Δένδια, για να σοβαρευτούμε κιόλας. Η τρομοκρατία των νέων ανθρώπων, που εξεγείρονται ενάντια στη φτώχεια, την ανεργία και την καταστολή (τη μόνη απάντηση στα προβλήματά τους), αλλά και κάθε εμπόδιο στο συναθροίζεσθαι χωρίς κομματικές ταμπέλες παραμένουν τα μείζονα θέματα του υπουργείου. Ο δεύτερος στόχος είναι το σπάσιμο μιας αλυσίδας αλληλεγγύης με τους μετανάστες. Οι καταλήψεις είναι ο στόχος κι όχι τα υποτιθέμενα όπλα ή τα άλλα εργαλεία που υποτίθεται ότι ψάχνουν κάθε φορά οι αστυνομικοί. Εξάλλου, όσοι αμφιβάλλουν ας κάνουν τον κόπο να επισκεφτούν τις σελίδες της ΕΛ.ΑΣ. όπου συνεχώς μέσα σε σπίτια (ειδικά στην Κρήτη και στην Πελοπόννησο) ανακαλύπτονται ολόκληρα οπλοστάσια, χωρίς αυτό να οδηγεί σε απόφαση... κατάργησης της κατοικίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 33

Ακολουθεί παράθεση με αξιοποιημένη πηγή το: Παπαπολυμέρου Στέφανος, **«Πρωτοβουλίες πολιτών Κινήματος πόλης»**, στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990, σελ. 54, 55, 56, 57.

Οι καταλήψεις άδειων σπιτιών συνιστά πρακτική που ξεκίνησε το 1981 στην Ελλάδα και σχετίζεται εν πολλοίς με το οικολογικό κίνημα. Κατ' αρχήν, η κατάληψη ενός από τα χιλιάδες κλειστά σπίτια, είναι προτιμότερη από την καταπάτηση περιαστικού δάσους, την ανέγερση μιας κακότεχνης ή αυθαίρετης κατοικίας «ή χειρότερα τη δημιουργία ενός πολυτελούς «γκέτο», όπως η Ιπποκράτειος πολιτεία και ο συνοικισμός δικαστών και εισαγγελέων στον Σχοινιά».

Οι καταλήψεις γίνονται πάγια σε παλιά νεοκλασικά, τα οποία μέχρι την κατάληψή τους αποτελούσαν εστίες μόλυνσης απ' τα σκουπίδια και τα ποντίκια που φώλιαζαν σ' αυτά. Οι καταληψίες με προσωπική εργασία και τη βοήθεια σε πολλές περιπτώσεις από τη γειτονιά, καθαρίζουν και αναπαλαιώνουν σε μεγάλο βαθμό αυτούς τους χώρους. Η εθελοντική αφιλοκερδής προσφορά εργασίας είναι από τις αρχές του οικολογικού εναλλακτικού κινήματος σε όλο τον κόσμο. Σημειωτέον πως σε πολλές περιπτώσεις η γειτονιά έχει προσφέρει χρήματα, έπιπλα ή μαγειρικά σκεύη κ.ά., ενώ υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι ιδιοκτήτες των σπιτιών «υιοθετούν» τους καταληψίες. Δεν είναι λίγες επίσης οι φορές, που γείτονες εμφανίζονται ως μάρτυρες υπεράσπισης των καταληψιών σε περίπτωση δικαστικής δίωξης.

Στις καταλήψεις είναι αρκετά συχνή η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, με ελεύθερη συμμετοχή του κοινού, (λαμβάνουν χώρα σεμινάρια, συζητήσεις, προβολές και ένας περίπατος στην πόλη της Αθήνας, απ' όπου άλλωστε αντλεί την εμπειρία της η γράφουσα, είναι αρκετός για να ενημερωθεί κανείς, μέσα από αναρτημένες αφίσες για τα κάθε λογής δρώμενα στους χώρους αυτούς), ορισμένες άλλωστε καταλήψεις διεκδικούνται και ως πολιτιστικά κέντρα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 34

Ακολουθούν: α. αυτολεξεί, απόσπασμα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από το: Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, **Πράσινο και**

ελεύθεροι χώροι στην πόλη, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009, σελ. 75 και β. παράθεση με αξιοποιημένη πηγή το: Γαλάνη Ντόρα, «Χρήση ή κατάχρηση των υπό ανάπλαση αστικών δημοσίων χώρων», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΑΕ, σελ 194, 195.

α.: [...]. *Τραπεζοκαθίσταματα, κλειστά στέγαστρα, πολυτελή δάπεδα, μόνιμες ή ημιμόνιμες εγκαταστάσεις, από μπαρ, καφέ, εστιατόρια, σε πλατείες, πεζοδρόμους, μικρά πάρκα, ακτές, μειώνοντας τον ελεύθερο χώρο και αποκλείοντας τους περιπατητές με εγκαταστάσεις που απαγορεύονται ως και ρητά από την νομοθεσία. Έρευνα του 2008-2009 στον Πειραιά, έδειξε ότι στον Πειραιά 259 επιχειρήσεις καταλαμβάνουν παράνομα ελεύθερους χώρους που αντιστοιχούν σε θέσεις 8.000 πελατών. Στην ακτή της Πειραιϊκής, στο Κονώνειο Τείχος, το 2005, μετά από διαμαρτυρίες των κατοίκων αποξηλώθηκαν κάποια από τα αυθαίρετα στέγαστρα ενώ η πλειοψηφία εξακολουθεί να βρίσκεται εκεί.*

β.: *Μηχανάκια, αυτοκίνητα τραπεζάκια, ζαρντινιέρες, βρίσκονται στην θέση όδευσης τυφλών ή σε ράμπες, χαρακτηριστικό παράδειγμα οι κεντρικοί δρόμοι με καταστήματα καφέ και εστιατόρια στην περιοχή Μοναστηράκι.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 35

Ακολουθεί παράθεση με αξιοποιημένη πηγή το: Ευθυμιάδου Βικτώρια, «**Πόλη και διαφήμιση – Προβολή ή προσβολή;**», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΑΕ, σελ. 196, 198.

Όταν, μετά την έκδοση του νόμου 2833/2000, η ΕΑΧΑ ΑΕ, μέσω εργολάβων, προέβη στη καθαίρεση διαφημιστικών πινακίδων που δεν είχαν καθαιρεθεί εκουσίως εντός των τασσομένων προθεσμιών, συνέβησαν φαινόμενα όπως συμπλοκές και σοβαροί τραυματισμοί·

ως και τούβλα επέπεσαν, προκαλώντας τραυματισμό, στο κεφάλι εργολάβου από το δώμα πολυκατοικίας φέρουσας πινακίδα...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 36

Ακολουθούν, Αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλείπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 19-3-2008, με τίτλο **“Ιστορικοί τόποι σε κίνδυνο. Επίκειται τσιμεντοποίηση του αρχαιολογικού άλσους της Ακαδημίας Πλάτωνος!”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση: <http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=4&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=496>

Το Αρχαιολογικό Άλσος της Ακαδημίας Πλάτωνος βρίσκεται στην καρδιά των «προβληματικών» δυτικών γειτονιών της Αθήνας. Χρωστάμε την ύπαρξη του μικρού αυτού θαύματος, δηλαδή το γεγονός ότι δεν κτίστηκε και εδώ μεταπολεμικά το παν, στην ευγενή τρέλα ουσιαστικά ενός ανθρώπου, του ευπατρίδη αρχιτέκτονα και ερασιτέχνη αρχαιολόγου Παναγιώτη Αριστόφρονος. Τη δεκαετία του 1930 έθεσε ως σκοπό της ζωής του τη διενέργεια ανασκαφών για την εύρεση της σχολής του Πλάτωνος. Αγόρασε ιδίους αναλώμασι χωράφια στις τότε εξοχές και χρηματοδότησε ανασκαφές, οι οποίες συνεχίστηκαν και μεταπολεμικά.

Τις δεκαετίες του 1970-1980 κοινό πρόγραμμα Υπουργείου Πολιτισμού και ΥΠΕΧΩΔΕ συνέχισε το τεράστιο έργο των απαλλοτριώσεων, κατεδαφίσεων και διαμορφώσεων. Από τη δεκαετία του 1990 όμως ένας απρόσμενος κίνδυνος επικρέμαται πάνω από το αρχαιολογικό άλσος. Ως μία τεράστια αυτοαναίρεση των επίπονων προσπάθειών 70 ετών το ίδιο το Υπουργείο Πολιτισμού προγραμματίζει το τσιμέντωμα του ενός τετάρτου περίπου του άλσους για την οικοδόμηση Μουσείου της Πόλεως των Αθηνών. Το Μουσείο δεν θα κτιστεί σε επαφή με το Άλσος ή με πρόσωπο στο Άλσος ή σε κάποιο ανακαινισμένο παλαιό βιομηχανικό κτήριο της περιοχής ή στον γειτονικό χώρο των υπό απομάκρυνση υπεραστικών λεωφορείων του Κηφισού ή εν πάση περιπτώσει οπουδήποτε αλλού στην υπό αναβάθμιση δυτική Αθήνα, αλλά επί του Άλσους!!!

Η φθηνότερη και ευκολότερη λύση για όσους περιφρονούν τους αδόμητους ιστορικούς-αρχαιολογικούς χώρους και επιδιώκουν προσωπική προβολή. [.....]. Σε όποιον διασχίζει την έκτασή του σε αναζήτηση του πλατωνικού κόσμου των ιδεών η Ακρόπολη προβάλλει από μία απρόσμενη οπτική γωνία. Είναι τρομακτική η προοπτική να τσιμεντωθεί έστω και ένα τετραγωνικό μέτρο του υπέροχου αυτού τόπου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 37

Το ντοκιμαντέρ που προβλήθηκε το έτος 2001⁵⁴⁷, με τίτλο «Αγέλαστος Πέτρα», ελληνικής παραγωγής, σκηνοθεσίας Φίλιππου Κουτσαφτή, προβάλλει τις επιπτώσεις της βιομηχανικής ανάπτυξης στην Ελευσίνα, σε επίπεδο περιβάλλοντος και αρχαιοτήτων, όπως αποτυπώνονται στα 10 χρόνια κινηματογράφησης του ως άνω σκηνοθέτη και οπερατέρ Φ. Κουτσαφτή, αρχής γενομένης από το 1988 ως το 2000. Ο θεατής παρακολουθεί, μεταξύ άλλων, τις εργασίες μιας ανασκαφής, όπου αποκαλύπτεται τμήμα της αρχαίας Ιεράς Οδού, όπως την διέσχισαν οι πρόγονοί μας, με τα απομεινάρια της πορείας τους, λ.χ. νομίσματα, φλασκιά και λοιπά αντικείμενα. Απαθανατίζεται μία δασκάλα με την τάξη της, να διέρχονται ένα πρωινό από το σημείο της ανασκαφής. Η δασκάλα, προτρέπει τα παιδιά να προσπεράσουν το θέαμα χωρίς χρονοτριβή, καθώς όπως λέγει στην τάξη που έχει υπό τον έλεγχό της, πρόκειται απλώς για “κάτι αρχαία”. Το γεγονός είναι ενδεικτικό του ότι ο Νεοέλληνας, λίγα μόνο γνωρίζει για την ιστορία του τόπου του, λίγα μόνο μπορεί να αφουγκραστεί από τη σημασία της, αποφεύγει να σκύψει όχι απλώς πάνω από τα ευρήματα μιας ανασκαφής, τις θαμμένες μνήμες που αποτελούν μια καίρια περιουσία και πάνω από τη γνώση για τον πολιτισμό των προγόνων, τον οποίο αγνοεί, αλλά και πάνω από θεμελιώδη ζητήματα της ύπαρξης, αποφεύγει να αναπτύξει εσωτερικότητα και να αναγνωρίσει την αξία της ενδοσκόπησης και του συναισθήματος.

Περαιτέρω, ιδιαίτερη θέση στο ντοκιμαντέρ, κατέχουν οι στιγμές του πλάνητα Παναγιώτη Φαρμάκη, ο οποίος, έχοντας ζήσει με τρόπο απλό και όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει “πάνω απ’ τη γη και κάτω απ’ τα σύννεφα”, σκοτώθηκε από αυτοκίνητο, ενώ

⁵⁴⁷ Παναγιωτάκης Γιώργος, «Αγέλαστος Πέτρα», *in.gr Ψυχαγωγία*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://entertainment.in.gr/html/ent/641/ent.42641.asp>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

επιδιδόταν στην αγαπημένη του ασχολία, την αναζήτηση αρχαιοτήτων αναμεταξύ των πεταμένων μπαζών από τις ποικίλες εκσκαφές – προϊόντων της οικοδομικής δραστηριότητας της εποχής εκείνης. Ο άνθρωπος αυτός, είχε προσφέρει στην αρχαιολογική υπηρεσία ένα μικρό θησαυρό μικροαγαλματιδίων και λοιπών αντικειμένων, συλλεγέντων μέσα από τους σωρούς μπαζών που οι σύγχρονοί του, επιδιδόμενοι στις μονοσήμαντες υλικές τους επιχειρήσεις, δεν κατόρθωσαν να αξιοποιήσουν, ούτε ως οικοδομικά υλικά προς επανάχρηση, ούτε ως αρχαιολογικού ενδιαφέροντος υλικά, παρά έρριπταν αυτά ως άχρηστα... ενδεχομένως και παρανόμως σε μη ενδεικνύμενες τοποθεσίες, αφού είναι γνωστό ότι τα υλικά κατεδάφισης των κτιρίων (πέτρα κυρίως) που στο μακρινό παρελθόν θεωρούνταν ιδανικά για επαναχρησιμοποίηση σε νέες κατασκευές απορρίπτονται σήμερα σε παραλίες και ρέματα αλλοιώνοντας και διαταράσσοντας το φυσικό περιβάλλον και τη λειτουργία του⁵⁴⁸....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 38

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 2-3-2007, με τίτλο “Το πάρκο Γουδή”, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=51>

Σύμφωνα με το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας (1985), ολόκληρη η περιοχή που σήμερα γνωρίζουμε ως πάρκο Γουδή έχει χαρακτηριστεί μητροπολιτικός χώρος πρασίνου, με ήπιες χρήσεις αθλητισμού και ψυχαγωγίας, [...]. Το 1997 ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας ανέθεσε στο Ε.Μ.Π. μελέτη για τη δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου. Αν και η μελέτη παραδόθηκε το 1999, ουδέποτε θεσμοθετήθηκε.

Με τον Ολυμπιακό Νόμο 2947/2000 χωροθετήθηκε και κατασκευάστηκε στη δεξιά πλευρά της λεωφόρου Κατεχάκη - ως λυόμενη προσωρινή κατασκευή αποκλειστικά για τις

⁵⁴⁸ Τζουβαδάκης Ιωάννης, «Η καταγραφή του αστικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005, σελ. 29

ανάγκες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, με υποχρέωση να απομακρυνθεί 6 μήνες μετά το τέλος τους - το συγκρότημα κλειστών ολυμπιακών εγκαταστάσεων του Μπάντμιντον. Το 2005, με τον νόμο 3342, η κατασκευή αυτή έγινε μόνιμη και το γήπεδο μισθώθηκε με ευθύνη της "Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε." για 20 χρόνια σε ιδιωτική εταιρεία, για πολιτιστικές χρήσεις.

[.....].

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 39

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο του Παγκρητίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 8-10-2008, με τίτλο **“Απειλείται προστατευόμενη περιοχή στην Ανατολική Κρήτη (Καβοσίδερo) από τουριστική επένδυση”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=279>

Στην περιοχή Κάβο Σίδερο του Δήμου Ιτάνου Νομού Λασιθίου η βρετανική εταιρία «[Loyalward Ltd](#)» σχεδιάζει την κατασκευή έξι τουριστικών οικισμών και ξενοδοχείων πολυτελείας⁵⁴⁹, συνολικής δυναμικότητας 7.000 κλινών, τρία γήπεδα γκολφ και σταθμό αφαλάτωσης σε έκταση 26.000 στρεμμάτων που της έχει παραχωρηθεί από τη Μονή Τοπλού.

Η έκταση είναι χαρακτηρισμένη ως ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους και ως προστατευόμενη περιοχή του δικτύου ΝΑΤΟΥΡΑ 2000. Περιλαμβάνει το μοναδικό στην

⁵⁴⁹ Πρόκειται για επένδυση 700.000 ευρώ, που προωθείται από το έτος 1998. Το σχέδιο περιλαμβάνει ξενοδοχεία, γκολφ, εγκαταστάσεις συνεδρίων και τέσσερα «χωριά» με 360 κατοικίες το κάθε ένα, που απευθύνονται σε πελάτες από τη Β. Ευρώπη, βλέπετε: Βάιου Ντίνα, Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία (επιμελ.), ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006, σελ. 144, 145

Ευρώπη φοινικόδασος στο Βάι, το μινωικό οικισμό Ίτανο, ενώ παραμένει άγνωστος ο αρχαιολογικός πλούτος που βρίσκεται «θαμμένος» στην περιοχή.

[.....]. Επί της ουσίας, πρόκειται για έργο ανάπτυξης παραθεριστικής κατοικίας σε μια παρθένα περιοχή, χωρίς ποτέ η ανάπτυξη αυτή να έχει ενταχθεί σε γενικότερο σχεδιασμό και μάλιστα σε αντίθεση με τον εγκεκριμένο περιφερειακό σχεδιασμό της Κρήτης (ΦΕΚ 1486 Β' 109-10-2003), ο οποίος δεν προβλέπει τέτοιου είδους χρήσεις για τη συγκεκριμένη περιοχή.

[.....]

[.....] υποστηρίζουν ότι τα σχεδιαζόμενα έργα και ιδιαίτερα τα γήπεδα γκολφ είναι εξαιρετικά αταίριαστα για την περιοχή και η προτεινόμενη ανάπτυξη δεν είναι βιώσιμη. Για την ογκώδη Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) που έχει συνταχθεί για την εταιρία από μελετητικά γραφεία, [.....] αναφέρουν ότι χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, περιέχει ασαφείς γενικές αρχές χωρίς ουσιαστικές λεπτομέρειες και ασχολείται μόνο με τις εκτάσεις που προορίζονται για οικοδόμηση χωρίς ν' αναφέρει τίποτε για τις επιπτώσεις των έργων στην υπόλοιπη χερσόνησο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ΜΠΕ «πέρασε» από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση χωρίς να αξιολογηθεί από εμπειρογνώμονες λόγω ανεπάρκειας χρόνου και πόρων.

Το κείμενο της έκκλησης χαρακτηρίζει τα σχεδιαζόμενα έργα ως περιβαλλοντική και πολιτιστική καταστροφή και καλεί τους αποδέκτες να συμβάλουν στην αποτροπή της. Μεταξύ άλλων επισημαίνει ότι τα σχεδιαζόμενα έργα και ιδιαίτερα τα γκολφ, εκτός από την ανεπανόρθωτη αλλοίωση του μοναδικού τοπίου της περιοχής, θα επιδεινώσουν το ήδη υπάρχον οξύ υδατικό πρόβλημα, ενώ η αφαλάτωση που προτείνεται σαν λύση θα προκαλέσει ακόμη μεγαλύτερη ρύπανση και βλάβη του περιβάλλοντος.

[.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 40

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο της Κατερίνας Νασιώκα, δημοσιευμένο στη σελίδα της «reconstruction community/κοινότητα αναδόμησης», με τίτλο **“Κερατέα 2010: Νέες χωρικές εμπειρίες αντίστασης και υποκειμενοποίησης”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

Κερατέα, 12 Δεκέμβρη 2010: [.....]. Όσοι βιάστηκαν να ξεμπερδέψουν με το ρεύμα της «εξέγερσης» και να ελέγξουν «θάβοντας» τις νέες ροές του στον υποτιθέμενο λάκκο της καθημερινής παθητικότητας που καλλιεργούν τα μίντια και η πολιτική σκηνή –κοινοβουλευτική και μη– του κυρίαρχου λόγου ενός κράτους-καταπιεστή, ενός αλλότριου μεγαμηχανισμού ρύθμισης των απωλειών της κρίσης του παγκόσμιου κεφαλαίου, ενός «ξενιστή»-οργανισμού ελέγχου της κοινωνικής πραγματικότητας και απονέκρωσης της ανθρώπινης δημιουργικότητας, έπεσαν «έξω». Το ρεύμα αυτό –υπόγειο– που ενώνει την κραυγή του «φτάνει πια!» [.....] εκρήγνυται τώρα στην Κερατέα, μεταλλάσσοντας μια για πάντα την κοινωνική πραγματικότητα μιας κοινότητας που φαίνεται εδώ και ένα μήνα –αν και μακριά από κάθε τηλεοπτική και έντυπη προβολή– να ζει και να αντιστέκεται στα οδοφράγματα της οδού Λαυρίου.

Ένα από τα πιο κακοποιημένα προάστια λόγω της λεγόμενης εκσυγχρονιστικής αστικής ανάπτυξης, που έχει μετατρέψει τα μεσόγεια σε βιομηχανικό σκουπιδότοπο της Αττικής μιας –τουριστικής και αποσπασματικής– χρήσης, έχει πάρει εδώ και ένα μήνα το μονοπάτι της αντίστασης απέναντι σε τεράστιες αστυνομικές δυνάμεις καταστολής που έχουν αποκλείσει ολόκληρη περιοχή, για να υπερασπιστεί αρχικά ένα αυτονόητο για τη δημοκρατία του αστικού τους κράτους δικαίωμα: το δικαίωμα στο διάλογο ή το δικαίωμα να συναποφασίζει, τουλάχιστον, για τη ζωή και την γη της. Η μήπως ούτε αυτό; Θα μπορούσε να πει κανείς καλύτερα για να ακουστεί η κραυγή της άρνησής της στην άνωθεν επιβολή προειλημμένων αποφάσεων που θα αλλάξουν ριζικά το χαρακτήρα της περιοχής, αποφάσεις που, όπως οι περισσότερες, αποβλέπουν σε μια ανάπλαση «εν κενώ», ανάπλαση με βάση το κέρδος των εταιρειών και τα πολιτικά εμπλεκόμενα συμφέροντα, ανάπλαση που αγνοεί επιτήδεια την κοινωνική σύσταση, δηλαδή το αστικό «περιεχόμενο», των περιοχών που ευαγγελίζεται πως θα βελτιώσει (σε τι;).

«Ξημερώματα του Σαββάτου (12/12/2010), γύρω στις 4 το πρωί και ίσως λίγο νωρίτερα, μηχανήματα χωρίς πινακίδες τα οποία τα συνόδευσαν αστυνομικοί, δηλαδή πρώτα ήρθαν τα μηχανήματα με τα ματ και έκλεισαν όλη την περιοχή και έκτοτε ο κόσμος δεν κατάφερε να ανέβει για να δει τι συμβαίνει και τώρα δεν υπάρχει πρόσβαση στην περιοχή με κανέναν τρόπο από κανέναν. [.....]. Ειδικά το Σάββατο που ο κόσμος δεν είχε ακριβώς αντιληφθεί τις προθέσεις των ματ, υπήρχαν πραγματικά πολλά μικρά παιδιά και γυναίκες και ηλικιωμένοι, δηλαδή άνθρωποι που δεν θα κατάφερναν να το αντέξουν αυτό και σε δύσκολες

καιρικές συνθήκες και ξαφνικά και τελείως απρόκλητα άρχισε η επίθεση, χωρίς εμείς να κινηθούμε εναντίον τους. Πέσανε δακρυγόνα και άρχισαν οι συμπλοκές. Έκτοτε οι επιθέσεις είναι καθημερινές, οι κλούβες, δεν μας αφήνουν να δούμε και πόσες είναι αλλά αυξάνονται καθημερινά με γεωμετρική πρόοδο, έχουν όλες τις εγκαταστάσεις, ό,τι χρειάζονται, τους ανεφοδιασμούς τους με τρόφιμα, τις αλλαγές των φρουρών τους, έχουν αναπτυχθεί πλήρως. Η περιοχή δηλαδή έχει αποκλειστεί και δεν έχει αποκλειστεί από μας. Από κει και πέρα αγριότητες. [...]. Μου περιέγραφε μια γυναίκα ηλικιωμένη, κοντά 70 χρονών, η οποία είχε τρέξει απελπισμένη και είχε κρυφτεί πίσω από μία ελιά και τα ματ τις έριχναν καπνογόνα και χημικά στο πρόσωπο, λες και είμαστε ζώα; Ή παιδιά, μεγάλοι άνθρωποι βγάζουν το καπέλο τους και το κεφάλι τους από πίσω είναι βαθουλωμένο. Μαυρισμένα μάτια, κλωτσιές στα πλευρά» [...].

Οι κάτοικοι της Κερατέας χρειάστηκε να μάθουν από κοντά και για τα καλά τι σημαίνει καταστολή, τι σημαίνει αστυνομικό κράτος, τι σημαίνει αστική δημοκρατία στην απογυμνωμένη της μορφή. Αρχίζουν ίσως έτσι να βιώνουν (αν όχι να συνειδητοποιούν) τη λειτουργία ενός κράτους -μηχανισμού επιβολής της εξουσίας και προστασίας πρωτίστως του κεφαλαίου αντί των υποτιθέμενων αστικών δικαιωμάτων της ελευθερίας, της ισότητας, της ιδιοκτησίας και της ατομικής επιδίωξης των δικαιωμάτων που αποτελούν τους στυλοβάτες της αστικής κοινωνίας, μα στ' αλήθεια αυτά τα ίδια δεν οριοθετούν και την περιοχή της συναίνεσης στην εκμετάλλευσή μας από το κεφάλαιο, δηλαδή την παραίτηση από οποιαδήποτε επαναστατική ουτοπία ή πραγματική πάλη για το άνοιγμα ενός διαφορετικού κόσμου εδώ και τώρα και την αποδοχή του καταναλωτικού (επιστημονικοτεχνικού) νεωτερικού ονείρου που σιγά-σιγά μετατρέπεται στον χειρότερο εφιάλτη ακόμη και για εκείνους που νόμιζαν πως είχαν εξασφαλίσει τα προνόμιά τους;

Αλλά οι κάτοικοι της Κερατέας δεν ήρθαν μόνο αντιμέτωποι με τη «δουλειά» της αστυνομίας, [......] ρίψη δακρυγόνων, καπνογόνων, κρότου-λάμψης, ελαστικών σφαιρών και [......] σωματική επίθεση.

Είδαν, επίσης, τα ματ να ψεκάζουν με χημικά τα ξύλα που προορίζονταν για να ανάψουν φωτιά τα βράδια στα οδοφράγματα, τα είδαν να τρυπάνε τα πλαστικά μπουκάλια με το νερό που είχαν συγκεντρωθεί για τους ανθρώπους που παρέμεναν ατελείωτες ώρες στο δρόμο, βρήκαν τα αυτοκίνητά τους αρχικά παραβιασμένα μέσα στα χωράφια και μετά σπασμένα, όχι για να ανοίξει ο δρόμος αλλά για να πάρουν οι κλούβες μια πιο προνομιακή

θέση στον χωρικό πόλεμο της οδού Λαυρίου. [.....] Ο δρόμος ανάμεσα στο πρώτο οδόφραγμα της εισόδου της Κερατέας και στο μπλόκο των ματ, μια απόσταση που αναπροσαρμόζεται και επαναμορφοποιείται σχεδόν καθημερινά από το αποτέλεσμα της εκάστοτε βραδινής οδομαχίας, έγινε η απογευματινή βόλτα όλων των ηλικιών της κοινότητας. [.....]. Εδώ διαμορφώνεται μια νέα πραγματικότητα, η ανάκτηση του «δρόμου» ως διαδρομή, ως δίοδος, ως πέρασμα που φέρει τα ίχνη της κοντινής ζωντανής παρουσίας των υποκειμένων που τον περπατούν, τον βιώνουν, τον μετασχηματίζουν, τον ορίζουν ως χώρο μάχης ή γλεντιού, ενός σημείου που δείχνει μόνο μια κατεύθυνση και δεν αποτελεί οργανικά εργαλειώδες κομμάτι ενός αφηρημένου συστήματος διάταξης τηλεώρου.

[.....] Είναι, από μια πρώτη άποψη εμφανές, πως οι κάτοικοι της Κερατέας δεν επιθυμούν την κατάλυση του κράτους. Αντίθετα, ακόμη προσβλέπουν σ' αυτό και το επικαλούνται, ως κράτος δικαίου, γι' αυτό άλλωστε μεταχειρίζονται μέσα όπως είναι η προσφυγή τους στα αστικά δικαστήρια για να δικαιωθούν. Ωστόσο, αντιλαμβάνονται πλέον ξεκάθαρα την μεταστροφή από κράτος δικαίου σε ένα παράνομο κράτος προστασίας των συμφερόντων του κεφαλαίου, αντιλαμβάνονται πως έχουν απέναντί τους όχι μόνο ένα κράτος που θέλει να τους επιβάλλει τη χωματερή αλλά ένα κράτος που τους υποβιβάζει σε ανθρώπους-σκουπίδια, τους εντάσσει στο καταραμένο απόθεμα του περιθωρίου όσων δεν μπορούν –με τις πράξεις ή την ίδια την κοινωνική τους υπόσταση– να χωρέσουν στην καλοσχεδιασμένη μηχανή αναπαραγωγής της εμπορευματοποιημένης μας καθημερινότητας η οποία μετατρέπει ολόκληρες περιοχές, χώρες, υποκείμενα, σχέσεις σε μια απέραντη waste land. (Η μάλλον το κεφάλαιο το κάνει αυτό αλλά το κράτος το βοηθά να το διεκπεραιώσει). [.....].

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 41

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο της Συντονιστικής Γραμματείας της Επιτροπής Αγώνα κατά των επεκτάσεων των ΕΛΠΕ (πρώην ΠΕΤΡΟΛΑ) & των μονάδων Ηλεκτροπαραγωγής της Χαλυβουργικής, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΙΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ

ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 19-6-2008, με τίτλο “**Άνεμοι θανάτου στο Θριάσιο**”, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=225>

[.....].

Ανήμερα του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας Περιβάλλοντος 3 Υπουργοί της Κυβέρνησης [.....] αγνοώντας τις αντιδράσεις των πολιτών και των αυτοδιοικητικών φορέων του Θριάσιου, χωρίς την παραμικρή διαβούλευση με την τοπική κοινωνία, εξέδωσαν την πρώτη άδεια για το σχέδιο γιγάντωσης και εδαφικής επέκτασης του Διυλιστηρίου της ΠΕΤΡΟΛΑ στην Ελευσίνα [.....].

[.....]

[.....]

Τα καταστροφικά αυτά σχέδια είναι παράνομα και παράλογα. Αντιστρατεύονται τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης του κορεσμένου βιομηχανικά και περιβαλλοντικά Θριάσιου. Εκθέτουν σε μεγαλύτερους κίνδυνους την ασφάλεια των οικισμών. Η ασφυκτική γειτνίαση των νέων μονάδων με την εγκατάσταση της ΠΥΡΚΑΛ γίνεται πλέον θανάσιμη. Οδηγεί στο σταδιακό κλείσιμο της μη ρυπογόνου ΠΥΡΚΑΛ και στο πέταγμα στο δρόμο των εκατοντάδων εργαζομένων της.

Δυστυχώς απεδείχθη απατηλή η δημόσια συγγνώμη του Πρωθυπουργού στις 16/3/2003 ενώπιον του λαού της Ελευσίνας: «Ζητώ συγγνώμη από τους κατοίκους της Ελευσίνας που πληρώνουν τη βιομηχανική ανάπτυξη και δεσμεύομαι να αποδείξω έμπρακτα την ανάληψη της ευθύνης που βαραίνει την πολιτεία»!

[.....]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 42

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [.....]), από άρθρο του Μάριου Χριστοδούλου, δημοσιευμένο στην «Η εφημερίδα των συντακτών», την 12-5-2013, με τίτλο “**Πωλητήρια σε νησιά και παραλίες**”, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=49022>

Η κυβέρνηση θα φέρει στη Βουλή νομοσχέδιο για τον αιγιαλό. Θα δίνει τη δυνατότητα αξιοποίησης χιλιάδων στρεμμάτων δίπλα στο κύμα, αλλά «ΘΑ» προστατεύει και το περιβάλλον

Κατεδαφίσεις αυθαιρέτων και τσουχτερά πρόστιμα για όσους έχουν χτίσει στην άκρη στο κύμα προβλέπει νομοσχέδιο για τον αιγιαλό και την παραλία που θα καταθέσει η κυβέρνηση το επόμενο διάστημα στη Βουλή.

Με το νομοσχέδιο δίνεται για πρώτη φορά η δυνατότητα αξιοποίησης χιλιάδων στρεμμάτων χερσαίας γης για επενδυτικούς και εμπορικούς σκοπούς.

Ερημικές παραλίες χιλιάδων χιλιομέτρων αλλά και εκατοντάδες ελληνικά νησιά, μεταξύ αυτών και βραχονησίδες που παραμένουν ακατοίκητες, ήγγικεν η ώρα να μπουν στον «χάρτη» των επενδύσεων.

Μεγαθήρια Ξενοδοχειακές μονάδες, τουριστικά θέρετρα, ενοικιαζόμενα δωμάτια, αθλητικά κέντρα θα μπορούν να οικοδομηθούν σε όλες αυτές τις περιοχές που βρίσκονται κοντά στην παραλιακή ζώνη.

Σήμερα δεν μπορεί να συμβεί αυτό, γιατί, όπως εξηγούν στελέχη του υπουργείου Οικονομικών, δεν υπάρχει αιγιαλός. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει πρώτα να χαραχθεί αιγιαλός και να ακολουθήσει η επενδυτική δραστηριότητα. [.....].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 43

Ακολουθεί, αυτολεξεί, ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 7-8-2008, με τίτλο **“Λατομεία Μαρκόπουλου, τεράστιο οικολογικό πρόβλημα”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=246>

Συνεχίζεται η λειτουργία των δύο λατομείων στο Μαρκόπουλο Αττικής. Σαράντα χρόνια πραγματοποιούνται παράνομα λατομικές εργασίες καταστρέφοντας το όρος Μερέντα και θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή των κατοίκων των γύρω περιοχών. Τα λατομεία λειτουργούν ακόμη και σε κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο. Παράλληλα στο εσωτερικό τους έχουν

δημιουργηθεί χωματερές. Θετική εξέλιξη αποτελεί η απόφαση του ΣτΕ για αναστολή των εργασιών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 44

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα της «ΜΟΝΟΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», την 2-3-2007, με τίτλο **“Έκταση πρώην αεροδρομίου στο Ελληνικό”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/print.php?perm=1&IssueID=4&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=52>

Πέρασαν ήδη έξι χρόνια από την πρώτη ανακοίνωση για τη δημιουργία «του μεγαλύτερου πάρκου της Ευρώπης» στο χώρο του παλαιού Αεροδρομίου του Ελληνικού, κάτι που επιζητούν άλλωστε κάτοικοι και φορείς της περιοχής – αν και προς το παρόν δεν έχει φυτευτεί ούτε ένα δέντρο! Ο λόγος για τα περίπου 5.350 στρέμματα που συναπαρτίζουν οι χώροι των εγκαταστάσεων του πρώην αεροδρομίου, της παλιάς Αμερικάνικης Βάσης, της βάσης της Πολεμικής Αεροπορίας, του παλιού αμαξοστάσιου ΟΑΣΑ αλλά και της παραλιακής ζώνης του Αγίου Κοσμά.

Τις αρχικές εξαγγελίες για τη δημιουργία του μητροπολιτικού πάρκου ακολούθησαν δηλώσεις ότι έκταση χιλίων στρεμμάτων θα πολεοδομηθεί (δηλ. μια νέα πόλη 20.000 κατοίκων), με κίνδυνο κατακερματισμού του χώρου και ουσιαστικά αναίρεσης του «πάρκου». Αυτά συμβαίνουν τη στιγμή που γνωρίζουμε ότι αν οι παραπάνω χώροι αξιοποιηθούν ως πραγματικοί χώροι πρασίνου, θα έχουμε διπλασιασμό του πρασίνου που αναλογεί σε κάθε κάτοικο και σημαντική μείωση των θερμοκρασιών στην ευρύτερη περιοχή! Αλλά με την επιχειρηματική δραστηριότητα να υπερισχύει, φαίνεται να χάνεται μία μοναδική ευκαιρία για την αύξηση του ποσοστού πρασίνου ανά κάτοικο [...].

[.....]. Αντ’ αυτού, η έκταση του Αγίου Κοσμά, που επί δεκαετίες αποτελούσε διέξοδο άθλησης για χιλιάδες κατοίκους της περιοχής και όπου κατασκευάστηκε το ολυμπιακό κέντρο ιστιοπολίας, βρίσκεται σε κατάσταση αποκλεισμού της παραλίας χάριν της ιδιωτικής

κερδοσκοπίας (η παραλία μοιράζεται ανάμεσα σε τρεις επιχειρηματίες και το Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας, η εκμετάλλευση του οποίου έχει παραχωρηθεί επίσης σε επιχειρηματίες για εμπορικές χρήσεις και μαρίνα σκαφών αναψυχής. Επίσης, η πλαζ παραμένει ιδιωτική). Γενικότερα, κατά καιρούς ακούγονται σχέδια που κάθε άλλο παρά συνδυάζονται με το «πάρκο των 4.000 στρεμμάτων», σχέδια για:

- σήραγγα στον Υμηττό που θα συνδέσει απευθείας την παραλιακή λεωφόρο με την Αττική Οδό. Η νέα λεωφόρος προβλέπεται να περάσει στη δυτική πλευρά του παλιού αεροδρομίου και σε βάθος 40-50 μ., σε μήκος περίπου ενός χιλιομέτρου.

- εκμετάλλευση ενός τμήματος του Ελληνικού ως αεροδρομίου για μικρά αεροσκάφη και ελικόπτερα

- δημιουργία πίστας για formula1

- δημιουργία «προσωρινής» πίστας για αγώνες αυτοκινήτων και γύρευε τι άλλο... Άλλωστε, σύμφωνα με τις τελευταίες εξελίξεις, η εγκατάσταση σλάλομ κανόε καγιάκ παραχωρείται για περίοδο 30 ετών σε κοινοπραξία ιδιωτών, με στόχο τη μετατροπή του σε θεματικό υδροπάρκο.

Το οικονομικό όφελος για την εταιρεία Ολυμπιακά Ακίνητα - και μέσω αυτής για το ελληνικό Δημόσιο - από το συνολικό μίσθωμα που θα καταβάλει η Κοινοπραξία για τα 30 χρόνια εκμετάλλευσης της εγκατάστασης θα είναι ιδιαίτερα μεγάλο, ενώ παράλληλα όφελος για το Δημόσιο αποτελεί και η απαλλαγή από το κόστος συντήρησης και φύλαξης της εγκατάστασης! μπορεί να αντιτάξει κανείς σε αυτό; [.....] δυστυχώς, η εμπορευματοποίηση της γης απειλεί τις τελευταίες ανάσες της Αθήνας!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 45

Ακολουθεί παράθεση, αυτολεξεί, από το: Παπαμύχος Νίκος, «**Αστική κατοικία: από την πολυκατοικία της αντιπαροχής στα αστικά ακίνητα του χρηματιστηρίου;**», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΛΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «**Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ**», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002, σελ. 568.

Τα καλά της πολυκατοικίας: Οι απλοποιημένες όψεις και η απουσία εξατομικευμένων χαρακτηριστικών, η κατασκευαστική και εκφραστική λιτότητα, καθώς και ο έκδηλος λειτουργισμός και ο ανεπιτήδευτος ορθολογισμός διαμορφώνουν σε πολλές περιπτώσεις ένα ορισμένο στυλ, ένα ιδιαίτερο ύφος και, γιατί όχι, τελικά δημιουργούν μια ορισμένη αισθητική ποιότητα. Στο λειτουργικό επίπεδο, ο τύπος αυτού του κτιρίου εξασφαλίζει ευελιξία, που επιτρέπει, μαζί με την ευεργετική παρουσία της κατοικίας στα κέντρα των πόλεων, τη ζωογόνα ανάμειξη δραστηριοτήτων. Χωρίς αποκλεισμούς, αλλά με εύλογη εξειδίκευση, οι στάθμες χρησιμοποιούνται για τις πιο διαφορετικές λειτουργίες: εμπόριο στα ισόγεια, κατοικίες, επαγγελματική στέγη και υπηρεσίες στους ορόφους, μεταποίηση, ακόμα και αναψυχή, στα υπόγεια. Τα χαρακτηριστικά αυτά της πολυκατοικίας, σε συνδυασμό με τις μεγάλες πυκνότητες και τον τρόπο παραγωγής της, απέτρεψαν την εμφάνιση στη νεοελληνική πόλη των αρνητικών φαινομένων της μονολειτουργικότητας, της ερήμωσης κεντρικών περιοχών καθώς και τον αυστηρό διαχωρισμό των κοινωνικών ομάδων στον αστικό χώρο. φτωχό έστω, αλλά εν πάση περιπτώσει όχι χωρίς θετικές συνέπειες συστατικό της νεοελληνικής πόλης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 46

Ακολουθούν, αυτολεξεί, αποσπάσματα, (τα παραλειπόμενα δηλώνονται με την εισαγωγή του συμβόλου [...]), από ανώνυμο άρθρο, δημοσιευμένο στην σελίδα του «WWF», την 9-3-2009, με τίτλο **“Όχι στο μπάζωμα του υγρότοπου Αλμυρού Γαζίου Κρήτης”**, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013, στη διεύθυνση:

http://www.wwf.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=385&Itemid=90

Δέκα φορτηγά με μπάζα και σκουπίδια απομακρύνθηκαν από τον υγρότοπο Αλμυρού Γαζίου, στην Κρήτη, την Κυριακή 8 Μαρτίου, [...].

Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αρχικά για την αξία του υγρότοπου και την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει και στη συνέχεια παρακολούθησαν το συμβολικό ξεμπάζωμα από σημείο που είχε επιχωματωθεί πρόσφατα. [...].

[.....]. Οι διατάξεις πληθώρας Ελληνικών Νόμων και Προεδρικών Διαταγμάτων προστατεύουν τον Αλμυρό ως οικοσύστημα, ως ελώδη έκταση, ως ρέμα, ως δασική έκταση, ως παράκτια περιοχή, ως ενδιαίτημα σπάνιων και απειλούμενων ειδών ζώων και φυτών, ως υδατικό πόρο και πολλά άλλα. Επιπλέον προστατεύεται και από μια σειρά Ευρωπαϊκών

Οδηγιών, ως καταφύγιο Άγριας Ζωής (ΦΕΚ 680/Β/2002), ενώ έχει οριοθετηθεί πρόσφατα (ΦΕΚ 361/Δ/2007).

Παρά το θεσμικό πλαίσιο προστασίας, ο υγρότοπος του Αλμυρού, υποβαθμίζεται συστηματικά από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, λόγω κυρίως της ανεξέλεγκτης απόθεσης μπαζών και επιχωματώσεων, τα οποία έχουν μετατρέψει εκτεταμένες υγροτοπικές περιοχές σε οικόπεδα και καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Υπολογίζεται ότι λόγω των επιχωματώσεων και των μπαζών, ο υγρότοπος έχει απολέσει τουλάχιστον τα 2/3 της αρχικής του έκτασης.

[.....]

[.....]

ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανασούλη Αθηνά, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001
2. Αίσωπος Γιάννης, «Η ΔΙΑΧΥΤΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006
3. Αίσωπος Γιάννης, «Στοιχεία του σύγχρονου αττικού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
4. Ανδρεαδάκη Ελένη, *ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – Περιβάλλον και Βιωσιμότητα*, Θεσσαλονίκη, UNIVERSITY STUDIO PRESS – Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, 2006
5. Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιαβά – Λατινοπούλου Μάγδα, *ΠΟΛΗ & ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, Αθήνα, εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2007
6. Αντωνάς Αριστείδης, «Αθηναϊκό ασανσέρ», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

7. Αραβαντινός Αθανάσιος, *Πολεοδομικός σχεδιασμός – ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 1997
8. Αραβαντινός Αθανάσιος (επιμελ.), *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - θέματα από τη θεωρία και την πρακτική*, Αθήνα, β' έκδοση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 1986
9. Αρτινοπούλου Βάσω, «ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ» στο: Δασκαλάκη Ηρώ, Παπαδοπούλου Παναγιώτα, Τσαμπαρλή Δήμητρα, Τσίγκανου Ιωάννα, Φρονίμου Έμμη (επιμ.), *ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ – Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000
10. Ασημακοπούλου Δήμητρα (επιμελ.), *ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – Οι Ρενέ Ντυμόν, Μπρις Λαλόντ, Σερζ Μοσκοβιτσιό συζητούν με τον Ζαν Πωλ Ριμπς*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ, σειρά Οικολογία και ποιότητα ζωής 1, χ.χ.ε.
11. Ασπρογέρακας Ευάγγελος, «Μηχανισμοί διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος στη μεταμοντέρνα πόλη: Σύνοψη αναφορά στην ελληνική εμπειρία», στο: Οικονομόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σεργιάς Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004
12. Αττάρτ Βίλλυ, «Ρήξεις και αστικά μορφώματα στο τοπίο των Μεσογείων», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
13. Αυγερινού Σοφία, Κλαμπατσέα Ειρήνη, «ΤΟΠΙΚΕΣ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΩΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΤΟΠΙΩΝ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006

14. Βάσενχοβεν Λουδοβίκος, «Η θεωρία του Αστικού Σχεδιασμού: Ποιό θα είναι το μέλλον της στον 21ο αιώνα;», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σεργιάος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004
15. Βάσενχοβεν Λουδοβίκος, «Ο σχεδιασμός των Πόλεων στον Αστερισμό της Περιβαλλοντικής Ευθύνης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σεργιάος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004
16. Βούζα Αικατερίνη, «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001
17. Βραχέα Άννη, *ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ – διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, Σειρά Θεωρίες και Πρακτικές του Χώρου, 2003
18. Γερμανός Δημήτρης, *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΓΩΓΗΣ – Η Παιδαγωγική Ποιότητα του Χώρου*, Αθήνα, Εκδόσεις GUTENBERG – ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΕΙΡΑ, 2004
19. Γοσποδίνη Άσπα, «ΣΚΙΑΓΡΑΦΩΝΤΑΣ, ΕΡΜΗΝΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΩΝΤΑΣ ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΠΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006

20. Γυπαράκης Γιώργος, «.crowd.without.background», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
21. Δεκλερής Μιχαήλ, «Βιωσιμότης ή οικουμενικότητας;» στο: Δέσποινα Παπαδοπούλου (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005
22. Δεφνέρ Αλέξης, «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003
23. Δημητρακόπουλος Αριστοτέλης, «Παρόδιες Προθήκες και υπεραστική ανοικ[ει]οδότηση: ένα αναδρομικό ιδεολόγημα*», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
24. Δημητρακόπουλος Αριστοτέλης, «Υπερβολές και παραβολές στο αττικό τοπίο», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
25. Δημητρίου – Κοτσώνη Σίβυλλα, «Η διαμεσολάβηση της κουλτούρας στη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής
26. Δραγώνας Πάνος, «Η ανάγκη ανακαίνισης της αθηναϊκής αστικής ταυτότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

27. Ιωαννίδης Δημήτρης, «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος και η έννοια του περιβαλλοντικού θύματος», στο: Ζαραφονίτου Χριστίνα (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική Σκοπιά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996
28. Ιωάννου Βύρων, Σερράος Κωνσταντίνος, «ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», στο: Γοσποδίνη Ασπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006
29. Κάλμπαρη Χριστίνα, «Πανοπτικές Καταγραφές: η εικονογραφία της ολυμπιακής πόλης», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
30. Καραμπελιάς Γιώργος, «ποσοτική και ποιοτική έννοια της ανάπτυξης», στο: Καραμπελιάς Γιώργος (επιμελ.), *Η οικολογικοποίηση της σκέψης, χ.τ.ε.*, Εναλλακτικές Εκδόσεις "ΚΟΜΜΟΥΝΑ", 1990
31. Κλουτσινιώτη Ράνια, «Πόλη και πολιτισμός. Η αισθητική της ελληνικής πόλης», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004
32. Κορωναίος Χριστοφής, «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Τσάλτας Γρηγόρης (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005
33. Κοτινιώτης Ζήσης, *Πες, που είναι η Αθήνα – ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ, 2006

34. Κούση Μαρία, «ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995
35. Κώττης Γεώργιος, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1994
36. Λαγός Δημήτρης, Διονυσοπούλου Παναγιώτα, «Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΩΣ ΠΟΛΟΥ ΕΛΞΗΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003
37. Λάζος Γρηγόρης, *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005
38. Λάζος Γρηγόρης, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007
39. Λεοντίδου Λίλα, «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006
40. Λευθεριώτου Ελένη, *ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – στάθμιση εννόμων αγαθών & δικαιωμάτων στο Ελληνικό, Ευρωπαϊκό και Αμερικάνικο δίκαιο*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ ΑΘΗΝΑ – ΚΟΜΟΤΗΝΗ, 2007
41. Λουκαΐτου – Σιδέρη Αναστασία, «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ: Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ», στο: Γοσποδίνη Άσπα, Μπεριάτος Ηλίας (επιμελ.), *ΤΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2006

42. Μαβής Αλέξανδρος, «Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ)» στο: Τσάλτας Γρηγόρης (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005
43. Μαγγανάς Αντώνης, Λάζος Γρηγόρης, Σβουρδάκου Δέσποινα, *Η Εγκληματολογία από τα Κάτω*, Αθήνα, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2008
44. Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ – Οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Αθήνα, γ' έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, 1986
45. Μαράτου Θεοδώρα, «ΕΙΔΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2001
46. Μουτσόπουλος Θανάσης, «Η Παλιά Αθήνα πέθανε. Ζήτω η Νέα Αθήνα (Η, επιτέλους, γίναμε Μητρόπολη;)», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
47. Μπαμπούσης Μανώλης, «Τί μπορεί να προσφέρει το αθηναϊκό τοπίο σε έναν καλλιτέχνη;», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
48. Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*, Αθήνα, WWF Ελλάς, 2009
49. Μπήκα Ζωγραφιά, «Θεσμικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο» στο: Ζαραφωνίτου Χριστίνα (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική Σκοπιά*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996

50. Μπίθας Κωνσταντίνος, Μπάντη Μαρία, «Περιβαλλοντικά βιώσιμες πόλεις: ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ», στο: Γετίμης Παναγιώτης, Καυκαλάς Γρηγόρης (επιμελ.), *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, Καλλιθέα, ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, 2003

51. Μπουροδήμος Ευστράτιος, *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ*, Εκδόσεις ΑΞΙΩΤΕΛΗΣ, Αθήνα, 1990

52. Μπρισούλη Ελένη, Σοφούλης Κώστας, «ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1970 -1992», στο: Σκούρτος Μιχάλης, Σοφούλης Κώστας (επιμελ.), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995

53. Μωραΐτης Κώστας, «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

54. Μωραΐτης Κώστας, «Σημειώσεις για την πόλη ως φυσικό υπόβαθρο της ανθρώπινης δημιουργικότητας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

55. Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1993

56. Ντάφλος Κώστας, «Η αριθμολογία της μεταβολής του Αθηναϊκού τοπίου», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

57. Οικονόμου Λεωνίδα, «Αστική μεγέθυνση και περιβάλλον στον δυτικό κόσμο», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005
58. Παναγιωτόπουλος Νίκος, «Αθήνα: Πραγματικότητες και αναπαραστάσεις», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
59. Παπαδημητρίου Ευθύμης, «Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995
60. Παπαδόπουλος Σπύρος, «Μητρόπολη σε αναμονή», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005
61. Παπαϊωάννου Τάσης, *Η Αρχιτεκτονική του καθημερινού*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005
62. Παπακωνσταντίνου Απόστολος, «Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ», στο: Γρηγόρης Τσάλτας (επιμελ.), *ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – Ο ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, 2005
63. Παπανούτσος Ευάγγελος, *ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ*, Αθήνα, β' έκδοση - σειρά ο κόσμος του πνεύματος α', Ικαρος, 1958
64. Παπαπαύλου – Ιωακειμίδου Στέλλα, «Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως μέσο διαμόρφωσης εναλλακτικής περιβαλλοντικής πολιτικής», στο: Αραμπατζής Γαρύφαλος,

Πολύζος Σεραφείμ (επιμελ.), *Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΖΙΟΛΑ, 2008

65. Παπαπολυμέρου Στέφανος, «Πρωτοβουλίες πολιτών Κινήματος πόλης», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990

66. Παραδεισοπούλου Αναστασία – Ζωή, «ΤΟ ΘΥΜΑ ΣΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ» στο: Ηρώ Δασκαλάκη, Παναγιώτα Παπαδοπούλου, Δήμητρα Τσαμπαρλή, Ιωάννα Τσίγκανου, Έμμη Φρονίμου (επιμ.), *ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ – Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Αθήνα, ΕΚΚΕ

67. Παρασκευόπουλος Γιάννης, «Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων στην πόλη», στο: Μπαλτάς Πάνος (επιμελ.), *Κείμενα για την Οικολογία την Πόλη και την Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, 1990

68. Παταργιάς Παναγιώτης, «Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ 2004 ΩΣ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ, *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

69. Περαντζάκη – Καρατσόγλου Ιωάννα, *Τα παιδιά ενός άλλου Θεού ή η Κοινωνία της Ανομίας*, *ΤΕΤΡΑΛΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ* αρ. 20, Αθήνα, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, 1998

70. Πολίτης Γιώργος, «Το μακρύ καλοκαίρι της τεχνητής ευφορίας», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρουνής, 2005

71. Ρέντζος Γιάννης, *Ανθρωπογεωγραφίες της πόλης – ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ, ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ*, Αθήνα, τυπωθήτω ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 2006
72. Σακελλαρόπουλος Αλέξανδρος, *Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά, χ.τ.ε.*, Αντ. Ν. Σάκκουλα - Αθήνα – Κομοτηνή, 1985
73. Σακιώτης Γιάννης «Πολιτική ιδεολογία, περιβαλλοντικό ζήτημα και οικολογικό κίνημα», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (επιμ.), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg, 2005
74. Σαρηγιάννης Γεώργιος, *ΑΘΗΝΑ 1830-2000 – ΕΞΕΛΙΞΗ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2000
75. Σιούτη Γλυκερία, «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ», στο: Σκούρτος Μ.Σ., Σοφούλης Κ.Μ., *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα – Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1995
76. Σιούτη Γλυκερία, *Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα – Αθήνα - Κομοτηνή, 1985
77. Σταμάτης Κ., «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ», στο: Ιατρού Γ.Δ., Μαρδίρης Θ.Α., *Οικολογία - Κοινωνία - Εκπαίδευση: πραγματικότητα και προοπτικές στην Ελλάδα*, Αθήνα, σειρά Επιστήμες της Αγωγής, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ - «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», 1996
78. Σταυρίδης Σταύρος, *ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΟΘΟΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002

79. Στεφάνου Ιουλία, «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

80. Στεφάνου Ιουλία, Στεφάνου Ιωσήφ, *Περιγραφή της εικόνας της πόλης - Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Ζωγράφου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ, 1999

81. Στεφάνου Ιωσήφ, Βασιλαρά Αρχοντία, «ΟΙ ΜΗ ΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ - ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΟΣΜΗΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΓΕΥΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

82. Στεφάνου Ιωσήφ, Στεφάνου Ιουλία, «Η εικόνα γνώση της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Ο ρόλος του τοπίου ως συνολική αντίληψη», στο: Οικονόμου Δημήτρης, Σαρηγιάννης Γεώργιος, Σερράος Κωνσταντίνος (επιμελ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, 2004

83. Στεφάνου Ιωσήφ, «ΕΙΣΑΓΩΓΗ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

84. Στεφάνου Ιωσήφ, «ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

85. Στεφάνου Ιωσήφ, Πετράτου Σμαράγδα, «Το GRAFFITY ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», στο: Στεφάνου Ιωσήφ (επιμελ.), *Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ, ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ - ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ & ΥΠΕΧΩΔΕ, 2001

86. Τερκενλή Θεανώ, «Τοπίο και τουρισμός: Μια στενή και αναγκαία γεωγραφική σχέση», στο: Ανθοπούλου Θεοδοσία, Παπαδοπούλου Δέσποινα (εισαγωγή - επιμέλεια), *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής - GUTENBERG, 2005

87. Τερκενλή Θεανώ, *Το πολιτισμικό τοπίο: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1996

88. Τζουβαδάκης Ιωάννης, «Η καταγραφή του αστικού τοπίου» στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

89. Τραμπούλης Θεόφιλος, «Κηφισίας άνω κάτω. Μία και η αυτή. Η Μετάβαση από τη μία γενιά στην άλλη», στο: Κάλμπαρη Χριστίνα, Ντάφλος Κώστας (επιμελ.), *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Αθήνα, Εκδόσεις FUTURA – Μιχάλης Παπαρούνης, 2005

90. Φλογαΐτη Ευγενία, «ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ», στο: Ιατρού Γ., Μαρδίρης Θ. (επιμελ.), *Οικολογία - Κοινωνία - Εκπαίδευση: πραγματικότητα και προοπτικές στην Ελλάδα*, Αθήνα, σειρά Επιστήμες της Αγωγής, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ - «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», 1996

91. Χριστοφιλόπουλος Δημήτρης, *Το Δίκαιο της Δόμησης – Τόμος Β΄ - Αυθαίρετη Δόμηση*, Αθήνα, Δίκαιο & Οικονομία – Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 1999

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

92. Barak Gregg, «Crime, Criminology and Human Rights: Towards An Understanding of State Criminality», στο: Friedrichs David O. (επιμ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998

93. Barak Gregg, «Resisting State Criminality and the Struggle for Justice», στο: Barak Gregg (επιμ.), *Crimes by the Capitalist State - An Introduction to State Criminality*, N. York, State University of New York Press, 1991

94. Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro, «Introduction» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006

95. Beirne Piers, South Nigel, «Inroduction: approaching green criminology», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β΄ έκδοση, Willan Publishing, έτος α΄ έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009

96. Benton Ted, «Ecology, community and justice: the meaning of green», στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο & USA & Canada, β΄ έκδοση, Willan Publishing, έτος α΄ έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009

97. Calinescu Matei, *FIVE FACES OF MODERNITY – Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, 6^η εκδ., Duke University Press, α' εκδ. 1987, στ' εκδ. 1996
98. Chichilnisky Graciela, «Environments and global public goods» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New york, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006
99. Crowe Timothy, *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, Oxford, β' έκδοση, Butterworth - Heinemann, 2000
100. De Grazia Sebastian, *The political community: a study of Anomie*, Chicago, Illinois, Phoenix Books, The university of Chicago Press, 1963
101. Geis Gilbert, Meier Robert, Salinger Lawrence, (επιμελ.), *White – Collar Crime – Classic and Contemporary Views*, New York, THE FREE PRESS, 1995
102. Gordon Graham, *PHILOSOPHY OF THE ARTS – An Introduction to Aesthetics*, London, USA & CANADA, Routledge, 1997
103. Grande John K., *Balance: Art and Nature*, Montreal, Black Rose Books, 2004
104. Kalay Yehuda E., Kvan Thomas, Affleck Janice (επιμελ.), *NEW HERITAGE – New media and cultural heritage*, Abington<Oxon, USA, Canada, Routeledge, 2008
105. Kauzlarich David, Kramer Ronald C., Smith Brian, «Toward The Study of Governmental Crime: Nuclear Weapons, Foreign Intervention and International Law», στο: Friedrichs David O. (επιμελ.), *State Crime Volume I – Defining, Deleneating and Explaining State Crime*, Aldershot<England, Ashgate, 1998

106. Lipietz Alain, *Vert espérance: l'avenir de l'écologie politique*, Paris, la Découverte, 1993, (μτφρ. Slater Malcolm, *GREEN HOPES – The Future of Political Ecology*, Cambridge UK, Polity Press, 1995)
107. Lowenthal David, «Environment as Heritage», στο: Flint Kate, Morphy Howard (επιμελ.), *Culture, Landscape and the Environment - The Linacre Lectures*, 1997, New York, Oxford University Press, 2000
108. Lozano Eduardo E., «Visual needs in urban environments and physical planning», στο: επιμ. Nasar Jack I., *Environmental aesthetics – theory, reasearch and applications*, USA, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1988
109. Lynch Michael, Stretesky Paul, «Green criminology in the United States» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο, USA, Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009
110. Porteous Douglas, *ENIRONMENTAL AESTHETICS - ideas, politics and planning*, London, New York, Routlegde, 1996
111. Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011
112. Slapper Gary, Tombs Steve, *CORPORATE CRIME*, Essex, Longman, Pearson Education Limited, 1999
113. Smith David, *Geography and Social Justice*, Oxford UK, Cambridge USA, Blackwell Publishers, 1994, επανεκτύπωση 1996

114. Somanathan E., «Inequality and environmental policy» στο: Basili Marcello, Franzini Maurizio, Vercelli Alessandro (επιμ.), *Environment, Inequality and Collective Action*, New York, Abingdon, Oxon, Routledge, 2006
115. Soper Kate, *What is Nature? – Culture, Politics and the non – Human*, Oxford, Blackwell Publishers, 1995
116. Skinnider Eileen, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, 2011
117. Sprinkler Michael, «Art and Ideology: Althusser and de Man», στο: Cohen Tom, Cohen Barbara, Miller J. Hillis, Warminski Andrzej, (επιμελ.), *Material Events – PAUL DE MAN AND THE AFTRELIFE OF THEORY*, Minneapolis, Univesity of Minnesota Press, 2011
118. Tohmé Georges, *Cultural development and environment*, Geneva, UNESCO, 1992
119. Tuan Yi – Fu, *Space and Place – The Perspective of Experience*, Mineapolis, University of Minnesota Press, 1977
120. Turner John, Rylander Jason, «Land Use – The Forgotten Agenda», στο: Chertow Marian R., Esty Daniel C. (επιμελ.), *Thinking Ecologically – The Next Generation of Environmental Policy*, USA, Yale Univesity Press, 1997
121. Walters Reece, «Crime, regulation and radioactive waste in the United Kingdom» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullampton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο, USA, Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009
122. Warminski Andrzej, «As the Poets Do It: On the Material Sublime», στο: Cohen Tom, Cohen Barbara, Miller J. Hillis, Warminski Andrzej, (επιμελ.), *Material Events – PAUL DE MAN AND THE AFTRELIFE OF THEORY*, Minneapolis, Univesity of Minnesota Press, 2011

123. White Rob, «Green criminology and the pursuit of social and ecological justice» στο: Beirne Piers, South Nigel (επιμ.), *Issues in Green Criminology - Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullamton<Devon<Ηνωμένο Βασίλειο, USA, Canada, β' έκδοση, Willan Publishing, έτος α' έκδοσης 2007, έτος επανέκδοσης 2009

124. White Rob, *Crimes Against Nature - Environmental criminology and ecological justice*, Cullompton, Devon UK, USA, Canada, Willan Publishing, 2008

125. Whyte Dave, «Victims of corporate crime» στο: Walklate Sandra (επιμ.), *Handbook of Victims and Victimology*, Portland, Willan Publishing, 2008

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΑ

126. Naess Arne, *Økologi, samfunn og livsstil*, Universitetsforlaget, χ.τ.ε., 1976, (μτφρ. Rothenberg David, *Ecology, community and lifestyle – OUTLINE OF AN ECOSOPHY*, Cambridge, 5^η έκδοση, Cambridge University Press, 1989)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΑ

127. Bauman Zygmunt, *Culture As Praxis*, χ.τ.ε., Ruteledge and Kegan Paul ltd, 1973, (μτφρ. Σκαρπέλος Γιάννης, *Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΑΞΗ*, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - θεωρητικές επιστήμες – Επικοινωνία και Κουλτούρα -1, 1994)

128. Benton Ted, «Μαρξισμός και Φυσικά Όρια: Μια Οικολογική Κριτική και Ανασύνθεση», στο: Βλάχου Ανδριάννα (επιμελ.), Βαλλιάνος Χρήστος (μτφρ.), *ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ – Μία Συζήτηση για την Οικολογία, τον Μαρξισμό και τη Γνωσιολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις ΔΕΛΦΙΝΙ, 1995

129. Γιαννιτσιώτης Γιάννης, «προλογικό σημείωμα», στο: Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, UK, Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007)
130. Durozoi Gérard, Roussel André, *Dictionnaire de Philosophie*, Παρίσι, Nathan, 1987, (μτφρ. Ιακώβου Βασιλική, Τέγος Σπύρος, Τραμπούλης Θεόφιλος, επιμέλεια Γρηγορίου Χρήστος, *Λεξικό φιλοσοφίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2010, λήμμα: πολιτισμός)
131. Foster John Bellamy, *Ecology Against Capitalism*, Monthly Review Press, New York, 2002, (μεταφρ. Θεοδωράκου Αφροδίτη, πρόλογ. σημείωμα Γεώργιας Κωνσταντίνος, επιμελ. Μαρτζούκου Ελένη, *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003)
132. Gorz André, *Capitalisme, socialisme, écologie*, χ.τ.ε., Galilée, 1991, (μτφρ. Μπάλιας Στάθης, επιμελ. Καραμπελιάς Γιώργος, *ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις – Θεωρία 16, 1993)
133. Heidegger Martin, «*Bauen Wohnen Denken*», χ.τ.ε., Klett-Cotta, 2004, (εισαγωγή - μετάφραση Ξηροπαΐδης Γιώργος, *KTIZEIN, KATOIKEIN, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008)
134. Le Goff Jacques, *Histoire et Memoire*, χ.τ.ε., χ.ε., χ.χ.ε., (μτφρ. Κουμπουρλής Γιάννης, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ*, Αθήνα, ΝΕΦΕΛΗ, 1998)
135. Montesquieu, *Essai sur le goût*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχόλια Βέλγιος Αλέξανδρος, *Περί Καλαισθησίας*, Αθήνα, Εκδόσεις PRINTA, 1993)
136. Μορέν Εντγκάρ, «Η οικολογικοποίηση της σκέψης», στο: Καραμπελιάς Γιώργος (επιμελ.), *Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις "ΚΟΜΜΟΥΝΑ", 1990

137. Μπίθας Κωνσταντίνος, «Βιώσιμες Πόλεις – Κριτική Θεώρηση», στο: μτφρ. – επιμελ. Μπίθας Κωνσταντίνος, *ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ - Θεωρία - Πολιτική*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος, 2001
138. Ξηροπαΐδης Γιώργος, «Εισαγωγή», στο: Heidegger Martin, «*Bauen Wohnen Denken*», χ.τ.ε., Klett-Cotta, 2004, (εισαγωγή - μετάφραση Ξηροπαΐδης Γιώργος, *KTIZEIN, KATOIKEIN, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008)
139. Rawls John, *A Theory of Justice*, χ.τ.ε., Harvard University Press, 1971, στο: (μτφρ. Βασιλογιάννης Φίλιππος, Βουτσάκης Βασίλης, Παιονίδης Φιλήμων, Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος, Στυλιανίδης Νίκος, Τάκης Ανδρέας, επιστημονική επιμέλεια Τάκης Ανδρέας, *ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ*, Αθήνα, δ' έκδοση, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, α' εκδ. 2001, δ' έκδοση 2003)
140. Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005)
141. Schiller Friedrich, *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*, (μετάφραση – εισαγωγή – σχολιασμός Λεονταρίτου Κλεοπάτρα, *ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1990)
142. Stevenson Deborah, *CITIES AND URBAN CULTURES*, χ.τ.ε., Open University Press Uk Limited, 2003, (μτφρ. Πενταζού Ιουλία, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Γιαννιτσιώτης Γιάννης, *πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2007)
143. Ψημμένος Ιορδάνης, «εισαγωγή», στο: Savage Mike, Warde Alan, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, HAMPSHIRE, PALGRAVE, 1993, (μτφρ. Μπιμπλή Ιωάννα, εισαγωγή - επιμέλεια Ψημμένος Ιορδάνης, *ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005)

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

144. Βατικιώτης Λεωνίδας, Χατζηστεφάνου Άρης, «ΓΙΑ ΧΑΡΗ ΤΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ ΘΑ ΜΑΣ ΠΝΙΞΟΥΝ ΣΤΑ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ», *UNFOLLOW* μηνιαίο ανεξάρτητο δημοσιογραφικό & πολιτικό περιοδικό, τεύχος 17^ο, Μάιος 2013, σελ. 84 – 91
145. Ψαρρού Νέλλη, «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ Ή ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, ΜΕΡΟΣ Α», *UNFOLLOW* μηνιαίο ανεξάρτητο δημοσιογραφικό & πολιτικό περιοδικό, τεύχος 19^ο, Ιούλιος 2013, σελ. 98 - 104

ΑΡΘΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

146. ανώνυμο άρθρο, «Κομισιόν: Αντισυνταγματική η λεηλασία του Πράσινου Ταμείου αλλά προβλέπεται από το Μνημόνιο», *news 247*, 13-5-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση: news247.gr/eidiseis/politiki/komision_antisyntagmatikh_h_lehlasia_toy_prasinoy_tameioy_al_la_provlepetai_apo_to_mnhmonio.2250727.html, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013
147. Διονέλλης Μάριος, «Έδωσαν... καλοκαιρινή άδεια στις κατεδαφίσεις!», *Η εφημερίδα των συντακτών*, 10-5-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=48669>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013
148. Μιχαηλίδης Χρήστος, «Ο αυθαίρετος πολίτης ενός αυθαίρετου κράτους», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, Κυριακή 31 Ιουλίου 2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=297939>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013
149. Παπαϊωάννου Τάσης, «[ΝΑ ΞΑΝΑΣΚΕΦΤΟΥΜΕ \(RE-THINK\) ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, ΛΟΙΠΟΝ...](#)», *Η εφημερίδα των συντακτών*, 12-3-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=39762>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

150. Τριανταφύλλου Μαρώ, «Το παραλιακό μέτωπο και η περίπτωση της Καλλιθέας» από το: συλλογικό άρθρο, «Η ΥΦΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ», *Η ΕΠΟΧΗ ONLINE*, 24-3-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.epohi.gr/portal/themata/13870-2013-03-24-19-02-15>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

151. Χριστοδούλου Μάριος, «Πωλητήρια σε νησιά και παραλίες», *Η εφημερίδα των συντακτών*, 12-5-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=49022>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

152. Ψαρρά Άντα, άρθρο δημοσιευμένο στην «Η εφημερίδα των συντακτών», την 3-9-2013, με τίτλο “Αστυνομικές επιχειρήσεις παντού”, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.efsyn.gr/?p=104002>, τελευταία πρόσβαση την 10-9-2013

ΑΡΘΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

153. ανώνυμο άρθρο, “Κατεδαφίστηκε το κτήριο της οδού Παστέρ 8”, *ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 15-1-2010, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=450>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

154. ανώνυμο άρθρο, “Ιστορικοί τόποι σε κίνδυνο. Επίκειται τσιμεντοποίηση του αρχαιολογικού άλσους της Ακαδημίας Πλάτωνος!”, *ΜΟΝΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 19-3-2008, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=4&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=496>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

155. ανώνυμο άρθρο, “Βήματα προς τα πίσω για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του μοντέρνου κινήματος”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 21-5-2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&perm=1&ArticleID=601&CategoryID=20&lang=gr>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

156. ανώνυμο άρθρο, “Το πάρκο Γουδή”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 2-3-2007, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=51>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

157. ανώνυμο άρθρο, Κατεδαφίστηκε το περίπτερο του Καραντινού στα Χανιά, πλήγμα για τη σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 28-4-2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=590>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

158. ανώνυμο άρθρο, “Οι φύλακες άγγελοι του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως κινδυνεύουν”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 5-6-2009, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=23&ArticleID=371>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

159. ανώνυμο άρθρο, “Λατομεία Μαρκόπουλου, τεράστιο οικολογικό πρόβλημα”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 7-8-2008, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=246>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

160. ανώνυμο άρθρο, “Έκταση πρώην αεροδρομίου στο Ελληνικό”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 2-3-2007, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/print.php?perm=1&IssueID=4&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=52>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

161. ανώνυμο άρθρο, “Όχι στο μπάζωμα του υγρότοπου Αλμυρού Γαζίου Κρήτης”, *WWF*, 9-3-2009, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://www.wwf.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=385&Itemid=90, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

162. Ακύλα Έλενα, “ΑΣΤΙΚΟΣ ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΣ, ή αλλιώς: «creative Athens, ευκαιρίες και προκλήσεις σε μια εποχή κρίσης»”, *reconstruction community/κοινότητα ανοικοδόμησης*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://www.reconstruction.gr/actions_dtls.php/67, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

163. Μαργαριτούλη Ναταλία, “Εκκληση σωτηρίας για το κτήμα Ζωγράφου”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 23-2-2007, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&CategoryID=1&lang=gr&ArticleID=15>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

164. Μπέλσης Γιάννης, “Ένα πηγάδι στις Ερυθρές απειλείται”, *MONUMENTA – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 12-1-2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=6&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=561>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

165. Νασιώκα Κατερίνα, “Κερατέα 2010: Νέες χωρικές εμπειρίες αντίστασης και υποκειμενοποίησης”, *reconstruction community/κοινότητα αναδόμησης*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://www.reconstruction.gr/actions_dtls.php/69, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

166. Ονησιφόρος Μιχάλης - ΟΠΑΔΕ, “Εγκληματική κοπή αιωνόβιων τρέμιθων στην Έξω Βρύση Πάφου”, *ΜΟΝUΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 24-3-2009, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=343>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

167. Παγκρήτιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων, “Απειλείται προστατευόμενη περιοχή στην Ανατολική Κρήτη (Καβοσίδερο) από τουριστική επένδυση”, *ΜΟΝuΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 8-10-2008, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=2&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=279>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

168. Πατούνης Απόστολος, “Το Σαπωνοποιείο «ΠΑΤΟΥΝΗ» κινδυνεύει!”, *ΜΟΝuΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 20-5-2010, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=3&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=514>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

169. Πειραιϊκό Δημοτικό Δίκτυο «ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ», “Συναγερμός για το ιστορικό εργοστάσιο ΡΕΤΣΙΝΑ στον Πειραιά”, *ΜΟΝuΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 23-5-2009, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=7&lang=gr&CategoryID=19&ArticleID=367>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

170. Σβορώνου Ελένη, «νομιμοποίηση αυθαιρέτων ή νομιμοποίηση της ανομίας!», διαθέσιμο στον ιστότοπο:

www.diavasame.gr/page.aspx?itemID=SPG1627, τελευταία πρόσβαση 15-7-2013

171. Συντονιστική Επιτροπή Κατοίκων για τη διάσωση του κτήματος Δρακοπούλου, “Μπουλντόξες στο κτήμα Δρακοπούλου στα Πατήσια”, *ΜΟΝΟΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 14-8-2009, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&perm=1&ArticleID=387&CategoryID=20&lang=gr>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

172. Συντονιστική Γραμματεία της Επιτροπής Αγώνα κατά των επεκτάσεων των ΕΛΠΕ (πρώην ΠΕΤΡΟΛΑ) & των μονάδων Ηλεκτροπαραγωγής της Χαλυβουργικής, “Άνεμοι θανάτου στο Θριάσιο”, *ΜΟΝΟΥΜΕΝΤΑ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ*, 19-6-2008, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.monumenta.org/article.php?perm=1&IssueID=&lang=gr&CategoryID=20&ArticleID=225>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

173. Χαραλαμπίδης Νίκος, “Η βλακεία είναι πιο επικίνδυνη από την ατμοσφαιρική ρύπανση”, *GREENPEACE*, 4-1-2013, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greenpeace.org/greece/el/blog/tarazontas-ta-nera-blog-nikos-charalampidis/blog/43559/>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

ΠΡΑΚΤΙΚΑ & ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ & ΗΜΕΡΙΔΩΝ

174. Γαλάνη Ντόρα, «Χρήση ή κατάχρηση των υπό ανάπλαση αστικών δημοσίων χώρων», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003*, Αθήνα,

Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΑΕ

175. Δωρής Μιχαήλ, «Η αρχιτεκτονική πολιτιστική κληρονομιά χθες, σήμερα και αύριο», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

176. Ευθυμιάδου Βικτώρια, «Πόλη και διαφήμιση – Προβολή ή προσβολή;», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου*, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΑΕ

177. Ζερβός Γιάννης, «Εισήγηση: Η στρατηγική της “ενσωματωμένης διατήρησης” στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου», στο: *Ημερίδα Οικολόγων Πράσινων «Η πολιτισμική διάσταση του τοπίου»*, Τεχνόπολις Δήμου Αθηναίων Γκάζι, 3 Μαΐου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο:

http://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/zervos.ensomatomeni.diatirisi.pdf,

τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

178. Ζήβας Διονύσης, «Ο δημόσιος χώρος της πόλης. Η συγκρότηση, η λειτουργία και η παιδευτική του αποστολή», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου*, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004

179. Καλογήρου Νίκος, «Ο τόπος και η κατοικία, μία αμφίδρομη σχέση», στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

180. Κοσμάκη Τζένη «Για μία στρατηγική σχεδιασμού» βιώσιμων δημόσιων υπαιθρίων χώρων στην πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002*

181. Κουμουνδούρος Παναγιώτης, «Αθήνα 2004 και Βιώσιμη Δημόσια Αρχιτεκτονική. Δημόσιο συμφέρον, Δημόσια χρήση, Δημόσιο κτίριο», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002*

182. Μανιτάκης Αντώνης, «Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος: δικαίωμα ή συνταγματική αξία», ανακοίνωση στο: *13^ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου οικολογικών οργανώσεων, Δάση-χωροταξία-τουρισμός Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου*, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Rodos%2013%20Sinedrio/Manitakis%20eisigisi.htm>, τελευταία πρόσβαση την 12-2-2013

183. Μπελαβίλας Νίκος, «Η κατάργηση της δημόσιας πόλης - Μεταλλάξεις και συγκρούσεις στον Πειραιά του 2005», ανακοίνωση στο Συνέδριο: *Γεωγραφίες της Μητρόπολης - Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο*, Θεσσαλονίκη, 21-22 Οκτωβρίου 2005, διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://courses.arch.ntua.gr/el/ergastirio_astikoy_periballontos/prosvpa/nikos_mpelabilas/episthmonika_arura-1.html, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013

184. Μπελαβίλας Νίκος, Βατάλη Φερενίκη, Σουρελή Νάντια, Πρέντου Πολίνα, «ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΣΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΑΣ», ανακοίνωση στο: *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας,*

Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 27 - 30 Σεπτεμβρίου 2012, Αθήνα, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Τομέας Πολεοδομίας & Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://courses.arch.ntua.gr/el/ergastirio_astikoy_periballontos/prosvpa/nikos_mpelabilas/epist_hmonika_arura-1.html, τελευταία ηλεκτρονική πρόσβαση την 16-7-2013

185. Πανέτσος Γιώργος, «Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι: Στόχοι για τον 21ο αιώνα», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

186. Παπαμίχος Νίκος, «Αστική κατοικία: από την πολυκατοικία της αντιπαροχής στα αστικά ακίνητα του χρηματιστηρίου;», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

187. Σεκλιζιώτης Σταμάτης, «Σύνθεση Τυπολογίας Αρχιτεκτονικής του Τοπίου και Πολεοδοπίου - Πληροφοριακό Λεξιλόγιο και Σχεδιαστικοί Συμβολισμοί από τις Επιστήμες της Οικολογίας και Συμπεριφοράς των Οργανισμών», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

188. Σηφουνάκης Νίκος, «Η αρχιτεκτονική αλλοίωση των οικιστικών συνόλων του Αιγαίου από τις ασύμβατες κατασκευές και πως να αντιμετωπιστεί η λυπηρή αισθητική πραγματικότητα», στο: *Η αισθητική των πόλεων & η πολιτική των παρεμβάσεων – συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου – πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου*, Αθήνα, 13 – 14 Οκτωβρίου 2003, Αθήνα, Έκδοση Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων – Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΑΧΑ ΑΕ, 2004

189. Σουβατζίδης Μιχαήλ, «Στο μεταίχμιο ανατολής και δύσης τη νέα χιλιετία», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002
190. Σταματίου Ελένη, «Αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά. Η θέση της στον αστικό ιστό της σύγχρονης πόλης», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002
191. Φεσσά – Εμμανουήλ Ελένη, «Η περιθωριοποίηση των αρχιτεκτόνων στη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικής πόλης και των σημαντικών της κτιρίων», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002
192. Φρεζάδου Ειρήνη, «Η πλατεία σαν τόπος επικοινωνίας στην Ελληνική Πόλη», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002
193. Χαραλαμπίδου Θάλεια, «Καβάλα συνοικισμός “Παναγιά” (παρελθόν – παρόν, αυτονομία και προσωπικότητα μέσα σ’ αυτή τη σχέση)», στο: *ΠΡΑΚΤΙΚΑ 10^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ*, Αθήνα 8-12 Δεκεμβρίου 1999, «*Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

194. Κουτσαφτής Φίλιππος, «Αγέλαστος Πέτρα» ντοκιμαντέρ, έτος προβολής 2001, ελληνικής παραγωγής, σκηνοθεσίας Κουτσαφτή Φιλίππου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

195. Βάιου Ντίνα, Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «ΑΘΗΝΑ 2004. ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ - Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ* κατεύθυνση *Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΙΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006

196. Βάιου Ντίνα, Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία (επιμελ.), *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ, Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ* κατεύθυνση *Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΙΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006

197. Βλαστός Θάνος, «ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ - ΤΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», στο: Βασιλάκης Κώστας, Βλαστός Θάνος, Ευαγγελινός Ευάγγελος, Κοσμάκη Τζένη, Πολύζος Γιάννης, Πολυχρονόπουλος Δημήτρης, Χατζημπίρος Κίμων, *ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΙΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ*,

ΕΞΑΜΗΝΟ 2002-2003, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, 2002

198. Γετίμης Παναγιώτης, *ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - Πανεπιστημιακές σημειώσεις*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, 2000

199. Γκιζελή Βίκα, *ΚΟΙΝΩΝΙΑ και ΧΩΡΟΣ – Επιλογή κειμένων – ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ 2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2000

200. Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, «“ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΥΣΗ” - “ΝΕΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ”- Πρότυπα – εικόνες για τον σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξης του ελληνικού αστικού χώρου», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ - Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006

201. Μαντούβαλου Μαρία, Μπαλλά Ευαγγελία, «ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ», στο: Μαντούβαλου Μαρία, Μαυρίδου Μαρία, *ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ - Σημειώσεις, Μάθημα ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ 8^{ΟΥ} ΕΜΒΑΘΥΝΣΕΙΣ κατεύθυνση Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη*, Αθήνα, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ II ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, 2006

202. Νικολαΐδου Σήλια, *Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ (Η ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ)*, από τη σειρά των μαθημάτων κοινωνιολογίας στο ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Αθήνα, 1976

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

203. Γκινάτη Ευδοξία, *ο ρόλος των πολιτιστικών περιοχών στην αναβάθμιση των πόλεων: Μελέτη Περίπτωσης: Γκάζι*, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, επιβλέπουσα: Κόνσολα Θεοδώρα, Αθήνα, 2011

204. Μανουσάκη Ευαγγελία, *Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ – Η αβάσταχτη απώλεια του δημόσιου χώρου*, μεταπτυχιακή εργασία, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, επιβλέποντες: Γιάννης Σκαρπέλος, Στέφανος Ροζάνης, Αθήνα, 2007

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

205. Ασημάκη Άννη, Κουστουράκης Γεράσιμας, Καμαριανός Ιωάννης, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*, Τόμος ΙΕ, τεύχος 60, καλοκαίρι 2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.uth.gr/tovima/60/5.pdf>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

206. Βικιλεξικό, λήμμα: ενσυναίσθηση, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://el.wiktionary.org/wiki/%CE%B5%CE%BD%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013

207. blog “ΤΟ ΠΑΡΚΙΝΓΚ ΤΟΥΣ ΠΑΡΚΟ ΜΑΣ”, http://parkingparko.blogspot.gr/2009_03_01_archive.html, τελευταία επίσκεψη την 1-9-2013

208. Ζαγκλέ Ε., Ζαμπάρας Μ., «ιστορική εξέλιξη του δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα», διαθέσιμο στον ιστότοπο:

http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=4&ArticleID=741&CategoryID=35&lang=g_r, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

209. Κρέτση Ελένη, «Το έννομο συμφέρον στις δίκες περιβάλλοντος», *Περιοδικό Δίκη*, Φεβρουάριος 2007, διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=23959>, τελευταία επίσκεψη την 12-2-2013.

210. Κρίκου Νάντια, «Η προσπελασιμότητα της πόλης, μέσα από τις αστικές πλατείες», *GREEK ARCHITECTS.GR APXITEKTONIKEΣ MATIEΣ*, 4-4-2008, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.greekarchitects.gr/>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2012

211. Παναγιωτάκης Γιώργος, «Αγέλαστος Πέτρα», *in.gr Ψυχαγωγία*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://entertainment.in.gr/html/ent/641/ent.42641.asp>, τελευταία πρόσβαση την 16-7-2013

212. Σκουλάς Γιώργος, Σκουλά Δέσποινα, «Το Δικαίωμα του Πολίτη στο Πολιτιστικό Περιβάλλον: Η Συνταγματική και Νομική του Διάσταση στην Παιδεία και στον Πολιτισμό», *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*, Τόμος ΙΕ, τεύχος 60, καλοκαίρι 2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.uth.gr/tovima/60/2.pdf>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

213. Τσουραμάνης Χρ., «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - Εγκληματολογική προσέγγιση», διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.dikseo.teimes.gr/spoudastirio/%CE%A3%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%94%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%9F%20A%CE%A1%CE%98%CE%A1%CE%91/%CE%95%CE%93%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91%20CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%20CE%A4%CE%9F%C>

[E%A5%20%CE%A0%CE%95%CE%A1%CE%99%CE%92%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%9F%CE%A3.pdf](#), τελευταία πρόσβαση 14-2-2013.

214. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «αρχική σελίδα», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://galaxy.hua.gr/~landscapesatlas/index.php/programme.html>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013

215. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Η Κασσάνδρα Χαλκιδικής και η διάχυση της παραθεριστικής κατοικίας», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greeksapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/83/251-kassandra.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

216. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «"κατασκευασμένη" ύπαιθρος και οι περιστεριώνες στη Τήνο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greeksapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/64/161-tinos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

217. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Λαυρεωτική, το τελευταίο τοπίο – όριο προς κατάκτηση της Αττικής», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greeksapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/enot/184-lavreotiki.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

218. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Ναύπακτος, το συμβολικό και πραγματικό τοπίο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.greeksapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/36/79-aupaktos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013

219. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Ο Ελαιώνας της Αθήνας», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/34/100-elaionas-athina.html>, τελευταία πρόσβαση την 20-9-2013
220. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Παραθεριστική οικοπεδοποίηση στην Αντίπαρο», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/64/160-antiparos.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013
221. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Περιηγητικές αναπαραστάσεις του τοπίου της Σπάρτης», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας. 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/65/165-sparti.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013
222. Χατζημιχάλης Κ. και λοιποί, «Συγκρούσεις χρήσεων στην παραλία του Λαγανά της Ζακύνθου», *Το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμικό τοπίο: ένας αεροφωτογραφικός άτλαντας 2008 - 2010*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/49/143-laganas.html>, τελευταία πρόσβαση την 15-7-2013
223. WWF ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ», διαθέσιμο στον ιστότοπο: http://politics.wwf.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=773&Itemid=415, τελευταία επίσκεψη την 12-2-2013

ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ

224. Ν. 1650/1986

225. Ν. 4042/2012

226. άρθρο 24 §§ 1,2 του Συντάγματος της Ελλάδας

227. άρθρο 3 “Πολεοδομικός και αρχιτεκτονικός έλεγχος” του ΓΕΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ (Ν. 1577/1985, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 2831/2000)